

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СИНОВЕРСЬКИЙ АНДРІЙ ІВАНОВИЧ

УДК 343.985:343.341]"364"

**ДИСЕРТАЦІЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ
ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **А. І. Синоверський**

Науковий керівник: **Севрук Володимир Геннадійович**

доктор юридичних наук, доцент

Київ-2025

АНОТАЦІЯ

Синоверський А. І. Розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами умовах воєнного стану. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2025.

У дисертації сформульовано теоретичні положення та практичні рекомендації щодо розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. Досліджено ступінь наукового розроблення зазначеної проблематики, проаналізовано праці науковців, які стали теоретичною основою дисертаційного дослідження.

Встановлено, що правову основу розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, становлять нормативно-правові акти міжнародного характеру та вітчизняне законодавство. При цьому міжнародне законодавство в зазначеній сфері слід поділяти на: акти, в сфері запобігання та протидії організованій злочинності, та акти, спрямовані на надання допомоги під час розслідування таких кримінальних правопорушень.

На підставі аналізу нормативно-правових актів аргументовано необхідність узгодження кримінального законодавства України з положеннями Конвенції ООН Проти транснаціональної організованої злочинності, зокрема внесення змін до ч. 3 ст. 28 Кримінального кодексу України, щодо визначення поняття «організована злочинна група», яке повинно узгоджуватись із відповідним визначенням його у ст. 2 (а) Конвенції.

Обґрунтовано, що Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» слід доповнити термінами: «запобігання організованій злочинності», «організована злочинність»,

«протидія організованій злочинності», «взаємодія». Надано пропозиції стосовно необхідності перегляду системи органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, з відповідним внесенням змін до ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», та запропоновано викласти її в такій редакції:

«Система державних органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю в Україні, складається з: центральних органів координації та стратегії; державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю; аналітично-інформаційних органів; інші державні органи, що реалізують державну політику у сфері запобігання та протидії організованій злочинності.

Центральні органи координації та стратегії включають: Координаційну раду з боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України.

В разі необхідності Верховною Радою України можуть бути створені інші органи, відповідальні за стратегічне планування та координацію боротьби з організованою злочинністю.

До державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю відповідно до визначеної законом компетенції, належать: Служба безпеки України, Національна поліція України, Національне антикорупційне бюро України, Бюро економічної безпеки України, Державне бюро розслідувань, а також інші державні органи, які відповідно до закону здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, процесуальне керівництво, контроль за переміщенням через державний кордон або фінансовий моніторинг, у межах повноважень, визначених законодавством.

Аналітично-інформаційні органи, забезпечують стратегічну, аналітичну, статистичну, інформаційну та координаційну підтримку державним органам, які безпосередньо здійснюють боротьбу з організованою злочинністю.

Інші державні органи, що реалізують державну політику у сфері запобігання та протидії організованій злочинності, відповідно до визначеної законом компетенції є органи, що беруть участь у формуванні та реалізації державної політики, здійснюють контроль, нагляд, регуляторну або профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання утворенню, функціонуванню чи легалізації організованих злочинних груп».

Встановлено, що криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слід розглядати в єдності двох невід'ємних елементів: безпосередньої характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами (способи підготовки, вчинення та приховування злочинної діяльності; обстановка вчинення кримінального правопорушення; сфера злочинної діяльності та предмет злочинного посягання; слідова картина); та криміналістичної характеристики членів і лідера організованої злочинної групи.

Способи підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану було класифіковано за критеріями: характером предмету злочинного посягання; сферою злочинного впливу організованої злочинної групи; технологією злочинної діяльності.

Виділено групи слідів кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: 1) за характером слідів та способом їх фіксації: матеріально-фіксовані, ідеальні; 2) за ознаками, що вказують на організованість групи: сліди ієрархічної структури та розподілу ролей, сліди стійких зв'язків та конспірації, сліди залучення корумпованих зв'язків, сліди використання спеціальних знань та навичок, сліди систематичності та плановості злочинної діяльності; 3) за географічною локалізацією та часом вчинення: сліди, характерні для певних регіонів, що знаходяться під безпосередньою загрозою бойових дій або мають особливості економічної діяльності; сліди, що вказують на активізацію певних видів кримінальних правопорушень у конкретні періоди воєнного стану.

Обґрунтовано, що обстановку вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слід характеризувати в сукупності зовнішніх просторово-часових меж (час, місце, обставини) та факторів соціально-політичного характеру (стратегічне значення території, економічний потенціал регіону, логістичні особливості, соціально-економічні умови регіону, військові та політичні фактори); предмет злочинного посягання; криміналістичні характеристики членів і лідера організованої злочинної групи (складається із системи показників, що відбивають у сукупності їх соціально-демографічний та професійний склад, кримінальний досвід і знання в різних сферах, залежно від напряму злочинної діяльності, типології лідерів, непрямих учасників, виконавців, тощо);

Диференційовано організовані злочинні групи, які сьогодні здійснюють свою злочинну діяльність в умовах воєнного стану за критерієм сфери реалізації: організовані злочинні групи, які продовжили свою злочинну діяльність у сфері загальнокримінальної спрямованості (ст. 185-190 ККУ); організовані злочинні групи, які перенесли свій основний осередок закордон, залишивши при цьому окремий контроль за злочинною діяльністю в Україні; новоутворені організовані злочинні групи, які розпочали свою кримінальну діяльність після криміналізації окремих діянь; злочинні угруповання, які надавали підтримку державі-агресору, її військовим формуванням з 2014 року; організовані злочинні угруповання, які функціонують у владних структурах, або мають корумповані зв'язки із ними (ст. 191, ст. 209, ст. 210 ККУ).

Здійснено криміналістичну характеристику членів організованих злочинних груп, які вчиняють кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану, за напрямами їх злочинної діяльності: 1) ОЗУ, що вчиняють кримінальні правопорушення загальнокримінальної спрямованості; 2) ОЗУ, діяльність яких пов'язана із вчиненням кримінальних правопорушень економічної спрямованості.

Визначено, що тривалість функціонування організованих злочинних груп в переважній більшості випадків становить: до одного року, кількісний їх склад включає 3 особи. Основний склад членів таких організованих злочинних груп

становлять чоловіки. При цьому, констатовано поступове збільшення кількості жінок у складі організованих злочинних груп. За рівнем освіти членів організованої злочинної групи, встановлено, що для кримінальних правопорушень в економічній сфері характерним є вчинення їх особами, які мають вищу освіту за видами: з вищою економічною освітою, з освітою у сфері фінансів, банківської справи та страхування; з освітою за напрямками обліку й оподаткування; підприємництва, торгівлі та біржової діяльності; з юридичною; іншою вищою освітою, які на час вчинення кримінального правопорушення є державними службовцями; посадовими особами органів місцевого самоврядування; працівниками підприємств, установ, організацій; працівниками банківської сфери; нотаріусами, юристами, військовослужбовцями.

Констатовано, що однією із ключових характеристик лідера організованої злочинної групи, що вчиняє кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану є: виконання адміністративно-господарських або організаційно-розпорядчих функцій.

Встановлено, що джерелами отримання інформації про вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є: самостійне виявлення слідчим, детективом кримінального правопорушення за фактами проведення досудового розслідування в іншому кримінальному провадженні; мотивований рапорт працівника оперативного підрозділу про виявлення факту вчинення кримінального правопорушення, за інформацією одержаною оперативним шляхом (за результатами проведення оперативно-розшукових заходів; відомості про виявлені порушення, одержані за фактами проведення державного фінансового моніторингу; заяви фізичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення (заявника, потерпілого); повідомлення юридичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення.

Виділено групу обставин, які встановлюються на початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану що стосуються:

події кримінального правопорушення; способів підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення; даних про склад організованої злочинної групи; об'єкт злочинного посягання; мотиви та цілі кримінального правопорушення; причетності до підготовки, вчинення чи приховування таких кримінальних правопорушень осіб, що перебувають на тимчасово окупованій території чи території держави-агресора; каналів комунікації між учасниками груп; виявлення інших епізодів злочинних дій.

Визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану за такими критеріями: за джерелами отримання інформації про вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану; за напрямками (схемами, видами) злочинної діяльності організованої злочинної групи в умовах воєнного стану; за характером корумпованих зв'язків організованих злочинних груп; в залежності від джерел фінансування організованої злочинної групи. Сформовано типовий алгоритм дій в кожній конкретній слідчій ситуації.

Встановлено суб'єктний склад, із якими слідчий організовує взаємодію під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: оперативні підрозділи органів Національної поліції України, які безпосередньо уповноважені на здійснення оперативно-розшукових та інших заходів пов'язаних із боротьбою з організованою злочинністю (Департамент стратегічних розслідувань, Департамент карного розшуку, Департамент міграційної поліції, Департамент боротьби з наркозлочинністю, Департамент кіберполіції, Департамент внутрішньої безпеки); інші правоохоронні органи, до основних завдань яких відноситься боротьба з організованою злочинністю (підрозділи Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки, Національне антикорупційне бюро); органи виконавчої влади, які в межах окремих повноважень покликані забезпечувати формування державної політики в сфері протидії організованій злочинності (Державна аудиторська

служба України, Агентство з розшуку та менеджменту активів, Фонд державного майна, Державна служба фінансового моніторингу України тощо); інші органи виконавчої влади України.

Визначено, що процесуальними формами взаємодії слідчих із працівниками оперативних підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є: спільна діяльність в слідчо-оперативній групі; виконання доручення слідчого, про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; проведення оперативно-розшукових заходів з метою встановлення учасників організованої злочинної групи, та інформування слідчого про результати їх виконання; спільне проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; передача слідчому матеріалів про виявлені шляхом проведення оперативно-розшукових заходів ознаки правопорушення для вирішення питання про початок досудового розслідування.

Визначено фактори, що негативно впливають на ефективне здійснення взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, зокрема: несвоєчасне виконання доручень слідчого; недостатня ефективність комплексу оперативно-розшукових заходів; відсутність належного обміну інформацією між слідчим та оперативним працівником; обмеження процесуального статусу оперативного працівника у праві здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора; відсутність спільного плану розслідування розглядуваної категорії кримінальних правопорушень, планування слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; недостатня професійна обізнаність щодо розслідування подібних категорій кримінальних правопорушень. Запропоновано шляхи їх вирішення.

Непроцесуальні форми взаємодії згруповано за такими напрямками діяльності: інформаційно-аналітична; стратегічна; техніко-криміналістична; консультативна.

Встановлено, що вибір слідчим першочергових слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану залежить від таких чинників: джерела отримання інформації про подію кримінального правопорушення; характеру кримінального правопорушення; тяжкості кримінального правопорушення; структури і чисельності організованої злочинної групи; географічного розташування місця вчинення кримінального правопорушення (місто, сільська місцевість, зона бойових дій, деокупована територія, територія, що знаходиться в тимчасовій окупації); наявності у організованої злочинної групи зв'язків із владними структурами, окупаційною владою, збройними чи військовими формуваннями держави-агресора.

Виділено типові помилки, під час проведення обшуків в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: несвоєчасне проведення обшуку; відсутність чіткого плану дій під час проведення обшуку; неналежне або неповне документування результатів обшуку, або відсутність фіксації вилучених предметів; відсутність або недостатня координація дій із працівниками оперативних підрозділів та іншими учасниками слідчої (розшукової) дії; порушення законодавчих вимог (недотримання порядку проведення обшуку в умовах воєнного стану або несанкціоноване проведення обшуку).

Встановлено тактико-криміналістичні особливості проведення обшуків під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, які включають адаптацію класичних методів та прийомів в залежності від специфіки ситуації та небезпечних чинників, пов'язаних із веденням бойових дій тощо.

Здійснено класифікацію об'єктів огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану в залежності від сфери злочинного впливу організованої злочинної групи.

Визначено групи відомостей, які необхідно встановити під час проведення допиту в процесі розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

Встановлено найбільш ефективні форми використання спеціальних знань у процесі розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень: процесуальна (залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій, проведення судових експертиз, здійснення слідчим допитів спеціалістів, експертів); непроцесуальна (одержання консультацій зі спеціалістами перед чи після проведення слідчих (розшукових) дій, судово-експертних досліджень).

Аргументовано необхідність створення окремих експертних підрозділів у структурі центральних і міжрегіональних органів Національної поліції України, які здійснюють реалізацію державної політики з питань боротьби з організованою злочинністю.

Ключові слова: розслідування, кримінальне правопорушення, злочин, організована група, організована злочинність, воєнний стан, тактика, національна безпека, оборона, легалізація доходів, привласнення розтрата майна зловживання службовим становищем, оперативні підрозділи, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії.

ABSTRACT

Synoverskyi A. I. Investigation of Criminal Offenses Committed by Organized Criminal Groups under Martial Law Conditions. – Qualification Research Manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2025.

The dissertation presents theoretical provisions and practical recommendations regarding the investigation of criminal offenses committed by organized criminal groups

under martial law. It examines the current state of academic research on the subject and analyzes scholarly works that form the study's theoretical foundation.

The legal foundation for investigating criminal offenses committed by organized criminal groups under martial law is established through international legal instruments and national legislation. International legal instruments in this area should be categorized into instruments aimed at the prevention and counteraction of organized crime and instruments intended to assist in the investigation of such offenses.

Based on the analysis of legal acts, the dissertation substantiates the necessity to harmonize the criminal legislation of Ukraine with the provisions of the UN Convention against Transnational Organized Crime, particularly by amending Part 3 of Article 28 of the Criminal Code of Ukraine to align the definition of "organized criminal group" with that provided in Article 2(a) of the Convention.

It has been substantiated that the Law of Ukraine, "On the Organizational and Legal Principles of Combating Organized Crime," should be supplemented with the following terms: "prevention of organized crime," "organized crime," "counteraction to organized crime," and "interaction." Proposals have been made regarding the need to revise the system of state bodies responsible for combating organized crime, with corresponding amendments to Article 5 of the Law of Ukraine "On the Organizational and Legal Principles of Combating Organized Crime." The following wording of this article is proposed:

"The system of state bodies responsible for combating organized crime in Ukraine consists of central bodies of coordination and strategy; state bodies engaged in combating organized crime; analytical and information bodies; other state bodies involved in the implementation of state policy in the field of prevention and counteraction to organized crime.

Central bodies of coordination and strategy include the Coordination Council for Combating Organized Crime under the National Security and Defense Council of Ukraine.

If necessary, other bodies responsible for strategic planning and coordination in combating organized crime may be established by the Verkhovna Rada of Ukraine.

The state bodies engaged in combating organized crime, in accordance with their legally defined powers, include the Security Service of Ukraine, the National Police of Ukraine, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the Bureau of Economic Security of Ukraine, the State Bureau of Investigation, as well as other state bodies that, in accordance with the law, carry out operational and investigative activities, pre-trial investigation, procedural supervision, border control, or financial monitoring, within the scope of powers defined by legislation.

Analytical and information bodies provide strategic, analytical, statistical, informational, and coordination support to state bodies directly engaged in combating organized crime.

Other state bodies that implement state policy in the field of prevention and counteraction to organized crime, within their legally defined powers, include those involved in shaping and implementing state policy, exercising control, supervision, regulatory, or preventive activities aimed at preventing the formation, operation, or legalization of organized criminal groups".

It has been determined that the forensic characteristics of criminal offenses committed by organized criminal groups under martial law conditions should be considered as a unity of two integral elements: the direct characteristics of criminal offenses committed by organized criminal groups (methods of preparation, commission, and concealment of criminal activity); the environment in which the offense is committed; the sphere of criminal activity and object of criminal encroachment; trace pattern; and the forensic characteristics of the members and the leader of the organized criminal group.

The methods of preparation, commission, and concealment of criminal offenses committed by organized criminal groups under martial law conditions were classified according to the following criteria: the nature of the object of criminal encroachment; the sphere of criminal influence of the organized criminal group; and the technology of criminal activity.

Groups of traces left by criminal offenses committed by organized criminal groups under martial law conditions were identified as follows: 1) according to the

nature of traces and methods of their recording: materially fixed traces and ideal (intangible) traces; 2) according to features indicating the organized nature of the group: traces of hierarchical structure and role distribution; traces of stable connections and conspiracy; traces of corrupt links; traces of the use of specialized knowledge and skills; traces of systematic and planned criminal activity; 3) according to geographical localization and time of commission: traces typical for specific regions under direct threat of hostilities or characterized by particular economic activities; traces indicating the activation of specific types of criminal offenses during certain periods of martial law.

It is substantiated that the environment in which criminal offenses are committed by organized criminal groups under martial law should be characterized by a combination of external spatial-temporal boundaries (time, place, circumstances) and socio-political factors (strategic importance of the territory, economic potential of the region, logistical features, socio-economic conditions, military and political factors); the object of criminal encroachment; and the forensic profile of the members and leader of the organized criminal group (which consists of a system of indicators reflecting their socio-demographic and professional composition, criminal experience, and knowledge in various fields depending on the direction of criminal activity, typology of leaders, indirect participants, perpetrators, etc.).

Organized criminal groups currently operating under martial law were differentiated based on their sphere of activity as follows: organized criminal groups that have continued their activity in the sphere of general criminal offenses (Articles 185–190 of the Criminal Code of Ukraine); organized criminal groups that relocated their primary operations abroad while maintaining partial control over criminal activity in Ukraine; newly formed organized criminal groups that commenced their criminal activity following the criminalization of certain acts; criminal groups that have supported the aggressor state and its military formations since 2014; organized criminal groups operating within government structures or maintaining corrupt ties with them (Articles 191, 209, 210 of the Criminal Code of Ukraine).

A forensic profile of members of organized criminal groups committing criminal offenses under martial law conditions has been developed according to the direction of

their criminal activity: 1) organized criminal groups (OCGs) committing general criminal offenses; 2) OCGs involved in the commission of economic criminal offenses.

It has been determined that, in the vast majority of cases, the duration of the functioning of organized criminal groups does not exceed one year, and their membership typically includes three individuals. The core composition of such groups predominantly consists of men. At the same time, a gradual increase in the number of women involved in organized criminal groups has been observed. In terms of education level, it was found that criminal offenses in the economic sphere are typically committed by individuals with higher education, including degrees in economics, finance, banking, and insurance; accounting and taxation; entrepreneurship, trade, and exchange activities; law; or other higher education backgrounds. At the time of committing the offenses, these individuals may hold positions as civil servants, local self-government officials, employees of enterprises, institutions, organizations, bank sector workers, notaries, lawyers, or military personnel.

One of the key characteristics of the leader of an organized criminal group operating under martial law conditions is the performance of administrative, economic, or managerial functions.

It has been established that the sources of information regarding the commission of criminal offenses by organized criminal groups under martial law include independent detection of a criminal offense by an investigator or detective during pre-trial investigation in another criminal proceeding; a substantiated report by an operative unit officer based on information obtained through operational means (as a result of operational search activities); data on identified violations obtained during state financial monitoring; statements from individuals reporting the commission of a criminal offense (complainants or victims); reports from legal entities on committed criminal offenses.

A set of circumstances to be identified at the initial stage of the pre-trial investigation of criminal offenses committed by organized criminal groups under martial law has been outlined. These include the event of the criminal offense; methods of preparation, commission, and concealment; information about the composition of the OCG; the object of criminal encroachment; motives and objectives; the involvement of

individuals located in temporarily occupied territories or the aggressor state in the preparation, commission, or concealment of the offense; communication channels between group members; and the identification of other episodes of criminal activity.

Typical investigative situations arising at the initial stage of investigations into criminal offenses committed by organized criminal groups under martial law have been classified according to the following criteria: sources of information about the offense, direction (schemes or types) of the group's criminal activity under martial law; nature of corrupt connections of the OCGs; sources of the group's funding. Based on the practical experience of pre-trial investigation bodies, typical investigative situations have been identified, and a standard algorithm of actions has been developed for each specific investigative scenario.

The range of entities with whom the investigator coordinates during the investigation of criminal offenses committed by organized criminal groups under martial law conditions has been identified. These include operational units of the National Police of Ukraine authorized to carry out operational and investigative measures related to combating organized crime (Department of Strategic Investigations, Criminal Investigation Department, Migration Police Department, Drug Crime Combat Department, Cyber Police Department, Internal Security Department); other law enforcement agencies with responsibilities in combating organized crime (units of the Security Service of Ukraine, the State Bureau of Investigation, the Bureau of Economic Security, the National Anti-Corruption Bureau); executive authorities involved in shaping and implementing state policy in the field of combating organized crime (State Audit Service of Ukraine, Asset Recovery and Management Agency, State Property Fund, State Financial Monitoring Service of Ukraine, etc.); and other executive bodies of Ukraine.

The procedural forms of interaction between investigators and operational unit officers during the investigation of criminal offenses committed by organized criminal groups under martial law conditions include joint activities within an investigative and operational group; execution of instructions by the investigator to carry out investigative (search) actions and covert investigative (search) actions; conducting operational search

measures to identify members of an organized criminal group and informing the investigator of the results; joint execution of individual investigative (search) actions and covert investigative (search) actions; transferring to the investigator materials obtained during operational measures that reveal signs of an offense to decide on initiating a pre-trial investigation.

Factors that negatively influence the effectiveness of cooperation during investigations under martial law include: untimely execution of investigator's instructions; insufficient effectiveness of operational measures; lack of proper information exchange between the investigator and operational officers; procedural limitations preventing operational officers from initiating actions or submitting motions to the investigating judge or prosecutor; absence of a joint investigation plan for this category of offenses, including planning of investigative (search) and covert actions; and insufficient professional expertise in investigating this type of crime. Solutions to these issues have been proposed.

Non-procedural forms of cooperation are grouped by areas of activity: informational and analytical, strategic, technical and forensic, and advisory.

It has been determined that the investigator's choice of initial investigative (search) actions during the investigation of criminal offenses committed by organized criminal groups under martial law depends on the following factors: the source of information about the offense, the nature and severity of the offense, the structure and size of the organized criminal group, the geographical location of the crime scene (urban, rural area, active combat zone, de-occupied territory, or temporarily occupied territory), the group's connections with government authorities, the occupation administration, or armed/military formations of the aggressor state.

Common mistakes during searches conducted as part of investigations into criminal offenses by organized criminal groups under martial law have been identified, including untimely execution of the search, absence of a clear action plan for the search, improper or incomplete documentation of search results or failure to record seized items, lack of or insufficient coordination with operational units and other participants in the

investigative action, violation of legal requirements (non-compliance with the procedure for conducting a search under martial law or unauthorized searches).

The tactical and forensic features of conducting searches during the investigation of criminal offenses committed by organized criminal groups under martial law have been identified. These features include the adaptation of classical methods and techniques in accordance with the specific situation and dangerous factors associated with active combat operations and related risks.

A classification of inspection objects under martial law during the investigation of criminal offenses committed by organized criminal groups has been developed. This classification is based on the sphere of criminal influence exercised by the organized criminal group.

Groups of information to be ascertained during interrogations in the course of investigating criminal offenses committed by organized criminal groups under martial law have been identified.

The most effective forms of applying specialized knowledge in the investigation of this category of criminal offenses have been identified, including procedural forms (involving specialists in the conduct of investigative (search) actions; performing forensic examinations; interrogating specialists and experts by the investigator); non-procedural forms (obtaining consultations from specialists before or after the conduct of investigative (search) actions or forensic research).

The necessity of creating separate expert units within the structure of the central and interregional bodies of the National Police of Ukraine, which are responsible for implementing state policy on combating organized crime, has been substantiated.

Keywords: investigation, criminal offense, crime, organized group, organized crime, martial law, tactics, national security, defense, legalization of proceeds, embezzlement, misappropriation of property, abuse of official position, operational units, investigative (search) actions, covert investigative (search) actions.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Синовєрський А. І. Організація та планування розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Věda a perspektivy* № 1. (2023). Praha, České republika. С. 170-182. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1\(20\)-170-182](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1(20)-170-182).

2. Синовєрський А. І. Стан міжнародного та національного законодавства в сфері розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного часу. *Вісник кримінального судочинства*. Вип. № 3-4. ТОВ «Правова єдність». (2022). С. 218 - 232. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/218-231>.

3. Синовєрський А. І. Організаційно-тактичні та психологічні основи використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Юридична психологія*. Т. 33, № 2. (2023). С. 129-140. URL: <https://psychped.navs.edu.ua/index.php/psychped/article/view/1596/1587>.

4. Синовєрський А. І., Скриник М. В. Взаємодія під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану – організаційно-тактичний та психологічний аспект. *Юридична психологія*. Т. 34. № 1. (2024). С. 140-153. URL: <https://psychped.navs.edu.ua/index.php/psychped/article/view/1648/1636>.

5. Синовєрський А. І. Тактичні прийоми проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Юридична психологія*. Т. 35. № 2. (2024). С. 90-99. URL: <https://psychped.navs.edu.ua/index.php/psychped/article/view/1671/1662>.

Тези доповідей, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Синоверський А. І., Мировська А. В. Особливості розслідування злочинів, учинених організованими групами. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: мат. міжвід. наук. практ. конф. (м. Київ, 22 лист., 2018 р.). М. Київ. С. 278-281.

7. Синоверський А. І., Полях А. М. Окремі аспекти розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 27 жовт., 2022 р.). М. Кропивницький. С. 213-216.

8. Синоверський А. І. Тактичні завдання розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: мат. міжвід. наук. практ. конф. (м. Київ, 25 лист., 2022 р.). М. Київ. С. 235-238.

9. Синоверський А. І., Полях А. М. Окремі питання міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 квіт. 2023 р.). М. Київ. С. 262-265.

10. Synoverskyi A. I., Loputko, O. A. Features of planning of the investigation of crimes committed by organized criminal groups under martial law. *Правнича освіта й наука: виклики воєнного стану та перспективи повоєнної України*: матеріали загальноакад. підсумк. наук.-теорет. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених (м. Київ, 18 трав. 2023 р.). М. Київ. С. 90-94.

11. Синоверський А. І., Полях А. М. Особливості проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинним групами в умовах воєнного стану. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ.

конф. з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (м. Харків, 10 лист. 2023 р.). Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023 С. 302-304.

12. Синовєрський А. І. Обстановка вчинення кримінального правопорушення як складова криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: мат. міжвід. наук. практ. конф. (м. Київ, 30 лист., 2023 р.). М. Київ. С. 379 -383.

13. Синовєрський А. І. Напрями взаємодії слідчих з оперативними працівниками під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняють організовані злочинні групи в умовах воєнного стану. *Актуальні питання та перспективи розшукової роботи в діяльності підрозділів кримінальної поліції* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 28 берез., 2024 р.). М. Київ. 2024. С. 327-330.

14. Синовєрський А. І. Значення криміналістичної характеристики для формування методики розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану*. Матеріали IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. з нагоди відзначення Дня науки-2024 в Україні. (м. Київ, 22 трав., 2024 р.). М. Київ. 2024. С. 208-210.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	23
ВСТУП.....	24
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	40
1.1. Стан наукової розробленості питань розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.....	40
1.2. Правові засади розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.....	68
1.3. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, учинених організованими групами в умовах воєнного стану.....	94
Висновки до розділу 1.....	164
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	167
2.1. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.....	167
2.2. Типові слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.....	184
2.3. Взаємодія слідчого з іншими правоохоронними органами під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.....	196

Висновки до розділу 2.....	225
РОЗДІЛ 3. ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	229
3.1. Тактика проведення огляду та обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.....	229
3.2. Тактика проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.....	250
3.3. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.....	262
Висновки до розділу 3.....	276
ВИСНОВКИ.....	280
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	298
ДОДАТКИ.....	327

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БЕБ – Бюро економічної безпеки

ДБР – Державне бюро розслідувань

ДСР – Департамент стратегічних розслідувань

ДСФМУ – Державна служба фінансового моніторингу України

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄС – Європейський Союз

ЗУ – Закон України

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

КСУ – Конституційний Суд України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НПУ – Національна поліція України

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОЗГ – організована злочинна група

СБУ – Служба безпеки України

СОГ – слідчо-оперативна група

США – Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах воєнного стану усе більшу актуальність набуває розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами, яка завдає значної шкоди державі, негативно впливає на стан економіки, дестабілізує фінансово-кредитну систему, ускладнює криміногенну ситуацію. Нині, вона стала одним із факторів, що загрожує національній безпеці держави. Крім того, на сьогодні спостерігається досить стала тенденція до зміни структури та характеру організованої злочинності, способів вчинення кримінальних правопорушень та приховування своєї кримінальної протиправної діяльності. Посилюється її організованість, що потребує прийняття невідкладних законодавчих й організаційно-управлінських заходів. Водночас суттєві економічні та суспільно-політичні перетворення, розвиток техніки, криміналізація суспільства зумовили необхідність наукового осмислення такого негативного соціального явища, як організована злочинність.

Важливість розроблення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених організованими групами в умовах воєнного стану обумовлюється декількома факторами: складністю виявлення злочинної діяльності організованої злочинної групи, а також встановлення всіх її учасників та визначення лідера; утруднення процесу розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень, проведення слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, внаслідок ведення бойових дій, перебування окремих частин території України під тимчасовою окупацією, деокупації територій та їх розмінування, масовим переселенням населення країни, в тому числі і вимушеного перенесення окремих підрозділів органів Національної поліції України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань з тимчасово окупованих територій; значним навантаженням на правоохоронні органи, внаслідок необхідності виконання завдань, пов'язаних із захистом територіальної цілісності та державного суверенітету нашої держави,

виявленню диверсійно-розвідувальних груп, здійснення контррозвідувальної діяльності, документуванням воєнних злочинів, тощо.

Аналіз даних статистики Офісу Генерального прокурора засвідчив стрімке зростання рівня організованої злочинності, зокрема у 2022 році було виявлено 395 організованих злочинних груп, у складі яких було 1637 осіб, в 2023 році – 494, які в свою чергу налічували 2103 особи, у 2024 році їх уже налічується 631 організована злочинна група, у складі яких – 2888 особи¹. Крім того, дані статистики відображають найбільш вразливі сфери суспільного життя, які стали об'єктом підвищеного кримінального ризику, якими є фінансово-економічна, оборонна сфери, сфера соціального захисту населення, сфера державного управління.

Організовані злочинні групи користуючись військовим конфліктом безпосередньо впливають на економічні процеси, які відбуваються у державі. В умовах воєнного стану вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами часто маскується під волонтерською діяльністю, а лідери таких злочинних груп займають високі керівні посади, або ж перебувають на тимчасово окупованих територіях нашої держави, ведучи свою злочинну діяльність звідти.

З огляду на зміни, що відбуваються у кримінальному процесуальному законодавстві, удосконалення та розвиток криміналістичної техніки та тактики, поява інноваційних напрямів у криміналістичній теорії та практиці, окремої уваги заслуговує питання розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. Для цілісності та повноти пізнання питань розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного часу слід розглянути питання взаємодії слідчого із працівниками спеціальних оперативних підрозділів боротьби з організованою злочинністю, а також іншими органами та організаціями. Складність розслідування за даною категорією кримінальних правопорушень обумовлює необхідність спільної погодженої діяльності слідчих, працівників оперативних підрозділів,

¹ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*: [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2>.

спеціалістів, а також широкого використання заходів міжнародного співробітництва.

До цього часу відсутній єдиний підхід до змісту розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. Крім того, в умовах збройної агресії російської федерації проти України змін зазнали процесуальні, криміналістичні та інші аспекти розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, зокрема, щодо форм та методів здійснення досудового розслідування, планування процесу розслідування таких кримінальних правопорушень, організаційних, процесуальних і тактичних особливостей проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій, тощо. Таким чином, вказане обумовлює важливість нашого дисертаційного дослідження.

Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали наукові праці, що містять загальні положення методики розслідування кримінальних правопорушень: А. М. Бандурка, В. К. Весельського, А. Ф. Волобуєва, В. Я. Горбачевського, В. А. Журавля, В. В. Зарубей, А. В. Іщенко, О. А. Клименко, В. О. Коновалової, В. К. Лисиченка, А. А. Небитова, М. А. Погорецького, Р. А. Сербина, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька, М. Є. Шумила та інші.

Безпосередньо дослідженню окремих питань, пов'язаних з розслідуванням кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами присвячені праці таких українських учених як: О. Л. Авраменка, В. М. Варцаби, Ю. В. Висотенко, Л. В. Дергача, А. В. Даниляка, Л. Г. Д'яковського, В. П. Корж, Є. С. Назимка, І. Л. Рудницького, М. В. Проценка, А. І. Плосконоса, І. В. Пашинської, С. О. Павленка, А. М. Поляха, А. П. Сакаля, В. Г. Севрука, О. С. Тарасенка, В. Б. Школьного, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. Є. Тарнавського, Р. О. Тютюнника, Б. В. Щура.

Важливе значення становили праці присвячені організації розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах дії особливих правових

режимів, зокрема воєнного стану, зокрема: С. О. Кузніченко «Становлення та розвиток інституту надзвичайних адміністративно-правових режимів в Україні» (2014), О. В. Лазукової «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» (2018), С. О. Кузніченко та В. О. Голуб «Воєнний стан: закордонний досвід та українська модель (досвід комплексного дослідження)» (2019); О. М. Семенишин «Теорія та практика запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами національної поліції України (за матеріалами операції об'єднаних сил)» (2020), І. В. Прянішнікової «Адміністративно-правові засади взаємодії засобів масової інформації з органами Національної поліції під час запровадження правового режиму воєнного стану» (2022), О. О. Кисельова «Особливості здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів» (2022), К. П. Шевчинена «Розслідування воєнних злочинів в Україні» (2024).

Констатуючи дослідницьку цінність дисертаційних досліджень, слід наголосити на необхідності вивчення проблемних питань, присвячених розслідуванню кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану із урахуванням сучасних вимог кримінального процесуального законодавства та реалій сьогодення. Крім того, в умовах функціонування особливого режиму досудового розслідування та у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України нагальною є потреба в ґрунтовному науковому опрацюванні теоретичних, правових і практичних засад розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. Враховуючи вищевикладене, дана проблематика зумовлює вибір теми дисертаційного дослідження та визначає його актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії боротьби з організованою злочинністю (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р), Національної економічної стратегії на період до 2030 року

(Постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 179); Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки (Указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021), Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023); Стратегії воєнної безпеки України (Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021); Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року (Розпорядження КМУ від 24 липня 2019 року № 687-р); Антикорупційної програми Міністерства внутрішніх справ України на 2023-2025 роки (наказ МВС від 28 лютого 2023 року № 136 (із змінами, унесеними наказом Міністерства внутрішніх справ України від 12 квітня 2023 року № 307)). Тематика роботи відповідатиме Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (наказ МВС України № 454 від 11 червня 2020 року) (на 2025-2029 роки (наказ МВС України № 326 від 21 травня 2024 року)), а також Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021-2024 роки (ухваленого рішенням Вченої ради НАВС від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 25 жовтня 2022 року (протокол № 14) та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень з юридичних наук НАПрН України (№ 1135, 2022 р.).

Мета і завдання дисертаційного дослідження. Мета дослідження полягає у розробці теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

Досягнення поставленої мети зумовила необхідність виконання наступних завдань:

- систематизувати сучасний стан наукових досліджень з проблем розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану;

- охарактеризувати правові засади розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану;

- сформулювати криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, учинених організованими групами в умовах воєнного стану;

- виокремити обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану;

- визначити типові слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану та запропонувати алгоритм їх вирішення;

- висвітлити проблемні аспекти та шляхи удосконалення взаємодії слідчого з іншими правоохоронними органами в процесі розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану;

- розробити систему тактичних прийомів проведення огляду та обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану;

- схарактеризувати тактику проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану;

- з'ясувати ефективні форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

Об'єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини, що виникають під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи, які дали змогу оптимально врахувати специфіку об'єкта і предмета дослідження, зокрема: *методи формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) надали можливість дослідити стан наукових досліджень особливостей розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. Крім того, використовувалися інші методи, зокрема спеціальні методи, які є основними засобами пошуку. Історичний метод використовувався під час вивчення стану наукових досліджень, генезису розробленості питань розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану (підрозділ 1.1). *Порівняльно-правовий метод* застосовано в ході аналізу норм міжнародного та національного законодавства в сфері боротьби з організованою злочинністю, наукових визначень, категорій, понять і підходів (розділи 1, 2, 3); *догматичний (формально-логічний)* – для висвітлення змісту основних понять дисертації: «група осіб», «організована злочинна група», «воєнний стан», «криміналістична характеристика» (підрозділ 1.2., 1.3); *метод системного аналізу* – для комплексного узагальнення елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану та визначення кореляційних зв'язків між ними (підрозділ 1.3); *системно-структурний* – визначення способів вчинення кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану (підрозділ 1.3); для систематизації обставин, які підлягають встановленню; формування алгоритмів вирішення типових слідчих ситуацій і тактики проведення слідчих (розшукових) дій (розділи 2, 3); *моделювання* – під час визначення особливостей взаємодії слідчого з іншими правоохоронними органами (підрозділ 2.3), розроблення криміналістичних рекомендацій щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах

воєнного стану (підрозділи 3.1, 3.2); *логіко-нормативний* – для аналізу законодавства та формулювання пропозицій з його вдосконалення (підрозділи 1.2); *статистичний та соціологічний* – для узагальнення результатів опитування респондентів й даних офіційної статистики з метою підтвердження теоретичних висновків (у всіх розділах дисертації); *метод узагальнення* – для формулювання висновків та пропозицій відповідно до завдань дослідження за визначеною темою.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження складають: статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора за період з 2019-2025 років, Державної судової адміністрації України за 2019-2025 роки; дані, отримані внаслідок вивчення 85 кримінальних проваджень, за фактами вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами, досудове розслідування в яких здійснювали слідчі органів досудового розслідування та оперативні підрозділи НПУ протягом 2020–2025 років (Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Закарпатська, Львівська, Одеська області та м. Київ); результати анкетування 120 слідчих та оперативних працівників підрозділів Національної поліції України (Вінницькій, Київській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій області та м. Київ). Використано власний практичний досвід роботи по боротьбі з організованою злочинністю в Департаменті стратегічних розслідувань Національної поліції України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є першим комплексним монографічним дослідженням, у вітчизняній науці, щодо розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, в якому узагальнено та сформульовано низку положень, висновків і рекомендацій, які становлять наукову новизну, зокрема:

вперше:

– на основі узагальнення слідчої, оперативної, судової практики та проведеного опитування респондентів розроблено криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, основними структурними

елементами якої є: способи підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану (за критеріями: характером предмету злочинного посягання; сферою злочинного впливу організованої злочинної групи; технологією злочинної діяльності; слідова картина (за характером слідів та способом їх фіксації: матеріально-фіксовані, ідеальні; за ознаками, що вказують на організованість групи (сліди ієрархічної структури та розподілу ролей, сліди стійких зв'язків та конспірації, сліди залучення корумпованих зв'язків, сліди використання спеціальних знань та навичок, сліди систематичності та плановості злочинної діяльності; за географічною локалізацією та часом вчинення: сліди, характерні для певних регіонів, що знаходяться під безпосередньою загрозою бойових дій або мають особливості економічної діяльності; сліди, що вказують на активізацію певних видів кримінальних правопорушень у конкретні періоди воєнного стану); обстановка вчинення кримінальних правопорушень, що розглядається в сукупності зовнішніх просторово-часових меж (час, місце, обставини) та факторів соціально-політичного характеру (стратегічне значення території, економічний потенціал регіону, логістичні особливості, соціально-економічні умови регіону, військові та політичні фактори); предмет злочинного посягання; криміналістична характеристики членів і лідера організованої злочинної групи (складається із системи показників, що відбивають у сукупності їх соціально-демографічний та професійний склад, кримінальний досвід і знання в різних сферах, залежно від напряму злочинної діяльності, типології лідерів, непрямих учасників, виконавців, тощо);

– розроблено методику розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, що полягає у типовому алгоритмі спільних дій слідчого з працівниками оперативного підрозділу ДКП (ДКР, ДСР, ДКВБ, ДМП, ДБН), який розпочинається з оцінки первинного матеріалу, що свідчить про наявність у діяльності певної групи елементів складу кримінального правопорушення (встановлення в діяннях елементів складу кримінального правопорушення, місця, часу вчинення підготовчих дій, форми співучасті, кількості фігурантів);

ухвалення рішення про початок досудового розслідування; організації та складання динамічного плану розслідування (розробка слідчим спільно із працівниками оперативних підрозділів плану реалізації матеріалів, які були здобуті оперативним шляхом, підбір тактичних заходів, прийомів, вирішення питання про доцільність та терміновість проведення слідчих (розшукових) дій (огляд, обшук, допит) та негласних слідчих (розшукових) дій); виявлення організатора та всіх учасників організованої злочинної групи; подолання протидії розслідуванню з боку членів організованої злочинної групи; встановлення їх зв'язків з посадовими особами, іншими злочинними групами, представниками держави-агресора, окупаційної влади;

– запропоновано авторську диференціацію організованих злочинних груп за критерієм сфери реалізації, в якій вони здійснюють свою злочинну діяльність в умовах воєнного стану: організовані злочинні групи, які продовжили свою злочинну діяльність у сфері загальнокримінальної спрямованості; організовані злочинні групи, які перенесли свій основний осередок закордон, залишивши при цьому окремий контроль за злочинною діяльністю в Україні; новоутворені організовані злочинні групи, які розпочали свою кримінальну діяльність після криміналізації окремих діянь; злочинні угруповання, які надавали підтримку державі-агресору, її військовим формуванням з 2014 року; організовані злочинні угруповання, які функціонують у владних структурах, або мають корумповані зв'язки із ними;

– систематизовано типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: за напрямками (видами, схемами) злочинної діяльності організованої злочинної групи в умовах воєнного стану; за джерелом фінансування організованої злочинної групи; за характером корумпованих зв'язків організованої злочинної групи; за джерелом одержання вихідної інформації про кримінальне правопорушення. Запропоновано алгоритми вирішення окреслених слідчих ситуацій;

– аргументовано необхідність створення окремих експертних підрозділів у структурі центральних і міжрегіональних органів Національної поліції

України, які здійснюють реалізацію державної політики з питань боротьби з організованою злочинністю, що зумовлено трансформацією сучасних загроз, зокрема участю колишніх правоохоронців у складі організованих злочинних груп, які діють в інтересах окупаційної влади, що вимагає створення вузькоспеціалізованих експертних структур, здатних ефективно протидіяти таким загрозам шляхом проведення комплексного аналізу, виявлення прихованих зв'язків між організованими злочинними групами й елементами колабораціонізму, а також забезпечення високого рівня інформаційної, криміналістичної та аналітичної підтримки;

удосконалено:

– сучасні наукові положення щодо стану дослідження проблем розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану шляхом аналізу та систематизації відомостей про зміст дисертаційних і монографічних праць вітчизняних та зарубіжних науковців, а також досліджень, викладених у посібниках, методичних рекомендаціях і наукових статтях з метою формування теоретичних положень та науково обґрунтованих рекомендацій з цієї проблематики;

– систему обставин, які підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, що характеризують: подію кримінального правопорушення (часу, місця, обставин і обстановки); відомостей, які свідчать про створення та діяльність організованої злочинної групи; інформація про її учасників, лідера, та осіб які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, чи прихованню їх злочинної діяльності; обсягу ролей кожного учасника організованої злочинної групи, достатніх доказів причетності учасників організованої злочинної групи до вчинення кримінальних правопорушень; сфери злочинного впливу організованої злочинної групи; джерела одержання інформації про діяльність організованої злочинної групи; злочинних схем організованої злочинної групи; місцезнаходження майна, грошових коштів, одержаних внаслідок злочинної діяльності організованої злочинної групи; розміру шкоди завданої державі внаслідок злочинної

діяльності організованої злочинної групи; відомостей, що свідчать про наявність корумпованих зв'язків в органах державної влади, місцевого самоврядування; наявності зв'язків з особами, що перебувають на тимчасово окупованій території чи території держави-агресора; виявлення інших епізодів злочинних дій;

– наукові положення та практичні рекомендації щодо алгоритму взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, який передбачає узгоджену діяльність слідчого з оперативними підрозділами Національної поліції України, уповноваженими на здійснення боротьби з організованою злочинністю (Департамент стратегічних розслідувань, Департамент карного розшуку, Департамент міграційної поліції, Департамент боротьби з наркозлочинністю, Департамент кіберполіції, Департаменту внутрішньої безпеки), з іншими правоохоронними органами (Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки, Національне антикорупційне бюро України), а також органами виконавчої влади, які здійснюють реалізацію державної політики у сфері протидії організованим злочинності (Державна податкова служба України, Державна аудиторська служба України, Агентство з розшуку та менеджменту активів, Фонд державного майна України, Державна служба фінансового моніторингу України тощо) шляхом розмежування функціональних ролей між суб'єктами взаємодії під час розслідування (слідчими, оперативними працівниками, фахівцями експертних установ, контролюючими та наглядовими органами, з урахуванням їх спеціалізації);

– систему тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами: обшуку (збір попередньої інформації, планування тактики проведення обшуку, раптовий початок обшуку; організація проведення обшуків одночасно в кількох місцях, блокування виходів і входів приміщення, оперативний контроль території, встановлення фізичного контролю над місцевістю, диференційований підхід до осіб, присутніх на об'єкті, ізоляція ключових фігурантів, використання тактичних прийомів психологічного впливу; послідовність обстеження, залучення спеціальних

засобів), та огляду, важливою передумовою якого є оперативне моделювання ситуації – попередній аналіз наявної інформації з використанням інструментів кримінального аналізу (OSINT, HUMINT);

– криміналістичні рекомендації щодо проведення допиту членів організованої злочинної групи, які слід розрізняти залежно від їх ролі в групі (допит лідерів організованої злочинної групи; допит основних виконавців кримінальних правопорушень; допит осіб, відповідальних за фінансування злочинної діяльності та її зв'язки; допит нових учасників організованої злочинної групи; допит членів злочинного угруповання, які чинять активну протидію розслідуванню);

дістали подальшого розвитку:

– рекомендації щодо необхідності приведення кримінального законодавства України у відповідність із Конвенцією ООН Проти транснаціональної організованої злочинності, зокрема внесення змін до ч. 3 ст. 28 Кримінального кодексу України, в якому поняття «організована злочинна група», узгодити із ст. 2 (а) Конвенції, та викласти в такій редакції: «кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брала участь структурована група у складі трьох або більше осіб, яка існує протягом певного часу та діє узгоджено з метою вчинення одного або кількох тяжких або особливо тяжких злочинів, спрямованих на отримання фінансової чи іншої матеріальної вигоди»;

– пропозиції щодо доцільності внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»: ст. 1 Закону «Визначення термінів», в якій слід визначити такі основні поняття: «запобігання організованій злочинності», «організована злочинність», «протидія організованій злочинності», «взаємодія»; ст. 5 Закону шляхом перегляду системи органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю;

– пропозиції, щодо доцільності розробки нового підвідомчого нормативно-правового акту, який визначав би порядок організації взаємодії правоохоронних органів, а також інших органів державного нагляду та контролю, зокрема у сфері господарської діяльності, під час виявлення та

розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями;

– рекомендації щодо ефективних форм використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, шляхом уточнення напрямів залучення спеціальних знань для виявлення, документування та аналізу злочинних схем, що мають складну економічну, фінансову, військово-облікову чи інформаційну структуру; розширення переліку об'єктів експертного дослідження, актуальних в умовах воєнного стану (цифрові носії інформації та облікові системи підприємств оборонного сектору, документи з обмеженим доступом щодо розподілу бюджетних коштів, фінансову звітність підприємств-отримувачів міжнародної допомоги; спеціалізовану бухгалтерську документацію з ознаками фіктивності або подвійного обліку); формування окремого реєстру експертів та фахівців, що мають спеціальні знання у сферах (військової логістики; державного оборонного замовлення; зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану; кібербезпеки та аналізу електронних доказів).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертаційному дослідженні теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджені та надалі можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого удосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень на основі сформульованих і викладених теоретичних положень, висновків та рекомендацій (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 08.07.2024 № 118-нд);

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», а також при підготовці підручників, посібників, текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів, проведенні семінарів і практичних занять з кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 08.07.2024 № 116-оп);

– практичній діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, Державного бюро розслідування (акти впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 07.08.2024 № 108461-2024; Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань від 05.08.2024).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана самостійно, усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Окремі положення автора викладено в науковій статті «Взаємодія під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану – організаційно-тактичний та психологічний аспект» у співавторстві з М. В. Скринник. Особистий внесок автора в кожній з цих праць становить 70 %, натомість, М. В. Скринник – 30 %. Окремі положення автора викладено в тезах доповідей «Окремі аспекти розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану», «Окремі питання міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану», «Особливості проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинним групами в умовах воєнного стану» у співавторстві з А. М. Поляхом. Особистий внесок автора в кожній з цих праць становить 70 %, натомість, А. М. Поляха – 30 %.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і висновки дисертації оприлюднені на науково-практичних конференціях та круглому столі, зокрема: Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології (м. Київ, 22 листопада, 2018 року), «Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану (м. Кропивницький, 27 жовтня 2022 року), «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 25 листопада 2022 року), «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 28 квітня 2023 року), «Правнича освіта й наука: виклики воєнного стану та перспективи повоєнної України» (м. Київ, 18 травня 2023 року), «Актуальні питання судової експертизи і криміналістики» (м. Харків, 10 листопада 2023 року), «Актуальні питання криміналістики та судової

експертизи» (м. Київ, 30 листопада 2023 року), «Актуальні питання та перспективи розшукової роботи в діяльності підрозділів кримінальної поліції» (м. Київ, березень 2024 року), «Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану» (м. Київ, 22 травня 2024 року).

Публікації. Основні результати наукового дослідження опубліковано в 14 наукових публікаціях за темою дисертації, серед яких 5 наукових статей у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, 9 наукових праць – у збірниках наукових доповідей оприлюднених на науково-практичних конференціях та круглому столі.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із анотації, переліку умовних позначень, основної частини (вступ, три розділи, які логічно об'єднані у дев'ять підрозділів, висновків), списку використаних джерел та чотирьох додатків на 28 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 354 сторінки, з яких основний текст – 274 сторінки. Список використаних джерел складається з 252 найменувань і займає 29 сторінок.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ
ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Стан наукової розробленості питань розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану

Організовані злочинні групи становлять одну з найбільш небезпечних форм злочинності, оскільки характеризуються високим рівнем структурованості, стабільності, координації та впливу на державні й суспільні інститути. В умовах воєнного стану їх суспільна небезпека зростає через наявність додаткових факторів, які сприяють посиленню їх впливу.

Зумовлено це також тим, що кримінальні правопорушення, які вчиняються у складі таких організованих злочинних об'єднань, характеризуються високим ступенем кримінальної активності, професіоналізмом та ефективністю у досягненні злочинних цілей [30, с. 4].

Події, які відбуваються в нашій державі сьогодні, а саме введення режиму воєнного стану, внаслідок широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України, послужили фактором, який підсилив діяльність організованих злочинних груп, трансформував способи підготовки та приховування, форми вчинення кримінальних правопорушень у складі таких груп, ускладнив діяльність із розслідування зазначеної категорії кримінальних правопорушень.

Основні чинники зростання суспільної небезпеки ОЗГ у період воєнного стану пов'язані з: ослабленням системи державного контролю; збільшенням державного фінансування оборони, гуманітарної допомоги, відбудови

інфраструктури та підтримки вразливих верств населення, в які проникли організовані злочинні групи, корумпованими зв'язками з органами влади чи місцевого самоврядування; міжнародна трансформація організованої злочинності; масовим переміщенням капіталу та загальною нестабільністю в державі; формуванням тіньових економік у деокупованих або прифронтових зонах; підривом державної безпеки внаслідок розширення діяльності ОЗГ, які здійснюють фінансові операції на користь держави-агресора.

Зазначене зумовлює необхідність пошуку нових та удосконалення вже існуючих методик розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються організованими злочинними групами, що повинно здійснюватися із урахуванням виявлення та розслідування їх в умовах воєнного стану. При цьому, важливим теоретичним підґрунтям для проведення подальших наукових напрацювань є аналіз стану наукової розробленості питань розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами, а також наукових напрацювань, що визначають тактичні особливості розслідування кримінальних правопорушень в умовах введення особливих правових режимів.

З цього приводу слушною є позиція С. О. Павленко, який зазначає, що головною умовою будь-якого наукового дослідження є ґрунтовний аналіз наукового доробку вітчизняних та іноземних учених різних історичних періодів. Такий аналіз дає можливість акцентувати увагу на проблемних аспектах, що залишилися поза межами дослідження попередників, у контексті соціально-економічних, політичних, нормативно-правових, криміногенних та інших чинників – з іншого [111, с. 107].

Так дослідженню проблем боротьби з організованими злочинними групами, присвячена значна кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених в сфері юридичної науки, а також досліджувався феномен організованої злочинності в юридичній психології. Так в юридичній науці визначена проблематика досліджувалась в галузях адміністративного права,

кримінального права, кримінології, кримінального процесу, криміналістики, тощо.

У межах таких досліджень розглядалась низка проблем, пов'язаних із помилками під час кримінально-правової кваліфікації та виникненням правових колізій; невідповідністю сучасним потребам практики арсеналу засобів та методів, які застосовуються правоохоронними органами в процесі протидії; дослідженням актуальних аспектів психологічних механізмів такої протиправної діяльності; відсутністю методичного забезпечення процесуальної діяльності слідчих підрозділів і недостатньою ефективністю збирання доказів стороною обвинувачення; прогалинами нормативно-правового регулювання взаємодії між оперативними підрозділами та підрозділами досудового розслідування; впровадженням міжнародного досвіду та стандартів у діяльність з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень [122, с. 25]. У контексті нашого дослідження важливим є аналіз наукового доробку як вчених криміналістів так і вчених із суміжних галузей юридичної науки, з метою розробки криміналістичних рекомендацій розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

Слід погодитися з позицією окремих учених, про те, що криміналістична методика під час розроблення відповідних рекомендацій активно використовує кримінально-правові, кримінологічні й кримінальні процесуальні дані. Інформаційними джерелами криміналістичної методики є: наукові положення теорії криміналістики, дані інших наук, результати узагальненого досвіду судово-слідчих органів, норми відповідних законодавчих й інших нормативних актів [80, с. 5].

Також слід додати, що в контексті нашого дослідження актуальним буде вивчення та аналіз наукових праць в галузі адміністративно-правової науки, зокрема тих, що стосуються визначення змісту понять «правовий режим», «воєнний стан», особливостей функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування, судових та правоохоронних органів в умовах

надзвичайних адміністративно-правових режимів в Україні, організації їх роботи.

Перш за все важливим є аналіз наукових праць вчених в галузі кримінального права, які безпосередньо стосуються кримінально-правової характеристики злочинних діянь, які вчиняються організованими злочинними групами у відповідності зі статтями КК України, визначення поняття «група осіб», «організована злочинна група», «організована злочинність», її форм та видів, тощо. Так в науці кримінального права слід виокремити такі роботи, які стосувались дослідження кримінально-правових проблем діяльності організованих злочинних груп та послужили основою для формування криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, зокрема питанням кримінально-правової відповідальності за співучасть у вчиненні кримінальних правопорушень присвячені праці Ю. В. Абакумової [1], Г. В. Новицького [101], В. В. Ткаченко [207] Р. С. Орловського [105]; кримінально-правового аналізу сприяння учасникам злочинних організацій: М. К. Гнетнева [34], А. В. Єсенкова [51]; особливостям кримінальної відповідальності за створення злочинної організації Л. М. Демидової [41]; дослідженню кримінально-правових ознак організованих груп і злочинних організацій» – А. А. Вознюка [30]. Ми не зупинятимемося на характеристиці всіх вказаних наукових доробків, оскільки в загальному вони охоплюють схожий об'єкт дослідження, тому розглянемо деяких з них.

Так в монографічному дослідженні Р. С. Орловського висвітлено історичний розвиток інституту співучасті у кримінальному праві, його місце в системі Загальної частини галузі кримінального права, форми співучасті, його співвідношення з інститутом множинності, повторності, надано пропозиції щодо удоскоанлення кримінально-правових норм. Зокрема, ми погоджуємося із запропонованим автором критерієм виділення форм співучасті, як ступінь організованості співучасників, їх згуртованість [104, с. 531]. Цей критерій дозволяє не лише відмежувати звичайну групову злочинність від організованої,

а й розуміти рівень координації, стійкості та структурної побудови угруповання, що має вирішальне значення для оцінки сідчої ситуації та вибору тактики розслідування. Такий підхід, на нашу думку, є обґрунтованим, оскільки дозволяє врахувати ієрархічні, функціональні та стійкі зв'язки між співучасниками, які утворюють стійке злочинне об'єднання; забезпечує основу для криміналістичної класифікації організованих груп за рівнем їх небезпеки та здатності до адаптації в умовах підвищеного ризику.

Дистертаційне дослідження М. К. Гнетнева висвітлює кримінально-правовий аналіз сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності, проведено його співвідношення із суміжними складами кримінальних правопорушень. Сформульовано власне визначення причетності до злочину, як кримінально каране діяння, яке виникає тільки у зв'язку зі вчиненням або вчинюваним злочином, за умови відсутності причинового та винного зв'язку з цим злочином [34, с. 15]. Також автором виділено основні ознаки причетності до вчинення злочину, серед яких: є суспільно небезпечною діяльністю; є умисною; пов'язана з предикатним злочином, але не є участю в його виконанні; виникає тільки у зв'язку з вчиненням, а в одному випадку, у зв'язку з вчинюваним злочином; не є причиною предикатного злочину; б) порушує порядок здійснення правосуддя [34, с. 15]. Такий підхід дозволяє чітко відмежовувати причетність до вчинення кримінального правопорушення від співучасті, що є принципово важливим для правильного застосування норм кримінального права. Адже при співучасті обов'язковою умовою є наявність умисної взаємодії (єдності умислу) між співучасниками, а от у разі причетності така взаємодія відсутня, що зумовлює інший рівень суспільної небезпеки та відмінності в кримінально-правовій оцінці.

У контексті розслідування кримінальних правопорушень, учинених ОЗГ, поняття причетності до злочину має важливе процесуальне та доказове значення. Це пов'язано з тим, що діяльність ОЗГ не обмежується лише учасниками, які безпосередньо виконують злочин. Натомість, навколо таких угруповань формується широке коло осіб, які: постачають інформацію,

допомагають відмивати кошти, одержані злочинним шляхом, оформлюють фіктивні документи, переховують злочинців або здобуте злочинним шляхом, сприяють у легалізації результатів злочинної діяльності тощо. Такі особи можуть не бути співучасниками у формальному розумінні, але їхні дії можуть кваліфікуватися як окремі злочини, що свідчать про причетність до основного.

Досить широко питання кримінально-правової характеристики організованих злочинних груп було розкрито в монографічному дослідженні А. А. Вознюка, у якому на підставі загальних положень про співучасть у злочині з урахуванням концептуальних проблем організованих її форм розроблено поняття кримінально-правових ознак організованих злочинних об'єднань, їх класифікацію, розкрито зміст, зарубіжний досвід кримінально-правового регулювання, місце у системі кримінально-правової характеристики організованих груп і злочинних організацій та особливості врахування під час трансформації співучасті [30, с. 7].

Автор, на основі вивчення окремих положень кримінального законодавства зарубіжних держав стосовно визначення поняття організованої групи констатовано, що ознаки цієї форми співучасті у КК України та зарубіжних держав здебільшого мають спільні риси. Науковець висловлює думку про те, що у КК України необхідно переглянути положення відносно того, що організована група може складатися з трьох осіб, оскільки в більшості зарубіжних країн такі групи формують дві і більше особи. Крім того, вчений наголошує на важливості визначення, в якому вигляді в законі про кримінальну відповідальність України повинна існувати ця форма співучасті – як «організована група» чи «злочин, учинений організованою групою» [30, с. 57-58]. Таким чином автор під організованою групою пропонує розглядати стійке, попередньо зорганізоване, кероване об'єднання двох і більше осіб для вчинення злочинів [30, с. 142].

Така думка обґрунтовується тим, що як свідчить практика серйозні кримінальні правопорушення в сфері економіки може вчиняти група у складі двох осіб. Проте слід зауважити, що поняття організованої злочинної групи

визначене в Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, де організованою злочинною групою визнається група, що може складатися з трьох або більше осіб.

Що стосується кримінально-правових ознак організованої злочинної групи, то серед загальнообов'язкових автором виокремлено: участь декількох осіб (двох і більше); попередня зорганізованість; стійкість; мета вчинення двох і більше злочинів; об'єднаність єдиним планом, відомим усім учасникам групи; розподіл функцій учасників групи, спрямованих на досягнення плану [30, с. 45].

Ми погоджуємося з таким формулюванням атором загальнообов'язкових норм, оскільки: Участь декількох осіб є формальний критерій, який дозволяє відмежувати індивідуальне правопорушення від групового; попередня зорганізованість є ключовою ознакою, яка свідчить про умисне створення злочинного об'єднання до моменту вчинення кримінального правопорушення, стійкість на відміну від ситуативного об'єднання передбачає: постійність складу або структури, кілька епізодів злочинної діяльності, наявність ресурсної бази; мета вчинення двох і більше кримінальних правопорушень – це ознака системності і повторюваність злочинної діяльності, а не одноразовий умисел; об'єднаність єдиним планом, відомим усім учасникам слугує такзваним психологічним елементом єдності групи; розподіл функцій учасників відображає ієрархічну структуру групи та свідчить про наявність керівництва й координації. Крім того, на нашу думку серед найважливіших ознак організованої злочинної групи є створення її для єдиної спільної мети – отримання прибутків у вигляді грошових коштів, матеріальних цінностей, майна, в тому числі вигоди, для задоволення власних потреб.

Подібну позицію підтримує і низка науковців в галузі кримінологічної науки, зокрема О. Джужа визначає єдину мету організованих злочинних угруповань – отримання максимального прибутку від злочинного бізнесу на певній території або у певній сфері, що перебуває під їх контролем [82, с. 165; 5, с. 193].

Діяльність організованих злочинних груп спричиняє шкоду економіці держави, приносячи їй значні збитки, а отже однією із визначальних ознак слід вважати створення її з метою отримання прибутків. На цьому наголошують також зарубіжні науковці, зокрема М. Ніколовський зазначає, що для організованих злочинних угруповань характерна широка структура, пристосування до нових вимог і участь у тій формі організованої злочинності, яка актуальна на даний момент і приносить найбільші прибутки. Крім того, автор в контексті дослідження організованої злочинності Республіки Македонія слушно наголошує, що організована злочинність є динамічною, гнучкою, включає різноманітні форми організованої злочинної діяльності та об'єднується з легальним бізнесом [249, с. 737]. Причиною появи та основною метою діяльності організованої злочинності – отримання прибутків вважають також такі зарубіжні автори, як А. Фрейзер та Е. Кларк [245, с. 1063].

Ще однією визначальною рисою, яка характеризує діяльність організованих злочинних груп, зокрема і в умовах воєнного стану є їх прихований, латентний характер. Сьогодні організовані злочинні групи досить широко використовують обстановку в країні задля вчинення своєї злочинної діяльності під прикриттям легальної, законної діяльності (маскування під проводом волонтерської діяльності, проведення закупівель в оборонно-промисловому секторі тощо). Саме на конспірологічному характері діяльності організованих злочинних груп наголошує М. Й. Коржанський [74, с. 80].

Як наголошує К. Чаплинський конспіративність та тривалий характер діяльності організованої злочинності допомагає злочинним угрупованням виживати, бути у правовому відношенні «невидимками» та активно попереджувати небажані правові рішення [225, с. 20]. Таким чином, прихований, триваючий характер злочинної діяльності характерний в основному для організованих злочинних груп, оскільки саме така злочинна структура може забезпечити надійний захист від викриття їх злочинної діяльності, та її учасників протягом тривалого часу. Крім того, слід погодитись з думкою В. В. Тіщенко який наголошує, що з криміналістичної

точки зору злочинна діяльність є більш широким поняттям, ніж злочин. Вона може складатись як із низки дій, що кваліфікуються за однією статтею кримінального закону, так і з сукупності діянь, що кваліфікуються по-різному, але об'єднані загальними мотивами і метою [212, с. 104].

Так вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану досить часто супроводжується вчиненням не одного кримінального правопорушення, а декількох, що можуть відноситись як до основного напрямку їх злочинної діяльності (наприклад вчинення привласнення коштів державного, комунального майна, розтратою державного, комунального майна тощо), так і кримінальних правопорушень, які вчиняються з метою підготовки чи приховання їх злочинної діяльності (легалізація (відмивання) майна, одержаних злочинним шляхом, підробка документів, печаток, штампів тощо). При цьому, в кожному конкретному випадку така злочинна діяльність характеризується складним механізмом підготовки, безпосереднього вчинення та приховування, що притаманне організованим злочинним групам.

З цього приводу слушною є думка А. М. Падалка, який в контексті дослідження механізму злочинної діяльності організованої злочинної групи у сфері оподаткування констатує, що механізм дій організованої злочинності як і будь-яка система, формується і функціонує під впливом певних закономірностей, які слід відносити до різних галузей юридичної науки. Автор наводить на прикладі того що, закономірності формування злочинного задуму, злочинної поведінки слід відносити до предмету кримінології, закономірності поведінки і дій осіб, що опинилися учасниками події є сферою психологічної науки тощо [115, с. 130].

З точки зору науковців в сфері криміналістичної науки механізм організованої злочинної діяльності – становить собою систему процесів взаємодії учасників кримінального правопорушення як прямих, так і опосередкованих, між собою та з матеріальним середовищем, поєднаних із використанням відповідних засобів та інших окремих елементів обстановки

[103, с. 32]. Таким чином, механізм злочинної діяльності організованих злочинних груп в умовах воєнного стану формує свої специфічні особливості, пов'язані в першу чергу зі специфічною обстановкою – умовами воєнного стану, та відрізняється високою адаптивністю до кризових умов, пов'язаних із військовою-політичною ситуацією в державі, складною організаційною структурою та широким використанням технологічних засобів.

Питома вага наукових доробок в розглядуваній сфері належить дослідженню питань протидії організованій злочинності у всіх її проявах, які здійснювались в контексті адміністративно-правової, кримінологічної та кримінально-правової наук. Розглянемо окремі з них за галузями в яких здійснювалися наукові дослідження.

Зокрема, питанню адміністративно-правової протидії вчиненню кримінальних правопорушень організованими злочинними групами присвячені дисертаційні дослідження Г. П. Пожидаєва [125], Ю. Ю. Сорочика [199]. Ю. Ю. Сорочик висвітлив авторське бачення поняття «організованої злочинності», сформульовано пропозиції щодо внесення змін і доповнень до нормативних актів України, запропонована Концепція закону про протидію організованій злочинності [199, с. 19-20]. Також автор здійснив характеристику систему суб'єктів протидії організованій злочинності на національному та міжнародному рівні, та виокремив напрями удосконалення співпраці між таким суб'єктами [199, с. 12].

Кримінально-правові так кримінологічні особливості запобігання кримінальним правопорушенням, учиненим організованими злочинними групами присвячені наукові доробки В. О. Тюніна [209] Г. П. Жаровської [54]; В. С. Буркаля [13], М. П. Водька [29], С. О. Павленка [112], В. Г. Севрука [178].

В наукових напрацюваннях Г. П. Жаровської вирішуються питання протидії транснаціональній організованій злочинності, її теоретико-правового та кримінологічного забезпечення, кримінологічної характеристики організованої злочинності в її загальному тлумаченні [54], та В. С. Буркаля – у сфері економіки [13]. Так, Г. П. Жаровська визначає транснаціональну

організовану злочинність, як створення та діяльність організованих злочинних угруповань (груп, організацій, банд, інших формувань) з метою вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів проти власності; у сфері господарської (фінансової) діяльності; пов'язаних з тероризмом, піратством та різними формами екстремізму; наркобізнесом, сексуальною експлуатацією і торгівлею людьми; незаконним обігом зброї, лікарських препаратів, творів мистецтва, вибухових та інших небезпечних (радіоактивних, хімічних) речовин; втручанням у роботу комп'ютерних мереж і автоматизованих систем державного та військового управління, об'єктів критичної інфраструктури, що мають транснаціональний (транскордонний, міжнародний) характер» [54, с. 563].

Натомість В. С. Буркаль транснаціональну організовану злочинність у сфері економіки визначає як різновид організованої злочинної діяльності у сфері легальної та нелегальної господарської діяльності, тобто у сфері виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних благ та послуг, що здійснюється на території двох та більше держав, характеризується корисливими мотивами, плануванням і належною підготовкою злочинів, належним забезпеченням її здійснення і підтриманням цієї діяльності, наявністю спеціальної мети – вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів у сфері економіки та прагненням до постійного отримання злочинних прибутків (фінансової або іншої матеріальної вигоди) [13, с. 42-43].

В контексті нашого дослідження діяльність організованих злочинних груп набула досить небезпечного характеру, пов'язаного із наявністю у низки таких злочинних формувань транснаціональних зв'язків, що в першу чергу пов'язано із вразливістю державних кордонів України, втратою державного контролю за тимчасово окупованими територіями, в тому числі портовими містами (Маріуполя, Севостополя, Бердянська), що призвело до виявлення підвищеного інтересу з боку транснаціональних злочинних об'єднань для розширення діяльності нелегальних ринків, незаконного збуту наротиків та зброї, торгівлі людьми тощо.

Ще одним комплексним дослідження в розглядуваній сфері є монографічна робота Павленка С. О., «Основи оперативно-розшукової тактики» (2022), яка містить важливі положення, для проведення нашого дисертаційного дослідження. Зокрема, автором надано пропозиції та рекомендації, з урахуванням позитивного досвіду діяльності правоохоронних органів іноземних країн щодо вдосконалення оперативно-розшукової тактики в протидії окремим видам злочинів, учиненим організованими групами та злочинними організаціями, зокрема пов'язаним із протидією нелегальній міграції, торгівлі людьми, кібезлочинам, що вчиняються організованими злочинними групами, та протидії протиправній діяльності осіб, які перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу [112, с. 2].

Ми погоджуємося із наведеними автором чинниками, що впливають на ефективність протидії організованій злочинності, серед яких: ліквідація Управління боротьби з організованою злочинністю, що призвело до втрати досвіду за напрямом оперативної роботи, напрацьованих негласних джерел та іншої важливої інформації щодо протидії організованій злочинності; відсутність практичного досвіду та спеціальних знань у працівників оперативних підрозділів, які здійснюють виявлення та документування організованих груп та злочинних організацій [110, с. 353]; низький рівень взаємодії між оперативними підрозділами різних правоохоронних органів, а також з органами місцевого самоврядування й громадськістю; надмірне навантаження на оперативні підрозділи в умовах військової агресії росії проти України внаслідок необхідності залучення їх працівників до виконання завдань, пов'язаних із захистом національної безпеки та територіальної цілісності нашої держави [112, с. 43].

Крім того, як нами вище було наголошено, серед негативних чинників поширення діяльності організованих злочинних груп в умовах воєнного стану є: тимчасова окупація окремих територій нашої держави, в тому числі великих портових міст; послаблення державного регулювання та контролю в сфері економіки; загрози воєнного характеру, пов'язані з втручанням держави-агресора в різні сфери соціально-економічного, політичного життя України

шляхом створення, використання та підтримання діяльності організованих злочинних груп; тощо. Крім того, спостерігається тенденція до збільшення прихованості діяльності організованих злочинних угруповань, що в свою чергу свідчить про високий рівень їх організованості, широкого використання корупційних, міжрегіональних зв'язків.

Ще одним монографічним дослідженням в сфері протидії організованим злочинності є праця В. Г. Севрука, в якій було розглянуто правові, теоретичні та практичні проблеми протидії злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі [178, с. 3]. Підвищений інтерес для здійснення дисертаційного дослідження становлять висвітлені автором: поняття та класифікація організованих груп і злочинних організацій, зокрема які сформовані на етнічній основі; характеристика організованих злочинних груп і злочинних організацій, які сформовані на етнічній основі, вивчення зарубіжного досвіду тощо.

Так автором, в основі класифікації організованих груп і злочинних організацій, зокрема які сформовані на етнічній основі взято низку критеріїв: 1) за кримінально-правовими ознаками; 2) за географією поширеності (діяльності) (локальні; міжрегіональні; національні; міждержавні; транснаціональні); за національним складом; за характером виникнення; за тривалістю існування; за використанням у своїх незаконних інтересах державних структур та інститутів громадянського суспільства; за впливом на суспільство; за масштабом їх вчинення; за кількістю (чисельністю) членів; за ступенем організованості; за напрямом (спрямованістю) злочинної діяльності; за профілем діяльності; за характером злочинних дій учасників; за рівнем наявних корумпованих зв'язків; за способом прикриття злочинної діяльності; за регулярністю злочинних прибутків; за використанням спеціальних знань, навичок і вмінь; за механізмом їх утворення (об'єднання) або ж характером відносин; залежно від мети вчинення злочину, тощо [178, с. 192-194].

В контексті нашого дослідження на класифікацію організованих злочинних угруповань безпосередній вплив має обстановка вчинення

кримінальних правопорушень – умови воєнного стану, як обставини, яка сприяє розвитку та поширенню злочинної діяльності організованих злочинних груп, появі нових способів вчинення кримінальних правопорушень, криміналізації окремих діянь. Зокрема було встановлено кримінальну відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (ст. 201-2 ККУ) [139], а також посилено відповідальність за мародерство та вчинення окремих кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного стану (ст. 185 ККУ, ст. 186 ККУ, ст. 187 ККУ, ст. 189 ККУ, ст. 191 ККУ). Диспозиції цих статей було доповнено кваліфікуючою ознакою – скоєння в умовах воєнного або надзвичайного стану [140]. Також організовані злочинні угруповання активно використовують умови воєнного стану для негального збуту товарів та послуг, легалізації, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, незаконної приватизації державного, комунального майна тощо.

Актуальним дослідженням, яке розкриває сучасні причини та умова розвитку організованої злочинності є колективна монографічна робота Ю. М. Крамаренко, О. С. Скок, Т. В. Шевченко, В. Г. Хашева «Сучасні питання протидії організованій злочинності в Україні та закордоном». Так авторами слушно наголошено, що причиною трансформації організованого злочинного середовища стали світові економічні кризи, конфлікти, соціальна нерівність та низька зайнятість значної частини активного населення. Внаслідок цього організована злочинність «збагатилася» не лише корупційними зв'язками, а й фахівцями різних сфер, що дозволяють безперешкодно здійснювати злочинну діяльність. Сьогодні, відбувається не тільки зрощення кримінального капіталу з політичною сферою, а також і його асимілювання із легальним бізнесом [76, с. 4].

Монографічна робота висвітлює питання, пов'язані із характеристикою, стану та тенденції організованої злочинності, їх кримінально-правової характеристики, а також особливостей протидії організованій злочинності, зокрема що стосуються організаційно-тактичних та правових можливостей

правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю. Серед проблем, що перешкоджають здійсненню ефективної протидії діяльності організованих злочинних угруповань колектив авторів виділяє: удосконалення способів скоєння та приховування злочину; вчинення протиправного впливу на учасників кримінального провадження; здійснення контроперативної роботи злочинними організаціями та спільнотами; застосування заходів непрямого впливу (маніпулювання, тиск громадськості тощо) на осіб, що приймають рішення чи суспільну думку щодо певних осіб чи конкретного кримінального провадження; використання процесуальних, організаційних та тактичних помилок співробітників правоохоронних органів, недосконалість чинного законодавства тощо [76, с. 187-188].

Також слід зазначити, що сьогодні організовані злочинні угруповання активно використовують військову обстановку, пов'язану із широмасштабним вторгненням держави-агресора, для протидії розслідуванню, серед яких: використання недосконалості кримінального процесуального законодавства для затягування досудового розслідування, подача великої кількості клопотань, скарг з метою ускладнення роботи слідства, що призводить до надмірного навантаження на органи досудового розслідування; використання пропаганди та дезінформації для створення плутанини або дискредитації слідчих органів; використання правових обмежень воєнного стану для уникнення відповідальності або затягування розслідування. З огляду на зазначене, вкрай актуальним є розробка комплексу теоретичних рекомендацій та організаційно-тактичних заходів розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

Важливою умовою розслідування кримінальних правопорушень є дотримання процесуальних норм, передбачених кримінальним процесуальним законодавством. Дослідження праць в сфері кримінально-процесуального права дозволить визначити основні організаційні та процесуальні особливості розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, зокрема особливості проведення

слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, використання спеціальних знань та проведення судових експертиз.

Висвітлення кримінально-процесуальних аспектів розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються організованими злочинними групами здійснив у своїй праці О. В. Яцюк. Автор наголошує на важливості своєчасного виявлення ознак вчинення кримінальних правопорушень, учинених організованими групами на стадії прийому заяв і повідомлень. Погоджуємося із виділеними науковцем специфічними ознаками, що безпосередньо свідчать про злочинну діяльність організованої злочинної групи: не випадковий вибір об'єкта злочинного посягання; складність способів вчинення злочинних діянь, для безпечної реалізації яких необхідна участь декількох виконавців із чітким розподілом ролевих функцій; підготовка до вчинення злочину, що здійснюється, зокрема, шляхом уведення членів злочинної групи до структури підприємства, установи, організації та ін.; ретельне приховування членами групи слідів злочинів шляхом їх знищення, маскуванню під законну діяльність, інсценування нещасних випадків тощо; високе технічне оснащення та озброєння виконавців злочинної групи; складність реалізації отриманого в результаті злочину майна, що вимагає пошуку специфічних каналів збуту тощо [241, с. 6].

В криміналістичній науці серед праць, присвячених дослідженню проблем розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються організованими злочинними групами слід виокремити наукові роботи, які розкривають загальні аспекти розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень, а також праці, в яких досліджено питання розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами за розділами чи статтями кримінального закону, конкретних сферах злочинної діяльності в межах окремих криміналістичних методик.

Так, дослідженню питань, які стосуються висвітлення загальних основ розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються організованими

злочинними групами, були присвячені роботи таких вітчизняних вчених-криміналістів: Б. В. Щура; М. В. Проценка; В. Б. Школьного; К. О. Чаплинського. Теоретичні положення, висвітлені авторами у цих працях є основою для формування науково-практичних рекомендацій з розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

В дисертаційній роботі Б. В. Щура розкриваються окремі тактичні прийоми, які застосовуються органами досудового розслідування для усунення протидії розслідуванню організованими злочинними групами, такі як: тактика дотримання слідчої таємниці; тактика попередження тактичних помилок; тактика викриття лжесвідчень та неправдивих показань; тактика забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства [238, с. 14]. Не менш важливими в ході формулювання тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є запропоновані автором тактичні прийоми допиту, зокрема такі: пошук найбільш «слабкої ланки в структурі ОЗГ, роз'єднання злочинної групи, створення конфліктних стосунків у групі, тощо [238, с. 15].

Наукові напрацювання М. В. Проценка, містять положення щодо особливостей розслідування злочинів, учинених організованими групами у криміналістичній методиці. Автором проведено комплексний аналіз впливу ознак вчинення злочину організованою групою осіб на його механізм та предмет доказування, з'ясовано особливості виявлення і розслідування таких злочинів, схарактеризовано форми взаємодії слідчого та працівників оперативно-розшукових підрозділів, визначено типові тактичні операції, які є характерними для розслідування організованих злочинів, а також сформовано ряд практичних рекомендацій щодо поліпшення діяльності по боротьбі із такими категоріями протиправних діянь [160, с. 16].

Питання тактики викриття організатора злочинного угруповання висвітлюються у роботі В. Б. Школьного. Автором здійснено кримінально-

правову та криміналістичну характеристику організованої злочинності в Україні, в контексті якої інтерес становлять виокремлені ознаки організованої злочинності, як: складної та сталої багатоступеневої системи зв'язків; професіоналізм; корупція. Також автор розмежовує поняття: «організована злочинна група», «організоване злочинне угруповання» та «злочинна організація». Ми погоджуємося з підходом автора до виокремлення криміналістичної характеристики організатора злочинного угруповання, що на нашу думку є досить слушно, оскільки він наділений власними характерними ознаками, є багатовекторним суб'єктом [235, с. 10-11]. Наведено криміналістичні рекомендації, спрямовані на забезпечення викриття лідера організованої злочинної групи, його затримання, доведення його вини у протиправній діяльності [235, с. 14].

В дисертаційній роботі К. О. Чаплинського здійснено криміналістичну характеристику та аналіз організованої злочинної діяльності. Автором у роботі детально розкрито тактичні прийоми та організацію проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями [221, с. 4]. Також автором в новій редакції монографії у співавторстві із П. Я. Мінкою проведено криміналістичний аналіз організованої злочинності, визначено поняття, види та місце злочинних угруповань в структурі організованої злочинності, криміналістичну характеристику лідера та інших учасників організованої злочинної групи, а також організаційні і тактичні прийоми проведення окремих слідчих (розшукових) дій [225, с. 3]. Зокрема колективом авторів сформоване власне поняття «організованої злочинності», як негативного соціального явища, що має цілеспрямований, стійкий, системний та планомірний характер і характеризується сукупністю суспільно-небезпечних та взаємозалежних організованих злочинних угруповань, які функціонують тривалий час на певній території з метою отримання значних злочинних прибутків [225, с. 21].

В контексті дослідження поняття «організованої злочинності» автори виокремлюють ряд ознак, якими наділене таке формування: негативне

соціально-економічне явище; стійке суспільно-небезпечне угруповання з функціонально-ієрархічною системою побудови; наявність взаємозалежних груп різної кримінальної спрямованості, члени яких займаються систематичною злочинною діяльністю, тісно пов'язані круговою порукою та кримінальними правилами й традиціями, мають загальні цілі й орієнтацію, діють узгоджено за загальним планом з метою одержання максимально високих прибутків; законспірований і тривалий характер злочинної діяльності, наявність системи планомірної нейтралізації усіх форм соціального контролю з використанням розвідки й контррозвідки, корумпованих зв'язків в органах державної влади і управління, у судових та правоохоронних органах; наявність значної матеріальної бази, що проявляється у створенні спільних грошових фондів, які інвестуються у різних сферах злочинної діяльності, банківських рахунків, нерухомості; масштабний міжрегіональний, державний та міждержавний характер злочинної діяльності з розподілом між організованими злочинними угрупованнями територій та сфер впливу за територіальними та галузевими ознаками [225, с. 19-20].

Крім того, в криміналістичній науці, серед монографічних дослідження, слід виокремити праці, присвячених дослідженню питань розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються організованими злочинними групами, в контексті окремих криміналістичних методик. Зокрема, В. П. Корж [73]; О. Л. Авраменка [3], В. М. Варцаби [17], Л. В. Дергача [44], А. П. Сакаля [174], А. В. Даниляка [38], Л. Г. Д'яковського [48], І. Л. Рудницького [172], Ю. В. Висотенко [26], А. І. Плосконоса [122], І. В. Пашинської [117], Р. С. Тютюнника [210].

Так, В. П. Корж здійснила характеристику криміналістичних ознак, властивостей та закономірностей функціонування організованих груп, злочинних організацій, спільності [73, с. 25-26].

З позиції В. М. Варцаби, який досліджував тактико-психологічні основи розслідування кримінальних правопорушень організованих злочинних груп, злочинне угруповання слід вважати особливим суб'єктом групової злочинної

діяльності, який відрізняється стійкістю, відновлюваністю, взаємодією учасників, ієрархічністю структури та ін. Також автор виділив додаткові ознаки організованих злочинних угруповань, такі як: стійкість кримінального утворення; тривалість діяльності злочинного угруповання; ієрархічна побудова організованих угруповань; наявність певної спеціалізації в діяльності злочинного формування; чітка та сувора внутрішньогрупова дисципліна; встановлення злочинних норм та правил поведінки; наявність лідера з владними повноваженнями; розподіл функціональних обов'язків серед членів угруповання; корислива спрямованість злочинної діяльності групи; створення системи захисту від викриття; наявність єдиної каси, спеціального фонду («общака»); створення власної системи «заохочення» і «покарання»; підтримка осіб, які притягнуті до кримінальної відповідальності та відбувають покарання; наявність системи вербування нових членів злочинної групи; використання корумпованих зв'язків в органах влади й управління та правоохоронних органах; наявність міжрегіональних зв'язків між організованими злочинними угрупованнями та зв'язків за межами держави; наявність системи проникнення у владні структури [17, с. 7].

У дисертаційних дослідженнях О. Л. Авраменка [3], Л. В. Дергача [44], А. П. Сакаля [174], Л. Г. Д'яковського [48] було сформовано криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами в межах окремих криміналістичних методик, виокремлено типові слідчі ситуації, та шляхи їх вирішення, а також сформовано комплекс тактичних рекомендацій щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Викликає інтерес дисертаційне дослідження А. В. Даниляка, присвячене висвітленню особливостей взаємодії під час розслідування економічних злочинів, учинених організованими групами. Зокрема автор пропонує поділяти суб'єктів такої взаємодії на дві основні категорії: правоохоронні органи (спеціально створені для боротьби з організованою злочинністю і ті, які беруть участь у цій діяльності у межах виконання загальних правоохоронних функцій); державні органи, що контролюють діяльність суб'єктів фінансово-

господарської діяльності [38, с. 8]. З огляду на це виокремлено наступні її загальні форми: взаємодія у межах створення і удосконалення (розроблення законопроектів) законодавчої бази по боротьбі з організованими злочинами у сфері економіки; координація діяльності органів і установ у напрямках попередження, своєчасного виявлення й інформування органів досудового розслідування про факти вчинення організованих злочинів у сфері економіки, а також запобігання даним правопорушенням; взаємодія з питань організації контролю за виконанням законодавства по боротьбі з організованими злочинами у сфері економіки, а також дотриманням вимог законів під час розслідування даних злочинів; взаємодія у напрямку накопичення, обробки, оперативного обміну і використання інформації щодо організованої злочинності у сфері економіки; взаємодія під час спільного виявлення і документування ознак організованих економічних злочинів, доказування у межах кримінального провадження на стадіях досудового розслідування і судового розгляду; науково-методичне забезпечення діяльності правоохоронних та інших державних органів, які ведуть боротьбу із злочинами у сфері економіки [38, с. 11].

Крім того, слід зауважити, що в процесі розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слідчий, детектив органу досудового розслідування залучає широке коло осіб, що слід пояснити складним характером кримінального правопорушення, багатоепізодністю, необхідністю використання спеціальних знань, одержання інформації з різних державних реєстрів та баз даних, а також використання конфіденційного співробітництва. З огляду на це, суб'єктами взаємодії також можуть бути як правоохоронні органи, органи державної влади та місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання, так і окремі громадяни.

Таку точку зору обстоює також І. Р. Пашинська, наукові напрацювання якої присвячені дослідженню теоретичних і практичних основ формування і реалізації криміналістичної методики розслідування кримінальних

правопорушень, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями у сфері господарської діяльності. Зокрема авторка висвітлює питання, що стосуються криміналістичної класифікації злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами в сфері господарської діяльності, теоретичні основи криміналістичної характеристики злочинів у сфері господарської діяльності, основи методики розслідування злочинів, учинених організованими злочинними групами у сфері господарської діяльності [117, с. 29-30].

Досить цікаве наукове та практичне значення в системі наукових праць, що стосуються окремих питань тактики розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами належить дисертаційному дослідженню А. І. Плосконоса. Автором розкрито особливості тактики проведення допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій, встановлено типові конфліктні ситуації, типові несприятливі ситуації, які виникають під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій, а також запропоновано тактичні прийоми їх подолання [122, с. 4]. Автор визначає актуальні напрями розробки та вдосконалення тактичних і психологічних засобів допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій [122, с. 198].

Також, задля здійснення комплексного дослідження питань, пов'язаних із розслідуванням кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, варто не оминати увагою наукові доробки, які прямо чи опосередковано стосувались організації розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах дії особливих правових режимів, зокрема воєнного стану. Серед таких праць, слід виокремити дисертаційні дослідження, які були здійснені із суміжних галузей правової науки – адміністративного права, кримінального права та кримінально-процесуального права, зокрема: С. О. Кузніченко «Становлення та розвиток інституту надзвичайних адміністративно-правових режимів в Україні» (2014) [84], О. В. Лазукової «Особливий режим досудового розслідування в

умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» (2018) [87], С. О Кузнiченко, В. О. Голуб «Воєнний стан: закордонний досвiд та українська модель (досвiд комплексного дослiдження)» (2019) [85]; М. О. Семенишин «Теорiя та практика запобiгання корисливо-насильницьким злочинам органами та пiдроздiлами нацiональної полiцiї України (за матерiалами операцiї об'єднаних сил)» (2020) [181], І. В. Прянiшнiкової «Адмiнiстративно-правовi засади взаємодiї засобiв масової iнформацiї з органами Нацiональної полiцiї пiд час запровадження правового режиму воєнного стану» (2022) [163], О. О. Кисельова «Особливостi здiйснення кримiнального провадження в умовах особливого перiоду, надзвичайного та воєнного станiв» (2022) [63].

Зокрема С. О. Кузнiченко зазначає, що «надзвичайнi правовi режими» є формою забезпечення нацiональної безпеки в умовах виникнення глобальної небезпеки для нацiональних iнтересiв України [83, с. 9]. Крім того, автор дає подає власну дефiнiцiю зазначеного поняття, та визначає його, як особливий порядок правового регулювання, який тимчасово запроваджується на певнiй території або на території всiєї країни як крайнiй захiд для лiквiдацiї глобальної небезпеки, встановлює визначенi Конституцiєю, мiжнародними актами й законами найсуттєвiшi обмеження прав i свобод фiзичних та юридичних осiб, а також передбачає найширшi повноваження органiв державної влади, визначає особливий порядок дiяльностi юридичних осiб та про введення якого обов'язково iнформується свiтова спiльнота [84, с. 23].

Ще одне монографiчне дослiдження О. В. Лазукової «Особливий режим досудового розслiдування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операцiї» (2018) присвячене висвiтленню особливостей особливого режиму досудового розслiдування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення. Зокрема в межах нашого дослiдження iнтерес становлять окремi позицiї автора, щодо особливостей проведення окремих слiдчих (розшукових) дiй в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операцiї.

Авторкою слушно констатовано, що в надзвичайних ситуаціях традиційні засоби розслідування через наявність низки чинників негативного характеру в багатьох випадках не дозволяють досягти мети слідчої (розшукової) дії, нерідко призводять до втрати доказів, а іноді навіть ставлять під загрозу життя і здоров'я учасників кримінального провадження [87, с. 13].

Монографічне дослідження С. О. Кузніченко та В. О. Голуб присвячено аналізу теоретичних розробок нормативно-правового регулювання інституту адміністративно-правового режиму воєнного стану. Зокрема в роботі проведено комплексне вивчення питань нормативно-правового регулювання інституту адміністративно-правового режиму воєнного стану, спеціальних правових механізмів регулювання суспільних відносин, що виникають у надзвичайних ситуаціях, а також механізмів створення комплексного міжгалузевого правового інституту воєнного стану та використання правових засобів, направлених на ефективну організацію діяльності органів публічної адміністрації у незвичайних (надзвичайних) умовах збройного конфлікту та воєнних загроз [85, с. 3].

Колектив авторів зазначає, що надзвичайний адміністративно-правовий режим – це заснований на нормах адміністративного права особливий порядок функціонування його суб'єктів, спрямований на подолання або запобігання негативних явищ у відповідній сфері публічного управління [85, с. 89].

Слід погодитися з твердженням про те, що різноманітність підходів до вказаного визначення пояснюється «прив'язуванням» найменування поняття до розуміння умов застосування (ведення) правового режиму. Проте незважаючи на це, їх об'єднує єдина мето – застосування у встановленому законом порядку певних правових обмежень поведінки та діяльності суб'єктів правовідносин із метою усунення тих обставин, що стали підставою для їхнього застосування (введення)» [85, с. 23].

Привертає увагу наукові напрацювання М. О. Семенишина щодо вивчення теорії та практики запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами Національної поліції України (за матеріалами операції

об'єднаних сил). Зокрема автором, враховуючи специфіку Донецької та Луганської областей й важливість боротьби зі злочинністю на належному рівні в умовах постійних зовнішніх загроз, пов'язаних з активізацією бойових дій, а також підтримання готовності органів і підрозділів Національної поліції України для реалізації комплексу заходів, обумовлених процесами деокупації окремих території та забезпечення на них публічного порядку, було розкрито основні питання, що стосуються теоретико-методологічних засад запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами національної поліції України, сучасного стану, структури, динаміки корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються на території проведення операції Об'єднаних сил, характеристики осіб та організованих злочинних угруповань, які вчиняють подібні злочини, організаційного забезпечення діяльності органів і підрозділів Національної поліції України при їх запобіганні [181, с. 20-21].

Цікавим також є дисертаційне дослідження І. В. Прянішнікової в якому здійснено комплексний аналіз щодо змісту і сутності адміністративно-правових засад взаємодії ЗМІ з органами Національної поліції України під час запровадження правового режиму воєнного стану. Авторка серед системи завдань взаємодії засобів масової інформації із органами Національної поліції України під час запровадження режиму воєнного стану виділяє загальні, основним із яких є поширення та обмін інформацією між зазначеними суб'єктами; спеціальні, серед яких: сприяння у забезпеченні виконання завдань правового режиму воєнного стану, сприяння органами виконавчої влади та місцевого самоврядування; конкретні, що повинні виконуватись в межах реалізації спеціальних планів, та не повинні розголошуватись [163, с. 24]. Крім того, в межах інформаційного забезпечення діяльності Національної поліції України з боку ЗМІ здійснюються дії спрямовані на інформування про факти, підозри й докази вчинення протиправної діяльності з метою оперативного виконання нею своїх завдань [163, с. 15].

Також слід виділити роботу Кисельова О. О. «Особливості здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та

воєнного станів» (2022). Так автором було запропоновано алгоритм збирання доказів (метаданих) здійснення кримінального провадження, які пов'язані з особливим періодом, надзвичайними ситуаціями, надзвичайним та воєнним станом; подано рекомендації щодо взаємодії правоохоронних органів у кримінальному провадженні, які пов'язані з особливим періодом, надзвичайними ситуаціями, надзвичайним та воєнним станом та необхідності створення спільного міжвідомчого наказу; розроблено теоретичну модель щодо можливості імплементації в національне законодавство світових практик розслідування кримінальних правопорушень за міжнародними протоколами. Також автором було розглянуто основні поняття, які мають значення для проведення нашого дисертаційного дослідження, зокрема: особливий період, особливий порядок, надзвичайна ситуація, надзвичайний стан, воєнний стан, тощо [63, с. 19-20].

Таким чином, комплексне дослідження стану наукової розробленості питань, щодо особливостей розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами дозволяє констатувати про наявність низки наукових робіт в таких галузях юридичної науки, як: адміністративно-правовою, кримінально-правою, кримінологічною, кримінально-процесуальною, теорії оперативно-розшукової діяльності, криміналістики в яких розглядаються різні аспекти, що стосуються протидії організованим злочинності.

Окрема частина наукових напрацювань висвітлює проблеми боротьби з організованою злочинністю та визначає відповідні напрями та методи. Інша присвячена дослідженню понять, які супроводжують організовану злочинність, зокрема: «організована група», «організована злочинність», «злочинна організація», «злочинна спільнота», «транснаціональна організована злочинність» тощо та їх характерних ознак. Ми не зупитимемося на розгляді вказаних понять, оскільки здійснили їх детальний аналіз під час висвітлення криміналістичної характеристики організованої злочинної групи.

Аналіз вище зазначених наукових напрацювань в сфері протидії організованій злочинності дозволяє виокремити основні напрями, за якими вітчизняні вчені в галузях адміністративно-правової, кримінологічної, кримінально-правової наук, теорії оперативно-розшукової діяльності здійснювали дослідження основних проблемних питань: 1) вивчення структури організованих злочинних угруповань (структури, ієрархії, зв'язків і взаємодії між членами організованих злочинних груп) для розуміння їхньої організації та функціонування; 2) дослідження механізмів злочинної діяльності організованих злочинних груп (аналіз методів, технік і тактик, що використовуються організованими злочинними групами для вчинення кримінальних правопорушень); 3) аналіз соціальних та економічних причин організованої злочинності (вивчення факторів, які сприяють появі і розвитку організованої злочинності); 4) дослідження кількісно-якісних показників діяльності організованих злочинних груп, що охоплюють відомості про їх рівень, динаміку, питому вагу, коефіцієнт інтенсивності, а також латентність, з метою виявлення слабких місць організованих злочинних груп, вироблення дієвих механізмів їх запобігання; 5) розробка стратегій протидії організованій злочинності (розробка та оцінка ефективності стратегій та заходів протидії організованій злочинності з метою попередження та припинення діяльності злочинних груп); 6) вивчення та аналіз вітчизняного законодавства та міжнародних конвенцій, спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю, оцінка їхньої ефективності та надання пропозицій для подальшого їх удосконалення.

З позиції криміналістичної науки виокремлені нами праці містять пропозиції та рекомендації щодо особливостей розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в межах окремих методик розслідування конкретних кримінальних правопорушень чи їх груп (кримінальні правопорушення проти власності, в економічній сфері, сфері господарської діяльності, фінансовій, сфері нерухомості тощо).

Проте, не зважаючи на наявність такої кількості праць, присвячених протидії організованій злочинності, окремі аспекти потребують більш детального висвітлення. Крім того, урахуваючи сучасні умови пов'язані із широкомасштабним вторгненням на територію нашої держави російської федерації, введенням правового режиму воєнного стану, вразливістю державних кордонів, складним економічним становищем, що в кінцевому підсумку дало можливість поглиблення діяльності організованих злочинних груп в сфері економіки, бюджетній сфері, оборонно-промисловому секторі, фінансовій сфері, неабиякого значення набуває необхідність розроблення якісно нових методик розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

Зокрема, серед актуальних аспектів, які потребують більш ґрунтовного висвітлення в контексті нашого дослідження є: удосконалення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, з урахуванням появи нових способів їх вчинення, приховування; виокремлення обставин, що підлягають встановленню в кримінальних правопорушеннях розглядуваної категорії; організація процесуального порядку і тактики проведення слідчих (розшукових) дій в умовах ведення активних бойових дій, деокупації територій, інших небезпечних факторів, пов'язаних зі збройним протистоянням; особливості взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами та державними контролюючими органами з виявлення кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану; удосконалення використання спеціальних знань, під час розслідування кримінальних правопорушень розглядуваної категорії.

Крім того, в сучасних умовах введення режиму воєнного стану актуальним є впровадження та розробка якісно нових методик розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються організованими злочинними групами, що відповідатиме потребам теорії та практики.

1.2. Правові засади розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану

Одним із найважливіших завдань нашої держави залишається викриття організованих злочинних груп та припинення їх протиправної діяльності дій, а в сучасних умовах підвищення протидії законспірованим злочинним співтовариствами, що використовують міждержавні конфлікти, воєнний стан для вчинення та приховування кримінальних правопорушень, важливим є наявність надійної правової бази.

Ми погоджуємось із думкою Погорецького М. А. про те, що сучасна організована злочинність становить небезпеку не лише національним інтересам окремих держав, а й пряму загрозу міжнародній безпеці, набуваючи транснаціонального характеру. Особливу небезпеку організована злочинність утворює для країн із нестабільною соціально-політичною та економічною обстановкою, що знаходяться у стані економічної і політичної трансформації до яких належить й Україна [124, с. 99].

При цьому, ефективність боротьби з організованою злочинністю залежить від стану правового регулювання розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами. Крім того, визначальним є врахування міжнародних нормативно-правових актів, прийнятих у розглядуваній сфері, як основи вітчизняного законодавства під час реалізації державної політики у сфері боротьби із організованою злочинністю.

Ми погоджуємось із позицією М. Гребенюка, який вказує, що на сьогодні спостерігається розбалансування нормативного забезпечення боротьби з організованою злочинністю, внаслідок відсутності стратегічного системного підходу на національному рівні, та як наслідок вимагає впровадження комплексної системи боротьби з організованою злочинністю, як одного із пріоритетних завдань сучасної державної безпеки [246, с. 82].

Досліджуючи правову основу розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, слід окремо виділити нормативно-правові акти міжнародного характеру та вітчизняне законодавство. Серед діючих на сьогодні міжнародних нормативно-правових актів, які містять правові засади розслідування кримінальних правопорушень, розглядуваної категорії, слід виокремити акти в сфері запобігання та протидії організованій злочинності, та акти, які регламентують процедуру надання допомоги під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами [193, с. 220].

Основними міжнародними нормативно-правовими актами в сфері протидії організованій злочинності, можна виокремити: Неапольську політичну декларацію і Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності, схвалений 23 грудня 1994 року; Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 року; Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони 2014 року; Конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах між країнами-членами Євросоюзу 2000 року [193, с. 220].

Насамперед розглянемо Неапольську політичну декларацію і Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності, схвалений 23 грудня 1994 року. Вказаним міжнародним нормативно-правовим актом задекларовано розуміння загроз від організованої транснаціональної злочинності для суспільства, а також розуміння того, що з цим негативним явищем необхідно боротися спільно всім державам-учасницям ООН. Головною метою вказаного Глобального плану є забезпечення більш ефективного міжнародного співробітництва у боротьбі з небезпечною організованою транснаціональною злочинністю, особливо щодо: більш тісної

погодженості законодавчих актів, які стосуються організованої злочинності; зміцнення міжнародного співробітництва у питаннях оперативної діяльності на рівнях слідства, кримінального переслідування і судового розгляду; впровадження методів і основних принципів для міжнародного співробітництва на регіональному і світовому рівнях; розробки міжнародних угод з організованої транснаціональної злочинності; вжиття заходів щодо попередження відмивання грошей і боротьби з цим явищем, а також боротьби з використанням злочинних добутків [100; 89, с. 47]. У сучасних умовах, зокрема в період дії воєнного стану, така гармонізація національного законодавства держав-учасниць у сфері протидії організованій злочинності, зміцнення міжнародного співробітництва на всіх етапах кримінального провадження, спільна координація є надзвичайно актуальною для ефективної протидії діяльності організованих злочинних груп, які нерідко діють на транснаціональному рівні.

Крім того, Неаполітанська політична декларація встановлює ознаки, притаманні організованій злочинності: створення угруповань для участі у злочинній діяльності, наголошуючи, що вони не є юридичними або вичерпними за своїм визначенням: створення угруповань для участі у злочинній діяльності; ієрархічні зв'язки або особисті відносини, які дозволяють ватажкам контролювати дії членів таких груп; застосування насилля, залякування або корупції з метою отримання прибутку і встановлення контролю над територіями і ринками; відмивання незаконних прибутків як для продовження злочинної діяльності, так і для проникнення у легальну економіку; потенційні можливості поширення діяльності на нові сфери і за межі національних кордонів; співробітництво з іншими організованими злочинними групами добутків [100].

Глобальний план проголошує, що для ефективної боротьби із організованою транснаціональною злочинністю держави-учасниці повинні об'єднати спільні зусилля, організувати належну взаємодію, здійснювати збір, аналіз та взаємний обмін статистичними даними і відомостями. Серед заходів,

пропонованих Глобальним планом, пов'язаних зі збором інформації слід виділити: електронне спостереження, агентурні операції та контрольовані поставки, якщо це передбачено національним правом [100]. В національному законодавстві, зокрема КПК України встановлює можливість проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій як: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК), контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК), [78] що узгоджується з встановленими в розглядуваному міжнародному акті заходами. При цьому, основною вимогою до застосування таких заходів є дотримання принципу забезпечення повної поваги до визнаних на міжнародному рівні прав людини і основних свобод [193, с. 221].

Не менш корисним досвідом у виявленні, розслідуванні та попередженні вчинення кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є положення ч. 26 Глобального плану, яким проголошено, що державам слід удосконалювати практику застосування чинних угод за допомогою неформальних і оперативних механізмів, наприклад, шляхом обміну керівництвами, в яких роз'яснювалися б національні процедури, призначення «центрального органів» для надання взаємної правової допомоги або «органів по контрактах» для оперативного реагування на запити, створення спільних цільових груп, визначення «виправдавши себе на практиці» слідчих методів обміну інформацією про передову технологію, застосовану у слідчій роботі [100]. В умовах воєнного стану виникає нагальна потреба у створенні єдиного координаційного органу, що забезпечить міжвідомчу координацію, централізовану аналітику та оперативне реагування на сучасні прояви організованої злочинності. На сьогодні, в Україні органи, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю розпорошені, та діють самостійно, що ускладнює взаємодію між ними. При цьому, створення єдиного

координаційного органу покликано консолідувати зусилля та виробити єдину стратегію реагування.

Ще одним важливим міжнародним нормативним актом, який покликаний поглиблювати співробітництво між державами, членами ООН для ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею, є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятій резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 15 листопада 2000 року [69]. В Україні вказана Конвенція була ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють» 1433-IV від 4 лютого 2004 року та набула чинності 21 травня 2004 року.

Зокрема Конвенцією було визначено такі основні поняття, як: «організована злочинна група», яке є дещо відмінним від аналогічного поняття, яке міститься в Загальній частині КК України; «серйозний злочин», якому в національному законодавстві відповідають поняття «тяжкий» та «особливо тяжкий злочин»; арешт або виїмка, конфіскація, «контрольована поставка», які відповідають положенням КПК України та Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні. Також Конвенція дає визначення таким поняттям: «структурно оформлена група», «майно», «доходи від злочину» [193, с. 221].

Крім того, Конвенцією визначено заходи, які можуть здійснюватися в межах взаємної правової допомоги: одержання показань свідків або заяв від окремих осіб; вручення судових документів; проведення обшуку і здійснення виїмки або арешту; огляд об'єктів і ділянок місцевості; надання інформації, речових доказів і оцінок експертів; надання оригіналів або завірених копій відповідних документів і матеріалів, включаючи урядові, банківські, фінансові, корпоративні чи комерційні документи; виявлення або відстеження

доходів від злочинів, майна, засобів вчинення злочинів або інших предметів з метою доведення; сприяння добровільній явці відповідних осіб до органів запитуючої Держави-учасниці [69].

Що стосується безпосередньо процесу розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами, то Конвенція виділяє такі спеціальні методи його здійснення: контрольовані поставки, використання інших спеціальних методів розслідування, таких як електронне спостереження або інші форми спостереження, а також агентурні операції, що певною мірою співвідносяться з передбаченими кримінально-процесуальним законодавством негласними сідчими (розшуковими) діями (ст. 260, ст.ст. 267-269, ст. 270 КПК України), та оперативно-розшуковими заходами, визначеними ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» [193, с. 222].

При цьому, провівши аналіз розглядуваної Конвенції, та відповідно законодавства України, слід констатувати, що національне законодавство не в повній мірі відповідає нормам цієї Конвенції. Так Конвенція визначає дещо відмінне поняття «організована злочинна група», визначаючи її, як структуровану групу трьох або більше осіб, яка існує протягом певного часу і діє узгоджено з метою вчинення одного або кількох серйозних злочинів для отримання, прямо або опосередковано, фінансової чи іншої матеріальної вигоди (ст. 2 (а) Конвенції), натомість диспозиція ч. 3 ст. 28 КК України, містить таке визначення: «кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи».

Основні відмінності полягають у відсутності критерію «структурованості» у визначенні, що містить КК України, що є однією з визначальних ознак організованої злочинної групи, які відрізняють її від

вчинення кримінального правопорушення у складі групи осіб. Також Конвенція однією із обов'язкових ознак організованої злочинної групи встановлює мету її діяльності, отриманні фінансової або іншої матеріальної вигоди, тоді як КК України не містить подібного уточнення. Крім того, Конвенція вимагає, щоб група існувала протягом певного часу, а в КК України цього немає. Конвенція вказує, що група повинна діяти узгоджено, тоді як у КК України основний акцент на попередній організації.

В законодавстві системи англо-саксонського права слід звернути увагу на окремі нормативно-правові акти Сполучених Штатів Америки, які тією чи іншою мірою торкаються питань боротьби із організованою злочинністю. Так для прикладу інтерес становить Закон «Про організації, що діють під впливом рекету й корупції», або ж іншими словами закон РІКО, який був прийнятий 15 жовтня 1970 року, внаслідок стрімкого підвищення рівня транснаціональної організованої злочинності та поширення її впливу на органи законодавчої, виконавчої та судової влади у США [112, с. 333-334].

Вказаний закон зокрема визначає поняття «організованої злочинності», та найбільш поширені види злочинів, які вчиняють організовані злочинні групи, заходи протидії особам, які перебувають у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, положення щодо забезпечення безпеки свідків тощо. Зокрема в законі РІКО зазначено, що основною метою діяльності організованої злочинної групи є тримання прибутків та надприбутків. Вважаємо, що подібне визначення мети організованої злочинності є досить слушним, та потребує відповідної регламентації в кримінально-правовому законодавстві нашої держави, зокрема під час нормативного формування поняття «організована злочинність» вважаємо за доцільне доповнити його визначенням, що основною метою діяльності організованих злочинних груп є отримання прибутків та надприбутків [193, с. 223].

Таким чином, з метою гармонізації вітчизняного законодавства та приведення у відповідність до вимог Конвенції вважаємо за доцільне внесення відповідних змін до КК України, зокрема: ч. 3 ст. 28 КК України викласти в

такій редакції: «кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брала участь структурована група у складі трьох або більше осіб, яка існує протягом певного часу та діє узгоджено з метою вчинення одного або кількох тяжких або особливо тяжких злочинів, спрямованих на отримання фінансової чи іншої матеріальної вигоди».

Крім того, в умовах нинішнього курсу України на євроінтеграцію та впровадження європейських правових стандартів у вітчизняну правову систему, не менш важливого значення набувають нормативно-правові акти Європейського Союзу, зокрема, які стосуються регулювання запобігання та протидії організованим злочинності. Насамперед слід розглянути Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифіковану Законом України № 1678-VII від 16.09.2014. В контексті нашого дослідження слід звернути увагу на Розділ III Угоди «Юстиція, свобода і безпека» який присвячений утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління, зокрема правоохоронних і судових органів [215]. У розділі містяться положення, спрямовані на посилення міжнародного співробітництва у боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також з метою її попередження. Серед шляхів боротьби із організованою злочинністю Угода визначає: обмін найкращими практиками, в тому числі щодо методик розслідування та криміналістичних досліджень; обмін інформацією відповідно до існуючих правил; посилення потенціалу, зокрема навчання та, у разі необхідності, обмін персоналом; вирішення питань, пов'язаних із захистом свідків та жертв [215].

Для прикладу в Україні на сьогодні відсутнє належне нормативно-правове регулювання питань, пов'язаних із захистом свідків та жертв організованої злочинності, що потребує відповідної реакції з боку законодавчих органів. Відсутність дієвого правового механізму захисту

свідків та потерпілих від діяльності організованих злочинних груп призводить до виникнення труднощів, у процесі розслідування кримінальних правопорушень даної категорії. Зокрема вони стосуються відмов таких осіб свідчити проти учасників злочинних груп через страх розправи. Зазначене потребує відповідної реакції з боку законодавця, оскільки на нашу думку чинний на сьогодні ЗУ «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», не в повній мірі охоплює вказану проблематику [193, с. 222].

Серед міжнародних нормативно-правових актів, присвячених урегулюванню питань, пов'язаних із розслідуванням кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами слід виділити Конвенцію про взаємну допомогу у кримінальних справах між країнами-членами Євросоюзу від 29 травня 2000 року. Ця Конвенція визначає основні засади надання правової допомоги у кримінальних справах (обмін інформацією, отримання інформації за запитами, допити осіб тощо), регулює питання взаємодії правоохоронних органів країн Європейського Союзу. Зокрема, стаття 13 Конвенції передбачає можливість держав-членів Європейського Союзу створювати спеціальні слідчі групи за конкретними справами, для конкретних заходів та на конкретний термін. Подібний досвід є корисним в процесі розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами, що обумовлюється складним характером та транснаціональними зв'язками [247; 193, с. 222-223].

Також у з метою підтримки і посилення діяльності компетентних органів держав-членів та їх взаємного співробітництва у сфері запобігання і протидії організованій злочинності, тероризму та іншим найбільш небезпечним формам злочинності, які зачіпають дві або більше держав-членів Рішенням Ради ЄС № 2009/371 про створення Європейського поліцейського офісу. Україна також робить поступові кроки до встановлення тісного співробітництва із зазначеною організацією, зокрема було укладено Угоду між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та

стратегічне співробітництво, яка ратифікована Законом України № 2129-VIII від 12 липня 2017 року, для встановлення відносин співробітництва між Україною та Європолем з метою підтримки України та держав-членів Європейського Союзу в запобіганні і боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами міжнародної злочинності у сферах злочинності, зокрема шляхом обміну інформацією між Україною та Європолем [214].

Проте, слід звернути увагу на необхідність перегляду положень Угоди в частині визначення компетентних органів в Україні, які згідно з національним законодавством відповідають за запобігання та боротьбу з кримінальними правопорушеннями визначеними нею, із урахуванням останніх змін в структурі Служби безпеки України [193, с. 223].

Аналізуючи вітчизняні нормативно-правові акти, які є правовою основою розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слід здійснити його поділ на такі групи: 1) нормативно-правові акти загальної дії: Конституція України; закони, що визначають основні завдання і повноваження суб'єктів, які здійснюють досудове розслідування; 2) нормативно-правові акти, які визначають відповідальність за організацію, керівництво та участь у організованих злочинних групах (Кримінальний кодекс України); 3) нормативно-правові акти, які визначають загальні принципи кримінального судочинства, права і обов'язки учасників процесу, а також процесуальні процедури, які застосовуються до всіх кримінальних правопорушень, зокрема й тих, що вчинені організованими злочинними групами (Кримінальний процесуальний кодекс України); 4) нормативно-правові акти, які встановлюють загальні засади боротьби з організованою злочинністю (ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»; ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність»; Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю»); 5) нормативно-правові акти, які визначають порядок взаємодії

між правоохоронними органами та іншими відомствами («Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні і розслідуванні» [143], «Інструкція про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю» [144], 6) нормативно-правові акти, які регулюють порядок застосування спеціальних методів розслідування, таких як, негласні слідчі (розшукові) дії (ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», Інструкція Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні); 5) нормативно-правові акти, дія яких поширюється на конкретно визначений період: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення військового стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ; Розпорядження КМУ «План запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 181-р.

Кримінальний кодекс України є нормативно-правовим актом, який регламентує кримінально-правову відповідальність за діяння, що вчиняються організованими злочинними групами, в тому числі учинених в умовах воєнного стану. Зокрема ч. 3 ст. 28 КК України містить поняття організованої групи. Також у відповідності з п. 2 та п. 11 ч. 1 ст. 67 ККУ серед обтяжуючих обставин кримінально-правовий закон виділяє: вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою та вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій [77]. Крім того, 7 березня 2022 року Законом № 2117-ІХ внесено зміни до ККУ щодо посилення відповідальності за злочини за ст. 185, 186, 187, 189, 191 ККУ, вчинені в умовах воєнного стану. Це основні майнові злочини, такі як – крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем [140]. Слід зауважити,

що значна частина вказаних кримінальних правопорушень в теперішніх умовах вчиняється організованими групами [193, с. 224].

Процесуальні особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, а саме порядок відкриття кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових дій) та негласних слідчих (розшукових) дій, експертиз, порядок здійснення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні, тощо регламентує Кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України [193, с. 224].

Зокрема, в межах розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану чинним КПК України передбачено особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного стану, який було введено в 2014 році, та який зазнав певних змін після набрання чинності Закону України № 2201-IX від 01.05.2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [141]. Законодавець передбачив істотне розширення повноважень прокурора шляхом делегування йому окремих повноважень слідчого судді щодо вирішення низки питань, які ми розглянемо в процесі висвітлення тактики проведення слідчих (розшукових) дій.

Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року, сформулював організаційні та правові засади боротьби з організованою злочинністю, закріплює систему органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю та їх компетенцію, визначає основні напрямки її здійснення, заходи забезпечення боротьби з організованою злочинністю, взаємодію державних органів у зазначеній сфері тощо. Провівши аналіз вказаного нормативно-правового акту слід наголосити на наявності низки прогалин. Так, Закон містить терміни та поняття, що не узгоджуються з чинним КК України, КПК та міжнародними актами. Зокрема, термін «організована злочинність» в

Законі визначена як сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань, що не відповідає ст. 28 КК України та Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності) [193, с. 224-225].

Розглядуване поняття, на нашу думку, має загальне, декларативне визначення, яке не містить ознак складу або структури організованої злочинної діяльності. Також Закон не надає нормативне визначення поняття «організована злочинність», містить виключно відсилочну норму, що стосується визначення видів та ознаки кримінальних правопорушень, заходів кримінально-правового впливу щодо осіб, які вчиняють такі кримінальні правопорушення. Оскільки вказаний законодавчий акт поряд з іншими актами є основою національного права в сфері протидії організованим злочинності, та встановлює основні організаційні та правові засади боротьби з організованою злочинністю в Україні, важливим є нормативне закріплення зазначеного поняття.

Ми погоджуємося з визначенням П. С. Єпринцева, що організована злочинність є складною, органічно цілісною системою стійких організованих злочинних угруповань з їх великомасштабною злочинною діяльністю та утворенням для такої діяльності найбільш сприятливих умов, зокрема для розвитку системи легалізації та збільшення отримання злочинних прибутків, яка використовує як власні, спеціально створені структури з керівними й іншими функціями з обслуговування цих угруповань, забезпечення їх діяльності та зовнішньої взаємодії, так і державні інститути і структури громадянського суспільства [50, с. 84].

При цьому, відсутність в законодавстві чіткого формулювання окремих норм кримінального закону щодо змісту організованої злочинності, розмежування її форм, на думку В. В. Українця, дає можливість правозахисникам знаходити аргументи на користь того, що злочин вчинений не організованою групою, а групою осіб за попередньою змовою [216, с. 13-14].

Суперечності викликає також аналіз системи органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, визначений в ст. 5 Закону, виділяючи: спеціально створені для боротьби з організованою злочинністю державні органи; державні органи, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій [138]. Таке формулювання на нашу думку має формальний характер, та не охоплює всю систему органів, уповноважених на здійснення діяльності в сфері боротьби з організованою злочинністю. На сьогодні фактично відсутні дієві спеціалізовані органи. Координаційний комітет при Президентові України, як єдиний залишений у тексті орган, не функціонує з моменту визнання частини положень неконституційними (Рішення КСУ № 9-рп/2004). Інші підпункти (б, в) були виключені законом, що вказує на відсутність фактичної інституційної основи для координації боротьби з організованою злочинністю.

Крім того, розглядуваний Закон не містить функціонального розподілу повноважень органів, визначених у п. 3 ст. 5 Закону, а лише наводить перелік, який на сьогодні не відповідає сучасним реаліям організації боротьби з організованою злочинністю в Україні, а її зміст частково втратив актуальність через зміни в структурі органів виконавчої влади, з огляду на реформування правоохоронної системи, новітні форми ОЗ (транснаціональна, кіберзлочинність тощо), вимоги Угоди про асоціацію з ЄС та міжнародні зобов'язання. Так пп. б) п. 3 ст. 5 Закону містить застарілу норму, визначаючи органи прокуратури України в системі органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, функції яких я 2020 року передані до Офісу Генерального прокурора та органів досудового розслідування. Подібне стосується пп. в) п. 3 ст. 5 Закону, де згадуються «органи доходів і зборів», хоча відповідні структури були реформовані. Також законодавець серед державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю визначає фінансові контролюючі органи, які фактично не мають прямої

процесуальної можливості участі в кримінальних провадженнях, що створює відповідні колізії.

На сьогодні у ВРУ зареєстрований проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (реєстр. № 7043) [138] метою якого є вдосконалення системи державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю. Зокрема законопроектом пропонується внесення змін щодо формування системи державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю передбачають створення дієвої системи державних інституцій діяльність яких направлена на боротьбу з організованою злочинністю. Систему державних органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, становлять: а) державний орган, основним завданням якого є боротьба з організованою злочинністю; б) державні органи, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю; в) державні органи, що сприяють боротьбі з організованою злочинністю. Таким чином, положенням законопроекту в системі органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, окрім безпосередньо уповноважених, визначено також органи, що покликані сприяти діяльності з боротьби з організованою злочинністю, якими відповідно можуть бути розвідувальні, правоохоронні (крім зазначених у частинах 2 та 3 цієї статті), контролюючі та інші державні органи [138].

Щодо спеціально уповноваженого органу, завданням якого є боротьба з організованою злочинністю то проєкт Закону визначає спеціально уповноважений підрозділ Національної поліції. З аналізу відомчих нормативно-правових актів, а також пояснювальної записки до проєкту Закону спеціально уповноваженим органом боротьби з організованою злочинністю, який функціонує сьогодні в системі органів Національної поліції України є ДСР НПУ, а також інші підрозділи, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них основних функцій за певними напрямками роботи (виявлення і припинення відповідних

кримінальних правопорушень, зокрема учинених учасниками організованих груп і злочинних організацій) [138].

Таким чином, позитивним є встановлення розглядуваним законопроектом чіткої інституційної ієрархії державних органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, що дозволяє систематизувати функціональні обов'язки та розмежувати відповідальність між органами. Закріплення спеціалізованого підрозділу Національної поліції як головного органу видається цілком логічно, оскільки саме підрозділи НПУ найчастіше безпосередньо здійснюють оперативно-розшукові заходи щодо ОЗГ.

Проте, серед науковців склалися суперечливі думки стосовно положень вказаного законопроекту. І.О. Бердиченко аналізуючи запропонований проєкт закону наголошує на тому, що окремі його норми суперечать положенням Стратегії боротьби з організованою злочинністю» від 16 вересня 2020 р. № 1126-р [158], зокрема в частині віднесення ряду державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю в межах виконання покладених на них інших основних функцій, до державних органів, що сприяють боротьбі з організованою злочинністю, а отже, й до невідповідності законопроекту головному стратегічному документу, що визначає напрями розвитку системи боротьби з організованою злочинністю та механізми реалізації державної політики у відповідній сфері в сучасних умовах [11, с. 71].

Так, законопроектом пропонується до державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю відповідно до визначеної законом компетенції віднести: Національну поліцію; Службу безпеки України; Державне бюро розслідувань; Національне антикорупційне бюро України; Бюро економічної безпеки України. При цьому, слід зауважити про відсутність таких важливих органів, як Державна митна служба України, яка бере участь у боротьбі з контрабандою, яка є одним із найпоширеніших видів організованих злочинів, Державна прикордонна служба України, що дійсно

охорону кордону, виявляє транснаціональну злочинність, зокрема пов'язану з трафіком людей, наркотиків, зброї тощо, розвідувальні органи, такі як Служба зовнішньої розвідки України (у разі виявлення міжнародних організованих груп). Це узгоджується також і з Стратегією боротьби з організованою злочинністю, де з-поміж таких органів визначено Державну прикордонну службу, Національну гвардію, органи та установи виконання покарань і слідчі ізолятори, АРМА, розвідувальні органи, органи, що забезпечують формування та реалізацію державної політики з питань інформаційного суверенітету України тощо [158].

Подібну позицію підтримує І. О. Бердиченко, який наводить слушний приклад, що, відповідно до абзаців 6 та 7 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [142] основними функціями ДПС України є участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів, участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп і злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України [11, с. 71]. Зазначені аргументи стосуються також ДМС України, на яку відповідно до положень пп. 2 п. 3 ЗУ «Про Державну митну службу України» покладено забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил [128].

Також слід зауважити, що в аналізованому законопроекті не визначена роль прокуратури, як невід'ємного учасника досудового розслідування, на якого покладено функцію із здійснення нагляду за дотриманням законності під час досудового розслідування, органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. Крім того, враховуючи зростаючий транснаціональний характер організованої злочинності,

важливим є дієвий механізми співпраці з міжнародними правоохоронними органами для більш ефективної боротьби з транснаціональними організованими злочинними угрупованнями. При цьому, в Законі, та в законопроекті відсутній інституційний механізм взаємодії з міжнародними структурами, такими як Європол, Інтерпол, Євроюст, що є вимогою положень Угоди про асоціацію Україна-ЄС та Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності.

Слід констатувати, що нормативне забезпечення взаємодії між уповноваженими органами в Законі є фрагментарним і не охоплює сучасних викликів, пов'язаних із новими формами організованої злочинності (кібершахрайство, оборот зброї, незаконне заволодіння гуманітарною допомогою тощо). Не урегульовано механізм взаємодії між цими органами та іншими правоохоронними структурами (СБУ, НПУ, прокуратура тощо), міжвідомча координація діяльності органів, що сприятиме кращому обміну інформацією та швидшому реагуванню на такі кримінальні правопорушення. Основним ж завданням законодавства у сфері боротьби з організованою злочинністю є створення ефективного нормативно-правового механізму виявлення, запобігання, припинення та розслідування злочинної діяльності організованих злочинних угруповань, а також притягнення до кримінальної відповідальності їхніх учасників і усунення умов, що сприяють функціонуванню організованої злочинності.

Досягнення цієї мети можливе лише шляхом впровадження змін до чинних нормативно-правових актів, які повинні стосуватися: визначення правового статусу суб'єктів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю; координації зусиль правоохоронних органів; запровадження спеціальних заходів, зокрема оперативно-розшукових, фінансового моніторингу, міжнародного співробітництва; забезпечення балансу між необхідністю ефективної протидії та дотриманням прав і свобод людини; гармонізації законодавства України з міжнародно-правовими стандартами, зокрема Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності.

Необхідність міжвідомчої координації обумовлена тим, що по-перше: організована злочинність є багаторівневим та багатосуб'єктним явищем, яке охоплює компетенцію численних органів, включаючи правоохоронні, розвідувальні, фінансові, митні, прикордонні та ін. Натомість відсутність єдиного координаційного центру створює умови для неефективності взаємодії між таким органами, суперечок про підслідність, а на практиці це призводить до перетину та дублювання функцій. Таким органом може бути спеціально створена Координаційна рада при РНБО, яка буде потенційним інституційним механізмом, який зможе забезпечити неупереджену, системну координацію з урахуванням безпекового, стратегічного та правоохоронного компонентів.

Крім того, створення Координаційної ради відповідатиме положенням Угоди про асоціацію з ЄС та міжнародним стандартам, зокрема ст. 22 яка передбачає, що Україна зобов'язується забезпечити системну, ефективну боротьбу з організованою злочинністю, зокрема через налагодження міжвідомчої координації та узгодженої стратегії [215]. У більшості країн ЄС функціонує централізований координаційний орган, наприклад: Національний комітет із боротьби з мафією та тероризмом (Італія), Федеральна рада з безпеки (Німеччина), Французька міжвідомча місія з боротьби з організованою злочинністю. Ці органи не ведуть оперативної діяльності, але керують і координують політику, розподіляють ресурси, узагальнюють аналітику та забезпечують відповідність державної політики міжнародним зобов'язанням.

Таким чином, з урахуванням проведеного аналізу вважаємо за доцільне ст. 5 Закону викласти в наступній редакції:

«Система державних органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю в Україні, складається з: центральних органів координації та стратегії; державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю; аналітично-інформаційних органів; інші державні органи, що реалізують державну політику у сфері запобігання та протидії організованій злочинності.

Центральні органи координації та стратегії включають: Координаційну раду з боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України.

В разі необхідності Верховною Радою України можуть бути створені інші органи, відповідальні за стратегічне планування та координацію боротьби з організованою злочинністю.

До державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю відповідно до визначеної законом компетенції, належать: Служба безпеки України, Національна поліція України, Національне антикорупційне бюро України, Бюро економічної безпеки України, Державне бюро розслідувань, а також інші державні органи, які відповідно до закону здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, процесуальне керівництво, контроль за переміщенням через державний кордон або фінансовий моніторинг, у межах повноважень, визначених законодавством.

Аналітично-інформаційні органи, забезпечують стратегічну, аналітичну, статистичну, інформаційну та координаційну підтримку державним органам, які безпосередньо здійснюють боротьбу з організованою злочинністю.

Інші державні органи, що реалізують державну політику у сфері запобігання та протидії організованій злочинності, відповідно до визначеної законом компетенції є органи, що беруть участь у формуванні та реалізації державної політики, здійснюють контроль, нагляд, регуляторну або профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання утворенню, функціонуванню чи легалізації організованих злочинних груп».

Окремі науковці зазначають, що із ст. 2 та ст. 6 Закону впливають декілька змістових складників поняття «боротьби» – загально-організаційна, запобіжна (профілактична), правоохоронна, правозастосовна («репресивна») [10, с. 307]. Для прикладу, в Законі України «Про боротьбу з тероризмом» № 638-IV від 20 березня 2003 року регламентовано таке визначенні боротьба з

тероризмом, як діяльність щодо запобігання, виявлення, припинення, мінімізації наслідків терористичної діяльності [135].

При цьому, слід звернути увагу на співвідношення таких понять як «боротьба» та «протидія». О. М. Джужа зазначає, що термін «боротьба зі злочинністю» в юридичному лексиконі утвердився, хоча цим поняттям охоплюють не всі види протидії злочинності [46, с. 19]. На противагу боротьбі, термін протидія на нашу думку є значно ширшим, та характеризується ширшим за змістом поняттям. На підтримку вказаного твердження О. М. Бандурка та О. М. Литвинов визначають протидію злочинності об'єкт соціального управління, який слід розглядати як діяльність уповноважених суб'єктів, у різних її формах, які взаємодіють, використовуючи при цьому систему заходів, спрямованих на пошук ефективних шляхів та засобів впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня [8, с. 45].

Таким чином, на нашу думку термін протидія охоплює в собі такі види діяльності уповноважених суб'єктів, як попередження, профілактика, виявлення, розслідування та запобігання негативним проявам злочинності. З цією метою пропонуємо переглянути ЗУ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», в частині визначення основних його понять, зокрема шляхом заміни терміну «боротьба» на термін «протидія», який на нашу думку є значно ширшим, та дозволить усунути двозначності та суперечності в розумінні антикриміногенної діяльності. Також вказаний Закон слід доповнити статтею, яка регламентуватиме визначення основних його термінів, таких як: «організована злочинність», «протидія організовані злочинності», «транснаціональна злочинність», «взаємодія», тощо [193, с. 226].

З огляду на це, вважаємо за доцільне внесення змін до ст. 1 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою

злочинністю» шляхом заміни її назви з «Поняття організованої злочинності» на «Визначення термінів», та викласти її в такій редакції: «Стаття 1. Визначення термінів.

1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

запобігання організований злочинності – це комплекс заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, спрямованих на попередження та мінімізацію впливу діяльності організованих злочинних груп на суспільство, створення системи комплексного аналізу чинників появи організованої злочинності, проведення цілеспрямованої державної політики;

організована злочинність — це сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються структурованими, ієрархічними або стійкими об'єднаннями осіб, які діють узгоджено протягом певного періоду часу з метою вчинення одного або кількох тяжких або особливо тяжких злочинів з метою отримання, прямо чи опосередковано, фінансової або іншої матеріальної вигоди;

протидія організований злочинності – система заходів, спрямованих на виявлення, розслідування та нейтралізацію діяльності організованих злочинних груп, відшкодування шкоди завданої їх злочинною діяльністю, притягнення до відповідальності всіх її учасників;

взаємодія – це цілеспрямована, скоординована діяльність суб'єктів, наділених повноваженнями у сфері запобігання та протидії організованій злочинності, що ґрунтується на принципах законності, взаємоповаги, оперативності та конфіденційності, спрямована на обмін інформацією, проведення спільних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та інших узгоджених дій з метою виявлення, попередження, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами чи злочинними організаціями, а також на нейтралізацію причин та умов, що сприяють їх виникненню та діяльності».

Ще однією прогалиною розглядуваного Закону, є те, що в ньому відсутні основні принципи, на яких повинно базуватись законодавство в сфері боротьби з організованою злочинністю. Так для прикладу ст. 3 ЗУ «Про боротьбу з тероризмом» регламентує основні принципи діяльності у вказаній сфері. Ми погоджуємося із твердженням про те, що така діяльність повинна здійснюватися на основі: неухильного забезпечення та захисту конституційних прав та свобод людини; пріоритету захисту прав та законних інтересів потерпілих від злочинної діяльності організованих злочинних угруповань; пріоритету запобіжних заходів, спрямованих на усунення причин та умов організованої злочинної діяльності; мінімізації наслідків такої діяльності; невідворотності відповідальності за організовану злочинну діяльність, законності та обґрунтованості застосування заходів з протидії тощо [10, с. 308].

Таким чином, вважаємо за доцільне внести відповідні зміни до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», шляхом доповнення його нормою, яка б визначала основні принципи, на яких ґрунтується діяльність пов'язана з боротьбою з організованою злочинністю. Зокрема серед таких основних засад, важливими є: дотримання законності; взаємодії всіх учасників вказаної діяльності, зокрема і міжнародного співробітництва; застосування системи оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA Україна); пріоритетності захисту життя і прав осіб, які є постраждалими від злочинної діяльності організованих злочинних груп; комплексності та поєднання гласних і негласних методів боротьби з організованою злочинністю тощо [193, с. 226].

Одним із підзаконних нормативно-правових актів, у розглядуваній сфері є Стратегія боротьби з організованою злочинністю», схвалена Розпорядженням КМУ від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. У преамбулі Стратегії зазначено, що вона визначає напрями розвитку системи боротьби з організованою злочинністю та механізми реалізації державної політики у відповідній сфері в сучасних умовах. Зокрема в Стратегії зазначено, що пряму

загрозу національній безпеці в Україні в умовах збройної агресії становить організована злочинність.

Серед основних напрямків державної політики у розглядуваній сфері визначених Стратегією слід виокремити такі: визначення на підставі інформації, отриманої в результаті здійснення практичних заходів боротьби з організованою злочинністю, конкретних напрямів протидії такій злочинності; ідентифікацію ризиків і загроз, що виникають унаслідок організованої злочинної діяльності, постійний аналіз і реагування на них; здійснення органами державної влади, інститутами громадянського суспільства та іноземними партнерами цілеспрямованих, перспективних та узгоджених заходів у сфері боротьби з організованою злочинністю; забезпечення комплексного методичного підходу до боротьби з організованою злочинністю, що включає вжиття заходів до запобігання та припинення діяльності організованих злочинних угруповань як стратегічного (що намагаються вплинути на загрозу), так і оперативного (що намагаються вплинути на конкретні організовані злочинні угруповання та їх учасників) характеру; впровадження в практику трьох етапної моделі формування державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, що базується на прикладі політики ЄС щодо боротьби з тяжкими злочинами та організованою злочинністю [158].

Також, серед проблем, з якими стикнулись правоохоронні органи у протидії організованій злочинності в теперішніх умовах Стратегія виділяє: неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у відповідній сфері, застаріле та розбалансоване нормативно-правове забезпечення з питань боротьби з організованою злочинністю, недосконалість процедури моніторингу криміногенної ситуації, відсутність консолідованої об'єктивної методології оцінки загроз організованої злочинності, використання застарілих форм і методів боротьби з таким явищем призводить до загострення проблем, пов'язаних з організованою злочинністю, та низького рівня ефективності боротьби з нею [193, с. 226-227].

Перейдемо до розгляду нормативно-правових актів, які тією чи іншою мірою пов'язані із сферою забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, дія яких поширюється на конкретно визначений період часу, зокрема на період дії воєнного стану в Україні [193, с. 227].

Першим таким актом є Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення військового стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, що призвело до необхідності застосування певних обмежень прав та свобод гарантованих Конституцією України, внаслідок чого в дію вступив Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Зокрема ст. 1 Закону визначає поняття воєнного стану. Крім того, у відповідності із ч. 1 ст. 10 Закону у період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність [155].

Таким чином, діяльність органів уповноважених здійснювати досудове розслідування та оперативно-розшукову діяльність зокрема і в частині розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є непорушною та повинна продовжуватись пристосувавшись при цьому до правових та процесуальних особливостей, які виникають в період дії такого особливого для країни правового режиму [193, с. 227-228].

Також на виконання вище зазначеного Указу Президента України Кабінетом Міністрів України було введено в дію «План запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні» Розпорядженням КМУ від 24 лютого 2022 р. № 181-р. В межах нашого дослідження, відповідно до п. 12 Плану до повноважень Служби безпеки

України, Міністерства внутрішніх справ України та органів Національної поліції України покладено обов'язок запровадження заходів із порушення питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення виконавчої влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення [121]. Зокрема така діяльність може бути пов'язана із злочинною діяльністю організованих злочинних груп, які замасковані під громадські об'єднання, спілки тощо, та використовують умови воєнного стану з метою вчинення кримінальних правопорушень, що в свою чергу підриває національну безпеку нашої держави [193, с. 228].

Таким чином, сучасне міжнародне та національне законодавство у сфері протидії організовані злочинності складається з великої кількості нормативно-правових актів, які не в повній мірі відповідають потребам сучасної практики, зокрема в частині, що стосується розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного часу.

1.3. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, учинених організованими групами в умовах воєнного стану

Проблема боротьби з організованою злочинністю, зокрема криміналістичними методами й засобами, залишається актуальною і в сучасних умовах розвитку української держави, оскільки діяльність організованих злочинних груп із кримінальної перетворилася на масштабну загрозу соціальній, економічній та політичній стабільності в Україні [25, с. 137].

При цьому, важливою складовою методики розслідування кримінальних правопорушень, є формування їх криміналістичної характеристики, структурні елементи якої висвітлюють типові ознаки кримінального правопорушення, основні відомості про подію кримінального правопорушення, винних осіб та потерпілих, та окрім цього містить специфічні риси, притаманні конкретному виду кримінальних правопорушень. Зазначене в тому числі стосується і криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, яка в силу специфічних особливостей розглядуваного типу кримінальних правопорушень має досить складну структуру та потребує більш детального висвітлення.

Як слушно зауважив С. С. Чернявський криміналістична методика, як один із розділів криміналістики найбільш обумовлений потребами судово-слідчої практики щодо пошуку та вдосконалення наукових засобів і методів розкриття та розслідування злочинів. Задоволення цих потреб і є головною метою криміналістики загалом, зумовлює тенденції внутрішнього розвитку цієї науки, визначає місце й роль у ній окремих теорій, зокрема криміналістичної класифікації, криміналістичного прогнозування, криміналістичної характеристики злочинів та ін. [226, с. 137-138].

Слідчі органів досудового розслідування стикнулись з ситуацією, в якій змінились форма і способи вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, що відповідно

призвело до труднощів із їх розслідуванням. Їх діяльність часто маскується під волонтерською, гуманітарною діяльністю, а лідери таких злочинних груп зачасту займають високі керівні посади, або ж перебувають на тимчасово окупованих територіях нашої держави, ведучи свою злочинну діяльність звідти. Зазначене зумовлює необхідність комплексного вивчення проблемних питань, присвячених розслідуванням кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного часу, та розроблення на цій основі криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, які найчастіше вчиняються в таких умовах [193, с. 218].

Важливість розроблення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених організованими групами в умовах воєнного стану обумовлюється декількома факторами: 1) по-перше – це складністю виявлення злочинної діяльності організованої злочинної групи, а також встановлення всіх її учасників та визначення лідера; 2) по-друге – утруднення процесу розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень, проведення слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, внаслідок ведення бойових дій, перебування окремих частин території України під тимчасовою окупацією, деокупації територій та їх розмінування, масовим переселенням населення країни, в тому числі і вимушеного перенесення окремих підрозділів органів Національної поліції України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань з тимчасово окупованих територій; 3) по-третє – значним навантаженням на правоохоронні органи, внаслідок необхідності виконання завдань, пов'язаних із захистом територіальної цілісності та державного суверенітету нашої держави, виявленням диверсійно-розвідувальних груп, здійснення контррозвідувальної діяльності, документуванням воєнних злочинів, тощо [184, с. 210].

Діяльність організованих злочинних груп поступово трансформується із корисливо-насильницької спрямованості, до розгортання широких корумпованих фінансових схем, спрямованих на заволодіння коштами державної та комунальної власності, зокрема в оборонній та гуманітарній

сферах, сфері державних закупівель, тощо, що в свою чергу становить небезпеку для формування стабільної економіки, а в окермих випадках загрожує національній безпеці та територіальній цілісності нашої держави.

За даними статистики Офісу Генерального прокурора України рівень організованої злочинності в Україні завжди був високим, незважаючи на правові, економічні, соціально-політичні зміни в державі, зокрема в умовах воєного стану. Слушно з цього пирводу зазначає У. В. Терех, що воєнний конфлікт спричиняє не лише вкрай негативні соціальні явища у суспільстві, такі як, зростання рівня злочинності, безпосередньо впливає на економічні процеси, які відбуваються у державі. З позиції автора злочинні організації зацікавлені у встановленні контролю над легальною економікою: їх основною метою виступає легалізація прибутків, отриманих злочинним шляхом, а також легалізація соціального статусу причетних до цієї діяльності осіб [206, с. 368].

В умовах воєного стану, злочинна діяльність організованих злочинних груп, які скориставшись воєнним конфліктом, набула нових небезпечних форм, проникнувши у вразливі сфери соціально-економічного життя держави. Зокрема, активне проникнення організованих злочинних груп спостерігається у транспортній та портовій інфраструктурі України, легальній економічній діяльності держави, серед яких: банківська, податкова, та фінансова системи. Так, більша частина транзакцій грошей, які були отриманні злочинним шляхом, здійснюються за допомогою легальної фінансової системи та легальних банківських операцій [206, с. 368].

В межах проведеного нами дослідження, з метою висвітлення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєного стану, було здійснено аналіз матеріалів кримінальних проваджень за фактами вчинення вказаних кримінальних правопорушень, даних статистики Офісу Генерального прокурора, інформації з Єдиного реєстру судових рішень, а також використані відомості одержані в результаті проведеного анкетування працівників органів досудового розслідування та оперативних співробітників. Аналіз зазначених

матеріалів дозволив здійснити криміналістичну класифікацію та виділити найбільш поширені групи кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, зокрема за сферами їх злочинного впливу.

При цьому, ключовим елементом при проведенні криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами є обстановка їх вчинення, а саме умови воєнного стану, що сьогодні набуває неабиякого значення. Це пов'язано не лише з необхідністю врахування положень передбачених кримінальним процесуальним законодавством для кримінального провадження в умовах воєнного стану, але і удосконаленням структури криміналістичної методики окремих кримінальних правопорушень, їх криміналістичної характеристики, організаційно-тактичних заходів розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

Так аналізуючи дані статистики Офісу Генерального прокурора у 2022 році було виявлено 395 організованих злочинних груп, у складі яких було 1637 осіб, в 2023 році – 494, які в свою чергу налічували 2103 особи, у 2024 році їх уже налічується 631 організована злочинна група, у складі яких – 2888 особи [156]. Тобто такі відомості свідчать про стрімке зростання кількості організованих злочинних груп, розширення їх злочинної діяльності, незважаючи на складні умови воєнного стану та активного ведення бойових дій на території України.

Враховуючи офіційну звітність, найбільш питома вага виявлених організованих злочинних груп та кримінальних правопорушень, учинених ними належить саме органам Національної поліції України, зокрема в 2022 році підрозділами НП України було виявлено 360 організованих груп та злочинних організацій, щодо яких розслідувано кримінальні провадження, в 2023 році – 419, 2024 році – 514. Також серед органів, які здійснювали виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є Державне бюро

розслідувань, яким у 2022 році було виявлено 20 організованих злочинних угруповань, у 2023 – 39, 2024 році – 55; Служби безпеки України: у 2022 році – 11 організованих злочинних угруповань, у 2023 – 24, 2024 році – 30; Національним антикорупційним бюро: у 2022 році – 4, у 2023 – 1, 2024 році – 2; Бюро економічної безпеки у 2023 році 11 організованих злочинних груп, 2024 році – 30 [156].

Проведений аналіз статистичних даних, зокрема за сферами злочинного впливу організованих злочинних груп, дозволяє констатувати той факт, що в умовах воєнного конфлікту найбільш вразливою на сьогодні є сфера економіки. З них, зокрема найбільшу кількість злочинних угруповань було виявлено:

- у бюджетній сфері: у 2022 році – 32 угруповання (123 особи), у 2023 році – 37 угруповань (127 осіб), у 2024 році – 52 (202 особи);

- у фінансово-кредитній системі (зокрема і в банківській): у 2022 році – 8 угруповань (32 особи), у 2023 році – 4 угруповання (18 осіб), у 2024 році – 11 (42 особи);

- у сфері приватизації: у 2022 році правоохоронними органами не було виявлено жодного угруповання, у 2023 році – 3 угруповання (9 осіб), у 2024 році – 1 (6 осіб);

- у паливно-енергетичному комплексі: у 2022 році – 1 угруповання (5 осіб), у 2023 році – 2 угруповання (6 осіб), у 2024 році – 6 (29 осіб);

- у лісовому господарстві: у 2022 році – 12 угруповань (51 особа), у 2023 році – 11 угруповань (57 осіб), у 2024 році – 20 (6 осіб);

- у сфері земельних правовідносин: у 2022 році – 9 угруповань (36 осіб), у 2023 році – 11 угруповань (37 осіб), перший квартал 2024 року – 15 (70 осіб);

- інших видах економічної діяльності: у 2022 році – 36 угруповань (154 особи), у 2023 році – 43 угруповання (180 осіб), у 2024 року – 70 (318 осіб) (Додаток Б).

Високим залишається також показник полікримінальної діяльності організованих злочинних груп, які вчиняють кримінальні правопорушення в

різних сферах – у 2022 році – 161 угруповання (636 особи), у 2023 році – 223 угруповання (911 осіб), у 2024 році – 275 (1310 осіб) (Додаток Б).

Вказані статистичні відомості свідчать про те, що діяльність організованих злочинних груп, зокрема в економічній сфері продовжує зростати, незважаючи на безпекову ситуацію в державі, тимчасову окупацію окремих територій, масовим переміщенням населення у зв'язку з бойовими діями, масованими обстрілами.

Що стосується кількості кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами, які були виявлені правоохоронними органами, то загальна їх кількість у 2022 році становила 3142 злочини, у 2023 році – 5197 злочинів, у 2024 році – 7622 злочинів, з них найбільша кількість кримінальних правопорушень:

– кримінальні правопорушення проти власності: у 2022 році – 567 злочинів, у 2023 році – 1711 злочин, у 2024 році – 1221 злочин, з них: шахрайство – за 2022 рік викрито 366 злочинів, у 2023 році – 1312 злочинів, станом на другий квартал 2024 року – 859 злочинів; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем за 2022 рік викрито 210 злочинів; у 2023 році викрито 399 злочинів, у 2024 році – 362 злочини;

– у сфері господарської діяльності у 2022 році – 104 злочини, у 2023 році – 137 злочинів, у 2024 році – 339 злочинів, з них: виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут піддроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів, ст. 199 ККУ – у 2022 році – виявлено 11 злочинів, у 2023 році – 12, у 2024 році – їх уже 48 злочинів; контрабанда – у 2022 році правоохоронними органами не було виявлено жодного злочину, у 2023 році – 6, у 2024 році – 4 злочини; незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів – у 2022 році – виявлено 67 злочинів, у 2023 році – 96, у 2024 році – 209 злочинів; легалізація

(відмивання) майна одержаного злочинним шляхом – у 2022 році – виявлено 20 злочинів, у 2023 році – 31, у 2024 році – 74 злочини; шахрайство з фінансовими ресурсами – у 2022 році – виявлено 1 злочин, у 2023 році – 0, у 2024 році – 3 злочини (Додаток Б).

Зазначені показники зберігались високими і до широкомасштабного вторгнення на територію нашої держави та оголошення воєнного стану. Так, у 2021 році правоохоронними органами було виявлено 499 організованих злочинних груп (2248 осіб), що на 24,4 % більше ніж у 2020 році – 377 (1609 осіб); з них у: бюджетній сфері у 2021 році – 44 угруповання (191 особа у складі організованих злочинних груп), у 2020 році – 28 угруповань (117 осіб), в інших видах економічної діяльності: у 2021 році – 36 угруповань (144 особи), у 2020 році – 25 угруповань (85 осіб) (Додаток Б).

Таким чином, аналізуючи наведені статистичні дані, слід констатувати, що на сьогодні серед найбільш вразливих сфер підвищеного кримінального ризику є відносини власності та сфера економічних відносин, на що значною мірою вплинула низка факторів, пов'язаних із широкомасштабним вторгненням на територію нашої держави, серед яких:

1) вразливість державних кордонів України, що призвело до збільшення кількості вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушення порядку переміщення товарів через митний кордон (ч. 3 ст. 199 ККУ, ст. 201 ККУ);

2) розширення діяльності нелегальних ринків, внаслідок відсутності належного державного контролю в сфері обігу товарів та послуг, що в свою чергу зумовило необхідність встановлення нових видів кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 201-2 ККУ; ст. 204 ККУ);

3) криміналізація влади та проникнення організованої злочинності в бюджетну сферу та сферу державних закупівель для потреб оборонно-промислового комплексу, відбудови (5 ст. 191 ККУ, ч. 3 ст. 209 ККУ, ст. 210 ККУ).

Слід зауважити, що дані статистики Офісу Генерального прокурора висвітлюють відомості про уже зареєстровані кримінальні провадження, а також осіб, які були виявлені та встановлені органами досудового розслідування. При цьому, результати анкетування проведеного серед слідчих органів досудового розслідування та оперативних співробітників свідчить про те, що діяльність організованих злочинних груп має значно вищий рівень та характеризується високим рівнем латентності. Причинами цього є: використання організованими злочинними групами складних схем підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень (91,7 %); високий рівень організації та дисципліни всередині групи (100 %), лідерами таких організованих злочинних угруповань є службові особи органів державної влади, місцевого самоврядування, їх особи не відомі рядовим членам організованого злочинного угруповання (81,7 %); відпрацьовані механізми уникнення розкриття (наприклад, декілька рівнів керівництв, використання корумпованих зв'язків та втягнення у злочинну діяльність посадових осіб) (63,3 %); провадження законної діяльності поряд із злочинною (84,2 %), здійснення злочинної діяльності за сприяння держави-агресора, окупаційної влади (55,8 %) тощо.

Слушною є позиція окремих науковців, що латентна злочинність разом із зареєстрованою становить фактичну злочинність. Найпоширенішим і найбільш прийнятним є визначення латентної злочинності як сукупності злочинів, що залишилися невиявленими, невідомими правоохоронним органам, що не знайшли відбиття в обліку кримінально караних діянь, тобто незареєстрованих [47, с. 33].

Так, для прикладу з аналізу звітів Державної аудиторської служби України, яка уповноважена на проведення моніторингів державних закупівель, за останні 5 років (2019-2023 роки), слід констатувати, що за результатами моніторингів закупівель було виявлено 481747 фінансових порушень, що призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів. При цьому, кількість вручень письмових повідомлень про підозру у вчиненні кримінального

правопорушення за переданими матеріалами контрольних заходів (правоохоронними органами за результатами заходів державного фінансового контролю) становить 895, що вказує на те, що значна частина зафіксованих порушень (82 % випадків) не отримала належного доведення злочинної діяльності уповноважених осіб, зокрема які вчинялись організованими злочинними групами [58]. Зокрема це стосується оборонного та оборонно-промислового комплексу, міжнародної підтримки, виділення коштів на відбудову об'єктів критичної інфраструктури, міст, цільових програм підтримки осіб, що постраждали від наслідків війни тощо.

Крім того, в сучасних умовах цифровізації соціально-економічного середовища, впровадження нових технологій, вказані риси слід доповнити якісно новими, які притаманні сучасній організованій злочинності, в тому числі з урахуванням умов воєнного стану: тіньова діяльність у стратегічних галузях економіки; широке використання інформаційних технологій для підготовки, вчинення та приховування злочинної діяльності, легалізації (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом; створення складних корупційних схем; широка географія злочинної діяльності (охоплення як прифронтових територій (де слабший контроль), так і тилкових регіонів (де легше легалізувати доходи); високий рівень конспірації та професійної організації.

При цьому, незважаючи на той факт, що такі злочини значно відрізняються у кримінально-правовій їх характеристиці, але з точки зору вирішення питань кримінологічної та криміналістичної профілактики у них багато спільного в механізмі злочинної поведінки, причинах, особливостях суб'єктів злочинів, спрямованості на порушення нормативних актів, що регулюють умови економічної діяльності [60, с. 133].

Аналіз наукових напрацювань, що типової криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами свідчить про наявність подібних підходів науковців. І. В. Пашинська в контексті дослідження криміналістичної характеристики ОЗУ у сфері господарської діяльності виділяє: спосіб злочину; місце й обстановку;

час учинення злочину; знаряддя і засоби; предмет посягання; особу злочинця; сліди злочину (у широкому значенні) [117, с. 230]. Р. С. Тютюнник пропонує в межах вивчення криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією), виділяти: спосіб (приготування, вчинення та приховування) кримінального правопорушення; особливості механізму слідоутворення; особливості суб'єкта легалізації; особливості обстановки вчинення кримінального правопорушення (чинники, що сприяють вчиненню, просторово-часові умови вчинення кримінального правопорушення); особливості предмета злочинного посягання [210, с. 2].

При цьому, формування криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, не може складатись із усталеної теорії криміналістичної науки системи елементів. Оскільки криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами в умовах воєнного стану повинна відображати зв'язок між криміналістичною характеристикою окремих видів кримінальних правопорушень, та криміналістичною характеристикою самої організованої злочинної групи. Висвітлення зазначених криміналістичних характеристик в їх єдності, взаємозв'язку і взаємообумовленості і формуватиме криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами в умовах воєнного стану [184, с. 209].

Таким чином, керуючись наявними науковими напрацюваннями з розглядуваного питання, а також емпіричними даними, криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану ми розглядатимемо в єдності двох невід'ємних характеристик: безпосередньої характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами: способи підготовки, вчинення та приховування злочинної діяльності; обстановка вчинення кримінального правопорушення; сфера злочинної діяльності та

предмет злочинного посягання; слідова картина; та криміналістична характеристики членів і лідера організованої злочинної групи [184, с. 209-210].

Спосіб вчинення кримінального правопорушення. З позиції С. С. Чернявського, способом вчинення кримінального правопорушення слід вважати об'єктивно і суб'єктивно детерміновану систему дій (операцій, механізмів, прийомів) поведінки суб'єкта в процесі підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення, кожна з яких залишає специфічні сліди, які дозволяють за допомогою криміналістичних прийомів і засобів отримувати уявлення про сутність події, яка мала місце, встановити особу злочинця і його причетність до злочинного події, а також визначити найоптимальніші шляхи вирішення завдань розслідування [227, с. 55-56].

Умови воєнного стану можуть створювати безліч можливостей для появи нових способів вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами. Серед чинників, які сприяють їх вчиненню ми виділяємо: соціально-демографічні (використання хаосу, масового переселення населення, залишення майна без тривалого нагляду для вчинення крадіжок, грабежів, розбоїв); правові (послаблення державного нагляду та контролю з боку держави та як результат збільшення кількості фактів вчинення розкрадання коштів, майна державної, комунальної власності); військово-політичні (використання ситуації, пов'язаної із військовими діями для збільшення рівня корупції в державних та комунальних структурах; зловживання в сфері розподілу матеріальних ресурсів для військових та соціальних потреб; переміщення контрабандного майна під прикриттям військових операцій, гуманітарної допомоги, тощо; використання військових закупівель для вчинення кримінальних правопорушень пов'язаних із розкраданням бюджетних коштів, фінансового шахрайства) [184, с. 208].

Не викликає сумніву той факт, що для злочинної діяльності організованих злочинних груп в умовах воєнного стану характерною є чітка підготовка до вчинення кримінальних правопорушень, побудова плану, підбір та членів організованої злочинної групи та розподіл ролей кожного учасника, розробка

способів приховання злочинної діяльності. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень за фактами розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану дозволяє констатувати, що вказаним кримінальним правопорушенням характерна підготовка до їх вчинення (99,8 %).

Аналізуючи наукові напрацювання, щодо визначення критеріїв класифікації способів вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами, слід виокремити деякі з них: за особливостями сфери економічних відносин [72, с. 137]; залежно від характеристик об'єкта зазіхання; залежно від характеру майна [228, с. 136].

В свою чергу, як зауважує І. В. Пашинська для виокремлення способів вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами у сфері господарської діяльності слід врахувати ряд факторів, таких як: активна адаптація до змін і нових положень законодавства економічних правовідносин (змін ведення господарської діяльності); оперативна реакція на специфіку, кон'юнктуру і технічні нововведення відносин на ринку і типів підприємництва; істотне розширення засобів, починаючи від очевидних і найпростіших та закінчуючи ретельно замаскованими способами злочинних дій; пряме або непряме залучення до способів вчинення економічних правопорушень значної кількості суб'єктів господарювання, включаючи банки, громадян, кредитні і страхові компанії; кооперація із загальнокримінальною злочинністю, яка заснована на прихованих доходах зі здійснення комерційних угод і операцій у сфері незаконного обороту коштів для отримання прибутку та подальша її легалізація (повторне введення в обіг) [117, с. 117-118].

З огляду на це, виокремлення способів вчинення кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану залежать від низки таких факторів, як: сфера відносин, у якій здійснює свою злочинну діяльність організована злочинна група; службове становище організатора та учасників організованої злочинної групи та їх посадові обов'язки; строковість утворення злочинного угруповання (з метою

разового вчинення кримінального правопорушення та отримання матеріальної вигоди; створення стійкої організованої злочинної групи для тривалого провадження злочинної діяльності та отримання прибутку); ступінь налагодженості корумпованих, міжрегіональних, транснаціональних зв'язків; вид і характер предмету злочинного посягання; механізм фінансового контролю та моніторингу; наявність джерела фінансування злочинної діяльності тощо.

На основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень за фактами вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, даних Єдиного реєстру судових рішень, нами було виокремлено типові способи їх вчинення. Класифікація способів вчинення розглядуваної категорії кримінальних правопорушень може відбуватись за такими критеріями:

1) за характером предмету злочинного посягання (розкрадання матеріальних ресурсів оборонного призначення, незаконний продаж, привласнення гуманітарної допомоги (продуктів, ліків, речей першої необхідності, пального, які призначені для військових чи цивільного населення); бюджетних коштів (махінації з публічними закупівлями, ремонтами укриттів), грошових коштів, які неправомірно отримуються у вигляді субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг (реєстрація «фіктивних» суб'єктів господарювання, використання підставних осіб як засновників чи керівників, заздалегідь визначене «згоряння» діяльності таких компаній одразу після отримання коштів, підробка документів для подання заявок на фінансову допомогу, подача недостовірних даних, отримання коштів за неіснуючі або «сірі» проекти, виведення коштів через ланцюг підконтрольних підприємств тощо);

2) за сферою злочинного впливу організованої злочинної групи (фінансово-економічна сфера (розкрадання бюджетних коштів, зокрема гуманітарної та міжнародної фінансової допомоги, незаконні операції з криптовалютами та переведення коштів у готівку через підставні компанії, шахрайство з державними соціальними виплатами та компенсаціями); оборонна

сфера (незаконне привласнення коштів в оборонних закупівлях, постачання неякісної техніки та амуніції); сфера соціального захисту населення (викрадення, перепродаж або незаконний розподіл гуманітарної допомоги, шахрайські схеми отримання матеріальної допомоги від міжнародних організацій, фіктивна реєстрація осіб для отримання соціальних виплат); логістика та транспорт (незаконні перевезення товарів через зони бойових дій, контрабанда пального, продуктів харчування та медикаментів, використання підроблених документів для отримання пільгового пального чи транспорту); державне управління (корупційні схеми у видачі дозволів, ліцензій та реєстраційних документів, вербування корумпованих посадових осіб для сприяння злочинній діяльності); цифрові технології та кібербезпека (зломи банківських систем, атак на державні сервери, викрадення даних, використання фальшивих сайтів та електронних сервісів для шахрайства); промисловість та енергетика (незаконне захоплення або вивезення стратегічних ресурсів (метали, рідкоземельні елементи), контрабанда нафтопродуктів, вугілля, електроенергії, маніпуляції з державними контрактами на постачання енергоресурсів) (Додаток Б).

Вчинення кримінальних правопорушень загальнокримінальної спрямованості організованими злочинними групами в умовах воєнного стану характеризується такими типовими способами, як проникнення до житла чи іншого володіння особи, яке знаходиться на прифронтових територіях, було залишене особою, яка внаслідок військових дій вимушена була переселитися на більш безпечні території, викрадення майна з будь-якого приміщення, яке зазнало бомбардування, є частково зруйнованим, створення фіктивних банківських рахунків під приводом збору допомоги для Збройних сил України, закупівлі техніки, військового спорядження, амуніції, допомоги особам постраждалим внаслідок військових дій, привласнення або продаж нерухомого майна, яке залишили власники через бойові дії або окупацію, шляхом підробки документів та реєстраційних даних тощо. При цьому, найбільш поширеним видом кримінальних правопорушень загальнокримінальної спрямованості є

вчинення організованими злочинними групами шахрайських дій будь якого характеру. Так, в умовах воєнного стану в період з 2022-2024 років за даними статистики Офісу Генерального прокурора органами досудового розслідування за фактами вчинення шахрайства за ч. 5 ст. 190 КК України було зареєстровано 2537 кримінальних проваджень [156].

Серед найбільш поширених шахрайських схем, які використовують організовані злочинні угруповання в умовах воєнного стану слід виділити такі:

- 1) фейкові благодійні фонди та волонтерські організації (створення псевдоорганізацій для збору коштів на потреби ЗСУ, постраждалих, переселенців, кошти або не використовуються за призначенням, або розкрадаються;
- 2) шахрайство у сфері гуманітарної допомоги (продаж безкоштовної гуманітарної допомоги, підробка документів про отримання, транзит чи розподіл допомоги, викрадення гуманітарних вантажів або підміна вмісту;
- 3) інтернет-шахрайство та фішинг (творення фейкових інтернет-магазинів або сторінок у соцмережах для «продажу» дефіцитних товарів (генератори, бронешилети, дрони тощо), використання фальшивих сайтів банків/держсервісів для отримання персональних даних та доступу до рахунків);
- 4) шахрайство при виплаті грошової допомоги (оформлення допомоги на підставних осіб або повторне оформлення на одних і тих же осіб, фальсифікація документів про пошкодження/втрату майна для компенсацій, використання підроблених довідок про статус ВПО, інвалідність, втрату житла тощо);
- 5) шахрайство під виглядом військовослужбовців/волонтерів (вимагання грошей у родичів військових: за «звільнення з полону», «переведення», «пільги» тощо, представлення як військових/волонтерів для входу в довіру та подальшого заволодіння майном);
- 6) шахрайство з нерухомістю та житлом ВПО (продаж неіснуючих або вже зайнятих квартир внутрішньо переміщеним особам, підробка правовстановлюючих документів на житло, захоплене в період окупації або евакуації);
- 7) шахрайство з постачанням товарів для ЗСУ чи державних установ (постачання неякісного, несправного або неіснуючого обладнання, амуніції, використання фіктивних договорів, підконтрольних

постачальників, завищення цін, фінансові піраміди під прикриттям «інвестпроектів» або «волонтерства», залучення коштів нібито для спільних закупівель, інвестування в «захист країни» тощо.

Прикладом є спільно проведення операція оперативників Департаменту кримінального розшуку та слідчих Нацполіції, які за результатами проведення обшуків за місцем проживання фігурантів на території м. Києва, Одеської та Волинської областей, було викрито організовану злочинну групу, яка вчиняла шахрайські дії під приводом продажу дронів для ЗСУ. Так в ході проведення слідчої (розшукової) дії було вилучено банківські картки, мобільні телефони, комп'ютерну техніку, реєстраційні номери та документи фінансово-господарської діяльності, які використовували шахраї, та накладено арешт на майно підозрюваних вартістю понад 4,5 мільйони гривень та 28,6 мільйонів гривень. Організували злочинну схему дві жінки, які й раніше використовували надзвичайні ситуації в країні для ошукування громадян. Оплата здійснювалась готівкою та шляхом перерахування коштів на власні банківські картки, криптогаманці та рахунки підконтрольних їм суб'єктів господарювання. Після цього кошти виводились шляхом фіктивного придбання автозапчастин, текстилю, які не поставлялись, та туристичних послуг, які відповідно не надавались. Так, в період блекаутів вони продали та не поставили 40 старлінків, а в період бензинової кризи реалізовували недійсні паливні талони. Організаторкам та їх спільнику було оголошено про підозру в шахрайстві, вчиненому в особливо великих розмірах організованою групою (ч.ч. 3, 4, 5 ст. 190 ККУ) [132].

Шахрайство з використанням криптовалюти у період воєнного стану набуло значного поширення. З перших днів повномасштабного збройного вторгнення РФ в Україну в соціальних мережах розпочалося розсилання фішингових повідомлень із закликом жертвувати криптовалюту для допомоги Україні, які містили низку ключових фраз, наприклад «Help-Bitcoin», «Ukraine Donations» або «Help save children in Ukraine» та інструкції щодо переказів криптовалюти [109].

Щодо способів вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану в економічній сфері (ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 199, ч. 3 ст. 201-2, ч. 3 ст. 201-3, ч. 3 ст. 201-4, ч. 3 ст. 209, ст. 210, ст. 233 ККУ), то їх диференціація залежить від злочинних схем, які використовують такі групи в своїй злочинній діяльності:

1. Розкрадання коштів державно, комунального майна, статистичні показники якого на сьогодні залишаються на досить високому рівні. В свою чергу вказані кримінальні правопорушення різняться за способами їх вчинення, об'єктом та предметом посягання, суб'єктами їх вчинення та механізмом злочинної діяльності.

Так, ураховуючи дані офіційної статистика, а також відомості отримані в ході проведення анкетування слідчих органів досудового розслідування та оперативних співробітників в умовах воєнного стану найнебезпечнішими формами діяльності організованих злочинних груп пов'язаних із розтратою державних чи комунальних коштів в сферах: державного бюджету в частині фінансування сектору національної безпеки і оборони; фінансування оборонно-промислового сектору; державної підтримки підприємств, установ, організацій в умовах воєнного стану; фінансування проектів відновлення; державних закупівель товарів, робіт і послуг для задоволення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану.

А. М. Меденцев розділяє типові способи вчинення кримінальних правопорушень у сфері державних закупівель в залежності від способів вчинення основних кримінальних правопорушень. Таким чином автор розділяє їх на: 1) способи заволодіння державними коштами шляхом зловживання службовим становищем суб'єктом замовника торгів: заволодіння бюджетними коштами шляхом закупівлі товарів (робіт або послуг) за завищеними цінами; заволодіння державними коштами шляхом закупівлі непридатного до використання або експлуатації устаткування, товарно-матеріальних цінностей; заволодіння державними коштами шляхом перерахування платежів за товар (устаткування), який фактично не поставлявся; заволодіння державними

коштами шляхом оплати фактично не виконаних або завищених робіт чи послуг; 2) способи вчинення злочинів, передбачених ст. 368 КК України і ст. 369 КК України: а) службовими особами замовника торгів: здійснення оцінки пропозицій конкурсних торгів усупереч переліку критеріїв та методиці; визначення переможцем учасника, який не відповідає кваліфікаційним критеріям; здійснення державної закупівлі без проведення процедур, передбачених законодавством (наприклад, якщо сума договору перевищує встановлену законодавством межу) тощо; витрачання бюджетних коштів на придбання товарів, робіт або послуг в обсягах, які перевищують установлені граничні суми витрат; б) службовими особами учасника торгів: використовують фіктивні підприємства як посередників для ухилення від юридичної відповідальності (перекладають її на підставних керівників фіктивних підприємств); використовують підроблені документи щодо відповідності учасника кваліфікаційним критеріям учасника конкурсних торгів; використовують підроблені документи щодо забезпечення пропозиції конкурсних торгів (поруки, гарантійних листів, застави, завдатку, депозиту); використовують підроблені документи щодо якості, комплектності товарів, які планується постачати [95, с. 8].

Вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, пов'язаних із розтратою державного, комунального майна може відбуватись у різних формах, що включають в себе різні склади кримінальних правопорушень: 1) ст. 191 ККУ; 2) ст. 201-2 ККУ; 3) ст. 210 ККУ; 4) ст. 233 ККУ.

Так, в період з 2022-2024 роки за ст. 191 ККУ «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем зареєстровано 956 кримінальних проваджень. Крім того, умови воєнного стану призвели до необхідності криміналізації окремих діянь та появи нових способів вчинення розкрадання державного, комунального майна, зокрема у формі незаконним використанням з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Аналіз

статистичних даних Офісу генерального прокурора показує негативну тенденцію до збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 201-2 ККУ, зокрема в період з 2022-2024 роки органами досудового розслідування було відкрито 121 кримінальне провадження.

Необхідно також констатувати, що кримінальні правопорушення, учинені організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, зокрема розкрадання бюджетних коштів та державного майна мають складний механізм їх реалізації, є триваючими, характеризуються вчиненням одразу декількох груп кримінальних правопорушень, які є ретельно спланованими, здійснюються із використанням сучасних технологічних досягнень.

Аналіз даних Єдиного реєстру судових рішень дозволяє виокремити типові способи вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану з урахуванням найбільш вразливих сфер економіки: оборонна промисловість і військові закупівлі (укладання фіктивних договорів, або угод з підставними фірмами на постачання амуніції, пального, продуктів харчування для військових потреб, навмисне завищення цін у кілька разів при держзакупівлях, порушення тендерних процедур, постачання неякісної продукції, що не відповідає ТУ або не сертифікована); сфера будівництва та відновлення інфраструктури (фіктивне виконання робіт або завищення обсягів виконаного, використання неіснуючих підрядних фірм, подвійне фінансування одного й того ж об'єкта через різні джерела (держбюджет, донори, громади); паливно-енергетичний сектор (реалізація палива, призначеного для ЗСУ через «лівих» посередників, махінації з тендерами на постачання електрообладнання (трансформатори, генератори) через підконтрольні фірми; сфера соціального захисту населення (незаконне вивезення зерна чи продукції за кордон під виглядом гуманітарної допомоги, привласнення або розкрадання гуманітарної допомоги, призначеної для постраждалих громад, фальсифікація програм підтримки фермерів, коли кошти отримують підставні підприємства) (Додаток Б).

Крім того, підготовка, безпосереднє вчинення та приховування вчинення організованими злочинними групами кримінальних правопорушень, учинених в умовах воєнного стану, пов'язаних із розтратою державного, комунального майна можуть супроводжуватись вчиненням інших суміжних кримінальних правопорушень, зокрема:

- з метою підготовки до вчинення вказаної категорії кримінальних правопорушень: підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ч. 2 ст. 205-1 ККУ); видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (ст. 211 ККУ); підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 ККУ); службове підроблення (ст. 366 ККУ);

- кримінальні правопорушення, що вчиняються паралельно із розкраданням державних, комунальних коштів: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 ККУ); зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» (ст. 364-1 ККУ); зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги» (ст. 365-2 ККУ); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 ККУ);

- з метою приховання вчинення вказаної категорії кримінальних правопорушень: легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» (ч. 3 ст. 209 ККУ); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 ККУ); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 369-2 ККУ) [77].

2. Провадження незаконної господарської діяльності. Збільшення кількості кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, пов'язаних із веденням незаконної господарської діяльності обумовлений відсутності належного державного контролю в сфері обігу товарів та послуг, послаблення контролю та нагляду за веденням господарської діяльності. На сьогодні найбільш поширеними способами вчинення таких кримінальних правопорушень є: незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 ККУ); незаконна діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей (ст. 203-2 ККУ) [77].

Зокрема в умовах воєнного стану, через часті масовані рекетні атаки рф на об'єкти критичної інфраструктури України та як наслідок введення обмежень на енергопостачання для всіх категорій споживачів, що призвело до збільшення кількості кримінальних правопорушень пов'язаних із нелегальним виробництвом та обігом нафтопродуктів. Організовані злочинні угруповання, в свою чергу пристосувались до нових умов, зокрема масового використання генераторів під час блекауту, та підвищення цін на пальне. Так аналіз статистичних даних Офісу Генерального прокурора свідчить про те, що за ст. 204 ККУ в 2022 році органами досудового розслідування було зареєстровано – 67 кримінальних проваджень, 2023 – 96, у 2024 році їх уже 148 [156]. Крім того, за даними статистики тіньовий сегмент на ринку палива, за оцінками експертів, зріс протягом досліджуваного періоду. Починаючи з 2022 року в Україні реалізувалося близько 2 млн тонн незаконного пального [109].

Типовими способами вчинення кримінальних правопорушень за ст. 204 ККУ ОЗГ в умовах воєнного стану є: організація виробництва фальсифікованого алкоголю із використанням технічного спирту, використання підроблених марок акцизного збору або їх повна відсутність, маскування цехів під склади гуманітарної допомоги або виробничі бази «для потреб ЗСУ», ввезення алкоголю, тютюну, паливно-мастильних матеріалів під виглядом гуманітарних вантажів (спрощене митне оформлення), використання недійсних

або сфальсифікованих документів (накладні, сертифікати походження), створення мережі роздрібних точок продажу «з рук», з авто, у месенджерах (Telegram, Viber), продаж алкоголю або сигарет без ліцензії, фіктивна легалізація товару через підприємства, що мають ліцензії (іноді підконтрольні злочинній групі), використання підроблених податкових накладних, сертифікатів відповідності, акцизних марок, виготовлення фальшивих етикеток відомих брендів (особливо горілки, сигарет), заміна оригінальних упаковок на підроблені для маскування походження.

Найбільш типовими схемами вчинення таких кримінальних правопорушень організованими злочинними групами є несплата відповідних податків та зборів на реалізацію пального, яке продається без оформлення касового чеку, що в свою чергу дозволяє їм висвітлювати менші суми прибутків, після чого покупка нафтопродуктів за виручену готівку; навмисне заниження кількості нафтопродуктів, або ввезення їх поза митрим оформленням; збут пального на нелегальних автозаправних станціях, тощо. До способів злочинної діяльності у вказаній сфері злочинної діяльності також можна віднести: змішування низькоякісного бензину з бензином високої якості; виготовлення низькоякісних нафтопродуктів (бензин, дизель тощо); викрадення палива та сировини для його виготовлення з місць видобутку та баз зберігання, а також з транспортних систем («врізки»); систематичні викрадення нафтопродуктів під час експлуатації великих споживачів (на підприємствах нафтогазового комплексу, залізницях тощо), під час реалізації кінцевому споживачеві (недолив із наступним збутом необлікованих кількостей), у місцях техногенного захоронення, законсервованих місць видобутку тощо [109].

Крім того, в умовах воєнного стану, внаслідок тимчасової окупації прикордонних територій України, постійних обстрілів нафтопереробних промислових об'єктів, спостерігається негативна тенденція до розширення нелегального ринку обігу нафтопродуктів з рф та Білорусії. Зокрема нафтопродукти з Білорусі та рф в обхід санкцій почали потрапляти на територію України через територію Литви та Польщі. Відповідно, протягом

досліджуваного періоду відбулися зміни у способі злочинної діяльності, оскільки організовані злочинні угруповання сфокусували увагу на взятті в оренду нафтопереробних комплексів з метою виготовлення паливно-мастильних матеріалів з подальшою їх реалізацією за місцем виготовлення та через підконтрольні автозаправні станції, не відображаючи господарські операції в бухгалтерському та податковому обліку [109].

Вчинення організованими злочинними групами кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану, пов'язаних із провадженням нелегальної господарської діяльності супроводжується вчиненням інших суміжних кримінальних правопорушень, зокрема: ухилення від сплати податків, зборів (ст. 212 ККУ); ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 212-1 ККУ); умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 227 ККУ); незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК України) тощо [77].

3. В умовах воєнного стану з'явилися нові способи вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами. Слушно з цього приводу зазначає О. О. Кваша, про те, що сучасні особливості організованої злочинності в Україні полягають у тому, що фактори глобалізації, з одного боку, та воєнної агресії проти нашої держави, з іншого, зумовлюють набуття організованих форм вкрай небезпечними явищами [62, с. 484]. Такими зокрема є вчинення дій, пов'язаних із фінансуванням тероризму, пособництвом державі-агресору, вчиненням диверсійної, підривної діяльності тощо.

Організовані злочинні групи використовують складні схеми виводу коштів на рахунки російських компаній, що здійснюються з метою підриву національної безпеки та територіальної цілісності нашої держави. З цією метою організовані злочинні угруповання здійснюючи легальну підприємницьку діяльність на території України через спеціально створені канали

переправляють кошти на рахунки російських керуючих компаній, бенефіціарними власниками яких є громадянин рф, шляхом підробки фінансово-господарської документації, створення підставних офшорних компаній.

Як приклад, працівниками ДСР спільно зі слідчими Подільського районного управління ГУНП у м. Києві здійснено документування учасників ОЗУ, дії яких були спрямовані на підрив національної безпеки та підтримання держави-агресора після вторгнення на територію України. У ході слідства правоохоронці встановили, що співвласники мережі ресторанів, незважаючи на запроваджені санкції після початку російсько-української війни, продовжували виводити кошти на рахунки російської керуючої компанії, бенефіціарним власником якої є громадянин рф – відомий російський ресторатор. Крім того, встановлено, що учасники ОЗГ причетні до незаконних заволодінь земельних ділянок та підприємств, а також контролюють певну частину будівельного бізнесу на території м. Києва. У ході проведення санкціонованого обшуку в головному офісі групи компаній поліцейські вилучили один млн грн та 15 тис. євро готівкою, а також фінансово-господарську документацію [131].

Водночас, як встановили оперативні працівники ДСР, група осіб через підконтрольні кіпрські компанії та приватний банк в Україні організували злочинну «схему» з виведення активів банку під виглядом виплати роялті за використання торгових знаків. Ці торгові знаки раніше належали материнському банку в рф, а у 2021 році для використання умов пільгового оподаткування були переоформлені на кіпрського нерезидента. Ця офшорна компанія, український банк та його материнський банк у рф пов'язані між собою єдиними бенефіціарними власниками, серед яких – відомий російський олігарх. Також було встановлено, що за 3 роки використання торгових знаків, що належали фінансовій установі рф, український банк сплатив 1,4 млн грн. Після переоформлення прав на ці ж торгові знаки на офшорну компанію величина ставки роялті для їх використання в Україні збільшилася у понад 1200 разів і склала 16,4 млн дол. США. Менш ніж за рік використання цих знаків

банківською установою в Україні на адресу кіпрського нерезидента було сплачено понад 248 млн грн. [19].

Поширеними на сьогодні є використання організованих злочинних угруповань криптовалютних рахунків для легалізації, відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, зокрема шляхом створення віртуальних інтернет-ресурсів куди «заливаються» віртуальні кошти з різних джерел, змішуючи їх між собою, задля приховання реального джерела їх отримання.

З початку широкомасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави для багатьох криптовалютних бірж актуальним стало виявлення та розслідування незаконних операцій щодо фінансування терористичної діяльності російських окупантів в Україні за допомогою криптовалюти. Фахівці з'ясували, що з початку 2022 нелегальні проросійські групи у різних країнах, багато представників яких є у санкційних списках, зібрали для військових угруповань окупантів понад 4 млн. дол. США. За результатами моніторингу трансакцій були ідентифіковані військові російські злочинці, які використовували криптовалюту саме для фінансування збройної агресії РФ проти України [16, с. 156].

Подібну справу спільно розкрили правоохоронці Німеччини і США ліквідувавши великий «міксер» криптовалют ChipMixer, який дозволяв користувачам приховувати походження своїх доходів. Операцію підтримала Об'єднана робоча група з боротьби з кіберзлочинністю (J-CAT) при Європолі. У зв'язку з підозрами у причетності до відмивання грошей було вилучено чотири сервери, близько 1909,4 біткойна (близько 44,2 млн євро) і 7 ТБ даних. дозволяв користувачам змішувати свою криптовалюту з чужою, щоб приховати її походження. Сервіс був особливо популярний у злочинних угруповань, які таким чином відмивали гроші, отриманих від наркоторгівлі, торгівлі зброєю, атак з використанням вірусів-вимагачів та шахрайства з платіжними картками. Надалі кошти зловмисники могли переводити у будь-які криптовалюти, виводити на банківські рахунки. Фахівці припускають, що платформа могла сприяти відмиванню 152 000 біткойнів (близько 2,73 млрд євро) [28].

Так організовані злочинні групи з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинними шляхом створюють віртуальні (електронні) гаманці, які знаходяться на платіжних біржах, платіжних система, або сервісах (Monero, Binance, Payeer тощо), використовуючи, за необхідності дані підставних осіб, для покупки та зберігання грошових коштів у криптовалюти. Для цього достатньо скачати відповідну програму на звичайний комп'ютер, або мобільний телефон. Крім того, існують анонімні веб-гаманці (Trust Wallet), які під час реєстрації не вимагають заповнення будь-яких даних про особу, або ж так звані «холодні гаманці» (Ledger) – апаратні криптогаманці у вигляді флеш-карти, які фізично підключаються до програмного забезпечення, та зберігають кошти у вигляді криптовалюти офлайн. За допомогою таких гаманців члени організованої злочинної групи проводять моментальні фінансові операції, переказуючи кошти, які в подальшому переходять на офшорні рахунки.

Для організованих злочинних угруповань характерним є те, що приховування їх злочинної діяльності розпочинається ще на етапі підготовки до вчинення кримінальних правопорушень. Так обрання способу приховування кримінального правопорушення може передбачати дії із продумування заходів щодо знищення, маскування, фальсифікації слідів кримінального правопорушення, підготовка безпосереднього місця вчинення кримінального правопорушення, документації, звітності тощо, розроблення способів забезпечення протидії від викриття учасників та лідера організованої злочинної групи, попереднє обговорення поведінки учасників організованого злочинного угруповання у разі їх виявлення правоохоронними органами з метою спотворення інформації про подію кримінального правопорушення, осіб причетних до його вчинення, під час проведення допитів чи інших слідчих (розшукових) дій, пошук корупційних зв'язків для прикриття своєї злочинної діяльності.

Обстановка введення в країні правового режиму воєнного стану, ведення широкомасштабного збройного протистояння створюють додаткові можливості для приховання організованими злочинними групами своєї злочинної

діяльності. Аналіз наукової літератури, матеріалів кримінальних проваджень, дозволяє виокремити такі типові способи приховання кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану:

1) документальне та фінансове маскування (фальсифікація документів (підробка накладних, актів виконаних робіт, договорів, фінансових звітів); використання підставних осіб та фірм (оформлення підприємств на підставних осіб або компаній-«одноденки»); відмивання коштів через фіктивні благодійні фонди, криптовалютні транзакції, фіктивні кредити та тендери; зловживання державними програмами фінансування; шахрайство з банківськими рахунками (оформлення рахунків на загублені або підроблені документи);

2) фізичне приховування слідів кримінального правопорушення (знищення або підробка речових доказів (паління документів, ліквідація комп'ютерної інформації); переміщення товарів та техніки в зони активних бойових дій або на тимчасово окуповані території; зміна зовнішнього вигляду або ідентичності учасників злочинної діяльності (використання підроблених документів); приховування слідів фінансових операцій через міжнародні рахунки, криптовалютні гаманці, транзакції через офшори);

3) використання інформаційних технологій (застосування анонімних месенджерів та зашифрованих каналів зв'язку (Telegram, Signal, DarkNet); підробка електронних документів);

4) використання людського фактору (тиск або підкуп посадовців, слідчих, суддів, експертів для затягування розслідування, закриття кримінальних проваджень, знищення доказів; залякування або усунення свідків (погрози, шантаж, насильство); інсценування інших правопорушень для відволікання уваги правоохоронців (наприклад, інсценування нападів, підпалів, викрадень);

5) використання особливостей воєнного стану (переміщення товарів під виглядом військових або гуманітарних вантажів; корупційні схеми у військових адміністраціях, органах влади, правоохоронних структурах для «кришування» злочинної діяльності; маскування контрабанди під гуманітарну допомогу або

військові потреби; отримання бюджетних коштів під виглядом закупівель для армії або гуманітарної допомоги).

Не викликає сумніву той факт, що діяльність організованих злочинних угруповань характеризується наявністю корумпованих зв'язків з органами державної влади, судовими та правоохоронними структурами. Так дані статистики Офісу Генерального прокурора свідчать про наявність високого рівня корумпованих зв'язків організованих злочинних груп, що значною мірою ускладнює їх виявлення та встановлення всіх учасників. В процесі дослідження встановлено, що у 2022 році було виявлено 36 злочинних угруповань із корумпованими зв'язками, в числі яких перебувало 149 осіб, у 2023 році – 35 організованих злочинних груп, які загалом налічували 130 осіб, у 2024 році – 40 організованих злочинних груп, у складі яких перебувало 190 осіб (Додаток Б).

Організовані злочинні групи продумують складні корупційні схеми, зокрема можуть користуватися системою хабарів для впливу на посадових осіб, які відповідають за розпорядження державним або комунальним майном; здійснювати лобіювання на законодавчому рівні або використовують особисті зв'язки для отримання вигідних угод та контрактів, що може призвести до розтрати майна; здійснюють інсайдерське узурпування, що передбачає використання внутрішніх знань або доступу до інформації для отримання неправомірних вигод у сфері розпорядження майном; перерахунок коштів, отриманих від реалізації майна, на особисті рахунки членів організованої злочинної групи задля створення тіньових фінансових схем.

Також аналіз емпіричного матеріалу свідчить про широке використання організованими злочинними групами в умовах воєнного стану міжрегіональних зв'язків. Так у 2022 році було викрито 40 (196 осіб) організованих злочинних угруповань із міжрегіональними зв'язками, у 2023 році їх вже налічувалось 45 (221 особа), у 2024 році – 59 (325 осіб) (Додаток Б).

Основною ж метою встановлення таких зв'язків між злочинними угрупованнями є: взаємний обмін злочинним досвідом та розмежування сфер злочинної діяльності; «відмивання» грошей або вчинення злочинів за межами

регіону чи країни; виїзд за межі України для ухилення від кримінальної відповідальності; обмін виконавцями учинення злочинів тощо [61, с. 28].

Крім того, слід зауважити, що способи приховання кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами можуть становити собою один або сукупність інших кримінальних правопорушень, серед яких: 1) кримінальні правопорушення в сфері господарської діяльності: пов'язані із підробленням документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців (ст. 205-1 ККУ); легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 ККУ); 2) кримінальні правопорушення проти громадської безпеки: встановлення або поширення злочинного впливу (ст. 255 ККУ); звернення за застосуванням злочинного впливу (ст. 255-3 ККУ); сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (ст. 256 ККУ); 3) кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації: незаконне перетинання державного кордону України (ст. 332-2 ККУ); порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю (ст. 33 ККУ); 4) кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів: втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця (ст. 343 ККУ); втручання у діяльність державного діяча (ст. 344 ККУ); перешкоджання діяльності органу державного фінансового контролю, Рахункової палати, члена Рахункової палати (ст. 351-1 ККУ); підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 ККУ); викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (ст. 357 ККУ); підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 ККУ); 5) кримінальні правопорушення у

сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку: несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (ст. 362 ККУ); б) кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 ККУ); зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 ККУ); службове підроблення (ст. 366 ККУ); підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 ККУ); зловживання впливом (ст. 369-2 ККУ) [77].

Слідова картина. Відомості про способи вчинення кримінального правопорушення можуть вказувати на особливості утворення слідової картини кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. З цього приводу В. О. Коновалова зазначає, що слідова картина кримінального правопорушення є ключовим елементом криміналістичної характеристики і становить собою комплекс слідів, які відображають картину події кримінального правопорушення та поведінку суб'єкта на місці, дозволяє висунути найбільш обґрунтовані версії щодо його вчинення [70, с. 25; 208, с. 162].

Досліджуючи типову слідову картину кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, слід звернути увагу на: сліди вчинення кримінальних правопорушень; сліди, що свідчать про діяльність організованих злочинних груп; об'єкти-носії слідів протиправної діяльності злочинних груп; сліди взаємодії організованої злочинної групи з іншими суб'єктами.

При цьому, вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану характеризується своїм особливим механізмом утворення слідової картини. Вважаємо за доцільне характеристику типової слідової картини кримінальних правопорушень,

учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану здійснювати із урахуванням найбільш поширених сфер їх злочинної діяльності. Як нами зазначалося вище найбільш вразливими сферами злочинного впливу організованих злочинних груп в умовах воєнного стану є: фінансово-економічна сфера; оборонна сфера; сфера соціального захисту населення; державне управління; промисловість та енергетика.

З позиції окремих учених типовий перелік об'єктів, які зберігають інформацію про подію кримінального правопорушення у сфері господарської діяльності та можуть виступати слідовою картиною є: документи (податкового та бухгалтерського обліку, господарські, реєстраційні тощо); предмети (печатки, штампи, зразки бланків тощо); 3) приміщення (складські, офісні, житлові та ін.); гроші (готівкові та безготівкові, електронні банківські розрахунки); електронні носії інформації (системні блоки комп'ютерів, жорсткі та гнучкі магнітні диски, лазерні диски тощо); пам'ять людей (ідеальні сліди) [208, с. 163].

Для кримінальних правопорушень у сфері державних закупівель характерним є те, що вони залишають сліди у документах, які складаються: для організації торгів; для участі в торгах; для супроводження і підсумування торгів; для реалізації результатів торгів (прийняття та оприбуткування закупленого товару та його оплати). Показання осіб про вчинення тих чи інших неправомірних дій при здійсненні державних закупівель мають значення джерела доказів тільки тоді, коли вони спираються на відповідні документи [94, с. 178].

Р. С. Тютюнник досліджуючи особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) майна одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) типові сліди такої діяльності поділяє на декілька груп: об'єкти матеріального світу, які безпосередньо були предметом предикатного злочину чи предметом фінансової операції чи угоди з легалізації (відмивання); правовстановлюючі та суміжні з ними документи, що відображають факт

укладання угоди або операції, момент виникнення (переходу) права власності чи іншого законного володіння матеріальними цінностями; первинні бухгалтерські документи, що відбивають безпосередньо конкретну фінансову операцію чи іншу угоду; інші документи бухгалтерського обліку та бухгалтерської звітності; інформаційні ресурси (файли), які у комп'ютерних пристроях чи інших (знімних) носіях інформації; документи небанківського характеру, кадрові, службові документи; ідеальні сліди; сліди людини та інших об'єктів, що вивчаються в рамках криміналістичної трасології [210, с. 91-95].

Потребує уваги також класифікація документів залежно від характеру й призначення інформації, яка була здійснена в межах дослідження кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. До них зокрема автор відносить:

- а) документи, які визначали економічну структуру і організаційно-правовий статус підприємства, а також стан фінансового контролю;
- б) документи, що засвідчували проведення певного виду діяльності (ліцензії, патенти, рекламні проспекти, договори);
- в) документи бухгалтерського обліку і звітності (документи первинного обліку, бухгалтерські рахунки, бухгалтерський баланс);
- г) документи статистичного обліку і звітності;
- д) документи оперативного обліку та звітності («кишенькова бухгалтерія»);
- е) документи автоматизованого робочого місця бухгалтера, економіста, аналітика (облікові дані, планові показники, звітність);
- є) банківські документи (журнали реєстрації платіжних доручень із поточного рахунку, надходжень на поточний рахунок, витяг із поточного рахунку, платіжні доручення);
- ж) касові документи (касова книга, журнал реєстрації прибуткових і видаткових касових документів, прибуткові та видаткові касові ордери, чеки);
- з) робочі записи службових осіб;
- і) електронні копії письмових документів та інша електронна інформація та інші [7, с. 8-9].

Таким чином, слідова картина кримінальних правопорушень, учинених в економічній сфері найчастіше знаходить своє відображення у офіційних документах, які можуть мати паперову чи електронну форму. При цьому, такі документи характеризуються різним змістом та юридичною силою, тому вважаємо за доцільне поділяти їх на такі групи: правоустановлюючі та

реєстраційні документи; бухгалтерська та фінансова документація; документи дозвільного характеру; банківська документація; службові документи; посадові інструкції. Крім того, в умовах розвитку цифровізації та автоматизації процесу документообігу особливу увагу слід звертати на електронні документи, які можуть містити сліди вчинення кримінального правопорушення, та їх цифрові сліди, які можуть міститися як безпосередньо на пристроях електронно-обчислювальної техніки (комп'ютерах, електронних носіях тощо), так і в цифровому середовищі (сервери, бази даних тощо).

Аналіз наукових поглядів щодо тлумачення поняття «цифрові (електронні) сліди» дозволяє виокремити окремі їх риси: нематеріальна природа (на відміну від класичних слідів злочину (відбитки пальців, мікрооб'єкти), цифрові сліди існують у вигляді інформаційних даних); фіксація у цифрових системах; динамічність та мінливість (цифрові сліди можуть бути змінені, видалені або знищені шляхом програмних маніпуляцій (наприклад, форматування диска, використання VPN, TOR, шифрування тощо); віддалений характер доступу (вони можуть знаходитися не лише на пристроях підозрюваних, а й на серверах, що розміщені у різних юрисдикціях, що ускладнює їх вилучення); ідентифікаційне значення – електронні сліди містять унікальні ідентифікатори, які дозволяють встановити особу, місцезнаходження, спосіб дій злочинця (IP-адреси, MAC-адреси, хеш-коди файлів); тривалий термін збереження (попри спроби видалення, цифрові сліди можуть залишатися у резервних копіях, кешах, журналах безпеки, системних логах або у блокчейн-реєстрах); автоматична генерація (більшість цифрових слідів утворюється автоматично без усвідомлених дій користувача (метадані файлів, логи входу в систему, геолокація мобільного пристрою); широкий спектр джерел (можуть міститися на персональних пристроях (телефонах, комп'ютерах), у мережевих ресурсах (соціальні мережі, месенджери, банківські сервіси), у промислових системах (камери відеоспостереження, автомобільні GPS-трекери).

Організовані злочинні групи в сучасних умовах досить широко використовують цифрові технології для вчинення кримінальних

правопорушень. Це дозволяє їм приховувати злочинну діяльність, змінювати місце знаходження коштів та учасників, а також здійснювати координацію дій у цифровому середовищі. Так нерідко для вчинення розкрадання бюджетних коштів, коштів, призначених на оборонні закупівлі (ст. 191 ККУ), шахрайства з державними соціальними виплатами, фішингові атаки та шахрайство в Інтернеті (ст. 190 ККУ), вчинення незаконних фінансових операцій (ст. 209, 212 ККУ) організовані злочинні угруповання використовують можливості електронного документообігу, здійснюють підробку електронних підписів, проводять фінансові операції через онлайн-банкінг, фіктивні онлайн-реєстрації, використовують електронні бази даних для підробки документів, використовують криптовалютні гаманці для відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, здійснюють маніпуляції з цифровими реєстрами отримувачів допомоги тощо.

Серед таких цифрових слідів варто виокремити: метадані електронних документів (дата та час створення, редагування, відкриття або видалення документа, ідентифікація автора та користувачів, які здійснювали зміни, відстеження IP-адрес та пристроїв, з яких здійснювався доступ); цифрові підписи та електронні ключі (використання підроблених або викрадених цифрових підписів для санкціонування незаконних транзакцій або рішень, аналіз достовірності електронного підпису та сертифікатів його власника); фальсифікація електронних документів (внесення змін до оригінального документа без відображення історії редагування, підробка електронних дозволів, сертифікатів та реєстраційних документів, використання електронних тендерних платформ для маніпуляцій у державних закупівлях, підробка службових листів, використання програмного забезпечення для створення підроблених договорів, накладних, фінансових звітів).

Слід зауважити, слідчий (детектив) в ході розслідування такої категорії кримінальних правопорушень стикається із проблемою виявлення слідів, які б в свідчили про те, що кримінальні правопорушення вчиняються організованою злочинною групою. З огляду на те, що для організованих злочинних груп

характерною є: ретельна підготовка до вчинення кримінальних правопорушень, вжиття заходів, що унеможливають або ускладнюють викриття їх злочинної діяльності, високий рівень законспірованості, прикриття легальною діяльністю, використання корумпованих зв'язків із представниками органів державної влади, правоохоронними та судовими органами, слідчому (детективу) необхідно ретельно досліджувати всі наявні у матеріалах кримінального провадження сліди.

За результатами анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування та оперативних співробітників до слідів, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення організованою злочинною групою можна віднести: документи, що підтверджують фінансові операції на значні суми коштів (85 %); офшорні рахунки або документи на іноземні компанії, зареєстровані на підставних осіб (87,5 %); укладення великої кількості угод щодо проведення господарських операцій (80 %); нетиповий характер договорів, угод, фінансових операцій, фінансової та/чи бухгалтерської звітності, виділення завищених сум із коштів з державного чи місцевого бюджету для проведення різного роду робіт, закупівель (60,8 %); наявність ознак централізованого управління, розподілу ролей (100 %); повторюваність схеми в різних регіонах (83,3 %) тощо.

Таким чином, аналіз наукової літератури, а також матеріалів кримінальних проваджень за фактами вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану дозволяє виділити такі типові сліди їх вчинення: за характером слідів та способом їх фіксації: матеріально-фіксовані сліди, які в свою чергу поділяються на: 1) інформаційно-документальні сліди (підроблені документи та печатки, сфальсифікована фінансова та бухгалтерська документація, неправомірні накази та розпорядження посадових осіб); цифрові сліди (спотворені дані в електронних реєстрах та базах даних, переписка через месенджери та електронну пошту, зміни у цифрових облікових системах, видалені або приховані файли на електронних носіях); 2) ідеальні сліди, які ми поділяємо на:

сліди людської діяльності (показання свідків та потерпілих, порушення службових обов'язків окремими посадовими особами); сліди поведінки учасників злочину (характерні дії, рішення та реакції осіб, які можуть вказувати на їхню причетність до злочинної діяльності (незвичні зміни в поведінці посадових осіб; раптові зміни у фінансових операціях підприємств; спроби уникнення контролюючих органів).

За ознаками, що вказують на організованість групи: сліди ієрархічної структури та розподілу ролей, сліди стійких зв'язків та конспірації, сліди залучення корумпованих зв'язків, сліди використання спеціальних знань та навичок, сліди систематичності та плановості злочинної діяльності. сліди організації злочинної діяльності (ієрархічна структура групи; розподіл ролей між учасниками; використання посередників для приховування кінцевих бенефіціарів), сліди взаємодії з третіми особами (зв'язки з посадовими особами контролюючих органів; контакт із представниками суміжних сфер (логістика, фінанси, безпека), сліди маскуванню злочинної діяльності (використання фіктивних компаній та підставних осіб; підроблені договори та акти виконаних робіт; перенаправлення грошових потоків через офшорні рахунки; знищення паперових документів, очищення електронних пристроїв від даних, спроби впливу на свідків).

За географічною локалізацією та часом вчинення: сліди, характерні для певних регіонів, що знаходяться під безпосередньою загрозою бойових дій або мають особливості економічної діяльності; сліди, що вказують на активізацію певних видів кримінальних правопорушень у конкретні періоди воєнного стану.

Обстановка вчинення кримінальних правопорушень. В юридичній науці обстановку вчинення кримінального правопорушення розуміють як сукупність конкретних об'єктивних чинників, які у своєму взаємозв'язку утворюють зовнішню сторону кожного конкретного кримінального правопорушення.

З позиції А. М. Поляха, у криміналістичному розумінні обстановка злочину – це система різного роду взаємодіючих до й у момент скоєння злочину об'єктів, явищ і процесів, що характеризують місце, час, речові,

природно-кліматичні, виробничі, побутові й інші умови навколишнього середовища, особливості учасників протиправної події, психологічні зв'язки між ними й інші чинники об'єктивної реальності, що визначають можливість, умови й інші обставини скоєння злочину. Обстановка є родовим визначенням стосовно поняття умов, місця та часу скоєння злочину [130, с. 54].

Зважаючи на це, обстановка вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слід вважати одним важливих елементів криміналістичної характеристики цих кримінальних правопорушень. Крім того, обстановку вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слід розглядати у тісному зв'язку з іншими структурними елементами криміналістичної характеристики. Зокрема від обстановки його вчинення безпосередньо залежить спосіб вчинення кримінального правопорушення, місце, час учинення, формується типова слідова картина.

Аналіз результатів анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування та оперативних співробітників загалом дозволяє виділити чинники, які впливають на обстановку вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану зокрема чинники соціально-економічного характеру: зростання безробіття – 28,5 %, послаблення державного контролю у сфері надходження товарів, робіт і послуг – 56,2 %; чинники правового характеру: відсутність належного правового регулювання та державного контролю за використанням коштів, від іноземних урядових та неурядових органів та організацій, виділених для відбудови та матеріальної допомоги – 85,6 %, зміни у законодавстві, які можуть створювати лазівки для злочинної діяльності (наприклад, спрощені процедури закупівель) – 67,7 %; територіальні та безпекові чинники: вразливість державних кордонів – 84,9 %; окупація території та зони активних бойових дій – 31,8 %; вимушене переселення населення та бізнесу з тимчасово окупованих територій – 67,3 %; криміногенні чинники: висока корупційна складова у

державних структурах – 81,2 %; поширення нелегальної зброї серед населення та кримінальних елементів – 56,3 % (Додаток А).

До особливостей криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, які вирізняють її серед криміналістичних характеристики суміжних кримінальних правопорушень є специфічна обстановка їх вчинення – воєнний стан [186, с. 381].

Нормативне визначення поняття «воєнний стан», його зміст, порядок його введення та скасування міститься в Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [155].

Так для правового режиму воєнного стану характерними є наявність певних правових обмежень, а також наділення державних органів, органів місцевого самоврядування специфічними повноваженнями пов'язаними із захистом територіальної цілісності і суверенітету нашої держави, проведення відповідних заходів, застосування спеціального надзвичайного законодавства. В свою чергу умови воєнного стану спричинені військовою агресією, яка породжує нестабільні процеси державного, політичного та соціального характеру, полегшують вчинення кримінальних правопорушень, підвищують криміногенний вплив організованих злочинних груп на економіку, господарство, фінансову сферу тощо [186, с. 381-382].

Крім того, як свідчать окремі науковці суспільна небезпечність вчинення кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану пов'язана із такими обставинами: масовий характер; поширення різних форм співучасті починаючи від вчинення кримінальних правопорушень групою осіб аж до різновидів злочинних організацій; наявність багатьох потерпілих; множинність кримінальних правопорушень; збіг уразливого стану окремої особи з уразливим станом цивільного населення в цілому; вчинення багатьох діянь з особливою жорстокістю; розповсюдження різноманітної зброї, військової техніки, вибухових пристроїв та інших предметів, які можуть бути використані як знаряддя учинення кримінально протиправних діянь способом, небезпечним для життя багатьох осіб; наявність мотивів національної нетерпимості тощо [106, с. 1241]. Все це в сукупності створює сприятливі умови для розширення діяльності організованих злочинних груп, приховання їх злочинної діяльності, що загрожує економіці держави спричиняючи значні збитки, призводить до криміналізації влади, виходу організованої злочинності за межі однієї держави – появи її транснаціонального характеру.

У кримінальному праві умови воєнного стану виступають переважно кваліфікуючою ознакою, що свідчить про те, що кримінальне правопорушення є більш тяжким (суспільно небезпечним) у порівнянні з таким самим діянням, учиненим за умов миру. У кримінології воєнні дії відносять до основних факторів, які впливають на формування криміногенної обстановки в державі [12, с. 15].

У криміналістиці умови воєнного стану виступають як специфічні криміналістично значущі обставини, що суттєво впливають на характер, механізм, способи вчинення, приховування та розслідування кримінальних правопорушень. Вони формують особливе середовище, у якому здійснюється злочинна діяльність і організовується протидія їй.

Сутністю умов воєнного стану, яка визначає їх соціальну природу й обумовлює кримінально-правове закріплення, є породжені військовою агресією особливі (екстремальні) умови, за яких відбувається життєдіяльність цілого

суспільства, роблячи вразливим цивільне населення, полегшуючи вчинення кримінальних правопорушень, породжуючи у злочинців оманливе відчуття безкарності. Ситуація може ускладнюватися законодавчо встановленим обмеженням конституційних прав і свобод людини і громадянина. Найбільша небезпека воєнного стану полягає в неможливості належним чином забезпечувати різними державними засобами найвищі соціальні цінності від посягань [106, с. 1241; 37, с. 18].

Крім того, в п. 11 ч. 1 ст. 67 ККУ вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій визначає як обставину, що обтяжує покарання. Також Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство», як кваліфікуюча (особливо кваліфікуюча) ознака було закріплено вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану в ряді статей ККУ (ч. 2 ст. 113, ч. 4 ст. ст. 185, 186, 187, 189, 191 ККУ) [140]. Також, особливо кваліфікуючою ознакою у ч. 3 ст. 201-2 ККУ [139].

Таким чином, до обстановки вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слід віднести сукупність зовнішніх просторово-часових меж (час, місце, обставини) в тому числі факторів соціально-політичного характеру, що детермінують злочинну поведінку учасників організованої злочинної групи, вибір ними об'єкта злочинного посягання, способів підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень [186, с. 382].

На сьогодні найбільш характерним елементом обстановки вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами є введений на всій території нашої держави правовий режим воєнного стану. Обстановка вчинення вказаних кримінальних правопорушень характеризується тим, що організовані злочинні угруповання використовують військову агресію та соціально-політичну напругу в країні задля підготовки, вчинення та приховування своєї злочинної діяльності, пристосувавшись при цьому до нових умов соціально-політичного життя в державі. Зокрема зазначені обставини

призвели до поглиблення криміногенного впливу організованих злочинних груп на відносини власності, сфери економічної діяльності, функціонування та діяльність яких забезпечуються державою, та які стали вразливими внаслідок негативних факторів, пов'язаних із широкомасштабною збройною агресією та введенням воєнного стану [186, с. 382].

Крім того, збройний конфлікт впливає на всі процеси, в тому числі й злочинні, вносячи свої корективи у дії, пов'язані із підготовкою, вчиненням та приховуванням злочинів та їх слідів, об'єктом та предметом злочинного посягання, мотивами, метою і цілями, наслідками та результатами, знаряддями та засобами, а також слідовою картиною (процесами виникнення матеріальних та ідеальних слідів, а також їх збереженням). Разом з тим так само виникнення збройного конфлікту на певній території вносить значні корективи у процес виявлення, фіксації та розслідування скоєних злочинів [55, с. 424].

Характеризуючи часові межі обстановки вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слід зазначити, що вони охоплюють час з моменту оголошення воєнного стану, тобто видання Указу Президента України «Про введення воєнного стану» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 і до моменту його скасування [186, с. 383].

Характерною особливістю обстановки вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є сфера їх злочинного впливу, що в таких умовах може бути пов'язана саме із вразливістю тих чи інших сфер економічної чи господарської діяльності, вразливістю державних кордонів, що сприяє розгортанню діяльності нелегальних ринків, контрабанди товарів та послуг, різного роду шахрайських дій, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, нецільового використання бюджетних коштів, незаконному використанню гуманітарної допомоги, контрабанди зброї тощо.

Для прикладу, С. І. Марко розглядає обстановку розкрадання спираючись на такі її основні елементи: місце (галузь виробництва, сфера обслуговування, виробнича дільниця, структурний підрозділ організації, підприємства та ін.);

умови, що визначаються технологічним процесом або операцією, системою обліку та звітності, зберіганням і рухом коштів і матеріальних цінностей, документообігом (оформлення та рух управлінських, проектних, облікових, бухгалтерських, лабораторних, технічних, технологічних, виробничо-господарчих, статистичних та інших документів), видом продукції, що використовується; час (астрономічний), сезонність робіт; канали збуту, реалізації здобутого злочинним способом [81, с. 300].

В контексті нашого дослідження типові місця вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану можна розглядати за такими групами: за галузевою належністю; за характером контролю над місцем вчинення кримінального правопорушення; за ступенем доступності (відкриті об'єкти (публічні установи (банки, державні органи), об'єкти транспортної інфраструктури (автовокзали, порти); закриті об'єкти (військові об'єкти, закриті виробництва та склади, адміністративні будівлі з обмеженим доступом); за географічним розташуванням; за рівнем організаційної структури злочинної діяльності.

Так, в умовах воєнного стану до найбільш вразливих сфер соціально-економічного життя держави, що стали об'єктом злочинного впливу організованих злочинних груп ми можемо віднести: фінансово-економічну сферу – 25,6 %; оборонну сферу – 34,2 %; сферу соціального захисту населення – 8,1 %; сферу державного управління – 21,1 %; промисловість та енергетика – 2,4 % (Додаток Б).

З аналізу статистичних даних Офісу Генерального прокурора щодо обліку кримінальних правопорушень на підприємствах, в установах, організаціях, за видами економічної діяльності слід виокремити: державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування (кількість кримінальних правопорушень у 2022 – 108, у 2023 – 154, у 2024 – 215; сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство (кількість кримінальних правопорушень у 2022 – 39, у 2023 – 61, у 2024 – 94); переробна промисловість (виробництво харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів тощо) (кількість

кримінальних правопорушень у 2022 – 45, у 2023 – 73, у 2024 – 119); фінансова та страхова діяльність (кількість кримінальних правопорушень у 2022 – 62, у 2023 – 97, у 2024 – 138); будівництво (кількість кримінальних правопорушень у 2022 – 41, у 2023 – 65, у 2024 – 89); оптова та роздрібна торгівля (кількість кримінальних правопорушень у 2022 – 58, у 2023 – 79, у 2024 – 116); операції з нерухомим майном (кількість кримінальних правопорушень у 2022 – 29, у 2023 – 45, у 2024 – 74) (Додаток Б).

З огляду на це, типовими місцями вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є: підприємства оборонно-промислового комплексу, військові частини та склади з озброєнням, логістичні центри та бази постачання (34,2 %), інші підприємства, установи, організації, що здійснюють закупівлі для Збройних Сил України, благодійні організації та фонди гуманітарної допомоги, склади гуманітарної допомоги, волонтерські центри (8,1 %), державні установи, відповідальні за розподіл бюджетних коштів (21,1 %); банківські установи та фінансові компанії, страхові компанії, біржі та інвестиційні фонди (25,6 %), об'єкти критичної інфраструктури (енергетичні підприємства (ТЕС, АЕС, ГЕС), видобувні підприємства (вугілля, нафта, газ), промислові об'єкти, пов'язані з виробництвом стратегічної продукції) (2,4 %) (Додаток Б).

Слід наголосити, що географічне розташування місць вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану обумовлене такими факторами, як: стратегічне значення території (75,6 %), економічний потенціал регіону (84,2 %), логістичні особливості (61,9 %), військові та політичні фактори (18,1 %) (Додаток А).

Ми погоджуємося з позицією науковців, про те, що особливе стратегічне значення для економіки та національної безпеки України має регіон Причорномор'я (материкова частина Одеської, Миколаївської та Херсонської областей). Причиною цього є те, що такі території мають широку систему транспортних комунікацій (на воді, в повітрі та суші), вигідне економічне розміщення, розвиненою агропромисловою, переробною та іншими сферами.

Як наслідок це спричинило збільшення випадків вчинення економічних кримінальних правопорушень, налагодження масштабних корупційних схем, відмивання коштів, одержаних незаконним шляхом, трансформацію традиційних схем діяльності організованих злочинних груп, які діяють в регіоні у більш стійкі, зорганізовані та розгалужені механізми діяльності [45, с. 12].

Так після широкомасштабно вторгнення можливості для розширення діяльності організованих злочинних груп в портових містах тільки збільшилися. Для прикладу, Службою безпеки України було викрито організовану злочинну групу, членами якої були посадові особи Головного управління Держпродспоживслужби в Одеській області, яка організувала корупційну схему. Зокерма вони вимагали гроші з представників компаній, які експортують українську агропродукцію у межах «зернової угоди», щоб гарантувати безперешкодне отримання фітосанітарних сертифікатів відповідності їхньої продукції, без цього посадовці погрожували затягуванням бюрократичної процедури. Співробітники СБУ поетапно задокументували два епізоди отримання майже 400 тис. у гривневому еквіваленті посередником, якого посадовці залучили для передачі хабарів. Встановлено, що за кожен тону експортованої продукції учасники схеми вимагали «данину» у розмірі 40 американських центів [177].

Крім того, на збільшення впливу організованих злочинних груп відіграє роль також економічний потенціал регіону, зокрема промислових та фінансових центрів, які приваблюють злочинні групи через наявність державних підприємств, банків та інвестиційних фондів. З цього приводу Сервецький І. В. слушно наголошує, що наближеність до великих промислових центрів деяких регіонів інших областей та пов'язана з цим можливість відмивати кошти через чисельні комерційні структури, близькість деяких областей до кордонів тощо зумовлює «інтервенції» «чужих» злочинних груп на територію регіону [182, с. 126].

Для сільськогосподарських регіонів характерним є вчинення організованими злочинними групами кримінальних правопорушень, пов'язаних

із розкраданням лісоматеріалів, незаконним використанням земельних ресурсів, привласнення коштів, виділених на підтримку сільського господарства, тощо. З огляду на це, а також аналізу матеріалів кримінальних проваджень, місцями вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, за критерієм їх географічного розташування є: прикордонні зони (пункти пропуску через державний кордон, митні пости та прикордонні склади) (21,8 %), військові об'єкти (9,6 %); логістичні центри (9,3 %), промислові та видобувні зони (6,9 %); портові міста (27,4 %); об'єкти критичної інфраструктури (3,9 %); лісові та сільськогосподарські регіони (8,1 %); прифронтові території (13,5 %) (Додаток Б).

Так, близькість до державного кордону сприяє вчиненню таких кримінальних правопорушень, як контрабанда, незаконне переміщення товарів, зброї, наркотиків, незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги тощо. Військові об'єкти та логістичні центри: розташування поблизу зон бойових дій або військових баз створює можливість для розкрадання озброєння, пального, гуманітарної допомоги та інших ресурсів.

Прикладом цього служить обвинувальний вирок за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 201-2 ККУ організованою групою. Використовуючи Інтернет платформи для продажу автомобілів «autoria.com» та «olx.ua», а також поширюючи інформацію про продаж автомобілів серед знайомих Особа 3 та Особа 1 і Особа 2, здійснювали пошук потенційних покупців, проводили переговори телефонним зв'язком та з допомогою месенджерів «Telegram», «Viber», «WhatsApp», обумовлювали вартість та ставили умови продажу потенційним покупцям, а саме підписання документів про передачу військовослужбовцям ЗСУ, а також перерахування коштів за купівлю авто на банківський рахунок Фонду із цільовим призначенням «Благодійна допомога» та надання готівкових коштів, які члени організованої злочинної групи розподіляли між собою в якості прибутку. Внаслідок вчинення у вказаний спосіб продовжуваного кримінального

правопорушення під час воєнного стану, діючи організованою групою здійснили продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги у вигляді транспортних засобів загальною вартістю 3593697,68 грн [24].

Крім того, обстановка вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану також в значній мірі пов'язана із нормативно-правовим регулюванням державної політики в сфері економічної безпеки, ведення господарської діяльності в умовах воєнного стану, державних закупівель, митного контролю тощо, а також відповідним контрольним-наглядним механізмом.

Для прикладу обстановка вчинення кримінальних правопорушень у сфері державних закупівель в першу чергу обумовлена нормативно-правовим регулюванням процедури державних закупівель, що включає нормативно-правові актів, які встановлюють і регулюють порядок здійснення державних закупівель, зокрема Закон України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року № 922-VIII, а також підзаконні нормативні акти, якими деталізуються окремі положення законодавства. Вказаними нормативними актами встановлюються певні етапи здійснення державних закупівель зі складанням визначених документів і дотриманням певних правил [94, с. 177].

Запровадження спрощених процедур у сфері публічних закупівель, визначених в постанові Кабінету Міністрів України «Особливості здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі» на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» від 12 жовтня 2022 року № 1178 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 12 травня 2023 року № 471) [146], створює можливості для зловживання владою та службовим становищем, фальсифікації тендерної документації, нецільового використання бюджетних коштів тощо.

Іншою характерною правовою нормою, зловживання якою використовують організовані злочинні групи в своїй діяльності є сфера регулювання обігу товарів та послуг, зокрема обмеження або квоти на певні

товари (наприклад, пальне, продовольство, медичні засоби), що в свою чергу призвело до розширення діяльності з незаконного обігу та контрабанди таких товарів.

Прикладом цього служить розроблена учасниками організованої злочинної групи схема незаконного збагачення за рахунок коштів держбюджету за якою члени організованої злочинної групи, один з членів якої мав досвід зайняття господарською діяльністю, управління суб'єктом господарювання у сфері постачання товарів, зокрема для підприємств оборонної галузі, а також доступ до набуття комплектуючих, ринок яких на території України відсутній або вкрай обмежений, інший член організованої групи мав досвід роботи в державних підприємствах, організували схему незаконного постачання комплектуючих для військової техніки до державних підприємств. Будучи обізнаним із порядком постачання товарів на державні підприємства, члени ОЗГ підшукали юридичну особу, яка б відповідала вимогам, до постачальників товарів та послуг, та організували, за рахунок фіктивних договорів фактичне управління такою юридичною особою. На виконання укладених договорів члени ОЗГ підшукували та придбавали за готівкові кошти відповідні товари - запчастини та комплектуючі для військової техніки невстановленого походження. Крім того, до складу організованої групи входила також особа, яка фальсифікувала відомості з придбання товарів в бухгалтерському та податковому обліках. Злочинні дії організованої групи призвели до фактичного ненадходження до бюджету коштів в особливо великих розмірах [23].

Таким чином, обстановка вчинення кримінального правопорушення займає вагомe місце у криміналістичній характеристиці кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, оскільки, перебуваючи у закономірному взаємозв'язку з іншими її елементами вона слугує підґрунтям для висунення й перевірки слідчих версій та зумовлює особливості побудови методики розслідування вказаного виду кримінальних правопорушень. Також слід констатувати, що воєнний стан, необхідно розглядати як специфічну обстановку вчинення

кримінальних правопорушень організованими злочинними групами, а також як ускладнюючий фактор для їх розслідування [186, с. 383].

Предмет злочинного посягання. Особливе місце в криміналістичній характеристиці кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану посідає предмет злочинного посягання. Зокрема інформація про предмет злочинного посягання в першу чергу вказує на сфесу суспільних відносин, яка стала джерелом посягання організованих злочинних груп в умовах воєнного стану.

Дослідження предмету злочинного посягання в системі криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, має кілька ключових цілей: інформація про предмет злочинного посягання містить вказівку про способи їх вчинення; дозволяє сформулювати коло осіб (членів організованої злочинної групи), визначити їхні ролі, виявити їх лідера (організатора); формує уявлення про сферу злочинного впливу організованої злочинної групи, можливі заходи протидії розслідуванню, з боку її членів; вказує на можливі сліди, які в подальшому стануть доказами у кримінальному провадженні, та на які обставини слід звернути увагу під час проведення досудового розслідування, для викриття членів організованої злочинної групи; сприяє встановленню обсягу матеріальних збитків, завданих державі, комунальним структурам, окремим громадянам.

Розкриття предмету злочинного посягання організованих злочинних груп в умовах воєнного стану повинно відбуватися крізь призму характеристики сфери злочинного посягання організованих злочинних груп. Так, в кримінальних правопорушеннях загальнокримінальної спрямованості предметами злочинного посягання організованих злочинних груп можуть бути: грошові кошти в готівковій чи безготівковій формі, іноземна валюта, криптовалюта, матеріальні цінності у вигляді майна фізичних чи юридичних осіб, чи майнових прав на майно тощо. Натомість предмет злочинного посягання організованих злочинних груп в економічній сфері є більш складний,

окрім грошових коштів у будь якій формі, це можуть бути: документи, цінні папери, об'єкти нерухомості, промислова продукція, споживчі товари, сировина у вигляді корисних копалини, лісоматеріалів тощо. Предметом вчинення кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є майно – матеріальні чи грошові цінності, цінні папери, майнові права тощо.

Найбільш характерним предметом службових розкрадань сфери підприємництва є грошові кошти. Встановлення розміру завданої шкоди від розкрадання вирішується шляхом вилучення відповідних документів, проведенням ревізії, допитом потерпілих і свідків, призначенням товарознавчої експертизи. Предметом службового розкрадання можуть бути і матеріальні цінності, зокрема партії певного товару. Вартість викраденого майна визначається за роздрібними (закупівельними) цінами, що існували на момент вчинення злочину, а розмір відшкодування заподіяної злочином шкоди – за відповідними цінами на момент винесення рішення в кримінальному провадженні [27, с. 43; 31, с. 194].

Предметом вчинення злочинів у сфері державних закупівель виступають державні кошти, зокрема бюджетні кошти [95, с. 6]. Степанюк Р. О., аналізуючи майно, як предмет криміналістичної характеристики злочинів у бюджетній сфері України поділяє їх на дві загальні групи: предмети злочинного впливу (державні кошти, цінні папери і матеріальні цінності, які утримуються за рахунок бюджетів, розпорядження якими здійснюється шляхом господарської діяльності); супутні предмети злочинів (предмети хабара та документи – предмети підроблення) [201, с. 13].

Аналізуючи матеріали кримінальних проваджень за фактами розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, пов'язаних із розкраданням бюджетних коштів, державного, комунального майна, дані Єдиного реєстру судових рішень слід виокремити такі типові предмети їх злочинного посягання:

– кошти, виділені на ліквідацію наслідків бойових дій та відновлення інфраструктури населених пунктів.

Керівництво Сумської ОВА на розкраданні коштів, призначених на відбудову інфраструктури. Про це повідомляє СБУ. Посадовці привласнювали державні кошти, виділені регіону на ліквідацію наслідків бойових дій та обстрілів рашистів, зокрема, на відновлення інфраструктури. Заступник голови Сумської ОВА та т.в.о. начальника департаменту капітального будівництва отримали підозри за ч. 5 ст. 191, ч. 1 ст. 366 ККУ. За даними досудового слідства, у квітні 2022 року посадовці організували схему розкрадання коштів, виділених Сумщині урядом. Серед об'єктів, які мали бути відновлені та відремонтовані за ці гроші, – житлові будинки, об'єкти цивільної та критичної інфраструктури, мости та дороги, які зазнали руйнувань внаслідок ворожих обстрілів. Для цього зловмисники уклали договори на проведення відновлювально-будівельних робіт із п'ятьма афілійованими комерційними структурами. Встановлено, що ділки свідомо внесли в кошторисну документацію ціни на будматеріали, які у 2-3 рази перевищували ринкові. Їхнє придбання відбувалося через спеціально створені ділками «фірми-прокладки» [176].

– матеріали, продукція, товари оборонного призначення, військового майна (паливно-мастильних матеріалів);

– кошти передані для оплати товарів, робіт та послуг, що закупаються під час реалізації проектів, виконання програм допомоги, які підтримуються урядами іноземних держав, іноземними фінансовими та донорськими установами і міжнародними фінансовими організаціями виділені в рамках державних програм підтримки;

– кошти, виділені на виплату додаткової винагороди військовослужбовцям, на підставі постанови Кабінету Міністрів України № 168 від 28 лютого 2022 року «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану»;

Прикладом цього, служить відкрите за ч. 5 ст. 191 ККУ кримінальне провадження щодо членів організованої злочинної групи – військовослужбовців військової служби, які з початку травня 2023 року зорганізувалися з метою протиправної розтрата та заволодіння бюджетними коштами, виділеними на виплату додаткової винагороди військовослужбовцям. Злочинний план передбачав заміну в офіційних документах на виплату додаткової винагороди військовослужбовцям індивідуальних податкових номерів одних військовослужбовців на індивідуальні податкові номери військовослужбовців, які нададуть свою згоду на участь в злочинній діяльності вказаної групи осіб, спрямованої на заволодіння бюджетними коштами. З цією метою, лідер угруповання, будучи організатором групи осіб, дублював в офіційних документах на виплату додаткової винагороди податковий номер та в подальшому знімали зі своїх карткових рахунків незаконно перераховані бюджетні кошти та розділяли між собою. В подальшому, перебуваючи на посаді провідного бухгалтера фінансово-економічної служби військової частини організатор групи, з метою збільшення прибутку від протиправної діяльності вирішив створити організовану групу з метою розтрата та подальшого заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, залучивши додаткових осіб, які користувалися авторитетом, довірою, здатні діяти за його участі конспіративно, зберігати таємницю, з числа військовослужбовців, для вчинення особливо тяжких злочинів, об'єднаних єдиним злочинним умислом, з розподілом конкретних ролей кожному з учасників організованої групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого членам злочинної організації, з подальшим чітким їх виконанням, при суворому підпорядкуванні, як організатору та лідеру організованої групи, і дотриманням встановленої ними дисципліни і конспірації [22].

– кошти, що спрямовуються на медичне забезпечення для регіонів, де ведуться бойові дії, та закладів охорони здоров'я, що залучені до надання медичної допомоги постраждалим та пораненим внаслідок бойових дій,

відновлення роботи державних та комунальних закладів охорони здоров'я, що постраждали внаслідок бойових дій.

За клопотанням прокурора Шевченківської окружної прокуратури суд відсторонив від посад керівника КО «Київмедспецтранс» та його заступника, яких підозрюють в організації схеми заволодіння майже 13 млн грн бюджетних коштів, виділених на закупівлю запчастин для карет швидкої медичної допомоги. Вказані службові особи у співучасті з директорами п'яти фірм організували схему привласнення бюджетних коштів, виділених КМДА для функціонування карет швидкої медичної допомоги в м. Києві та забезпечення їх запчастинами. Підконтрольні підприємства отримували перемогу у цих закупівлях та постачали автозапчастини комунальному об'єднанню за завищеними цінами. За результатами експертизи встановлено завищення вартості запчастин на суму близько 13 млн грн. Досудове розслідування здійснюється за ч. 5 ст. 191 ККУ (заволодіння бюджетними коштами шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем організованою групою в особливо великому розмірі, в умовах воєнного стану) [169].

- грошові кошти, розміщені на банківських рахунках.

Правоохоронці встановили працівників одного з відділень банку, які отримували несанкціонований доступ до рахунків певної категорії клієнтів і обготівковували їх безпосередньо у відділенні упродовж 2023-2024 років. Володіючи даними клієнтів, які могли залишитися на тимчасово окупованих територіях, працівники банківської установи за вказівкою керівника відділення змінювали фінансові номери громадян на підконтрольні та здійснювали перевипуск банківських карток. У подальшому фігуранти, розподіливши між собою злочинні ролі, привласнювали чужі заощадження за допомогою терміналів самообслуговування або Pos-терміналів, розміщених у відділенні банку. Встановлено, що в такий спосіб члени організованого злочинного угруповання отримали доступ близько до 50 рахунків громадян. Загальна сума завданих збитків перевищує 5 млн грн. [126].

– майно державної чи комунальної власності.

Особа злочинця. Досліджуючи криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, підвищений інтерес становить такий її елемент, як особа злочинця (правопорушника). В контексті нашого дослідження слід говорити про організовану злочинну групу, яка в свою чергу складається із трьох чи більше осіб, які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи [77].

Серед класичних ознак, що характеризують особу, яка вчинила кримінальне правопорушення науковці виділяють: соціально-демографічні ознаки: стать, вік, освіта, сімейний стан; побутові ознаки: рід занять, поведінка за місцем роботи, навчання, за місцем проживання; морально-психологічні ознаки: уживання алкогольних напоїв і наркотичних засобів, вияв агресії; соціально-правові ознаки: судимість, раніше вчинені адміністративні правопорушення та злочини [196, с. 93-94].

Проте, оскільки мова йде не про одну особу злочинця, а вчинення кримінального правопорушення однією з форм співучасті, яка характеризується найвищим ступенем суспільної небезпеки, окрім класичних складових цієї категорії необхідно також дослідити процес формування й функціонування організованої злочинної групи, таких як: її кількісний склад, ступінь згуртованості, професійні навички їх членів, наявність конкретних злочинних напрямів, корумпованих, регіональних та міжрегіональних зв'язків, тощо. Крім того, детального вивчення особистісних якостей потребує також лідер організованої злочинної групи, якого слід вважати центральною фігурою.

Як слушно зазначає А. М. Падалко серед ознак притаманних злочинним угрупованням економічної спрямованості слід виділити ті, які визначають їх організованість, стійкість і злочинну спрямованість [114, с. 419]. З позиції окремих науковців криміналістична характеристика таких організованих структур містить узагальнені відомості про типові ознаки ієрархічної

структури; розподіл функціональних обов'язків між їх учасниками залежно від ролі (місця в ієрархії злочинного формування) кожного з них; наявність і дотримання спільної мети [171, с. 111].

Серед елементів криміналістичної організованих злочинних груп, які вчиняють кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану слід виділяти:

1. Особистісні характеристики членів організованої злочинної групи (соціально-демографічні (вік, стать, освіта, сімейний стан тощо), морально-етичні, психологічні риси).

2. Рольові та функціональні особливості в групі: лідери – організатори та керівники, які розробляють стратегію та тактику діяльності групи, координують дії учасників; виконавці, ролі яких можуть варіюватися від рядових учасників, які безпосередньо вчиняють кримінальні правопорушення, до спеціалістів (наприклад, технічних експертів, підробників документів); інформатори та зв'язківці – особи, що забезпечують комунікацію між учасниками групи, а також збір і передачу інформації, необхідної для здійснення злочинної діяльності; інші члени.

3. Організаційні характеристики організованої злочинної групи: ієрархічна структура – чітко визначена структура з лідерами, які керують діяльністю групи, та виконавцями, які здійснюють конкретні злочинні дії; рівень конспіративності; розподіл сфер впливу (чіткий розподіл територій та сфер впливу між учасниками та підгрупами всередині ОЗГ).

4. Характеристика ступеня взаємодії з іншими групами (встановлення тимчасових або постійних союзів з іншими ОЗГ для досягнення спільних цілей).

Висвітлення зазначених характеристик повинно відбуватись в поєднанні між собою причинно-наслідковим зв'язком між характеристикою власне членів організованого злочинного угруповання і їх лідера та самої організованої злочинної групи, як певної єдиної структури зі своїми внутрішніми елементами, які характеризують її єдність, скоординованість, напрям злочинної діяльності тощо.

В науковій літературі виокремлюють ряд ознак, які дозволяють відрізнити організовану злочинність від загальнокримінальних різновидів організованої злочинної діяльності: організована злочинність впливає на суспільну ситуацію тотально, а організована злочинна діяльність поширюється на окрему ситуацію учинення конкретного кримінального правопорушення; організована злочинність може змінюватись від соціальної організації до злочинних дій окремих осіб, а організована злочинна діяльність навпаки традиційно змінюється від послідовно окремих злочинних дій до утворення та діяльності ОЗУ; стержнем організованої злочинності та організованої злочинної діяльності є корислива мотивація поведінки окремих осіб і соціальних груп, однак протидія організованим злочинній діяльності можлива за допомогою використання превентивних методів запобігання та профілактики кримінальних правопорушень, а протистояння організованій злочинності можливе лише на рівні інституцій держави; організована злочинна діяльність відображає певний рівень організованості злочинного світу, а організована злочинність утворює вищий рівень організації кримінальних практик, укорінених у сферу політичних та економічних відносин, а також охоплює професійну та посадову злочинність [96, с. 70; 122, с. 48-49].

З огляду на сучасні прови діяльності організованих злочинних груп в умовах воєнного стану слід констатувати зміни в типових рисах, притаманних організованим злочинним угрупованням. Серед таких рис, характерних для сучасної організованої злочинності в умовах воєнного стану ми виділяємо: значний рівень проникнення організованих злочинних груп у владні структури; зовнішнє управління організованими злочинними групами (знаходження центру керування за межами України, зокрема в РФ, Білорусі тощо); високий рівень корумпованої складової; створення легальних бізнес-структур для всіх видів злочинної діяльності; наявність власної тіньової фінансової системи, для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; «цифровізація організованої злочинності» (широке використання цифрових технологій для вчинення кримінальних правопорушень); використання

організованих злочинних груп військово-політичним керівництвом країни-агресора для дестабілізації ситуації в Україні.

Слід зазначити, що з початком широкомасштабного вторгнення диференціація організованих злочинних угруповань дещо змінилася. Окремі нестійкі злочинні формування розпались, інші ж навпаки зміцнили та розширили свій злочинний вплив, пристосувавшись до умов військової агресії та обмежень, пов'язаних із введенням правового режиму воєнного стану на всій території України.

Аналізуючи дані кримінальних проваджень за фактами вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами, а також результати анкетування слідчих органів досудового розслідування та оперативних співробітників, в період з 2022-2024 роки можна диференціювати організовані злочинні групи, які сьогодні здійснюють свою злочинну діяльність в умовах воєнного стану за критерієм сфери реалізації: організовані злочинні групи, які продовжили свою злочинну діяльність у сфері загальнокримінальної спрямованості (79,2 %) (ст. 185-190 ККУ); організовані злочинні групи, які перенесли свій основний осередок закордон, залишивши при цьому окремий контроль за злочинною діяльністю в Україні (44,2 %); новоутворені організовані злочинні групи, які розпочали свою кримінальну діяльність після криміналізації окремих діянь (74,2 %) (ст. 201-2 ККУ); злочинні угруповання, які надавали підтримку державі-агресору, її військовим формуванням з 2014 року (72,5 %); організовані злочинні угруповання, які функціонують у владних структурах, або мають корумповані зв'язки із ними (84,2 %) (ст. 191, ст. 209, ст. 210 ККУ) (Додаток А).

В залежності від стійкості організованого злочинного угруповання, яке вчиняє кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану можна виокремити: організовані злочинні групи з низьким рівнем організації – не мають чітко побудованої структури та постійного складу учасників (створюються переважно для вчинення кримінальних правопорушень загальнокримінальної спрямованості) (56,7 %); організовані злочинні групи, із

середнім рівнем організації – мають виражену структуру та постійний склад (створюються для тривалого провадження злочинної діяльності) (28,7 %); організовані злочинні групи з високим рівнем організації – складні, стійкі ієрархічні утворення з чітким розподілом ролей, сформованим планом, використанням корупційних, міжрегіональних інших зв'язків (створюються з метою одержання постійного прибутку від злочинної діяльності) (10,5 %) (Додаток Б).

Аналізуючи статистичні дані Офісу в період з 2022-2024 роки, слід вказати, що тривалість функціонування організованих злочинних груп складає: до одного року – 79 %; до двох років – 20 %; від 3-х до 6-ти років – 4 %; більше 6-ти років – 0,2 %. Крім того, кількісний склад організованих злочинних груп та злочинних організацій, що вчинили кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану включав: 3 особи – 58 %; від 4-х до 10-ти осіб – 48 %; від 11-ти до 20-ти осіб – 2 %; більше 20-ти осіб – 0 % (Додаток Б).

В залежності від мети вчинення кримінальних правопорушень, організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: з метою отримання прибутку (61,7 %); з метою одержання пільг, переваг (17,3 %); з метою впливу на політичну систему держави (6,2 %); з метою збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора (9,4 %); з метою дестабілізації ситуації в державі, здійснення диверсійної, терористичної діяльності (5,4 %) (Додаток Б).

Крім того, в процесі розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень важливим є встановлення наявності регіональних, міжрегіональних та міжнародних зв'язків. З цього приводу окремі науковці вказують, що організовані злочинні угруповання створюють такі зв'язки з метою: взаємного обміну злочинним досвідом та розмежуванням сфер діяльності; «відмивання» грошей або вчинення злочинів за межами регіону чи країни; виїзд за межі України для ухилення від кримінальної відповідальності; обмін виконавцями вчинення злочинів тощо [61, с. 28; 52, с. 23].

Аналізуючи матеріали кримінальних проваджень за фактам вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, в залежності від наявності та рівня зв'язків слід виділити такі види організованих злочинних груп: з корумпованими зв'язками (57,4 %), з міжрегіональними зв'язками (15,1 %); з транснаціональними зв'язками (14,3 %); без явно виражених зв'язків (13,2 %) (Додаток Б).

Враховуючи ситуацію, що склалася у зв'язку з військовою агресією рф проти України слід наголосити, що в контексті нашого дослідження, окрім встановлення корупційних, міжрегіональних та транснаціональних зв'язків важливим є виявлення факту наявності у організованій злочинній групі зв'язку із представниками органів влади держави-агресора, окупаційної влади, військовими формуваннями держави-агресора, тощо. Встановлення таких зв'язків вимагає комплексного підходу, що включає інформаційну розвідку, оперативно-розшукові та інші заходи, використання міжнародної співпраці та кіберрозвідки. Враховуючи емпіричні дані, на сьогодні органами досудового розслідування, а також співробітниками оперативних підрозділів починаючи з 2022 року було виявлено 263 організовані злочинні угруповання, які мали зв'язки з державно-агресором [109].

Прикладом є кримінальне провадження розпочате у 2022 році за фактом фінансування тероризму щодо засновника мережі донецьких ломбардів. За даними досудового слідства, він перерахував до «бюджету ДНР» понад 10 млн грн. Ще у жовтні 2014 року підозрюваний ініціював створення та реєстрацію на тимчасово окупованій території Донецької області приватного підприємства. Основним видом його діяльності є надання мікрофінансових кредитів під заставу майна, на визначений строк та під відсотки. Створивши на основі цього підприємства мережу ломбардів, чоловік переоформив корпоративні права на свою матір — громадянку ІА, однак фактично він продовжував контролювати її діяльність на тимчасово окупованій території Донецької області. Отримуючи дохід від діяльності ломбардів, упродовж 2015-2018 років, підприємець сплачував «податки» та «збори» до так званого «бюджету «ДНР»»,

з якого фінансуються незаконно створені органи влади, силові структури та збройні формування. Під час обшуку у власника ломбардів виявлено понад 1,7 кг золота та російські рублі [118].

Такі прояви діяльності організованих злочинних груп є вкрай небезпечними, та створюють серйозну загрозу національній безпеці та територіальній цілісності України, розслідування яких є утруднене низкою факторів, таких як: неможливості проведення відповідних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій внаслідок окупації окремих територій нашої держави; основний осередок організованого злочинного угруповання знаходиться на тимчасово окупованих територіях, або території рф; високим рівнем конспірованості організованого злочинного угруповання тощо.

Здійснюючи криміналістичну характеристику організованих злочинних груп, які вчиняють кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану слід погодитися із твердженням К. О. Чаплинського, який наголошує, що кожній групі притаманна наявність окремих структурних одиниць: лідери (організатори) організованих груп чи злочинних організацій; аналітичний блок (радники і консультанти); блок безпеки (розвідка і контррозвідка); блок прикриття (захисту), що складається із корумпованих чиновників і представників правоохоронних органів, а також з адвокатів, які обслуговують злочинні групи, та утримувача єдиної «каси»; активні члени: бойовики, безпосередні виконавці, охоронці, навідники та інші [225, с. 48-49].

Деякі науковці, в контексті дослідження кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності пропонують здійснювати класифікацію організованих злочинних груп в залежності від соціально-рольових функцій осіб, що бере участь в господарській діяльності і її регулюванні, виділяючи при цьому: осіб з досвідом роботи в різних галузях господарювання (як правило, вони є організаторами, створюють злочинні групи, розподіляють обов'язки між їх учасниками, розпоряджаються одержаними коштами); осіб, які зловживаючи службовим становищем, вчиняють юридично значущі дії або надають публічні

послуги, що мають значення для підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень (нотаріуси, оцінювачі, аудитори, банківські працівники); службових осіб у сфері господарської діяльності (бухгалтери, менеджери, секретарі, охоронці), які виконують окремі технічні функції, безпосередньо не беручи участі в злочинній схемі; осіб (фахівців), яких залучають для використання спеціальних знань у галузі фінансових операцій, а також з метою фальсифікації документів, втручання в роботу комп'ютерних мереж тощо; службових осіб органів місцевого самоврядування, контролюючих та правоохоронних органів, які забезпечують корупційне прикриття злочинної діяльності [86, с. 19; 107, с. 20].

В контексті нашого дослідження, аналізуючи склад організованого злочинного угруповання в залежності від рольової диференціації, слід виділяти: організатора чи лідера організованої злочинної групи (в більшості випадків); безпосередніх виконавців; осіб, які відповідальні за організацію підготовки та вчинення кримінальних правопорушень; осіб, які здійснюють кримінальну розвідку і контррозвідку; осіб, відповідальних за легалізацію (відмивання) доходів отриманих злочинним шляхом; пособники, інші особи, які сприяли вчиненню чи прихованню кримінальних правопорушень, проте не є учасниками організованої злочинної групи.

Особливе місце в структурі організованої злочинної групи слід виділити її лідеру організатору. Аналіз емпіричних даних свідчить про те, що в 86,4 % вивчених кримінальних провадженнях за фактами вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами мало місце наявність лідера (організатора) такої групи. В 24,6 % випадках такий лідер (організатор) брав безпосередню участь у вчиненні кримінальних правопорушень (Додаток Б).

З позиції А. М. Кислого лідер за своєю природою наділений об'єктивними та суб'єктивними факторами, де об'єктивні – це інтереси, цілі, потреби та завдання групи в конкретній ситуації, суб'єктивні – індивідуально-типологічні особливості індивіда, як ініціатора та організатора групової діяльності фактори [64, с. 79]. В контексті нашого дослідження, висунення

лідера організованого злочинного угруповання на пряму залежить від мети створення організованої злочинної групи, сфери її злочинної діяльності.

І. В. Пашинська зазначає, що сучасному лідеру організованого злочинного угруповання притаманні такі характерні риси: наявність досвіду злочинної діяльності; сильна воля; досить високий рівень розумових здібностей; вміння тримати слово; підприємницький дух; комунікативні навички; рішучість у діях; швидкість орієнтування та здатність приймати рішення у складних для злочинного співтовариства ситуаціях; здатність забезпечувати таємницю кримінальних правопорушень, що готуються та ініціюються; знання внутрішніх і зовнішніх умов функціонування економічних відносин держави; авторитаризм; жорстокість; готовність на все для досягнення мети; здатність підпорядковувати собі інших; віра у власну перевагу; мотивація та домінування власного інтересу – збагачення; відсутність емпатії; ставлення до людей, як інструменту досягнення своєї мети [117, с. 142].

З огляду на зазначене, характеризуючи типові якості, якими наділений лідер організованого злочинного угруповання, вважаємо за доцільне виділяти такі їх групи: соціально-демографічні (вік, стать, національність тощо); професійні (освіта, наявність певних навичок, досвіду); організаційно-аналітичні (керівництво та організація роботи в групі, налагодження контактів, адаптація до нових умов); психологічні (риса характеру, темперамент, харизма, психо-емоційні прояви); мотиваційні (мотиви та цілі).

На основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень за фактами вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану ми виділяємо такі групи лідерів організованих злочинних груп:

1. Лідери організованих злочинних груп, які вчиняють кримінальні правопорушення загальнокримінальної спрямованості – особи, які мають значний досвід у злочинній діяльності, зокрема у вчиненні правопорушень загальнокримінальної спрямованості (крадіжки, розбої, вимагання, шахрайства тощо), а також наділені відповідними навичками у їх скоєнні; користуються

автортетом у злочинних колах; наявність стійких вольових та морально-психологічних якостей, дотримання «воровських ідеалів» (62 %); за професійною спрямованістю: вища освіта – 4,2 %, незакінчена вища – 12,8 %, професійно-технічна – 44,9 %, загальна середня освіта – 24,7 %, початкова – 8,2 %, без освіти: 5,2 %; надання матеріальної допомоги кримінальним угрупованням; швидке заміщення складу групи та перерозподілу ролей; встановлення та відновлення втрачених злочинних зв'язків (Додаток Б).

2. Лідери організованих злочинних груп, які спеціалізуються на вчиненні кримінальних правопорушень у сфері економіки: характеризуються високим інтелектуальним розвитком, аналітичним складом розуму; наявністю вищої освіти (78,3 %); займають посади державної служби (38,9 %): посадові особи органів державної влади (17,1 %), місцевого самоврядування (21,8 %), зокрема обласних військових адміністрацій і місцевих рад; керівники підприємств, установ, організацій (37,3 %); керівники громадських організацій (23,8 %), тощо; мають високий рівень стресостійкості, схильність до ризику, відсутність емпатії, а також розвинені маніпулятивні та комунікативні здібності; досить ретельний підхід до підбору членів організованої злочинної групи, склад якої може залишатися незмінним протягом тривалого часу; встановлення корупційних зв'язків з іншими посадовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронними та судовими органами (Додаток Б).

Аналіз емпіричних даних, отриманих з Єдиного державного реєстру судових рішень, свідчить про те, що однією із ключових характеристик лідера організованої злочинної групи, що вчиняє кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану є: виконання адміністративно-господарських або організаційно-розпорядчих функцій.

Тлумачення вказаних визначень міститься у Роз'ясненнях Національного агентства із запобігання корупції від 03.08.2020 № 8 «Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, військовослужбовцями та іншими окремими

категоріями суб'єктів декларування». Так, адміністративно-господарські функції (обов'язки) - це обов'язки з управління або розпорядження державним, комунальним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальницьких, фінансових відділів і служб, завідувачів складів, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо. Організаційно-розпорядчі функції (обов'язки) - це обов'язки з керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, комунальних підприємств, установ або організацій, їхні заступники, керівники структурних підрозділів, їхні заступники, особи, які керують ділянками робіт [237].

Крім того, у відповідності із ч. 3 ст. 18 ККУ до ознаки службової особи, окрім виконання нею адміністративно-господарських або організаційно-розпорядчих функцій віднесено також здійснення функцій представника влади чи місцевого самоврядування [77]. Так, посадовою особою місцевого самоврядування, згідно з ст. 1 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» є особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету [149]. Ключовим фактором в такому випадку виступає можливість особи-лідера (організатора) організованої злочинної групи приймати обов'язкові для виконання рішення фізичними або юридичними особами, використовувати повноважень щодо розпорядження майном, або ж реалізація повноважень щодо підлеглих осіб, які зобов'язані виконувати розпорядження такої особи.

Для прикладу, у провадженні Луцького міськрайонного суду Волинської області знаходилася справа за фактом вчинення організованою злочинною

групою кримінальних правопорушень за ч. 1 ст. 366, ч. 5 ст. 191 ККУ. Зокрема суд встановив, що особа перебуваючи на посаді тимчасово виконуючого обов'язки директора Державного підприємства «Волинський військовий лісгосп» набув статусу керівника зазначеного державного підприємства, тобто службової особи, уповноваженої на виконання організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій щодо забезпечення діяльності очолюваного ним структурного підрозділу, діючи з корисливих мотивів, з метою збагачення, вирішив систематично вчиняти злочини, пов'язані із заволодінням коштами зазначеного державного підприємства. З метою реалізації свого задуму така особа, ставши лідером організованої злочинної групи розробив відповідний план злочинної діяльності, яким передбачалося залучення до злочинної діяльності інших осіб, підпорядкованих йому працівників, підшукування власників або керівників суб'єктів господарювання, які мають дозвільні документи на виконання робіт з підвищеною небезпекою (лісозаготівлі), внесення до офіційних документів (актів приймання передачі робіт (прийому здачі робіт на рубках) завідомо неправдивих відомостей, проведення цих документів по бухгалтерському обліку очолюваного ним державного підприємства, перерахування коштів цього підприємства на рахунки суб'єктів господарювання та заволодіння ними. Внаслідок цього, він залучив до злочинної діяльності засновника ТОВ «Ліспром-Захід-Сервіс» до спільного вчинення злочинів, пов'язаних із заволодінням коштами державного підприємства. Зокрема злочинці домовилися про укладення підконтрольними їх підприємствами договорів на проведення робіт та надання послуг, пов'язаних з лісівництвом. Такі роботи не проводилися, а члени ОЗГ надавали вказівки підлеглим йому лісничим на внесення завідомо неправдивих відомостей до офіційних документів актів приймання-передачі виконаних робіт, про те, що виконавцем здійснено заготівлю деревини на рубках догляду згаданих лісництв, після чого виділені кошти перераховувалися на розрахункові рахунки підконтрольного злочинцям ТОВ [20].

Щодо характеристики членів організованих злочинних груп, які вчиняють кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану, то слід виділити притаманні їм особливості, диференціюючи їх в залежності від напрямів їх злочинної діяльності:

1. ОЗУ, що вчиняють кримінальні правопорушення загальнокримінальної спрямованості характеризуються нестійким рівнем організації, постійною зміною складу учасників, в основному число учасників варіює від трьох до п'яти осіб, як правило, раніше засуджених за подібні кримінальні правопорушення, та наявністю відповідних навичок, використанням розвідувальних і контррозвідувальних заходів для виявлення потенційних жертв, наявність постійних місць збуту викрадених речей. Такі групи переважно мають ознаки організованої злочинної діяльності: навмисне створення з метою нападів, ієрархічну побудову, тривалі злочинні зв'язки, з розробкою злочинного плану та його реалізацією. Для учасників цих злочинних груп основним джерелом існування було заняття злочинною діяльністю. Про це свідчить те, що більше половини засуджених учасників таких злочинів не працювали, крім того, 54 % учасників таких груп були раніше засуджені за вчинення корисливо-насильницьких та корисливих злочинів, зокрема 24 % з них за тяжкі насильницькі (Додаток Б).

2. Організовані злочинні формування, діяльність яких пов'язана із вчиненням кримінальних правопорушень економічної спрямованості – характеризуються високим рівнем організованості, суворим підбором учасників з високим рівнем професіоналізму, складною ієрархією, чітким розподілом ролей, число учасників залежить від сфери злочинного впливу (може об'єднувати декілька злочинних груп), наявністю корумпованих зв'язків, високим рівнем матеріально-технічного забезпечення, створенням легальних каналів відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом.

Аналіз даних Єдиного реєстру судових рішень за фактами вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, пов'язаних із розкраданням державного, комунального майна

(за статтями 191, 201-2, 210, 233 ККУ тощо) дозволяє виокремити кількісний склад організованих злочинних угруповань: у 47,3 % випадків 3 особи, у 29,4 % – 4-6 осіб, 7-9 осіб – 12,3 %, більше 10 осіб – 11 %. Основний склад членів таких організованих злочинних груп становлять чоловіки (65,6 %), жінок (35,4 %). При цьому, в останні роки спостерігається тенденція до збільшення кількості жінок у складі організованих злочинних груп (Додаток Б).

Такий показник, на думку Р. С. Тютюнника свідчить про поширення тенденції фемінізації злочинності, що на думку автора є побічним негативним наслідком у цілому позитивної та незворотної тенденції посилення ролі жінок у глобальних соціальних процесах (емансипацією), обумовленої переходом від індустріального до інформаційного суспільства, а також традиційним для сучасних умов виконанням бухгалтерських та інших облікових функцій, юридичного супроводу, особами жіночої статі, наявністю у них відповідної професійної підготовки та службового досвіду [210, с. 78].

Крім того, на сьогодні спостерігається тенденція до розширення кількості жінок, які займають керівні посади в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, установах, організація, що в свою чергу призводить до збільшення кількості жінок у складі організованих злочинних груп. Зростання участі жінок у легальних бізнес-структурах відкриває їм доступ до ресурсів, контактів та досвіду, який може бути використаний і в незаконній діяльності. Організовані злочинні групи постійно адаптуються до змін у суспільстві, розширення свого впливу, залучаючи жінок як членів своїх угруповань, що можуть приносити конкурентні переваги, наприклад, завдяки своїм соціальним зв'язкам та навичкам комунікації. Зокрема жінки можуть використовуватись для виконання завдань, де потрібен високий рівень організаційних здібностей, зокрема у сфері адміністративного управління, фінансових махінацій чи координації операцій.

Щодо рівня освіти членів організованої злочинної групи, слід констатувати, що для кримінальних правопорушень в економічній сфері характерним є вчинення їх особами які мають вищу освіту – 54,2 %,

незакінчену вищу – 26,8 %, професійно-техніну – 14,3 %, незначний відсоток мали загальну середню освіту – 4,7 %. Крім того, серед осіб з вищою освітою виявлено таку тенденцію за видами: з вищою економічною освітою (78,6 %); з освітою у сфері фінансів, банківської справи та страхування (68,5 %); з освітою за напрямками обліку й оподаткування; підприємництва, торгівлі та біржової діяльності (34,3 %); з юридичною (56,9 %); іншою вищою освітою (11 %) (Додаток Б).

Щодо зайнятості на час вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану, з аналізу статистики офісу Генерального прокурора здебільшого членів організованих злочинних груп можна розділити на такі категорії: державні службовці (24,6 %); посадові особи органів місцевого самоврядування (14,2 %); працівники підприємств, установ, організацій (17,8 %); працівників банківської сфери (15,8 %); нотаріусів, юристів (12,3 %); військовослужбовці (12,1 %); інші (3,2 %) (Додаток Б).

Усього осіб, які вчинили кримінальні правопорушення на підприємствах, в установах, організаціях, за видами економічної діяльності зокрема в складі організованих злочинних груп у 2024 році – 845; у 2023 році – 533 особи; у 2022 році – 394 (Додаток Б).

Крім того, в залежності від категорій та рангів посад державної служби, до яких належали члени організованих злочинних груп, у відповідності із статистикою Офісу Генерального прокурора до посад категорії В належало 49,2 %, категорії Б – 33,4 %, категорії А – 17,4 %. Посадових осіб органів місцевого самоврядування: 3-ї категорії (19,3 %), 4-ї категорії (34,5 %), 5–7 категорій (46,2 %) (Додаток Б).

І. В. Пашинська, яка в контексті характеристики осіб учасників організованої злочинної групи, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, вважає, що в більшості випадків вони мають особистісні риси й ознаки професійних злочинців, які слід класифікувати за такими суб'єктами: а) керівник підприємства, установи, організації (ст. 175 ККУ); б) особи, яким ввірене або у віданні яких знаходиться майно, службові

особи (ст. 191 ККУ); в) засновники юридичної особи (ст. 205-1 ККУ); г) службові особи (ст. 210, 211, 364-368 ККУ); д) власники, засновники, службові особи суб'єкта господарської діяльності, особи, що займаються підприємницькою діяльністю, службові особи у сфері банківської діяльності, страхового ринку, фінансової системи тощо (ст. 218-222 ККУ) [117, с. 138-139].

Таким чином, з огляду на професійну спрямованість діяльності організованих злочинних груп слід виокремити їх приналежність до певних професійних верств населення: 1) особи, пов'язані з фінансово-економічною сферою (бухгалтери, фінансисти, аудитори); посадовці банківських установ; спеціалісти у сфері біржової діяльності та фінансових інструментів, працівники податкових органів) – ст. 209 ККУ, ст. 222 ККУ, ст. 364 ККУ; 2) юридичні спеціалісти (юристи, адвокати, нотаріуси) – ст. 191 ККУ, ст. 358 ККУ, ст. 368 ККУ, ст. 364 ККУ; 3) посадові особи державного управління (державні службовці, керівники державних установ та органів місцевого самоврядування) – ст. 191 ККУ, ст. 201-2 ККУ, ст. 210 ККУ, ст. 368 ККУ, ст. 364 ККУ; 4) фахівці у сфері інформаційних технологій (програмісти, системні адміністратори, спеціалісти з інформаційної безпеки) – ст. 190 ККУ, ст. 191 ККУ, ст. 209 ККУ; 5) особи, залучені до будівництва та інфраструктурних проектів (підрядники, субпідрядники, постачальники будівельних матеріалів, працівники, відповідальні за тендери та державні закупівлі інженери, архітектори, будівельники) – ст. 191 ККУ, ст. 358 ККУ.; 6) особи, пов'язані з транспортною та логістичною сферою (водії, працівники автотранспортних компаній, спеціалісти портів, залізниць, авіаційної сфери, працівники складів і логістичних центрів) – ст. 201 ККУ, ст. 201- 2 ККУ, ст. 201-3. ККУ тощо.

Крім того, як свідчить статистичні дані Офісу Генерального прокурора з початку повномасштабного вторгнення значно зросла кількість вчинення кримінальних правопорушень у складі організованої злочинної групи військовослужбовцями, зокрема пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, розкриттям діяльності нелегальних ринків з продажу зброї, боєприпасів, паливно-

мастильних матеріалів, майна та техніки військового призначення тощо. Причинами цього послужили: недостатній контроль за використанням бюджетних коштів та матеріальних ресурсів у сфері оборони, збільшення обсягів матеріальних ресурсів, включаючи зброю, техніку, боєприпаси, гуманітарна допомога для потреб збройних сил, зменшення прозорості і звітності в розпорядженні майном і коштами через терміновість прийняття рішень в умовах воєнного стану, розширення корупційної складової серед осіб, які займають керівні посади у структурах забезпечення матеріально-технічних ресурсів збройних сил, розгалужена логістична інфраструктура, яка забезпечує військові потреби, але створює можливості для викрадення та незаконного продажу майна, відсутність ефективних механізмів контролю за переміщенням і використанням військового обладнання та техніки, високий попит на нелегальних ринках на зброю, боєприпаси та військову техніку, можливість отримання значного прибутку за короткий час від продажу матеріальних ресурсів.

Наприклад, Слов'янський міськрайонний суд Донецької області розглянувши кримінальне провадження за фактом обвинувачення військовослужбовців військової служби за контрактом, водія-електрика, солдата у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 ККУ. Суд встановив, що в період з 01.05.2023 по 07.07.2023 молодший сержант ОСОБА_6 будучи військовою службовою особою, тимчасово виконуючи обов'язки за вакантною посадою помічника командира батальйону з фінансово-економічної роботи – начальника фінансово-економічної служби, провідного бухгалтера фінансово-економічної служби військової частини, виконуючи відведену йому роль організатора та виконавця, у складі групи осіб за попередньою змовою з ОСОБА_3 та ОСОБА_23, з метою розтрата та заволодіння грошовими коштами, призначеними для виплати додаткової винагороди військовослужбовцям за безпосередню участь в бойових діях або забезпечення здійснення заходів з національної безпеки і оборони під час перебування в районах ведення бойових дій, зловживаючи своїм службовим

становищем, вносили завідомо неправдиві відомості до списків особового складу для виплати додаткової винагороди шляхом заміни індивідуальних податкових номерів, які в подальшому виводили в готівкові кошти та розподілені між собою. Таким чином, за період часу з 01.10.2023 по 31.01.2024 на особисті карткові рахунки членів ОЗГ було нараховано загальну суму 3 388 000 грн. Такі дії обвинуваченого ОСОБА_3 підпадають під ознаки кримінального правопорушення, кримінальна відповідальність за яке передбачена ч. 5 ст. 191 ККУ - розтрата та заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, вчинена організованою групою в умовах воєнного стану, в особливо великих розмірах [21].

Також слід констатувати той факт, що для організованих злочинних груп, які вчиняють кримінальні правопорушення в економічній сфері притаманна наявність власної матеріальної бази для підтримання постійної злочинної діяльності (78,5 %), а також спеціально створені канали для легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом (69,5 %) (Додаток Б). Власна матеріальна база створюється в стійких організованих злочинних групах, які зорганізуються для тривалого провадження злочинної діяльності, та має на меті: забезпечити стабільність та безперервність злочинної діяльності, мінімізацію ризиків від викриття, створюючи базу для підкupu службових осіб, автономність та незалежність ОЗГ від зовнішніх структур та окремих осіб, що знижує ризик витоку інформації, спеціалізацію своїх членів на певних функціях (наприклад, підробка документів, фінансові махінації, логістика), збільшувати масштабність злочинної діяльності, підтримання ієрархії та дисципліни.

3. . Організовані злочинні угруповання, які створюють загрозу державній безпеці – характеризуються складною ієрархічною структурою, внутрішньою системою розподілу ролей та горизонтальною структурою, відсутності яскраво вираженого лідера, або ж лідерами таких груп є представники окупаційної влади, колаборанти, високим рівнем конспірованості, чисельність таких груп може складати до 20 осіб, членами таких груп є здебільшого є колишні

працівники силових структур, військовослужбовці, які перейшли на бік окупаційної влади, або ж підтримують агресію РФ проти України, громадяни РФ, мають налагоджені канали збройного та фінансового забезпечення їх діяльності. Для таких організованих злочинних угруповань характерною є сегментація діяльності, тобто розподіл функцій за сферами: фінансова діяльність, контрабанда, кіберзлочинність, корупційні схеми, вплив на державне управління тощо.

Досліджуючи структуру організованої злочинної групи слід враховувати той факт, що свою злочинну діяльність вона здійснює відповідно до наперед розробленого плану, а розподіл ролей в організованій злочинній групі відбувається відповідно професійних та особистісних здібностей кожного учасника групи, їх місця в ієрархії. При цьому, структура організованої злочинної групи є дуже гнучкою та багаторівневою. Окрім класичних членів злочинної групи, в ній можуть знаходитись особи, які жодним чином не взаємодіють із іншими учасниками, а їх роль полягає виключно у підготовці чіткого плану вчинення кримінального правопорушення, та в свою чергу отримують відповідну плату за такі «послуги», або ж такі особи виступають пособниками, інформаторами тощо, та за окрему винагороду, не володіючи інформацією про склад та мету діяльності організованої злочинної групи виконують дії на замовлення членів чи організатора такої групи. Такими особами можуть бути інформатори, пособники, постачальники обладнання, особи, що спеціалізуються на фальсифікації документів.

Висновки до розділу 1

Аналіз наукових напрацювань в сфері протидії організованій злочинності дозволяє виокремити основні напрями, за якими вітчизняні вчені в галузях адміністративно-правової, кримінологічної, кримінально-правової наук, теорії оперативно-розшукової діяльності здійснювали дослідження основних проблемних питань: 1) вивчення структури організованих злочинних угруповань

(структури, ієрархії, зв'язків і взаємодії між членами організованих злочинних груп) для розуміння їхньої організації та функціонування; 2) дослідження механізмів злочинної діяльності організованих злочинних груп (аналіз методів, технік і тактик, що використовуються організованими злочинними групами для вчинення кримінальних правопорушень); 3) аналіз соціальних та економічних причин організованої злочинності (вивчення факторів, які сприяють появі і розвитку організованої злочинності); 4) дослідження кількісно-якісних показників діяльності організованих злочинних груп, що охоплюють відомості про їх рівень, динаміку, питому вагу, коефіцієнт інтенсивності, а також латентність, з метою виявлення слабких місць організованих злочинних груп, вироблення дієвих механізмів їх запобігання; 5) розробка стратегій протидії організованій злочинності (розробка та оцінка ефективності стратегій та заходів протидії організованій злочинності з метою попередження та припинення діяльності злочинних груп); 6) вивчення та аналіз вітчизняного законодавства та міжнародних конвенцій, спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю, оцінка їхньої ефективності та надання пропозицій для подальшого їх удосконалення.

Серед актуальних напрямів які потребують більш ґрунтовного висвітлення в контексті нашого дослідження є: удосконалення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, з урахуванням появи нових способів їх вчинення, приховування; виокремленням обставин, що підлягають встановленню в кримінальних правопорушеннях розглядуваної категорії; організації, процесуального порядку і тактики проведення слідчих (розшукових) дій в умовах ведення активних бойових дій, деокупації територій, інших небезпечних факторів, пов'язаних зі збройним протистоянням; особливостей взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами та державними контролюючими органами з виявлення кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

Загалом правову основу розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, становлять нормативно-правові акти міжнародного характеру та вітчизняне законодавство. При цьому міжнародне законодавство в зазначені сфері ми поділяємо на: акти, в сфері запобігання та протидії організованій злочинності, та акти, спрямовані на надання допомоги під час розслідування таких кримінальних правопорушень; національне законодавство відповідно на такі групи: 1) нормативно-правові акти загальної дії; 2) нормативно-правові акти, дія яких поширюється на конкретно визначений період.

Здійснивши аналіз вказаних нормативно-правових актів, слід звернути увагу на необхідності вдосконалення чинного законодавства із урахуванням досвіду міжнародних конвенцій та угод у зазначеній сфері.

Керуючись наявними науковими напрацюваннями з розглядуваного питання, а також емпіричними даними, криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану ми розглядатимемо в єдності двох невід'ємних характеристик: безпосередньої характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами: способи підготовки, вчинення та приховування злочинної діяльності; обстановка вчинення кримінального правопорушення; сфера злочинної діяльності та предмет злочинного посягання; слідова картина; та криміналістичної характеристики членів і лідера організованої злочинної групи.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану

У криміналістиці під організацією розслідування розуміється узгоджені та врегульовані дії суб'єктів досудового розслідування і взаємодіючих з ними органів та осіб для ефективного розслідування та попередження кримінальних правопорушень [79, с. 396].

Зокрема, А. В. Сорочан вказує, що організація полягає у: прийнятті слідчим організаційно-розпорядчих рішень у кримінальному провадженні; упорядкованій сукупності, стійкості взаємопов'язаних елементів (об'єкт, суб'єкт, засоби і мета), що забезпечують процес розслідування конкретної категорії кримінальних правопорушень на кожному етапі як єдине ціле; розробленні і реалізації комплексу заходів, що забезпечують процес розслідування конкретної категорії кримінальних правопорушень на кожному етапі як єдине ціле; раціональному виборі, розміщенні і застосуванні сил, знарядь і засобів, які має слідчий, створенні і використанні оптимальних умов для досягнення цілей судочинства [198, с. 455–456].

Таким чином, організація розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану полягає в упорядкованості дій слідчого з оперативними підрозділами, а також іншими учасниками досудового розслідування, підбір слідчим належних та оптимальних тактичних прийомів та засобів розслідування, слідчих

(розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових), що у своїй взаємоузгодженості становитимуть єдиний ефективний механізм (алгоритм) розслідування [187, с. 173].

Невід'ємною складовою розслідування будь якого виду кримінального правопорушення, в тому числі кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є планування, яке вважається структурним елементом організації розслідування. З огляду на зазначене слід констатувати, що планування розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами, в умовах воєнного стану є чи не найважливішою складовою всього процесу організації розслідування, зважаючи на характер кримінальних правопорушень, їх специфіки, тривалості, великої кількості епізодів та учасників організованої злочинної групи [187, с. 173-174].

Як відомо, сам по собі факт вчинення кримінальних правопорушень групою осіб, відповідно до п. 2. ч. 1 ст. 67 ККУ є обтяжуючою обставиною, вказана стаття до таких обставин також відносить вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій (п. 11 ч. 1 ст. 67 ККУ), що лише утруднює процес організації розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами, в умовах воєнного стану [77]. Крім того, із 7 березня 2022 року Законом № 2117-IX внесено зміни до ККУ щодо посилення відповідальності за злочини за ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК, вчинені в умовах воєнного стану. Це основні майнові злочини, такі як – крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем [140].

Для правильної організації розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами, в умовах воєнного стану важливими є такі елементи: чітке розроблення плану розслідування; визначення тактичних завдань розслідування зазначеного виду кримінального правопорушення; визначення сил і засобів для досягнення завдань

розслідування; забезпечення використання окремих техніко-криміналістичних засобів для проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій та інших заходів, спрямованих на виявлення злочинної діяльності організованої злочинної групи та всіх її учасників; налагодження взаємодії слідчих, оперативних працівників та інших суб'єктів [187, с. 175].

Найбільш важливе значення має саме початковий його етап, оскільки саме в цей момент слідчий розпочинає планувати весь процес розслідування, здійснює вибір напрямку й засобів розслідування, проводить невідкладні слідчі (розшукові) дії, оцінює слідчу ситуацію, та висуває на її основі слідчі версії, а також планує подальші дії.

Так початковий етап організації розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами, в умовах воєнного стану передбачає: вивчення та оцінку первинного матеріалу, що свідчить про наявність у діяльності певної групи елементів складу кримінального правопорушення; розробка слідчим спільно із працівниками оперативних підрозділів плану реалізації матеріалів, які були здобуті оперативним шляхом; ухвалення рішення про початок досудового розслідування та внесення відомостей в ЄРДР; визначення тактичних завдань розслідування, залежно від слідчої ситуації, що склалася на початковому етапі; складання плану розслідування; забезпечення проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій для належного оперативного супроводження уповноваженого підрозділу [187, с. 175].

На етапі планування досудового розслідування важливим є підбір слідчим тактичних заходів, прийомів, вирішення питання про доцільність та терміновість проведення тих чи інших слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. При цьому, слідчому при складанні плану проведення слідчої (розшукової) дії необхідно врахувати той факт, що досить часто злочинна діяльність організованої злочинної групи маскується під

приводом законної діяльності, особливо в умовах воєнного стану, наприклад під волонтерську, гуманітарну допомогу тощо [187, с. 177].

Таким чином, слід також наголосити, що організація та планування розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами в умовах воєнного стану передбачає налагодження чіткої взаємодії слідчих з працівниками оперативних підрозділів та іншими органами, такими як: Департаментом військової контррозвідки Служби безпеки України, Державною Митною Службою України, Державною прикордонною службою України, тощо [187, с. 177-178].

Важливою складовою розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є з'ясування обставин, що підлягають встановленню. Це пояснюється тим, що кримінальне провадження є програмою дій уповноважених суб'єктів, націлених на збирання достовірних, достатніх, допустимих і належних доказів. Зокрема доказування в рамках кримінального провадження здійснюється шляхом доказування низки обставин, які у своїй сукупності дозволяють встановити наявність кримінального караного суспільно небезпечного діяння, так і наявність в ознаках скоєного діяння складу кримінального правопорушення; обрати вид і міру покарання; забезпечити відшкодування збитків, завданих злочином, та інших затрат, пов'язаних із провадженням досудового розслідування; поновити порушені кримінальним протиправним діянням права постраждалих осіб; попередити вчинення інших кримінальних правопорушень [164, с. 187]. Крім того, з'ясування кола обставин, що підлягають встановленню, дозволяє правильно визначити стратегічні й тактичні завдання розслідування, а також криміналістичні засоби їх вирішення [119, с. 269].

Слушною є думка А. В. Коваленко, який зазначає, що в КПК України визначений загальний перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. У структурі окремих методик розслідування злочинів перелік таких обставин з огляду на особливості відповідних посягань

розширяється та конкретизується з метою використання на практиці [66, с. 103].

Стаття 91 КПК України встановлює типовий перелік обставинами які підлягають доказуванню в будь якому кримінальному провадженні, до яких зокрема віднесено відомості: про подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/ або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [78].

Крім того, у ч. 5 ст. 214 КПК України виокремлено низку обставин, які мають бути встановлені під час внесення відомостей до ЄРДР. Зокрема до нього вносять: дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по

батькові (найменування) потерпілого або заявника; інше джерело, з якого виявлено обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; стислий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела [78].

Зважаючи на складний, триваючий характер злочинної діяльності організованих злочинних груп в умовах воєнного стану, її багатоепізодність, вчинення не одного, а одразу декількох груп кримінальних правопорушень, визначення кола обставин, що підлягають встановленню матиме свою специфіку. Так організовані злочинні групи задля підготовки, приховання основного кримінального правопорушення вчиняють дії, які становлять собою склади інших кримінальних правопорушень (в сфері господарської діяльності, службові кримінальні правопорушення, кримінальні правопорушення в сфері обслуговування ЕОМ тощо). Таким чином, обставини, що підлягають встановленню можна розглядати відносно основного кримінального правопорушення та другорядного (похідного).

На початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану особливу увагу слід приділити встановленню обставин, які можна розділити на такі групи: обставини, що стосуються події кримінального правопорушення (локалізація місць, де відбувалися протиправні дії, встановлення часових рамок злочинної діяльності організованої злочинної групи, обставин, що передували початку організованої злочинної діяльності); способів підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення; даних про склад організованої злочинної групи (відомостей які свідчать про створення та діяльність організованої злочинної групи, її учасників, лідера, та осіб які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, чи прихованню їх злочинної діяльності, визначення обсягу їх ролей, виявлення достатніх доказів причетності до вчинення кримінального правопорушення кожного члена організованої злочинної групи); відомостей

про об'єкт злочинного посягання (встановлення майна, коштів або інших ресурсів, що стали об'єктом кримінального правопорушення, з'ясування сфери злочинного впливу); мотиви та цілі злочинної діяльності (отримання незаконного прибутку, заволодіння ресурсами, створення загрози національній безпеці, підтримка та фінансування держави-агресора тощо); причетності до підготовки, вчинення чи приховування таких кримінальних правопорушень осіб, що перебувають на тимчасово окупованій території чи території держави-агресора; каналів комунікації між учасниками групи (електронна пошта, месенджери, телефони), зовнішніх зв'язків, у тому числі з іншими організованими злочинними групами або іноземними структурами; виявлення інших епізодів злочинних дій.

В умовах воєнного стану особливу небезпеку становлять організовані злочинні групи, що мають зв'язки з представниками органів влади держави-агресора, окупаційної влади чи військовими формуваннями держави-агресора. Виявлення таких зв'язків є критично важливим для національної безпеки та ефективного протидії організованій злочинності.

На основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень, а також анкетування проведеного серед слідчих органів досудового розслідування та оперативних співробітників джерелами отримання інформації про вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є: самостійне виявлення слідчим, детективом кримінального правопорушення за фактами проведення досудового розслідування в іншому кримінальному провадженні (23,3 %); мотивований рапорт працівника оперативного підрозділу про виявлення факту вчинення кримінального правопорушення, за інформацією одержаною оперативним шляхом (за результатами проведення оперативно-розшукових заходів (37,8 %); відомості про виявлені порушення, одержані за фактами проведення державного фінансового моніторингу (22,3 %); заяви фізичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення (заявника, потерпілого) (11,6 %); повідомлення юридичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення (4,7 %) (Додаток А).

Так, за фактом надходження інформації про кримінальне правопорушення слідчий, детектив повинен попередньо здійснити оцінку первинного матеріалу. Оцінка первинного матеріалу про факт вчинення кримінального правопорушення організованою злочинною групою в умовах воєнного стану розпочинається ще до початку досудового розслідування кримінального правопорушення та внесення відомостей в Єдиний реєстр досудових розслідувань. За результатами її проведення слідчим вирішується питання про необхідність відкриття кримінального провадження за фактом вчинення кримінального правопорушення організованою злочинною групою.

На даному етапі перед слідчим стоїть необхідність перевірки таких даних: наявності у діяннях елементів складу кримінального правопорушення; час, місце вчинення підготовчих дій та безпосередньо самого кримінального правопорушення; обставини, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення групою осіб чи організованою злочинною групою; кількість фігурантів організованої групи та їх ролі; які заходи було вжито для документування протиправної діяльності фігурантів та досягнуті результати внаслідок їх застосування [187, с. 176].

При цьому, з огляду на аналіз емпіричних даних, найбільш поширеною є практика виявлення фактів вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами співробітниками оперативних підрозділів у ході здійснення ними оперативно-розшукової діяльності (оперативно-розшукових заходів).

В даному випадку значну роль у встановленні факту вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами відіграє оперативна інформація, що отримується в ході проведення оперативними працівниками оперативно-розшукових заходів. Як правило, оперативна інформація містить відомості не лише про факти групових злочинів та осіб, які їх учинили, а й про потерпілих, свідків і всіх тих, хто причетний до скоєння злочину. При цьому можуть існувати дві ситуації. В одному випадку про вчинення злочину організованою групою стає відомо до моменту внесення

відомостей до ЄРДР, а в іншому – оперативна інформація надходить під час досудового розслідування в результаті здійснення оперативно-розшукових заходів [167, с. 275].

На стадії розробки слідчим спільно із працівниками оперативних підрозділів плану реалізації матеріалів, які були здобуті оперативним шляхом проводиться аналіз інформації про діяльність злочинної групи в установленому порядку від оперативних контактів, у ході перевірки якої встановлюються причетні особи, які готуються організувати злочинну групу, поєднану між собою тісними злочинними зв'язками та єдиним злочинним умислом та готуються до вчинення тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень. Такі відомості містяться в агентурних записках штатних агентів чи оперативних контактів, заявах громадян, зверненнях громадських організацій, анонімних зверненнях [187, с. 176].

При цьому, під час одержання інформації оперативним шляхом важливим аспектом є необхідність чіткого додержання прав та свобод людини і громадянина, процесуального порядку проведення оперативно-розшукової роботи, якості документування її результатів. Зазначене в свою чергу впливатиме на цінність такого матеріалу для досудового розслідування, а також на визнання допустимими доказів, одержаних в ході здійснення оперативно-розшукових заходів.

За результатами проведення таких оперативно-розшукових заходів, в ході досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, слідчі спільно з оперативними працівниками під час оцінки одержаних результатів повинні встановити такі відомості: ознаки, що свідчать про протиправну діяльність організованої злочинної групи; напрям (сферу) злочинної діяльності організованої злочинної групи; структуру, чисельність організованої злочинної групи, її можливого лідера; дані, що свідчать про наявність корумпованих зв'язків, які використовуються для приховання злочинної діяльності; дані про підготовку до вчинення кримінальних правопорушень з метою вжиття заходів

для їх запобігання, припинення; можливих учасників організованої злочинної групи, які готові співпрацювати зі слідством для викриття їх діяльності.

Ще одним джерелом одержання інформації про факти вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами є відомості, одержані за результатами проведення фінансових моніторингів спеціально уповноваженими органами.

Суб'єктами державного фінансового моніторингу є: Національний банк України, центральний орган виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, Міністерство юстиції України, центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері надання послуг поштового зв'язку, у сфері економічного розвитку, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, спеціально уповноважений орган забезпечувати виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, до початку, у процесі, у день виникнення підозри, після їх проведення або під час спроби їх проведення чи після відмови клієнта від їх проведення, зокрема з використанням засобів автоматизації [219, с. 91].

Одним із таких органів, на який законодавством покладено завдання із забезпечення здійснення контролю за рухом коштів є Державна служба фінансового моніторингу України. Основним напрямком її діяльності є виявлення фінансових операцій та осіб пов'язаних з фінансуванням тероризму/сепаратизму та військовою агресією з боку рф та рб проти України (в тому числі діяльністю диверсійно-розвідувальних груп; колабораційною діяльністю; публічними закликами осіб до зміни чи повалення конституційного ладу або змін меж території або державного кордону України; осіб, до яких застосовано санкції).

Крім того, серед завдань, які прокладено на Держфінмоніторинг фінансові розслідування стосовно фактів відмивання коштів, одержаних від корупційних діянь, розкрадання та привласнення державних коштів та майна. Так, за 2023 рік Держфінмоніторингом направлено до правоохоронних органів 185 матеріалів (61 узагальнений матеріал та 124 додаткових узагальнених матеріали), які пов'язані з підозрою у корупційних діяннях, зокрема до: Національного антикорупційного бюро України – 131 матеріал (37 узагальнених матеріалів та 94 додаткових узагальнених матеріали); Служби безпеки України – 14 матеріалів (6 узагальнених матеріали та 8 додаткових узагальнених матеріали); Державного бюро розслідувань – 25 матеріалів (11 узагальнених матеріалів та 14 додаткових узагальнених матеріалів); Офісу Генерального прокурора – 6 матеріалів (4 узагальнених матеріалів та 2 додаткових узагальнених матеріалів); Національної поліції України 8 матеріалів (2 узагальнених матеріали та 6 додаткових узагальнених матеріалів); Бюро економічної безпеки України – 1 узагальнений матеріал [59].

Таким чином, за результатами проведення перевірок Держфінмоніторинг повинен інформувати правоохоронні органи про фактами виявлення таких порушень, направляти відповідні підтверджуючі матеріали для подальшої перевірки одержаних відомостей слідчими, детективами органів досудового розслідування та прийняття рішення про вікриття кримінального провадження.

Відомостями, які підлягають перевірці та встановленню за результатами надходження інформації про виявлення порушень Держфінмоніторингом є: характер і обсяг фінансових та інших операцій, які викликали підозру; встановлення особи або осіб, які підозрюються у здійсненні підозрілих фінансових та інших операцій операцій; встановлення джерел надходження та призначення коштів; встановлення зв'язків між різними фінансовими операціями та рахунками; виявлення документів, що супроводжують підозрілі фінансові та інші операції; встановлення фінансових установ, через які здійснювалися підозрілі операції; аналіз поточної господарської діяльності

підозрюваного суб'єкта; виявлення можливих схем фінансування незаконної діяльності, таких як відмивання грошей або фінансування держави-агресора.

Ще одним органом, на який покладено здійснення державного фінансового контролю є Державна аудиторська служба, яка діє відповідно до Положення про Державну аудиторську службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43 [147]. Провівши аналіз звіту за результатами діяльності Держаудитслужби, її міжрегіональних територіальних органів за січень - грудень 2023 року проведеними заходами державного фінансового контролю на 867 об'єктах (підприємств, установ і організацій) встановлено незаконні, нецільові витрати та недостачі ресурсів на загальну суму понад 76,8 млрд грн (понад 39,0 млрд грн), у тому числі за операціями з бюджетними коштами – майже 6,2 млрд грн (понад 2,8 млрд грн). З метою вжиття відповідних заходів до порушників фінансової дисципліни, органами Держаудитслужби до правоохоронних органів у звітному періоді передано 952 (707) матеріали ревізій та перевірок зі свого боку, правоохоронними органами у січні – грудні 2023 року за матеріалами проведених заходів розпочато 422 (265) досудових розслідування та 22 (34) досудових розслідування – за результатами участі у перевітках правоохоронних органів. З початку звітнього року долучено до кримінальних проваджень 381 (199) матеріал заходів контролю органів Держаудитслужби, вжито 52 (42) інших заходи реагування та складено 110 (78) протоколів про вчинення корупційних діянь. У звітному періоді вручено 136 (170) письмових повідомлень про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, в тому числі за матеріалами заходів, проведених за власною ініціативою – 91 (97), за зверненням правоохоронних органів – 31 (44) [168].

Так за результатами аналізу аудиторських звітів, висновків та актів, складених Держаудитслужбою слідчий, детектив органу досудового розслідування на початковому етапі повинен встановити наявність таких обставин: які свідчать про наявності складу кримінального правопорушення у виявлених порушеннях; які вказують на невідповідність у фінансовій,

бухгалтерській, господарській документації перевіреного суб'єкта; як свідчать про нецільове або незаконне використання коштів державного бюджету; невідповідностей у оцінці вартості майна та активів тощо.

Також вагоме місце серед державних органів, на які покладено повноваження із здійснення державного фінансового моніторингу та які є джерелом одержання інформації про вчинення відповідних кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є Національний банк України. Так, з аналізу звітних матеріалів НБУ у 2022 році за результатами здійснення наглядової діяльності було спрямовано до правоохоронних органів дев'ять повідомлень щодо кредитних спілок та однієї фінансової компанії. Крім того, НБУ за результати здійснення постійного «online Fraud моніторингу» платіжних карток НПС «ПРОСТІР» щодо виявлення можливих шахрайських операцій з ними було отримано інформацію про можливі факти вчинення шахрайських дій, яка опрацьовувалася разом із підрозділами безпеки банків та правоохоронними органами України. За результатами цієї роботи CSIRTNBU разом із правоохоронними органами вдалося викрити злочинну групу шахраїв [250].

Кіберполіція викрила злочинну групу на привласненні 100 мільйонів гривень українців під виглядом соцвиплат з ЄС. Зловмисники створили понад 400 фішингових посилань для отримання даних банківських карток громадян та привласнення грошей з їхніх рахунків. Злочинну схему викрили співробітники Департаменту кіберполіції спільно зі слідчими Печерського управління поліції за процесуального керівництва Печерської окружної прокуратури Києва та за сприяння фахівців Національного банку України. Дев'ятеро осіб створили та адміністрували понад 400 фейкових вебресурсів для отримання банківських даних громадян. Через сайти українцям пропонували сформувати заявку на виплату грошової допомоги від країн Європейського Союзу. За фішинговими посиланнями потерпілі проходили опитування та зазначали реквізити банківських карток. За місцями проживання фігурантів правоохоронці провели обшуки. Вилучено комп'ютерну техніку, мобільні телефони, банківські картки

та гроші, отримані злочинним шляхом. Відкрито кримінальне провадження за ч. 3 ст. 190 ККУ та ч. 5 ст. 361 ККУ [65].

Крім того, джерелами одержання інформації про кримінальні правопорушення, що вчиняються організованими злочинними групами в умовах воєнного стану можуть бути і інші суб'єкти, що проводять операції з фінансовими ресурсами та фінансовою звітністю, засвідчувальну та реєстраційну діяльність, перевірку господарчо-економічної діяльності, операції нерухомим майном тощо.: нотаріуси, аудиторів, бухгалтерів, ревізорів, банківські установи, товарні біржі.

Також одним із джерел одержання інформації про факт вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є заяви, повідомлення від потерпілих, заявників чи юридичних осіб. Потерпілими від кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами є близькі родичі військовослужбовців, що загинули або зникли безвісти під час здійснення заходів із гарантування національної безпеки і оборони, відсічі й стримування збройної агресії проти України під час дії воєнного стану, внутрішньо-переміщені особи, які були змушені покинути тимчасово окуповані території України, біженці, тощо. Вказані категорії осіб досить часто стають жертвами шахрайських дій з боку організованих злочинних груп, які придумуть різноманітні схеми заволодіння коштами передбаченими для виплат різних видів допомог, в тому числі допомог від міжнародних органів та інституцій. В силу певних обставин, через небажання розголосу такі особи не у всіх випадках повідомляють правоохоронні органи про факти вчинення шахрайських дій стосовно них.

Так, у разі одержання інформації про вчинення кримінального правопорушення із заяв, повідомлень заявників, потерпілих слідчий, деректив органу досудового розслідування встановлює такі обставини: 1) біографічні дані заявника, потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, паспортні дані, місце реєстрації та проживання тощо); 2) інформацію, що стосується обставин вчинення кримінального правопорушення (час, місце,

обстановка і спосіб його вчинення); 3) відомості про підозрюваних осіб (стать, вік, ідентифікаційні дані), їх кількість, інші відомі про них дані; 4) наявність документальних, речових та інших доказів, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, або можуть допомогти в ідентифікації підозрюваних осіб (документи, чеки, договори, електронні листування, записи телефонних розмов, скріншоти переписок в соцмережах, тощо); 5) дані, щодо розміру завданої шкоди.

Крім того, специфіка розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану залежить також від органів досудового розслідування, якими було виявлено та відкрито кримінальне провадження. Аналіз практичних відомостей вказує, що серед таких органів найчастіше досудове розслідування здійснюють слідчі, детективи: Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Національної поліції України.

Вивчення практики розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами, в умовах воєнного стану, дозволяє виділити основні типові тактичні завдання розслідування, вирішення яких носить проблемний характер: оцінка первинного матеріалу, що свідчить про наявність у діяльності певної групи елементів складу кримінального правопорушення; ухвалення рішення про початок досудового розслідування; організація та складання плану досудового розслідування; виявлення організатора та всіх учасників організованої злочинної групи; подолання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану [184, с. 204].

Оцінка первинного матеріалу про факт вчинення кримінального правопорушення організованою злочинною групою в умовах воєнного стану на нашу думку є одним із найважливіших тактичних завдань, оскільки його виконання розпочинається ще до початку розслідування кримінального правопорушення. На даному етапі реалізація тактичних завдань розслідування, передбачає відповіді на такі питання: чи є у діяннях елементи

складу кримінального правопорушення? де та коли вчинялись підготовчі дії та безпосередньо саме кримінальне правопорушення? кримінальне правопорушення було вчинено за попередньою змовою учасників організованої групи одноособово чи у співучасті? скільки фігурантів налічує організована група та їх ролі? вжиті заходи для документування протиправної діяльності фігурантів та досягнуті результати внаслідок їх застосування.

На етапі організації та складання плану досудового розслідування основним є ухвалення процесуальних і організаційних рішень, створення сприятливих умов для початкового і подальшого етапу розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень. Серед тактичних завдань, які потребують вирішення на вказаному етапі варто виділити завдання із встановлення: місця, часу та обстановки кримінального правопорушення; виявлення, фіксація та вилучення його слідів та інших речових доказів; встановлення учасників організованої злочинної групи; встановлення можливих свідків, потерпілих тощо. Крім того на етапі планування досудового розслідування важливим є підбір слідчим тактичних заходів, прийомів, вирішення питання про доцільність та терміновість проведення тих чи інших слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій [187, с. 178-179].

При вирішенні тактичного завдання із встановлення лідера та всіх учасників організованої злочинної групи передбачає встановлення: кількості учасників організованої злочинної групи, стійкості зв'язків між членами групи, наявності єдиної мети діяльності організованої злочинної групи, ієрархії та розподілу функцій між учасниками організованої злочинної групи. Для вирішення тактичного завдання із встановлення лідера організованої злочинної групи важливим є проведення допитів її учасників, а також проведення судово-психологічної експертизи.

Стосовно тактичного завдання із подолання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, то воно може вирішуватись як на етапі оперативно-

розшукової розробки злочинної діяльності організованих злочинних груп так і на стадії на стадії кримінально-процесуальної діяльності, та передбачає постановку та вирішення таких питань: які способи протидії розслідуванню використовує організована злочинна група, наявність корумпованих зв'язків між організованою злочинною групою і посадовими особами органів державної влади чи місцевого самоврядування, чи здійснювались погрози з боку членів організованої злочинної групи відносно свідків, потерпілих [187, с. 178-179].

Отже, забезпечення розкриття кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану залежить від його правильної організації розслідування, яке включає в себе оптимальне планування, управління розслідуванням, вибір тактичних засобів і ефективна взаємодія.

Вказане зумовлює необхідність створення динамічного плану, який можливо було б змінити в будь-який момент внаслідок зміни обставин справи, та в якому відображалася би інформація про кількість епізодів, та осіб, які брали участь у кожному з них; налагодження взаємодії між різними суб'єктами, задля забезпечення розкриття кримінальних правопорушень, які вчиняються організованими злочинними групами в умовах воєнного стану; планування проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій із врахування специфічних умов пов'язаних із ведення бойових дій на території України, наявністю різних небезпечних факторів на деокупованих територіях; необхідність подолання протидії та приховування злочинної діяльності організованої злочинної групи, яка в умовах воєнного стану набула нових форм і способів.

Зазначені напрямки організації розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються організованими злочинними групами в умовах воєнного стану не є вичерпними та залежать від обставин кожного конкретного кримінального правопорушення [187, с. 180].

2.2. Типові слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану

Організація розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану здійснюється на основі ситуаційного підходу, який займає особливе місце в криміналістичній науці. З цього приводу С. В. Великанов слушно зазначає, що ідея ситуаційного підходу широко використовується як у сучасних теоретичних і практичних розробках, так і для модернізації окремих методик розслідування злочинів. Він є спеціальним застосуванням теорії криміналістичної ситуалогії, що використовується в криміналістичній тактиці при формуванні систем тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій і в судовій експертизі при розв'язанні ситуаційних і діагностичних завдань. Ситуаційний підхід диференціює слідчі ситуації початкового й наступного етапів розслідування, характер і зміст інформації, за якими й визначається, які саме слідчі (розшукові) дії будуть проведені й у якій послідовності [18, с. 173].

Серед науковців в криміналістичній науці до тепер точаться дискусії стосовно виділення критеріїв класифікації слідчих ситуацій, найпоширенішими серед яких є: за типом: слідчі, оперативно-розшукові та експертно-криміналістичні [234, с. 214]; за часом виникнення: первинні, похідні та кінцеві [91, с. 145]; за стосунками між учасниками – конфліктні та безконфліктні; за можливістю досягнення мети розслідування – сприятливі і несприятливі [9, с. 302] тощо. При цьому, об'єднуючим фактором для всіх вказаних критеріїв є характер первинного матеріалу про подію кримінального правопорушення, яка є у слідчого органу досудового розслідування.

Вважаємо, що найбільш складним є початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, оскільки перед слідчим, детективом органу досудового розслідування стоїть завдання спрямоване на збирання та отримання

об'єктивної інформації про характер події кримінального правопорушення, обставин, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення організованою злочинною групою, пошук і встановлення її учасників, лідера, виявлення доказів їх причетності до вчинення кримінального правопорушення.

Задля розроблення дієвих напрямів здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, важливим є виокремлення типових слідчих ситуацій та алгоритмів їх вирішення. При цьому, типізація слідчих ситуацій повинна здійснюватись із урахуванням чинників, які впливають на її формування, а також критеріїв їх систематизації.

Серед чинників, які впливають на формування слідчої ситуації в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану можна віднести: сфера та механізм злочинної діяльності організованої злочинної групи; характер організаційної структури організованої злочинної групи; наявність корумпованих та інших зв'язків; джерело фінансування; зв'язки з іншими злочинними групами.

Так, в залежності від напрямів (схеми, види) злочинної діяльності організованої злочинної групи в умовах воєнного стану можна виділити такі слідчі ситуації:

1) організованою злочинною групою вчинене кримінальне правопорушення загальнокримінального спрямування (збільшення кількості вчинення крадіжок, грабежів, розбоїв, що вчиняються в межах окремого регіону, зокрема в місцях ведення активних військових дій, прифронтових територіях, деокупованих територіях);

2) організованою злочинною групою вчинено кримінальне правопорушення в сфері економіки (розкрадання державних коштів, контрабанда, діяльність нелегальних ринків, ухилення від сплати податків і зборів);

3) організованою злочинною групою вчинено шахрайські дії із заволодіння коштами громадян під приводом створення фейкових благодійних та громадських організацій під приводом зборів для допомоги ЗСУ, фейкових оголошень про перевезення біженців за кодон, здачі житла в оренду, привласнення гуманітарної допомоги;

4) надійшли відомості про причетність організованої злочинної групи до вчинення збройного контрабандизму чи торгівлі зброєю (в умовах військового конфлікту злочинні групи можуть використовувати зони ведення активних бойових дій для незаконної торгівлі зброєю та боєприпасами);

5) надійшли відомості про причетність організованої злочинної групи до вчинення дій пов'язаних із незаконним обігом наркотиків (воєнний стан сприяє збільшенню виробництва та поширення наркотиків через незаконні канали);

6) надійшли відомості про причетність організованої злочинної групи до реалізації терористичних актів, диверсій, контррозвідувальної діяльності або поширення екстремістської пропаганди.

За характером корумпованих зв'язків організованих злочинних груп можуть виникати такі слідчі ситуації: кримінальне правопорушення вчинено організованими злочинними групами з добре налагодженими корумпованими зв'язками; окремі члени організованих злочинних груп є високопосадовцями та використовують своє службове становище для вчинення, приховування злочинної діяльності; кримінальне правопорушення вчинено організованими злочинними групами, що не мають постійних налагоджених корумпованих зв'язків та використовують лише одноразові знайомства; кримінальне правопорушення вчинено організованими злочинними групами, які не мають корумпованих зв'язків.

В залежності від джерел фінансування організованої злочинної групи в практичній діяльності органів досудового розслідування виділяють такі слідчі ситуації: організовані злочинні групи використовують легальні ресурси, такі як державна фінансова система, кошти державного, комунального майна тощо, для своєї кримінальної діяльності; організовані злочинні групи використовують

позабюджетні джерела (благодійну допомогу міжнародних і державних установ, гранти, дотації та інші залучені ресурси); діяльність організованої злочинної групи фінансується за рахунок коштів держави-агресора; організована злочинна група використовує інші канали фінансування (в тому числі нелегальні).

Формування слідчої ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану в кожному конкретному випадку залежить від вихідної інформації, якою оперує слідчий, детектив органу досудового розслідування на момент відкриття кримінального провадження. Варто погодитись із твердженням про те, що вихідні слідчі ситуації набувають особливої значущості і затребуваності, оскільки відбивають сукупність умов, при яких здійснюється початковий етап розслідування кримінальних правопорушень [211, с. 105-109].

Таким чином, типізацію початкових слідчих ситуацій в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану необхідно здійснювати за критерієм джерела одержання вихідної інформації про кримінальне правопорушення:

1. Матеріали одержані за результатами проведення фінансових моніторингів, перевірок контролюючих органів, бухгалтерських обліків (37,1 %) (звітів фінансового моніторингу, акти аудиторських перевірок, ревізій тощо), які містять інформацію, що свідчить про вчинення кримінального правопорушення.

Як нами зазначалося вище, органами, що уповноважені здійснювати фінансовий моніторинг є Державна аудиторська служба, Державна служба фінансового моніторингу України, Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку та інші.

Організація та порядок здійснення державного фінансового контролю в Україні регламентується ЗУ «Про основні засади здійснення державного

фінансового контролю в Україні». Законом визначено чотири форм проведення державного фінансового контролю: державний фінансовий аудит, інспектування, перевірки закупівель та моніторинг закупівлі. Орган, уповноважений на здійснення державного фінансового контролю у межах своїх повноважень здійснює перевірку у бюджетній та фінансово-кредитній сферах, зокрема: контроль за цільовим призначенням та використанням бюджетних коштів а також бюджетних зобов'язань; контроль за обліком та фінансовою звітністю; контроль за внутрішніми процесами управління фінансами [153].

Таким чином, у випадках виявлення зловживань і порушень законодавства за результатами проведення відповідних перевірок працівники органу державного фінансового контролю зобов'язані передавати органам досудового розслідування матеріали таких ревізій, а також повідомляти про виявлені зловживання і порушення державним органам і органам, уповноваженим управляти державним майном (ч. 2 ст. 12 Закону) [153]. Всі виявлені під час проведення фінансового контролю документи, в яких міститься інформація про порушення законодавства у сфері державного фінансового контролю вилучаються, про що повідомляється орган досудового розслідування.

За результатами одержання матеріалів державного фінансового контролю слідчий, детектив органу досудового розслідування зобов'язаний здійснити комплекс таких дій:

1) аналіз отриманих матеріалів – вивчити матеріали державного фінансового контролю на предмет наявності ознак кримінального правопорушення, у разі наявності підстав внести відповідні відомості до ЄРДР, визначити правову кваліфікацію відповідно до Кримінального кодексу України;

2) встановити обставини вчинення кримінального правопорушення – аналіз фінансово-господарських операцій, зазначених у документах, виявлення схем ухилення від оподаткування, розкрадання бюджетних коштів, зловживань службовим становищем тощо, визначення періоду, коли відбулося кримінальне

порушення, виявлення суб'єктів, відповідальних за прийняття рішень та виконання фінансових операцій.

3) проведення слідчих (розшукових) дій – провести допити посадових осіб, відповідальних за фінансові операції, здійснити виїмку документів вилучених суб'єктом проведення державного фінансового контролю; провести обшуки та огляди у місцях зберігання фінансової документації, а також у приміщеннях установ та підприємств, де було виявлен окримнальне правопорушення; призначити судово-економічну, почеркознавчу чи бухгалтерську експертизу (за потреби).

4) вжиття заходів забезпечення кримінального провадження – ініціювати накладення арешту на активи або банківські рахунки, забезпечення відшкодування завданих збитків, за необхідності звернутися до суду з клопотанням про відсторонення посадових осіб від виконання обов'язків.

За результатами проведення таких заходів на подальшому етапі розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану можуть виникати такі слідчі ситуації: 1) інформація у матеріалах свідчить про можливе вчинення кримінального правопорушення, але не дає змоги однозначно ідентифікувати осіб, причетних до протиправної діяльності; 2) дані підтверджують факти зловживань, але не відображають повний механізм злочинної діяльності; 3) матеріали підтверджують факт заволодіння коштами, однак відсутні докази щодо кінцевих бенефіціарів або осіб, які ухвалювали злочинні рішення; 4) фіксується наявність фіктивних контрагентів, однак зв'язок із підозрюваними особами не доведений; 5) виявлені дані свідчать про системність і тривалість злочинної діяльності, що вказує на наявність стійкого ОЗГ; 6) виявлено складні та заплутані фінансові потоки через низку підконтрольних юридичних та фізичних осіб, офшорні рахунки, криптовалютні транзакції, що ускладнює встановлення кінцевих вигодонабувачів злочинної діяльності; 7) встановлено транскордонні фінансові потоки, наявність рахунків та активів за кордоном, що потребує міжнародної правової допомоги; 8) встановлені факти мають ознаки

адміністративного або дисциплінарного порушення, але слідчий вбачає ознаки кримінального правопорушення, ситуація потребує оцінки правової кваліфікації дій.

Крім того, в ході таких перевірок може бути виявлено ситуація протидії розслідуванню через: знищення/фальсифікацію документів (наявні ознаки знищення первинної бухгалтерської документації або внесення до неї недостовірних відомостей з метою приховання незаконних операцій; тиску на свідків та потерпілих (отримано інформацію про можливий вплив членів ОЗГ на свідків, потерпілих або посадових осіб, які володіють інформацією про злочинну діяльність; легалізації незаконних доходів (виявлено ознаки інвестування коштів, отриманих злочинним шляхом, у легальний бізнес, придбання цінних активів через фіктивні угоди або складні фінансові інструменти: зловживання воєнним станом у фінансових операціях (виявлено факти використання спрощених процедур, пільг або відсутності належного контролю, пов'язаних з воєнним станом, для здійснення незаконних фінансових операцій (наприклад, з гуманітарною допомогою, державними закупівлями); використання цифрових технологій для приховування слідів (виявлено активне використання засобів анонізації, шифрованого зв'язку, кібератак на інформаційні системи для приховування незаконної діяльності та протидії розслідуванню; ррозгалуженої корупційної мережі (наявні ознаки підкупу посадових осіб контролюючих органів, правоохоронної системи для забезпечення безперешкодної злочинної діяльності та уникнення відповідальності).

Алгоритм дій в такому разі полягає у необхідності встановлення кола осіб, які мали доступ до ухвалення рішень, фінансових потоків, призначення додаткових слідчих (розшукових) дій (проведення допитів, обшуків), оперативно-розшукових заходів, експертиз.

2. Матеріали надійшли за результатами проведення оперативно-розшукових заходів (29,4 %).

Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності як приводу та підстави для початку досудового розслідування визначено у п. 1 статті 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Крім того, такі матеріали можуть бути використані для попередження, виявлення, припинення і розслідування кримінальних правопорушень, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення [152], зокрема і членів організованої злочинної групи.

До таких матеріалів слід відносити – матеріально фіксовані джерела (показання, предмети, документи), що виникають у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності уповноважених на те осіб, які містять відомості (інформацію) про ознаки злочину, причетних до нього осіб, а також інші дані, що мають значення для запобігання, припинення, розкриття розслідування кримінальних правопорушень та надані до органу досудового розслідування в необхідній процесуальній формі (постанова, протокол, рапорт) і можуть бути використані для прийняття рішення про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудового розслідування [97, с. 266].

Таким чином, у разі виявлення ознак кримінального правопорушення оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп до органу досудового розслідування для прийняття рішення про відкриття кримінального провадження [152].

Відповідно до аналізу матеріалів кримінальних проваджень за фактом вчинення кримінального правопорушення організованими злочинними групами в умовах воєнного стану алгоритм дій слідчого, детектива після надходження таких матеріалів разом із мотивованим рапортом оперативного співробітника полягає у невідкладному проведенні заходів із пошуку та виявлення членів організованої злочинної групи, зокрема невідкладне проведення слідчих (розшукових) дій – обшуків, оглядів, допитів, а також негласних слідчих (розшукових) дій – втручання у приватне спілкування, контроль за вчиненням

злочину, виконання спеціального завдання тощо), для збору достаніх даних, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення організованою злочинною групою, а також встановлення її членів.

Важливо зауважити, документування злочинної діяльності організованої злочинної групи на початковому етапі розслідування зумовлює необхідність проведення тактичних операцій для виявлення членів організованої злочинної групи, їх лідера, сфери їх злочинної діяльності, встановлення поширеності злочинного впливу організованої злочинної групи, їх зв'язків.

Зокрема до таких тактичних операцій віднесено: тактична операція «Розподіл функцій» як комплекс слідчих (розшукових) дій та оперативнорозшукових заходів спрямована на встановлення кількості учасників групи (три або більше), розподілу між ними функцій щодо вчинення злочину і факту усвідомлення членами групи, що вони діють сумісно та узгоджено (існування плану злочинної діяльності); тактична операція «Стійкість групи» як комплекс слідчих (розшукових) дій та оперативнорозшукових заходів повинна бути спрямована на встановлення факту існування між членами організованої групи стабільних соціальних зв'язків; тактична операція «Злочинна діяльність групи» має своїм завданням встановлення такої ознаки організованої групи, як її спрямованість на вчинення кількох злочинів, і включає комплекс слідчих (розшукових) дій та оперативнорозшукових заходів щодо виявлення і доказування епізодів злочинної діяльності (злочинів) чи їх підготовки [32, с. 283].

За результатами вжиття таких заходів на подальшому (наступному) етапі розслідування можуть виникнути слідчі ситуації:

1) є достатні дані про вчинення кримінального правопорушення організованою злочинною групою, виявлено її членів та лідера (типовими є такі слідчі (розшукові) дії та заходи: проведення повторних та додаткових слідчих (розшукових) дій, збір додаткових даних про її членів, підготовка обвинувального акта, скерування обвинувального акта відповідно до кримінального процесуального законодавства до судових органів

2) є достатні відомості про вчинення кримінального правопорушення організованою злочинною групою, виявлено її членів, лідер групи невідомий – проведення додаткових слідчих (розшукових) дій (допиту членів організованої злочинної групи, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб для виявлення лідера організованої злочинної групи; проведення негласних слідчих (розшукових) дій (аудіо-, відеоконтроль особи, арешт, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, спостереження за особою, річчю або місцем, моніторинг банківських рахунків).

3) є достатні відомості про вчинення кримінального правопорушення, інформації щодо членів організованої злочинної групи виявити не вдалося – аналіз наявних відомостей для визначення можливих джерел виявлення важливої для кримінального провадження інформації про кримінальне правопорушення, осіб які можуть бути причетні до його вчинення (членів організованої злочинної групи); виявлення «маркерів», характерних для діяльності організованих злочинних груп, зокрема таких як: специфіка предмету злочинного посягання, складний характер вчинення кримінального правопорушення, високий рівень прихованості злочинного діяння, тощо; збір інформації, яка прямо чи побічно вказує на вчинення кримінального правопорушення організованою злочинною групою (нетиповий характер договорів, угод, фінансових операцій, фінансової та/чи бухгалтерської звітності, виділення завищених сум із коштів з державного чи місцевого бюджету для проведення різного роду робіт, закупівель, тощо).

Типовими в такому разі є такі слідчі (розшукові) дії та заходи: надання повторних доручень оперативним підрозділам з метою встановлення особи чи осіб причетних до вчинення кримінального правопорушення, встановити осіб, які можуть повідомити про окремі обставини події кримінального правопорушення, осіб-злочинців; скерування запитів в органи державної влади, установи та організації з метою отримання криміналістично значущої інформації, проведення негласних слідчих (розшукових) дій; вирішення

питання про зупинення кримінального провадження та оголошення підозрюваного в розшук.

3. Відомості про вчинення кримінального правопорушення отримані із заяви потерпілого, заявника чи повідомлення юридичної особи (4,7 %).

У такій ситуації, після отримання відповідної заяви слідчий (детектив) невідкладно повинен провести допити потерпілих, заявників, свідків, огляд місця події, надання доручень оперативним працівникам для встановлення осіб причетних до вчинення кримінального правопорушення. У разі вчинення кримінального правопорушення на території підприємства, установи, організації – обшук та огляд документів, інших матеріалів, які можуть містити сліди вчинення кримінального правопорушення, допитати працівників такого підприємства, установи, організації, призначити негласні слідчі (розшукові) дії – огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, вжиття заходів забезпечення кримінального провадження (накладення арешту на майно активи або банківські рахунки, подання клопотання про відсторонення від посади осіб причетних до вчинення кримінального правопорушення).

Під час проведення допитів керівників, працівників підприємств, установ, організацій де було вчинено кримінальне правопорушення організованою злочинною групою в умовах воєнного стану необхідно встановити наступні обставини щодо: 1) загальних відомостей про підприємство, установу, організацію (назва, форма власності, основні види діяльності, структура управління, керівний склад, розподіл повноважень, наявність державного фінансування або міжнародних грантів (за їх наявності), режим роботи підприємства, умови доступу сторонніх осіб); 2) посада, функціональні обов'язки допитуваної особи (повноваження щодо прийняття фінансових, господарських рішень, наявність доступу до бухгалтерської, фінансової, кадрової документації, чи були зміни у посадових інструкціях або структурі підприємства напередодні вчинення кримінального правопорушення); 3)

виявлених фактів неправомірної діяльності (коли, за яких обставин допитуваний дізнався про можливі порушення, чи спостерігались незвичайні фінансові операції (перерахування коштів, зняття готівки, підозрілі контрагенти), чи були випадки знищення або приховування документів, електронних даних, чи проводились службові перевірки або внутрішні розслідування); 4) функціонування організованої злочинної групи (чи відомо про існування неформальної групи осіб, які ухвалювали рішення поза офіційними повноваженнями, які особи мали найбільший вплив на прийняття рішень, чи були погрози, тиск, вимагання з боку керівництва або сторонніх осіб, чи виявлялись факти хабарництва, розкрадань, зловживань); 5) звернення до правоохоронних чи контролюючих державних органів (чи зверталось підприємство раніше до правоохоронців з приводу порушень, чи проводились перевірки державними органами (податкова, фінансовий моніторинг, аудит), чи є докази (листи, звіти, записи розмов, відео) щодо взаємодії з органами контролю); 6) додаткових відомостей (чи є особи, які можуть підтвердити або уточнити викладені факти, чи були виявлені порушення внутрішніми аудитами або перевітками, чи має працівник доступ до додаткових доказів (документів, електронної переписки), чи були вказівки щодо зміни або подробиці документів з боку керівництва.

Зібрані показання можуть підтвердити причетність організованої злочинної групи до вчинення кримінального правопорушення, розкрити злочинну схему, допомогти ідентифікувати членів організованої злочинної групи та встановити їхню роль у вчиненні кримінального правопорушення.

Серед джерел отримання інформації про кримінальне правопорушення, учинене організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, зокрема пов'язаних із розкраданням коштів державної, комунальної власності є також: з відкритих джерел, закритих-доступних та відкритих реєстрів (ЗМІ, комерційні бази даних, сайти «Ргоzzого», «Публічні закупівлі») [133, с. 30].

Алгоритм дій слідчого в такому випадку включає наступні кроки: реєстрація заяви/повідомлення, оцінка надійності джерела інформації (ЗМІ,

анонімне повідомлення тощо), здійснюється поверхнева перевірка викладених фактів на наявність ознак кримінального правопорушення, збір та аналіз додаткової інформації з доступних джерел, внесення відомостей до ЄРДР (у разі підтвердження ознак кримінального правопорушення).

Якщо в результаті первинної перевірки та аналізу інформації з доступних джерел вбачаються ознаки кримінального правопорушення, передбаченого відповідними статтями Кримінального кодексу України (наприклад, ст. 191 ККУ України - привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, вчинене ОЗГ в умовах воєнного стану), слідчий виносить постанову про внесення відомостей до ЄРДР та розпочинає досудове розслідування. Після внесення відомостей до ЄРДР слідчий проводить комплекс слідчих (розшукових) дій, спрямованих на підтвердження фактів розкрадання, встановлення кола причетних осіб, їхньої ролі в ОЗГ, розміру завданої шкоди, а також на збір доказів їхньої винуватості, зокрема допити заявників, свідків, проведення обшуків з метою виявлення та вилучення документів, електронних носіїв інформації, грошових коштів та іншого майна, призначення судово-економічних, почеркознавчих, технічних та інших експертиз, здійснення тимчасового доступу до речей і документів, застосування заходів забезпечення кримінального провадження (арешт майна, тимчасове відсторонення від посади тощо), здійснення оперативно-розшукових заходів для отримання додаткової інформації про діяльність ОЗГ та їхні злочинні плани.

2.3. Взаємодія слідчого з іншими правоохоронними органами під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану

Не викликає сумніву той факт, що в структурі методики розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану важливе місце займає ефективна організація взаємодії

слідчих (дізнавачів, детективів) з оперативними підрозділами, органами і підрозділами Національної поліції України, а також іншими суб'єктами. Особливості механізму вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, складний характер діяльності організованих злочинних угруповань, розширення способів підготовки, вчинення та приховування злочинної діяльності, що пов'язано із воєнним станом на території України тощо, вимагає необхідності пошуку найбільш оптимальних організаційних форм взаємодії слідчого (дізнавача, детектива) з оперативними підрозділами та іншими органами та організаціями при розслідуванні таких кримінальних правопорушень. В свою чергу налагодження якісної взаємодії повинно здійснюватися шляхом поєднання організаційних, процесуальних, тактико-криміналістичних та оперативно-розшукових заходів [183, с. 141].

З метою ефективного розслідування таких кримінальних правопорушень слідчі, детективи органів досудового розслідування в ході проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій залучають широке коло суб'єктів. Важливим при цьому, є забезпечення злагодженої, скоординованої взаємодії між усіма суб'єктами, які беруть участь у досудовому розслідуванні.

В юридичній літературі під взаємодією розуміють одну із форм організації розслідування кримінальних правопорушень, що полягає в заснованому на Законі співробітництва слідчого з працівниками слідчих підрозділів, що відбувається за єдиним планом, часом та місцем, з метою повного й швидкого розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні, притягнення до кримінальної відповідальності всіх причетних до злочинної діяльності [6, с. 123]. Таку позицію підтримує О. О. Юхно, який відносить взаємодією під час проведення досудового розслідування до організаційної форми діяльності двох і більше осіб, яка спільно узгоджена та регламентована законами й іншими

відомчими нормативно-правовими актами і спрямована на досягнення завдань конкретного кримінального провадження [2, с. 141].

Виходячи з вище зазначеного, слід відзначити, що організаційною складовою розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є заснована на чинному законодавстві взаємодія уповноважених суб'єктів, яка повинна здійснюватися на основі наперед наміченого плану заходів. При цьому, з огляду на характер кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слід враховувати необхідність дотримання конфіденційності під час збирання доказів в ході здійснення такої взаємодії.

Що стосується взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами, то В. Г. Севрук, в контексті дослідження питань протидії злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі, зазначає, що взаємодія правоохоронних органів під час протидії зазначеній категорії кримінальних правопорушень – це узгоджена спільна діяльність у межах своїх повноважень чи за лінією обслуговування одного чи декількох органів (відомств, підрозділів) щодо протидії злочинній діяльності організованих груп і злочинних організацій, які сформовані на етнічній основі, з проведенням оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, а також постійним обміном інформацією, проведенням спеціальних операцій, з урахуванням оперативної обстановки або оперативно-розшукової ситуації, місця, часу, мети та складності (поставлених) завдань, що виражаються через локальний (місцевий), регіональний та загальнодержавний характер [178, с. 212].

С. О. Павленко взаємодію оперативних підрозділів з іншими підрозділами Національної поліції та правоохоронними органами під час протидії організованій злочинності відносить до основних структурних елементів організації оперативно-розшукової діяльності. Автор наголошує на

необхідності пошуку шляхів ефективної взаємодії між органами досудового розслідування та оперативними підрозділами під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами [112, с. 119].

Отже, взаємодією ми вважаємо наперед узгоджену систему дій уповноважених суб'єктів, метою якої є досягнення єдиного результату, використовуючи спільні зусилля, методи й засоби. При цьому, слід зазначити, що у ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слідчий, детектив залучає інші підрозділи правоохоронних органів України, а також працівників державних, приватних і громадських підприємств, установ та організацій, що в свою чергу потребує належної координації дій кожного суб'єкта [183, с. 142].

Крім того, під час організації взаємодії при розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слід враховувати негативні фактори, пов'язані зі збройною агресією російської федерації проти України. З цього приводу, окремі питання координації взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного часу були джерелом дослідження К. О Чаплинського. Автор констатує, що розробка практичних рекомендацій щодо взаємодії слідчих і працівників оперативних підрозділів Національної поліції є, безумовно, одним із пріоритетних напрямків для досягнення мети кримінального провадження, особливо в умовах воєнного стану [220, с. 248].

Закономірностями оптимальної організації розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами, є вивчення окремих аспектів спільної діяльності слідчого, детектива з іншими підрозділами органів Національної поліції, а також іншими органами, організаціями державного чи приватного сектору.

Нами було з'ясовано, що з криміналістичної точки зору взаємодія є формою організації розслідування кримінальних правопорушень; як об'єднання сил, засобів і методів правоохоронних органів; як поєднання й використання повноважень і методів роботи, властивих кожному органу, зумовлене відмінностями в їхній компетенції та формах діяльності; як взаємозв'язок у процесі розкриття й розслідування кримінальних правопорушень [179, с. 46]. Такими чином, саме узгодженість та координованість дій між суб'єктами, які залучаються в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, дозволяє ефективно планувати та проводити необхідний комплекс слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, та інших процесуальних дій і оперативно-розшукових заходів, забезпечити своєчасний обмін доказовою та орієнтовною інформацією, висунення та перевірку слідчих версій, виявлення учасників організованого злочинного угруповання [183, с.142].

Зміст висвітлення питання про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами і підрозділами поліції, підрозділами сектору безпеки і оборони під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану становить собою сукупність взаємопов'язаних елементів: 1) правова основа взаємодії – система законів, положень та міжнародних угод, які регулюють взаємодію між різними суб'єктами у контексті розслідування кримінальних правопорушень, зокрема тих, які вчинені організованими злочинними групами в умовах воєнного стану; 2) організаційно-управлінський аспект взаємодії в контексті розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану –це система дій та процесів, спрямованих на організацію та ефективне керівництво роботою різних структур та суб'єктів, задіяних у боротьбі з організованою злочинністю, забезпечує координацію, співпрацю та взаємодію різних органів та служб з метою досягнення спільних цілей; 3) тактико-криміналістичний аспект взаємодії виявляється в конкретних заходах та діях, спрямованих на ефективне

ведення розслідування кримінальних правопорушень, зокрема тих, які вчинені організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, шляхом використання криміналістичних методів та технік для збору та аналізу доказів, виявлення злочинців; 4) психологічний аспект взаємодії полягає у створенні сприятливих умов для ефективного співробітництва між уповноваженими суб'єктами, налагодження належного рівня комунікації, яка полягає в чіткому та відкритому обміні інформацією, що допомагає досягти кращих результатів у розслідуванні, шляхом використання прийомів психологічного впливу [183, с. 143].

Нормативно-правове регулювання взаємодії уповноважених суб'єктів під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами в умовах воєнного стану складає собою закони та підзаконні нормативно-правові акти загальної дії (Конституція України [71], Закони України «Про Національну поліцію» [137], «Про Службу безпеки України» [157], «Про Бюро економічної безпеки України» [136], Положення НПУ «Про Департамент стратегічних розслідувань» [127], тощо), міжнародні угоди щодо співпраці в розслідуванні організованої злочинності (стандарти та конвенції, прийняті міжнародними організаціями, що регулюють спільні дії у боротьбі з організованою злочинністю, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [69], Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в сфері боротьби з організованою злочинністю [213], тощо); нормативно-правові акти, що встановлюють процесуальний порядок розслідування кримінальних правопорушень [78]; відомчі нормативно-правові акти, що регулюють порядок обміну інформацією між правоохоронними органами та іншими відомствами («Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні і розслідуванні» [143], «Інструкція про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю» [144], тощо); окремі нормативно-

правові акти в сфері обміну конфіденційною інформацією між різними суб'єктами в системі правосуддя (Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»[152], «Інструкція про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні») [145]; норми, які визначають порядок функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, правоохоронних, судових органів в умовах введення режиму воєнного стану (Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [155], «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану»[137]) [183, с. 143-144].

Організаційно-управлінський аспект взаємодії передбачає складну діяльність слідчих органів досудового розслідування із визначення напрямів, форм, суб'єктів взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану та безпосереднє керівництво цим процесом на усіх її етапах [183, с. 144].

Не викликає сумніву той факт, що ефективність розслідування кримінальних правопорушень залежить від взаємодії органів досудового розслідування з органами та підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову, експертну діяльність, а також у межах компетенції з іншими правоохоронними та контролюючими органами України, центральними органами виконавчої влади як погодженої діяльності, що забезпечує швидкість та якість розслідування [217, с. 254].

В контексті розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, розглянемо взаємодію слідчих підрозділів Національної поліції України з оперативними підрозділами, а також іншими правоохоронними органами, та іншими компетентними органами та організаціями.

Перш за все слід звернути увагу на види та форми взаємодії під час розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень. Так окремі науковці виділяють види взаємодії уповноважених органів залежно від рівня виконуваних завдань: тактична взаємодія; оперативна взаємодія; взаємодія стратегічного значення. Залежно від форм її реалізації: взаємодію як співробітництво, спільну діяльність суб'єктів, які ведуть боротьбу із злочинністю, та надання допомоги [38, с. 10].

Натомість в Наказі МВС та Центрального управління служби безпеки України № 317/235 від 10.06.2011 «Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю» [144] виокремлено два напрями взаємодії стратегічний та тактичний. Де суть стратегічного напрямку полягає в організації реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, усунення причин і умов її існування, удосконалення правової бази боротьби з організованою злочинністю. Тактичного – у виявленні, документуванні й припиненні діяльності організованих злочинних груп, злочинних організацій, попередження, розкритті й розслідуванні учинених ними злочинів, розшук, затриманні учасників організованих злочинних формувань, відшкодуванні збитків державі, фізичним та юридичним особам [183, с. 145].

Крім того, вказаний нормативно-правовий акт містить положення, щодо визначення форм взаємодії, заходів та порядку обміну інформацією між спеціальними підрозділами, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю [144]. Проте слід наголосити на тому, що зазначена інструкція містить низку положень, що є застарілими, зокрема в частині визначення органів, уповноважених на здійснення боротьби з організованою злочинністю, що в свою чергу потребує відповідної реакції з боку законодавця.

Більшість науковців серед форм взаємодії виділяє процесуальні (формальні), що регулюються кримінальним процесуальним законом та непроцесуальні (неформальні) форми взаємодії слідчого з іншими правоохоронними органами. Під час розслідування кримінальних

правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слідчі, детективи органів досудового розслідування взаємодіють із працівниками оперативних підрозділів [183, с. 145].

У відповідності до ст. 5 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», та з урахуванням підслідності, до підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність зокрема під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану віднесено: підрозділи кримінальної та спеціальної поліції Національної поліції України; оперативні, оперативно-технічні, внутрішнього контролю, забезпечення особистої безпеки Державного бюро розслідувань; оперативні підрозділи Центрального управління, регіональних органів та органів військової контррозвідки Служби безпеки України; агентурні розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки Служби зовнішньої розвідки України; розвідувальні органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), підрозділи забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки, оперативного документування, оперативно-розшукові та оперативно-технічні Державної прикордонної служби України; оперативні, оперативно-технічні, власної безпеки розвідувального органу Міністерства оборони України; детективи, оперативно-технічні, внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; підрозділи детективів, оперативно-технічні підрозділи Бюро економічної безпеки України [152].

Взаємодію слідчих із працівниками оперативних підрозділів визначають як узгоджені, такі, що випливають із завдань кримінального судочинства, комплексні (процесуальні й оперативно-розшукові) дії, метою яких є розкриття, розслідування та запобігання злочинам, притягнення до відповідальності винних осіб виключно на підставах, визначених нормами кримінального процесуального закону, нормативними актами, що здійснюється за суворого розмежування компетенції в межах наданих повноважень шляхом

найефективнішого поєднання дозволених їм заходів і матеріального забезпечення за умов збереження таємниці досудового розслідування та джерел отримання конфіденційних відомостей [116].

Таким чином, взаємодія слідчих органів досудового розслідування і працівників оперативних підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами – це взаємоузгоджена діяльність, що відбувається під керівництвом слідчого, здійснюється на усіх етапах розслідування, та полягає у спільному плануванні розслідування, проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, розподілу обов'язків кожного суб'єкта взаємодії залежно від його посадових обов'язків з метою швидкого, повного й усебічного з'ясування всіх обставин кримінального провадження, пошуку винних осіб і притягнення їх до кримінальної відповідальності [183, с. 145].

У науковій літературі є низка підходів до визначення форм взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів Національної поліції України. З огляду на особливості роботи слідчого й оперативного підрозділів, їхню процесуальну співпрацю можна поділити на три форми: організаційні, процесуальні й результативні [240, с. 219]. Деякі науковці взаємодію оперативних підрозділів правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю поділяють на внутрішню та зовнішню [202, с. 229]. В контексті нашого дослідження ми виділяємо процесуальну та непроцесуальну або ж організаційну форми взаємодії слідчих, детективів органу досудового розслідування з оперативними підрозділами.

Серед оперативних підрозділів Національної поліції України, під час організації взаємодії, при розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, особливе місце займають оперативні підрозділи Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції. Оперативні співробітники вказаних підрозділів здійснюють збір первинної оперативно-розшукової інформації про діяльність організованої злочинної групи, із подальшою їх передачею слідчому,

детективу органу досудового розслідування, оперативне супроводження, спільне проведення оперативно-розшукових заходів [185, с. 329].

Аналіз анкетування слідчих органів досудового розслідування та оперативних співробітників дозволяє виділити такі процесуальні форми взаємодії слідчих із працівниками оперативних підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: спільна діяльність в слідчо-оперативній групі (98,3 %); виконання доручення слідчого, про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (95,7 %); проведення оперативно-розшукових заходів з метою встановлення учасників організованої злочинної групи, та інформування слідчого про результати їх виконання (78,3 %); спільне проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (89,4 %); передача слідчому матеріалів про виявлені шляхом проведення оперативно-розшукових заходів ознаки правопорушення для вирішення питання про початок досудового розслідування (34,6 %) [183, с. 145-146].

Крім того, аналіз Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні дозволяє виділити також таку процесуальну форму взаємодії слідчого з оперативними працівниками, як складання мотивувального рапорту який доповідає слідчому для прийняття ним рішення про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на перевірку та фіксацію протиправних дій, та можливість змінити запобіжний захід на більш суворий у порядку, встановленому КПК України. Зокрема, за наявності у оперативного працівника достовірної інформації про наміри підозрюваного, до якого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, переховуватися від органів досудового розслідування, незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, експерта, спеціаліста у тому самому кримінальному провадженні, вчинити інше

кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, в якому підозрюється він складає відповідним рапорт до слідчого, в якому викладає всі виявлені ним обставини, що свідчать про необхідність прийняття відповідного рішення [143].

В ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану важливим є своєчасне виконання доручень слідчого, зокрема що стосуються виявлення та опитування осіб, які можуть бути допитані у кримінальному провадженні; виявлення осіб, яким відомо про діяльність організованої злочинної групи чи ймовірних її учасників, або які стали потерпілими від її злочинної діяльності; здійснення оперативно-розшукових заходів з метою збирання відомостей про учасників організованої злочинної групи; здійснення перевірки осіб, які можуть бути учасниками організованої злочинної групи, місць їх можливого перебування, виявлення відомостей, що можуть свідчити про діяльність організованої злочинної групи; пошук та налагодження осіб, які сприяють розслідуванню та надіють оперативно значущу інформацію, щодо діяльності організованої злочинної групи, на конфіденційній основі; переслідування по гарячих слідах [183, с. 146].

Необхідність своєчасного виконання доручень обумовлена низкою факторів, в тому числі пов'язаних із військовими діями: наявність ризиків пов'язаних із втратою чи спотворенням слідів злочинної діяльності організованих злочинних груп; використання військової обстановки для маскування своїх злочинних дій та уникнення виявлення; обмеження доступу до територій, де вчиняються злочинні дії, а також до загострення суспільно-політичної ситуації, що ускладнює роботу правоохоронних органів та збільшує ризики для слідства; використання корупційних зв'язків для приховування злочинної діяльності; надання підозрюваним (обвинуваченим) завідомо неправдивих показань, які необхідно перевірити; залучення військових ресурсів або використання військових об'єктів для вчинення кримінальних правопорушень або як засоби приховування [183, с. 146].

Взаємодія між органами досудового розслідування та оперативних підрозділів не є можливою без належного керівництва. За допомогою керівництва уточнюються цілі та завдання взаємодії, конкретизуються прийоми та методи, відпрацьовується тактика та стратегія, підвищується ефективність, досягається кінцевий результат [197, с. 337].

При цьому, на сьогодні невирішеною залишається проблема організація взаємодії слідчих з оперативними підрозділами, що проявляється в неможливості здійснення останніми активної оперативно-розшукової діяльності за причини недостатності, упущення необхідного рівня її нормативно-правової регламентації, внаслідок чого досудове розслідування, залишається малоефективним [113, с. 95].

Здійснивши аналіз анкетування слідчих та оперативних працівників підрозділів Національної поліції України, серед факторів, що негативно впливають на ефективне здійснення взаємодії між вказаними суб'єктами під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, слід виокремити: несвоєчасне виконання доручень слідчого (100 %); недостатня ефективність комплексу оперативно-розшукових заходів (90,8 %); відсутність належного обміну інформацією між слідчим та оперативним працівником (84,2 %); обмеження процесуального статусу оперативного працівника у праві здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (53,3 %); відсутність спільного плану розслідування розглядуваної категорії кримінальних правопорушень, планування слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (79,2 %); недостатня професійна обізнаність щодо розслідування подібних категорій кримінальних правопорушень (83,3 %) (Додаток А).

Задля усунення вище зазначених факторів, зокрема що стосується несвоєчасного виконання доручень слідчого, слід зазначити, що кримінальне процесуальне законодавство не встановлює чітких строків виконання таких

доручень. При цьому, частими причинами їх несвоєчасного виконання є відсутність взаєморозуміння між слідчим та оперативним працівником, щодо заходів необхідних до виконання, що призводить до неякісного або ж несвоєчасного їх здійснення. Обумовлене це необхідністю об'єднання зусиль слідчого та оперативного працівника під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану [183, с. 146-147].

В умовах воєнного стану, коли є потреба в діяльності органів досудового розслідування в максимально короткі терміни, з максимальною концентрацією зусиль на досягненні поставленої мети – злагоджені і чітко скоординовані, ефективно керовані їх дії набувають особливої актуальності. Тому такі основні підстави взаємодії оперативних і слідчих підрозділів як: однакова юридична сила процесуальних актів слідчого та працівників оперативних підрозділів; спільність мети й завдань оперативних працівників і слідчого (адже при об'єднанні зусиль органи досудового розслідування й оперативні підрозділи зможуть ефективно виконати свої задачі); необхідність використання можливостей оперативного підрозділу та слідчого [222, с. 250].

Так, однією із таких форм є створення слідчо-оперативних груп, діяльність яких регламентована Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. Відповідно до вказаної Інструкції з метою усебічного, повного і неупередженого досудового розслідування у складних та великих за обсягом кримінальних провадженнях, а також щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених в умовах неочевидності, кримінальних правопорушень, які набули суспільного резонансу або учинені на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України, утворюються СОГ [143]. Крім того, Інструкція визначає також додаткову мету створення та діяльності СОГ, а саме задля здійснення ефективної взаємодії між слідчим та оперативним працівником під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях, у

яких здійснення досудового розслідування доручено Генеральним прокурором України, його заступниками, керівниками регіональних прокуратур за вмотивованими постановами, у разі неефективного досудового розслідування [143].

Зважаючи на той факт, що для кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану притаманна багатоепізодність, активна протидія з боку учасників угруповання, наявність корумпованих зв'язків, чітке планування підготовки, вчинення та приховування тяжких та особливо тяжких злочинів, поширення їх злочинного впливу на найбільш стратегічно важливі галузі економіки (оборонно-промислові комплекси, паливно-енергетичний, інфраструктурний тощо), діяльність таких злочинних угруповань часто виходить за межі однієї адміністративно-територіальної одиниці, доцільним є використання групового методу розслідування подібної категорії кримінальних правопорушень [183, с. 147].

Груповий метод розслідування знайшов своє оформлення у вигляді слідчих та слідчо-оперативних груп, метою якого є органічне поєднання слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів під єдиним керівництвом [102, с. 166]. Груповий метод розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, є системним підходом, який передбачає спільну діяльність різних служб та спеціалізованих органів з метою виявлення, припинення та розкриття злочинних схем організованих злочинних груп, викриття їх лідерів. Основні аспекти групового методу розслідування включають: спільну координацію дій, обмін інформацією для виявлення злочинних схем; планування та проведення спільних операцій, спрямованих на припинення діяльності організованих злочинних груп; експертна підтримка, залучення експертів із різних сфер, таких як фінанси, бухгалтерія, аудит, для проведення аналізу фінансових операцій та виявлення фінансових, бюджетних інших кримінальних правопорушень; спільне використання ресурсів, та технічних

можливостей для забезпечення успішного розслідування, включаючи доступ до баз даних, аналітичних інструментів тощо [183, с. 147].

Крім того, слід зазначити, що кожен учасник спільної слідчої групи є суб'єктом психологічного впливу, та в свою чергу повинен володіти правовими та психологічними знаннями, організаційними й комунікативними вміннями та навичками роботи, як усередині групи, так і поза її межами, під час виконання службових обов'язків. Доцільно в цьому контексті виокремити аналітичні (здатність встановлювати закономірності та знаходити шляхи виконання завдань), діагностичні (визначення рівня розвитку правової свідомості окремих осіб і колективу загалом), прогностичні (вибір методів, прийомів і засобів задля об'єктивізації процесу встановлення причин і внутрішніх механізмів конкретних діянь правопорушника, а також відповідальність прокурорів, слідчих щодо визнання необхідності залучення фахівців під час розслідування кримінального правопорушення), інформаційні (комунікаційність й обмін досвідом), конструктивні (визначення специфічних форм і методів роботи, з урахуванням конкретної ситуації), організаційні (встановлення різних форм взаємодії учасників кримінального провадження) вміння [75, с. 111; 229, с. 115].

Таким чином, використання групового методу розслідування розглядуваної категорії кримінальних правопорушень забезпечує забезпечуючи координацію дій між слідчим органу досудового розслідування, оперативними підрозділами, іншими правоохоронними органами, а також іншими суб'єктами, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю.

Ще однією формою взаємодії слідчих, детективів з оперативними підрозділами є їх спільна діяльність за результатами здійснення оперативного супроводження розслідування. Як нами зазначалось раніше, одним із джерел отримання інформації про кримінальні правопорушення, учинені організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є відомості, одержані оперативними співробітниками за результатами оперативно-розшукових заходів. Оперативний супровід досудового розслідування забезпечується з моменту створення СОГ і до ухвалення судом вироку або

постановлення ухвали, які набрали законної сили, або у разі закриття кримінального провадження [143]. Основна мета оперативного супроводження полягає у здійсненні комплексу оперативно-розшукових заходів із збору інформації про діяльність організованої злочинної групи, пошуку і виявлення її членів, пошуку та фіксації інших доказових відомостей, припинення протиправної діяльності організованої злочинної групи, вжиття заходів з подолання протидії розслідуванню.

Взаємодія слідчого, детектива з оперативними працівниками в ході здійснення оперативного супроводження розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану відбувається у декілька етапів:

1. Аналіз вихідних відомостей та прийняття рішення слідчим, детективом щодо необхідності отримання інформації про кримінальне правопорушення, осіб – членів організованої злочинної групи, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів під час проведення слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій, що оформлюється відповідним дорученням оперативному працівнику, який здійснює оперативне супроводження.

2. Виконання доручень оперативним працівником шляхом проведення оперативно-розшукових заходів і засобів, збір та документування відомостей, інформування слідчого, детектива про результати проведення відповідних заходів, а також іншої інформації, отриманої в ході виконання доручення.

3. Оцінка слідчим, детективом одержаних матеріалів та прийняття рішення про долучення їх до кримінального провадження, необхідності проведення додаткової чи повторної перевірки.

Слід наголосити, що фактором, який ускладнює розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами є застосування ними активних заходів протидії розслідуванню та викриттю членів організованої злочинної групи, її лідера, шляхом використання

корумпованих зв'язків, підкупом службових осіб, працівників правоохоронних органів, прокуратури чи суду.

Вказане зумовлює необхідність проведення спільної роботи слідчого, детектива з оперативними працівниками задля запобігання спробам протидії з боку учасників організованої злочинної групи, або ж їх усунення. З цією метою слідчими, детективами органу досудового розслідування спільно з оперативними працівниками слід провести комплекс таких заходів: невідкладного проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих розшукових дій задля запобігання знищення, втрати чи спотворення доказів вчинення кримінального правопорушення; виявленні активних членів організованої злочинної групи, які чинять протидію; встановлення корупційних та інших зв'язків організованої злочинної групи; попередження та нейтралізація неправомірного впливу на учасників досудового розслідування з боку членів організованої злочинної групи; забезпечення захисту свідків, потерпілих у кримінальному провадженні; вжиття заходів щодо збереження доказової інформації; виявленні членів організованої злочинної групи, які готові співпрацювати зі слідством; проведення заходів зі встановлення інших очевидців, свідків, потерпілих, які раніше не були відомі слідству.

Характерною особливістю використання непроцесуальних форм взаємодії слідчого органу досудового розслідування з оперативними підрозділами є те, що найчастіше вона здійснюється під час розслідуванні багатоепізодних кримінальних правопорушеннях, тяжких чи особливо тяжких злочинів, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, про факт вчинення кримінального правопорушення стало відомо за результатами проведення оперативно-розшукових заходів.

За результатами аналізу анкетування, проведеного серед слідчих та оперативних працівників підрозділів Національної поліції України можна виокремити наступні їх форми: спільне планування розслідування, обговорення та розробка стратегії розслідування (95,8 %); груповий аналіз матеріалів кримінального провадження, наявних доказів (80,3 %); обмін досвідом та

порадами для вирішення проблемних питань (70,8 %); обмін інформацією та технічними засобами; надання оперативної інформації (83,3 %) (Додаток А).

Зазначені форми взаємодії можна згрупувати за такими напрямками діяльності: інформаційно-аналітична (взаємний обмін інформацією, в ході якого оперативні працівники передають слідчим отриману під час здійснення своєї діяльності інформацію, яка може бути корисною для розслідування; спільний аналіз доказів та матеріалів кримінального провадження для об'єднання знань для більш ефективного аналізу та інтерпретації отриманих доказів, висунення слідчих версій); стратегічна (обговорення та розробка стратегії розслідування, визначення ролей та завдань кожного учасника, обговорення та розробка тактичних планів для спільних операцій та заходів, узгодження та визначення основних напрямків розслідування для досягнення спільних цілей); техніко-криміналістична (спільне використання ресурсів, обмін технічними засобами; взаємна підтримка у використанні спеціальних технічних засобів та обладнання для ефективного розслідування; доступ до спільних баз даних та ресурсів для зручного обміну інформацією); консультативна (обмін досвідом та порадами для вирішення конкретних труднощів у розслідуванні) [183, с. 148].

При цьому, слушною є думка О. Л. Дульського, Т. І. Лелюк про те, що неофіційна допомога може включати (але не обмежується) отриманням інформації з реєстрів, перевірку інформації в поліцейських базах даних, тощо, важливість її полягає у тому, що здійснення неформальних консультувань сприяють визначенню напряму розслідування, а також потреб та обсягу надання в подальшому офіційної допомоги. Крім того, автори наголошують, що всі відомості, отримані в процесі здійснення неформального співробітництва не є доказом та не можуть бути використані в подальшому в досудовому розслідуванні чи судовому розгляді [244, с. 91].

Однією з форм непроцесуальної взаємодії слідчого, детектива з працівниками оперативних підрозділів є спільне планування розслідування, що зважаючи на складний характер, багатоепізодність кримінальних

правопорушен, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, сприяє чіткій організації спільної роботи слідчого, детектива та оперативних працівників, розмежування завдань з метою ефективного використання навних сил та засобів.

Планування розслідування може здійснюватися на усіх його етапах, як на початковому – під час отримання та перевірки слідчим, детективом матеріалі за результатами проведення оперативно-розшукових заходів, що містять дані про підготовку чи вчинення кримінального правопорушення організованою злочинною групою; так і на протязі всього процесу розслідування (в межах оперативного супроводження, діяльності в слідчо-оперативній групі).

Зокрема на початковому етапі, слідчий, детектив спільно з оперативним працівником здійснюють аналіз отриманих за результатами проведення оперативно-розшукових заходів відомостей, складають план розслідування, визначають послідовність проведення процесуальних дій з урахуванням тактичних ризиків, приймають рішення про заходи забезпечення безпеки свідків, потерпілих, заходи нейтралізації можливої протидії з боку учасників організованої злочинної групи. На наступних етапах спільного планування розслідування такої категорії кримінальних правопорушень слід говорити про взаємне узгодження планів проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, вибір техніко та тактико-криміналістичних засобів; попереднє обговорення завдань, які ставляться слідчим, детективом оперативному співробітнику в дорученні, спільне вжиття заходів щодо запобігання протидії розслідуванню з боку членів організованої злочинної групи.

Крім того, на сьогодні пріоритетними напрямками взаємодії слідчих органів досудового розслідування з оперативними підрозділами в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є: виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами, діяльність яких фінансується за рахунок держави-

агресора; спільна робота з контррозвідувальними підрозділами для виявлення зв'язків організованої злочинної групи з іноземними структурами, зокрема з державою-агресором; організація спільних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших оперативно-розшукових заходів для збору доказів, пов'язаних з діяльністю злочинної групи; проведення спільних перевірок із залученням спеціально уповноважених державних органів для виявлення та замороження незаконних активів, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням; спільна робота з кіберпідрозділами для виявлення та нейтралізації кіберзагроз, пов'язаних з діяльністю злочинної групи; проведення оперативних нарад для координації дій та обміну інформацією між слідчим, детективом та оперативними підрозділами; формування спільних слідчих груп для розслідування тяжких, особливо тяжких, багатоепізодних кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними задля ефективного розподілу ресурсів та завдань; впровадження та використання сучасних технологій.

Так, на сьогодні в криміналістичній науці актуальності набуває вивчення можливостей використання інноваційних технологій штучного інтелекту в процесі розслідування кримінальних правопорушень, зокрема для боротьби з організованою злочинністю. Показовим є досвід Сполучених Штатів Америки, де нормативно-правова база передбачає можливість використання систем ШІ для автоматизованого аналізу комунікацій, включаючи телефонні розмови та електронне листування, що суттєво підвищує ефективність виявлення та розслідування злочинів правоохоронними органами. Законодавство США, що передбачає використання штучного інтелекту для автоматичного аналізу телефонних розмов та електронної пошти, включає декілька ключових законів і положень, які регулюють цю сферу. Найбільш відомими є Electronic Communications Privacy Act (ECPA), Foreign Intelligence Surveillance Act (FISA), і USA PATRIOT Act [243; 14, с. 820].

В контексті нашого дослідження, використання можливостей штучного інтелекту набуває актуальності під час аналізу вихідної інформації, висунення слідчих ситуацій та слідчих версій, прогнозування можливих заходів протидії розслідуванню з боку членів організованого злочинного угруповання, планування невідкладних слідчих (розшукових) дій, обрання стратегії розслідування із найменшим тактичним ризиком, прогнозування негативних наслідків, що можуть виникати в ході розслідування із наперед розробленим комплексом заходів щодо їх запобігання, повного або часткового усунення, проведення моніторингу активності та дій злочинного середовища, соціальних процесів та явищ з подальшою обробкою отриманих даних відповідними фахівцями.

Також, в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану у слідчих органів досудового розслідування виникає необхідність взаємодії з іншими органами, серед завдань яких є боротьба з організованою злочинністю. Такими органами в межах їх компетенції є: підрозділи Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки, Національне антикорупційне бюро тощо. Зокрема, слідчі органів досудового розслідування спільно із іншими правоохоронними органами проводять комплексні заходи щодо виявлення, документування та затримання учасників організованих злочинних угруповань [183, с. 148].

Тому процес взаємодії слідчого з іншими працівниками правоохоронних органів постає як часово-просторовий процес, що передбачає: 1) прийняття слідчим рішення про взаємодію з працівниками зазначених вище органів; 2) діяльність цих працівників щодо виконання рішення слідчого; 3) процесуальну й іншу діяльність слідчого, пов'язану з оцінкою доказової та орієнтуючої інформації, отриманої завдяки взаємодії, а також використання її під час розслідування [165, с. 188].

При цьому, слід зауважити, що у своїй діяльності зазначені правоохоронні органи перебувають на одному організаційно-правовому рівні. Це означає, що

між такими органами відсутні субординаційні зв'язки та відносини, ці органи не підпорядковані один одному, у зв'язку із чим майже виключено застосування субординації, залежності, підвідомчості, підконтрольності та подібних методів наказового та примусового впливу [68, с. 64].

З огляду на той факт, що слідчі, детективи в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами взаємодіють із широким колом інших правоохоронних органів, доцільно на нашу думку використовувати метод координації, який полягає у здійсненні взаємного обміну інформацією стосовно розслідування таких кримінальних правопорушень, проведення спільних нарад, спільного планування та контролю за розслідуванням, чіткого розподілу повноважень, задля запобігання їх дублювання, тощо.

Метод координації передбачає наявність «горизонтальних» відносин управління та регулювання, на відміну від «вертикальних» відносин підпорядкування. Такими правовідносинами є правовідносинами, у яких сторони юридично рівноправні, тому у цих правовідносинах фактично відсутні владні приписи однієї сторони, які є обов'язковими для виконання іншими сторонами. Тому метод координації під час взаємодії державних органів формує диспозитивне, децентралізоване регулювання, та полягає в необхідності узгодження дій всіма суб'єктами взаємодії [68, с. 65].

На сьогодні питання організації взаємодії слідчих з іншими правоохоронними органами під час розслідування кримінальних правопорушень, в тому числі учинених організованими злочинними групами не врегульоване жодним нормативно-правовим актом. Єдиним відомчим актом є Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, проте вона обмежена виключно координацією взаємодії між органами та підрозділами в структурі Національної поліції України. Іншим підвідомчим нормативно-правовим актом є Інструкція про взаємодію правоохоронних органів у сфері

боротьби з організованою злочинністю, затверджена Наказом МВС та Центрального управління служби безпеки України № 317/235 від 10.06.2011 [144], проте як нами зазначалось раніше норми цієї Інструкції давно не оновлювались, є застарілими та не відповідають сучасному законодавству та потребам практики. Саме тому, на нашу думку необхідна розробка нового підвідомчого нормативно-правового акту, який визначав би порядок організації взаємодії правоохоронних органів, а також інших органів державного нагляду та контролю, зокрема у сфері господарської діяльності, під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями.

Прикладом відповідного нормативно-правового акту може слугувати Порядок взаємодії між органами прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України, уповноваженими органами державного нагляду (контролю), державними спеціалізованими установами під час виявлення та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довілля, затверджений Наказом Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства захисту довілля та природних ресурсів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України та іншими органами від 16 червня 2022 року № 94/363/150/226/356 [148].

Пропонований нами порядок повинен визначати процедуру взаємодії між органами прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України, ДБР, БЕБ, уповноваженими органами державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності та державними спеціалізованими установами з метою ефективного виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами. Основні положення такого Порядку повинні визначати перелік органів, уповноважених на здійснення боротьби з організованою злочинністю, а також уповноважених органів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, у сфері державного фінансового контролю, розмежування їх повноважень,

визначення основних форм, методів та способів взаємодії, порядку інформування органом державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, у сфері державного фінансового контролю, про виявлені порушення законодавства, які містять ознаки кримінального правопорушення за результатами проведення контрольно-наглядових діяльності, передачі матеріалів за результатами проведення державного нагляду (контролю), а також порядку залучення до проведення слідчих (розшукових) дій інших процесуальних дій відповідних спеціалістів.

З метою ефективного розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, зокрема пов'язаних із протиправною їх діяльністю в економічній сфері, слідчі, детективи органів досудового розслідування взаємодіють із такими державними органами: Державна податкова служба України (59,1 %), Державна аудиторська служба України (81,6 %), Агентство з розшуку та менеджменту активів (95,8 %), Фонд державного майна (44,1 %), Державна служба фінансового моніторингу України (85,8 %) тощо (Додаток А).

Взаємодія слідчого із вище зазначеними органами в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами може відбуватись у таких формах: надіслання запитів на отримання інформації з баз даних, володільцями яких є вказані органи; передача відомостей за фактами проведення перевірок в межах виконання контрольних функцій, які можуть містити ознаки вчинення кримінального правопорушення; проведення спільних заходів, спрямованих на боротьбу із злочинними проявами організованих злочинних груп; отримання консультацій з питань, що стосуються розслідування вказаних категорій кримінальних правопорушень [183, с. 148].

Також при здійсненні оперативно-розшукової діяльності досить важливою є співпраця, зокрема з Держфінмоніторингом. Така взаємодія відбувається шляхом надання надання Держфінмоніторингом узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалів за результатами фінансового

моніторингу. Передача вище зазначених даних регулюється Кримінальним процесуальним кодексом України, Кримінальним кодексом України, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» тощо [133, с. 65]. Так, відповідно до п. 4 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» узагальнені матеріали є підставою для здійснення оперативно-розшукової діяльності [152].

Яскравим прикладом такої взаємодії, є викриття організованої злочинної групи за фактом незаконного привласнення підрядниками коштів, виділених на будівництво лінії метрополітену в Києві, співробітниками департаменту стратегічних розслідувань спільно з Головним слідчим управлінням, співробітниками Офісу генерального прокурора та Державної податкової служби. Зокрема було встановлено, що у період з 2018 по 2022 роки між київським метрополітеном та підрядником було укладено договір на 5,9 млрд грн, який профінансовано на 4 млрд грн. Протягом вказаного періоду на рахунки підконтрольних підприємств як передоплату за будівельні роботи перераховано ще 530 млн грн, незважаючи на те, що ці підприємства не мали відповідних кваліфікованих працівників і власної спецтехніки. Спільними діями зазначених органів проведено 30 обшуків за адресами фігурантів та вилучили фінансово-господарську документацію, електронні носії інформації, що містять важливі для досудового розслідування відомості. Крім того, для запобігання подальшим сумнівним операціям із бюджетними коштами з ініціативи поліції Державна служба фінансового моніторингу України заблокувала 160 млн грн, які були на рахунках, задіяних у протиправній схемі підприємств. [134].

Крім того, в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану нерідко виникає необхідність залученням компетентних органів іноземних держав (поліцейські та правоохоронні органи іноземних держав, в тому числі, які спеціалізуються на боротьбі з організованою злочинністю, іноземні органи прокуратури, які можуть співпрацювати через міжнародну правову допомогу у кримінальних

справах (наприклад, передача доказів, екстрадиція, допити свідків); спеціалізовані агентства Європол, Інтерпол, Євроюст, які координують боротьбу з транснаціональною злочинністю; тощо).

В межах такої взаємодії компетентні правоохоронні органи здійснюють: обмін інформацією про підготовку до вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами, які мають транснаціональні зв'язки; проведення спільних операцій щодо виявлення, документування та затримання членів організованої злочинної групи; надання допомоги в розшуку злочинців (членів організованої злочинної групи), які перебувають на території іноземної держави та здійснення видачі таких осіб в порядку визначеному законодавством, тощо [191, с. 265].

Для прикладу, через НЦБ Інтерполу може бути отримана така інформація: офіційні назви комерційних структур (фірм, спільних підприємств тощо) та інших юридичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності, розташованих за кордоном; прізвища та імена керівників таких структур; розміри статутного капіталу таких структур; відомості щодо притягнення до кримінальної відповідальності їх керівників тощо [133, с. 113].

Крім того, в умовах воєнного стану неабиякого значення набуває налагодження взаємодії органів досудового розслідування із Міністерством оборони України (35,8 %) (Додаток А). Після широкомасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави значно підвищився рівень вчинення організованими злочинними групами кримінальних правопорушень пов'язаних із терористичною діяльністю, співпрацею та пособництвом з державою-агресором, її військовими формуваннями, окупаційною владою (ст. 110-2 ККУ, ст. 111-2 ККУ, ст. 114 ККУ, ст. 258-5 ККУ, ст. 258 ККУ); розкрадання державного або військового майна, матеріальних ресурсів, призначених для потреб оборони (ст. 191 ККУ, ст. 201-2 ККУ, ст. 210 ККУ); відмивання грошей призначених для фінансування військових потреб (ст. 209 ККУ); зловживання владою або службовим становищем, яке підриває обороноздатність країни; незаконного збагачення посадових осіб, що мають відношення до військових

підрозділів або оборонних підприємств (ст. 191 ККУ, ст. 364 ККУ, ст. 368-5 ККУ); незаконного обігу зброї, вибухівки та інших військових матеріалів (ст. 201 ККУ, ст. 263 ККУ) тощо.

Вказане зумовлює необхідність розширення та поглиблення взаємодії слідчого, детектива з службовими особами Міністерства оборони України під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

Прикладом такої співпраці слугують заходи проведені спільно співробітниками Департаменту стратегічних розслідувань та слідчих підрозділів Нацполіції спільно з іншими правоохоронними органами за сприяння керівництва Міноборони та ЗСУ, якими у кількох регіонах України було проведено понад 50 обшуків та повідомлено про підозру 20 причетним особам, 9 з них затримано у процесуальному порядку. Загальна сума завданих збитків становить понад 112 млн грн. Національна поліція у співпраці з колегами знешкодила злочинні схеми з розкрадання бюджетних коштів, що виділяються на закупівлю майна для потреб Збройних сил України, в яких фігурують посадові особи різних органів державної влади. Зокрема, у викритих правоохоронцями оборудках задіяні чинні та колишні керівники квартирно-експлуатаційних підрозділів та їхні підлеглі, а також фізичні особи підприємці та комерційні структури [40].

Щодо форм реалізації взаємодії між слідчими, детективами органів досудового розслідування зі службовими особами Міністерства внутрішніх справ України під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, ми виділяємо наступні: обмін інформацією з питань, пов'язаних із розслідуванням таких кримінальних правопорушень; узгодження порядку проведення обшуків та інших слідчих (розшукових) дій у військових частинах або на інших об'єктах, підконтрольних Міноборони, що є критично важливим для забезпечення законності та безпеки під час проведення таких заходів; залучення військових експертів до проведення спільних слідчих (розшукових) дій, оперативно-

розшукових заходів інших процесуальних дій, спрямованих на виявлення і затримання членів організованої злочинної групи; спільне планування розслідувань для забезпечення координації дій між різними відомствами; взаємодія у формі консультацій з питань, що стосуються окремих військових аспектів, отримання даних про потенційні загрози національній безпеці, які можуть мати відношення до діяльності організованих злочинних груп; спільна робота із розробки та впровадження заходів, спрямованих на запобігання та протидію кримінальним правопорушенням з боку організованих злочинних груп, що становлять загрозу національній безпеці, територіальній цілісності.

Також, слідчі в ході проведення слідчих (розшукових) дій та негласних (слідчих) розшукових дій під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами можуть залучати відповідних спеціалістів у сфері економіки, бухгалтерського обліку, аудиту, банківської справи, ревізорів тощо. На відповідних спеціалістів, зокрема, поставлено завдання із: кваліфікованого застосування технічних засобів у виявленні речей і документів; встановлення характеру проведення господарських операцій; встановлення ознак підробки документів; встановлення значення тих чи інших бухгалтерських документів; проведення попереднього дослідження документів з метою виявлення їхніх ознак і властивостей; відбирання бухгалтерських документів для проведення експертизи; визначення необхідного експертного дослідження [93, с. 262].

Таким чином, слідчий в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану повинен використовувати всі форми взаємодії, передбачені законом та відомчими нормативними актами, та забезпечувати організацію такої взаємодії на постійній основі протягом усього періоду розслідування з моменту відкриття кримінального провадження. Така взаємодія забезпечує нейтралізацію протидії організованим злочинним групами органами досудового розслідування, дозволяє розробляти і реалізовувати тактичні операції, що

випереджають дії членів організованих злочинних груп і сприяють їх виявленню.

Правильно організована взаємодія на основі плану розслідування в цілому, і при плануванні кожної процесуальної дії зокрема сприяє вмілому поєднанні слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, виявленню всіх злочинних зв'язків організованої злочинної групи, встановленню організаторів, проведенню заходів пов'язаних із усуненням протидії розслідуванню з боку членів організованої злочинної групи, розшуку та відшкодуванню збитків завданих державі [183, с. 150].

Висновки до розділу 2

Важливою складовою забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є правильна організація та планування розслідування, яке включає в себе створення динамічного плану, управління розслідуванням; вибір тактичних засобів із урахування специфічних умов пов'язаних із ведення бойових дій на території України, наявністю небезпечних факторів на деокупованих територіях, необхідністю подолання протидії з боку членів організованої злочинної групи; налагодження ефективної взаємодії.

На початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слідчий (детектив) встановлює обставини, щодо події кримінального правопорушення (локалізація місць, де відбувалися протиправні дії, встановлення часових рамок злочинної діяльності організованої злочинної групи, обставин, що передували початку організованої злочинної діяльності); способів підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення; даних про склад організованої злочинної групи (відомостей які свідчать про створення та діяльність організованої злочинної групи, її учасників, лідера, та осіб які сприяли вчиненню кримінального

правопорушення, чи прихованню їх злочинної діяльності, визначення обсягу їх ролей, виявлення достатніх доказів причетності до вчинення кримінального правопорушення кожного члена організованої злочинної групи); відомостей про об'єкт злочинного посягання (встановлення майна, коштів або інших ресурсів, що стали об'єктом кримінального правопорушення, з'ясування сфери злочинного впливу); мотивів та цілей злочинної діяльності (отримання незаконного прибутку, заволодіння ресурсами, створення загрози національній безпеці, підтримка та фінансування держави-агресора тощо); причетності до підготовки, вчинення чи приховування таких кримінальних правопорушень осіб, що перебувають на тимчасово окупованій території чи території держави-агресора; каналів комунікації між учасниками групи (електронна пошта, месенджери, телефони), зовнішніх зв'язків, у тому числі з іншими організованими злочинними групами або іноземними структурами; виявлення інших епізодів злочинних дій.

Джерелами отримання інформації про вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є: самостійне виявлення слідчим, детективом кримінального правопорушення за фактами проведення досудового розслідування в іншому кримінальному провадженні; мотивований рапорт працівника оперативного підрозділу про виявлення факту вчинення кримінального правопорушення, за інформацією одержаною оперативним шляхом (за результатами проведення оперативно-розшукових заходів; відомості про виявлені порушення, одержані за фактами проведення державного фінансового моніторингу; заяви фізичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення (заявника, потерпілого); повідомлення юридичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення.

Типові слідчі ситуації у кримінальних правопорушеннях, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слід розділяти за такими критеріями:

- 1) залежості від напрямів (схеми) злочинної діяльності організованої злочинної групи: організованою злочинною групою вчинене кримінальне

правопорушення загальнокримінального спрямування; організованою злочинною групою вчинено кримінальне правопорушення в сфері економіки; організованою злочинною групою вчинено шахрайські дії із заволодіння коштами громадян під приводом створення фейкових благодійних та громадських організацій під приводом зборів для допомоги ЗСУ, фейкових оголошень про перевезення біженців за кодон, здачі житла в оренду, привласнення гуманітарної допомоги; надійшли відомості про причетність організованої злочинної групи до вчинення збройного контрабандизму чи торгівлі зброєю; надійшли відомості про причетність організованої злочинної групи до вчинення дій пов'язаних із незаконним обігом наркотиків; надійшли відомості про причетність організованої злочинної групи до реалізації терористичних актів, диверсій, контррозвідувальної діяльності або поширення екстремістської пропаганди.

2) за характером корумпованих зв'язків організованих злочинних груп: кримінальне правопорушення вчинено організованими злочинними групами з добре налагодженими корумпованими зв'язками; окремі члени організованих злочинних груп є високопосадовцями та використовують своє службове становище для вчинення, приховування злочинної діяльності; кримінальне правопорушення вчинено організованими злочинними групами, що не мають постійних налагоджених корумпованих зв'язків та використовують лише одноразові знайомства; кримінальне правопорушення вчинено організованими злочинними групами, які не мають корумпованих зв'язків.

3) в залежності від джерел фінансування організованої злочинної групи: організовані злочинні групи використовують легальні ресурси, такі як державна фінансова система, кошти державного, комунального майна тощо, для своєї кримінальної діяльності; організовані злочинні групи використовують позабюджетні джерела (благодійну допомогу міжнародних і державних установ, гранти, дотації та інші залучені ресурси); діяльність організованої злочинної групи фінансується за рахунок коштів держави-агресора;

організована злочинна група використовує інші канали фінансування (в тому числі нелегальні).

Слідчий в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану повинен використовувати всі форми взаємодії, передбачені законом та відомчими нормативними актами, та забезпечувати організацію такої взаємодії на постійній основі протягом усього періоду розслідування з моменту відкриття кримінального провадження. Така взаємодія забезпечує нейтралізацію протидії організованим злочинним групами органами досудового розслідування, дозволяє розробляти і реалізовувати тактичні операції, що випереджають дії членів організованих злочинних груп і сприяють їх виявленню.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слідчий (детектив) органу досудового розслідування взаємодіє із таким колом суб'єктів: 1) оперативні підрозділи органів НПУ, які безпосередньо уповноважені на здійснення оперативно-розшукових та інших заходів пов'язаних із боротьбою з організованою злочинністю (ДСР, Департамент карного розшуку); 2) інші правоохоронні органи, до основних завдань яких відноситься боротьба з організованою злочинністю (підрозділи СБУ, ДБР, БЕБ, НАБУ); 3) органи виконавчої влади, які в межах окремих повноважень покликані забезпечувати формування державної політики в сфері протидії організованим злочинності: Державна аудиторська служба України, Агентство з розшуку та менеджменту активів, Фонд державного майна, Державна служба фінансового моніторингу України тощо; 4) інші органи виконавчої влади України.

РОЗДІЛ 3.

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Тактика проведення огляду та обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану

Діяльність, пов'язана з процесуальними та криміналістичними проблемами проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, потребує детального врегулювання й удосконалення у зв'язку з появою нових способів учинення таких кримінальних правопорушень, заходів протидії розкриттю діяльності організованих злочинних угруповань, розширенню сфери їх злочинного впливу, використанням умов, пов'язаних із широкомасштабним вторгненням на територію України для прикриття злочинної діяльності тощо. Проведення слідчих (розшукових) дій в кримінальному провадженні є основним джерелом одержання доказових відомостей про кримінальне правопорушення та осіб, які причетні до його вчинення, за результатами проведення яких формуються слідчі версії та розробляється подальший алгоритм дій слідчого (детектива) у кримінальному провадженні.

Водночас якісне проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, вимагає від слідчого, детектива органу досудового розслідування здійснення ретельного планування, та особливого підходу, зважаючи на характер та важкість кримінального

правопорушення. Так планування проведення слідчих (розшукових) дій в таких кримінальних провадженнях включатиме в себе декілька етапів:

1) аналіз матеріалів кримінального провадження (слідчий (детектив) докладно вивчає всі наявні матеріали, включаючи заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, відомості одержані в ході проведення оперативно-розшукових заходів, та інші докази для прийняття рішення про доцільність та терміновість проведення тих чи інших слідчих (розшукових) дій);

2) визначення об'єкту та цілей слідчої (розшукової) дії, її тактичних завдань (здійснюється в залежності від джерела одержання інформації про подію кримінального правопорушення та його характеру, відомостей, які необхідно одержати за результатами її проведення);

3) підготовка необхідної документації для проведення слідчої (розшукової) дії (ухвали на проведення обшуків, вимоги на отримання інформації від третіх осіб, супровідні листи та інші документи);

4) формування складу учасників слідчої (розшукової) дії (в залежності від сфери злочинного впливу та предмету посягання організованої злочинної групи слідчий приймає рішення про необхідність залучення відповідних спеціалістів, перекладачів, інших учасників), визначення ролей та відповідальності кожного її учасника;

5) вибір тактико-криміналістичних комплексів (тактичні прийоми, тактичні комбінації, тактичні операції, що здійснюється із урахуванням слідчої ситуації, заходів протидії розслідуванню з боку організованої злочинної групи, тощо);

6) підготовка засобів криміналістичної техніки для проведення слідчої (розшукової) дії (записуючі пристрої, відеокамери, фотоапарати, комп'ютери, інші технічні засоби);

5) врахування правових аспектів (в умовах воєнного стану важливим є дотримання всіх вимог законодавства та правових процедур, під час підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема встановлених в межах

особливого режиму досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану).

Крім того при визначенні тактичних прийомів щодо провадження слідчих (розшукових) дій, спрямованих на розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами необхідно: 1) вивчити функціональну й психологічну структури злочинної групи: міжособистісні взаємини; особистісні якості виявлених членів; поведінку підозрюваних у період розслідування; 2) вжити заходів щодо одержання додаткової інформації для побудови криміналістичної моделі особистості лідера (організатора) за допомогою: висування й перевірки слідчих версій; урахування інформації, що відобразилася в композиційних портретах, пошукових орієнтуваннях, документах, що містять відомості про членів організованих злочинних структур; 3) зібрати докази для обвинувачення в організаторській діяльності, а саме: про організаторсько-управлінські функції; про підшукування учасників, розподіл ролей; про характер розпоряджень, вимог, порад при підготовці до вчинення злочинів, розподіл доходів; про створення системи протидії правоохоронним органам і т. ін.; 4) при проведенні слідчих (розшукових) дій використовувати: суперечності у свідченнях співучасників; різний обсяг відомостей, що повідомляються з приводу тих самих обставин; наявність у групі конфліктів для одержання правдивих свідчень; прийом компрометації організатора в очах членів злочинної групи та ін. [172, с. 161; 178, с. 840].

Проведення першочергових слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, характеризується своїми специфічними особливостями, з огляду на обстановку в якій здійснюється досудове розслідування – умови воєнного стану, та безпекові фактори пов'язані із збройною агресією проти нашої держави. Серед таких особливостей ми виділяємо: необхідність швидкого та оперативного прийняття рішень, реагування на повідомлення про вчинення кримінального правопорушення задля зниження ризиків втрати доказів та можливості втечі осіб підозрюваних;

забезпечення особистої безпеки слідчого, детектива та інших учасників розслідування в умовах воєнного стану; залучення у разі необхідності військових або інших спеціалізованих підрозділів для надання підтримки, особливо якщо мова йде про кримінальні правопорушення, пов'язані з діяльністю незаконних військових чи збройних формувань; застосування сучасних технічних засобів збору інформації, таких як дрони, прослуховування, відеоспостереження, для збору доказів та спостереження за підозрюваними; спеціалізована підготовка слідчих, детективів, що здійснюють розслідуванням таких кримінальних правопорушень, зокрема щодо ведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану, що включає розуміння тактики і стратегії організованих злочинних груп; залучення до проведення слідчих (розшукових) дій відповідних спеціалістів (вибухотехніків, саперів тощо) для забезпечення безпеки учасників процесуальної дії; ретельне документування всіх слідчих (розшукових) дій, фіксація доказів і збір свідчень у найкоротші терміни, щоб забезпечити їхню належність та допустимість; психологічна підготовка слідчих, детективів до роботи в умовах підвищеної небезпеки і стресу, що характерна для воєнного стану.

Що стосується першочергових слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, то їх диференціація залежить від таких чинників: джерела отримання інформації про подію кримінального правопорушення; характеру кримінального правопорушення; тяжкості кримінального правопорушення; структури і чисельності організованої злочинної групи; географічного розташування місця вчинення кримінального правопорушення (місто, сільська місцевість, зона бойових дій, деокупована територія, територія, що знаходиться в тимчасовій окупації); наявності у організованої злочинної групи зв'язків із владними структурами, окупаційною владою, збройними чи військовими формуваннями держави-агресора.

На основі вивчення матеріалів кримінальних проваджень та анкетування, проведеного серед слідчих (детективів) органів досудового розслідування на

початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану найчастіше проводяться такі слідчі (розшукові) дії: обшук (96,5 %), огляд (77,4 %), допит (87,8 %), одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (69,3 %) (Додаток А). Крім того, зважаючи на дифереціацію в залежності від об'єкту проведення огляду чи обшуку, окремо слід виділити: обшук на підприємствах, установах, організаціях; обшуки на виробничих, логістичних та складських об'єктах; обшуки у фінансових та банківських установах; обшук за місцем проживання одного з учасників організованої злочинної групи; огляд документів; огляд комп'ютерної та іншої техніки.

З позиції К. О. Чаплинського обшук є слідчою (розшуковою) дією, змістом якої є примусове обстеження приміщень і споруд, ділянок місцевості, окремих громадян з метою відшукування і вилучення предметів, що мають значення для справи, а також виявлення розшукуваних осіб [223, с. 71]. Головна мета обшуку як пошукової дії полягає у виявленні джерел доказової та орієнтуючої інформації (виявлення знарядь злочину, речі, цінності, здобуті злочинним шляхом, або їх використання із цією метою) [175, с. 67].

В контексті нашого дослідження основою метою обшуку в кримінальних провадженнях, пов'язаних із розкраданням коштів державного, комунального майна є: 1) виявлення і вилучення доказових відомостей що підтверджують факт незаконного розкрадання державного, комунального майна (документи, що підтверджують незаконні фінансові операції, зокрема бухгалтерські документи, фінансові звіти, банківські виписки тощо; вилучення електронних носіїв інформації, таких як комп'ютери, жорсткі диски, флешки, де можуть зберігатися дані про незаконну діяльність; матеріальні докази, зокрема товари або майно, що були об'єктом розкрадання); 2) встановлення зв'язків між членами організованої злочинної групи та їх участь у злочинній діяльності (виявлення кореспонденції, телефонних записів, електронних листів, що можуть свідчити про координацію дій між членами організованої злочинної групи, пошук доказів співпраці з представниками владних структур, що можуть

сприяти злочинній діяльності); 3) виявлення інших можливих епізодів злочинної діяльності організованої злочинної групи.

Окремі науковці наголошують на доцільності проведення обшуків у процесі розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються ОЗГ в сфері господарської діяльності після такої першочергової слідчої (розшукової) дії як огляд. При цьому, метою проведення обшуку є виявлення й тимчасове вилучення предметів і документів, які мають значення для встановлення істини в кримінальному провадженні, тому саме під час його проведення фактично отримуються докази в провадженні [117, с. 196]. Вважаємо, що в кожному конкретному випадку необхідно виходити із слідчої ситуації, що склалась на початковому етапі розслідування, відомостей, що є в матеріалах кримінального провадження.

Так, у випадку одержання слідчим, детективом відомостей про вчинення кримінального правопорушення організованою злочинною групою в умовах воєнного стану від оперативного працівника за результатами проведення оперативно-розшукових заходів важливим є проведення тактичної операції, спрямованої на виявлення та викриття членів організованої злочинної групи, їх затримання. В умовах воєнного стану вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами характеризується ретельною підготовкою до їх вчинення, складенням плану, визначення завдань кожного учасника організованої злочинної групи, прихованим характером, забезпеченням захисту від викриття. З огляду на це, слідчому, детективу доводиться діяти в обставинах неочевидності, при цьому оперативно реагуючи на інформацію, одержану з різних джерел, про підготовку чи вчинення кримінального правопорушення організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

Перед проведенням обшуку слідчий вирішує низку завдань, серед яких: визначення об'єкта проведення обшуку; визначення документів й предметів, які потрібно вилучити (об'єкти пошуку), послідовність і конкретні терміни проведення слідчої (розшукової) дії [232, с. 73].

Аналіз анкетування, проведеного серед слідчих органів досудового розслідування дозволяє виокремити типові місця проведення обшуку при розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану:

– службові приміщення за місцем вчинення кримінального правопорушення (у разі вчинення кримінальних правопорушень за ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», ст. 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», ст. 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням»);

– фінансові установи (банки, фінансові компанії, ломбарди та інші фінансові установи) (у разі вчинення кримінальних правопорушень за статтями ККУ: ст. 200 «Незаконні дії з платіжними картками, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення», ст. 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом», ст. 222 «Шахрайство з фінансовими ресурсами», ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»);

– складські, виробничі приміщення (за ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», ст. 201-2. «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги», ст. 204 «Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів»);

– місця знаходження комп'ютерної техніки, серверів тощо (за ст. 190 «Шахрайство» (з використанням комп'ютерної техніки), ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», ст. 200 «Незаконні дії з платіжними картками, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення», ст. 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»);

– приміщення аудиторських організацій (ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», ст. 200 «Незаконні дії з платіжними картками, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення», ст. 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)», ст. 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»);

– місця проживання чи перебування членів організованої злочинної групи.

Щодо об'єктів пошуку, то в криміналістичній науці виділяють низку критеріїв їх класифікації: за характером попередньої інформації про об'єкт пошуку (індивідуально визначені об'єкти; об'єкти, відомості про які можуть вказати лише на їх родову (групову) належність; випадково виявлені об'єкти); за їх процесуальним визначенням (прямо визначені КПК України як об'єкти; віднесені до «інших предметів і документів», що мають значення для встановлення істини у справі; які є вилученими із законного обороту; які вилучаються з метою забезпечення цивільного позову або можливої конфіскації майна); за природою відшукуваного об'єкту (предмети і документи, заборонені до обігу; предмети, що можуть слугувати речовими (або письмовими) доказами; предмети і документи, що можуть бути доказами в іншій кримінальній справі; речі та цінності, здобуті злочинним шляхом; цінності або майно обвинуваченого чи підозрюваного з метою забезпечення цивільного позову або можливої конфіскації; особи, які переховуються від слідства і суду; особи, яких переховують в тих чи інших місцях; трупи або частини розчленованого трупа (трупів); тварини) [43, с. 22; 92, с. 160-161].

За результатами проведення обшуків в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану в залежності від характеру кримінального правопорушення можуть бути вилучені: документи (організаційно-розпорядчого характеру; правовстановлюючі; дозвільні; фінансові звіти; бухгалтерського обліку; кредитно-фінансові); документи в електронній формі; печатки і штампи; докази

наявності злочинних зв'язків із службовими особами; матеріальні цінності, одержані злочинним шляхом (готівкові кошти в національній та іноземній валюті, коштовні предмети, тощо); носії інформації в електронній формі (комп'ютери, моноблоки, ноутбуки, накопичувачі електронної інформації (карти пам'яті, жорсткі диски), принтери та інші засоби друку, мобільні телефони, планшети, смарт-годинники); інші матеріали, які свідчать про злочинну діяльність організованої злочинної групи (листи, записники, блокноти, щоденники, записки, робочі зошити, макети, тощо).

Крім того, важливим є вжиття заходів, пов'язаних із забезпеченням збереження доказів, які повинні бути вилучені в ході проведення таких обшуків, що зумовлює необхідність використання сукупності засобів криміналістичної тактики.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень, а також анкетування, проведеного серед слідчих, детективів органів досудового розслідування дозволяє виділити такі типові помилки, під час проведення обшуків в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: несвоєчасне проведення обшуку (49,1 %); відсутність чіткого плану дій під час проведення обшуку (49,6 %); неналежне або неповне документування результатів обшуку, або відсутність фіксації вилучених предметів (37,5 %); відсутність або недостатня координація дій зі співробітниками оперативних підрозділів та іншими учасниками слідчої (розшукової) дії (53,3 %); порушення законодавчих вимог (недотримання порядку проведення обшуку в умовах воєнного стану або несанкціоноване проведення обшуку) (56,6 %) (Додаток А).

Задля усунення вказаних проблем, слід неухилино дотримуватись сукупності специфічних тактико-криміналістичних та процесуальних умов, серед яких науковці-криміналісти виділяють: 1) неухильне дотримання його процесуальної форми та оптимальне використання великого тактико-криміналістичного потенціалу [219, с. 87-95]; 2) забезпечення процесуальних гарантій захисту прав та законних інтересів власників приміщень та інших осіб

у присутності яких здійснюється обшук, до яких відносяться: ухвала слідчого судді на проведення обшуку у житлі, незалежно від процесуального статусу особи, приміщення якого та (або) він сам піддається обшуку; право на отримання кваліфікованої допомоги адвоката, який може бути допущеним як захисник підозрюваного, обвинуваченого [210, с. 186]; 3) раптовість їх проведення для особи, яка володіє такими, що цікавлять наслідок предметами, документами чи іншими носіями інформації; 4) явно виражений пошуковий характер, що припускає активне використання техніко-криміналістичних пошукових засобів, що передбачає при необхідності примусове розкриття приміщень та сховищ, негайне вилучення виявленого; 5) можливість висловлення обов'язкового для виконання заборони спілкування осіб, які перебувають у обшукуваному приміщенні між собою, заборони залишати приміщення без дозволу слідчого, навіть незалежно від процесуального статусу цих осіб; 6) можливість проведення обшуку в будь-якому приміщенні або у будь-якої особи (фізичної чи юридичної), незалежно від її ставлення до досудового розслідування та наявності в нього процесуального статусу, тобто можливість проведення обшуку у приміщенні, яким володіє особа, не наділена на час проведення обшуку певним процесуальним статусом [218, с. 100-102]; 7) обшук повинен мати «груповий» характер» (проводитись комплексно одночасно в різних місцях), наприклад за місцем проживання кількох підозрюваних учасників організованої злочинної групи [117, с. 197]; 8) перед початком проведення обшуку необхідно усунути всі відволікаючі чинники (нефункціональні переміщення, метушня, сторонні розмови); не поспішати і не розпочинати огляд нового об'єкта до повного обстеження попереднього [239, с. 227].

Результати аналізу матеріалів кримінальних проваджень свідчать, що в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану найбільш результативним є раптове проведення групових обшуків (98,7 % випадках). Зазначене пов'язане із розосередженістю об'єктів обшуку; запобігання втрати, знищення чи

пошкодження об'єктів пошуку; запобігання спробам членів організованої злочинної групи домовитися між собою щодо тактики поведінки під час проведення обшуку; запобігання іншим діям, пов'язаним з перешкоджанням проведення обшуку з боку членів організованої злочинної групи.

На важливості проведення групових обшуків під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами наголошує більшість учених-криміналістів, обґрунтовуючи їх: кількісним складом кримінальних утворень [224, с. 148]; невзяття членів злочинного угруповання під варту; наявність налагодженої системи взаємодії членів злочинної групи між собою та лідером [42, с. 226].

Крім того, враховуючи умови воєнного стану, небезпечні фактори, пов'язані із веденням бойових дій на території нашої держави, підвищеними ризикам для життя та здоров'я учасників процесуальної дії, слід дотримуватися тактико-криміналістичних особливостей проведення обшуку, які включають адаптацію класичних методів та прийомів в залежності від специфіки ситуації. До таких особливостей ми відносимо: 1) дотримання підвищених заходів безпеки під час проведення обшуків; 2) чітке планування та раптовість, з урахуванням можливих ризиків, специфіки місця та часу проведення обшуку, із заздалегідь визначеними альтернативними варіантами дій на випадок виникнення непередбачуваних обставин; 3) адаптація до специфіки об'єктів обшуку, місця проведення обшуків можуть включати військові об'єкти, укриття, тимчасові штаби або приміщення, що використовуються для приховування зброї, боєприпасів та іншого військового обладнання, що вимагає спеціальних знань та навичок у сфері військової техніки та спорядження; 4) залучення у разі необхідності підрозділів спеціального призначення, належного захисту особового складу, а також використання спеціальної техніки; 5) взаємодія слідчих з військовими, представниками спецслужб та іншими органами, які можуть надати допомогу в проведенні обшуків; 6) дотримання процесуальних вимог, визначених КПК України, зокрема особливостей,

передбачених особливим режимом досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану.

Таким чином, аналіз наукової літератури, матеріалів слідчої практики дозволяє виділити такі тактико-криміналістичні особливості проведення обшуків під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану на різних етапах:

1. Збір попередньої інформації, який включає в себе: аналіз оперативних даних про обставини справи (обстановку та обставини вчинення кримінального правопорушення, спосіб його вчинення); про обшукуваних осіб, членів організованої злочинної групи (їх службове становище, наявність корупційних зв'язків, ресурси, можливі засоби протидії); про об'єкти обшуку (місця, де можливі обшуки, їхнє розташування, структурні особливості).

2. Планування тактики проведення обшуку, зокрема: розробка детального плану, врахування кількості об'єктів обшуку, їх специфіки (офіси, складські приміщення, житлові приміщення тощо), визначення основних та додаткових маршрутів проникнення, врахування можливих небезпечних факторів для учасників обшуку, планування заходів забезпечення безпеки, визначення пріоритетних дій, першочергових цілей обшуку, прийняття рішення про склад учасників слідчої (розшукової) дії, залучення спеціалістів, фахівці інших відомств або підрозділів, підготовка технічних засобів для фіксації обшуку (відео, фотофіксація, цифрові записи).

3. Попередній етап: раптовий початок обшуку, для запобігання знищенню або приховуванню доказів кримінального правопорушення; організація проведення обшуків одночасно в кількох місцях, для унеможливлення координації дій підозрюваних, забезпечення фізичного контролю над об'єктом, блокування виходів і входів приміщення для обмеження пересування підозрюваних та знищення доказів, забезпечення оперативного контролю території, встановлення фізичного контролю над місцевістю або приміщеннями, які обшуковуються, з метою запобігання втечі підозрюваних або виникненню загроз для слідчих, диференційований підхід до осіб, присутніх на

об'єкті, ізоляція ключових фігурантів, які можуть протидіяти обшуку або спробувати приховати докази, використання тактичних прийомів психологічного впливу.

4. На оглядовому етапі: здійснюється комплексний пошук, послідовне обстеження всіх приміщень об'єкту обшуку, відповідно до плану, приділяючи увагу місцям, де можуть бути заховані докази (сейфи, підлоги, стіни, схованки), залучення спеціальних засобів для виявлення схованих приміщень, цифрових носіїв інформації, вибухових речовин тощо.

5. На детальному етапі здійснюється більш деталізоване обстеження місць можливого знаходження доказових відомостей, зокрема документів, печаток, штампів, носіїв електронної інформації, грошей та інших цінностей. На даному етапі слідчий, детектив може залучати спеціалістів у галузі податкового та бухгалтерського обліку, економіки, банківської сфери, фінансово кредитних операцій, комп'ютерних технологій та ін.

В сучасних умовах цифровізації та діджиталізації все більшого поширення набуває електронна форма документообігу, яку в свою чергу використовують організовані злочинні групи, шляхом фальсифікації електронних документів, неавторизованого доступу до систем документообігу, зміни документів, підробки електронних цифрових підписів, розповсюдження шкідливого програмного забезпечення, тощо. З метою встановлення таких фактів під час обшуку слід звертати увагу на комп'ютери різних конфігурацій, принтери, засоби телекомунікації з комп'ютерними системами, записні книжки, у тому числі електронні, дискети, компакт-диски, флеш карти, магнітні стрічки, що містять відомості про коди, паролі, ідентифікаційні номери користувачів конкретною комп'ютерною системою, а так само дані про їх користувачів [129, с. 197].

Прикладом цього є операція, проведена спільно кіберполіцейськими Київщини спільно з поліцейськими Броварського управління поліції під процесуальним керівництвом Броварської окружної прокуратури, які викрили чотирьох зловмисників, які з вересня 2022 до січня 2023 років продавали в

інтернеті вигадані генератори. Встановлено, що фігуранти створили вебсторінки, які імітували інтернет-магазини з продажу генераторів і мототехніки. Для отримання обраного товару потенційний покупець мав зробити повну передоплату, але після отримання коштів зловмисники переставали виходити на зв'язок і блокували покупців. У такий спосіб фігуранти ошукали 33 особи на понад 1,2 млн грн. Оперативники кіберполіції ідентифікували зловмисників і встановили вебресурси та акаунти, які аферисти використовували для протиправної діяльності. Правоохоронці провели низку обшуків за адресами проживання учасників угруповання. Слідчі оголосили фігурантам підозру за ч. 4 ст. 190 ККУ (Шахрайство, вчинене повторно, в умовах воєнного стану, організованою групою) [56].

З огляду на це, ми погоджуємося з позицією про те, що в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами набуває актуальності вилучення різних електронних документів із пам'яті комп'ютерних пристроїв, розташованих у місцях, де здійснювалися ті чи інші етапи злочинної діяльності, або готувалися документи, що відображають факт та обставини вчинення цих угод, як суб'єктами злочину, а також сумлінними учасниками правочину, а також підрозділами державних органів чи установ, наділених контрольнаглядовими чи реєстраційними повноваженнями [210, с. 189-190].

Під час вилучення електронних документів доцільно залучати фахівців з кібербезпеки або комп'ютерної техніки, які зможуть правильно провести вилучення, зберегти дані та підготувати їх для подальшого використання. Вказане обґрунтовується тим, що спеціаліст при вилученні комп'ютерних засобів здатний запобігти навмисному або випадковому видаленню електронної інформації, значимої для розслідування, зокрема зацікавленими особами, наприклад, при вимкненні комп'ютера, видаленні файлів, при необхідності - шляхом створення резервних копій, вжиття заходів щодо відновлення віддалених файлів тощо. Вилучення таких знімних носіїв, як компакт-диски, флеш-накопичувачі, зйомні жорсткі диски тощо, які в момент проведення

слідчої (розшукової) дії не експлуатуються користувачами (не активовані в комп'ютерній пристрій), слідчий здатний здійснити самостійно [210, с. 190].

При цьому, під час вилучення комп'ютерних та інших тезнічних засобів, слід враховувати процесуальну процедуру, відповідно до якої, тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюються лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду (ч. 2 ст. 168 КПК). Їх вилучення допускається у разі наявності таких умов: якщо передача таких носіїв разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження; такі носії отримані в результаті вчинення кримінального правопорушення чи є засобом або знаряддям його вчинення; доступ до таких носіїв обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту [78].

Крім того, вилучення електронних документів під час обшуків, пов'язаних із розслідуванням кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами, в умовах воєнного стану потребує спеціального підходу і дотримання низки процедур для забезпечення правомірності та збереження доказової бази, серед яких: ідентифікація об'єктів вилучення, що проявляється у необхідності чіткого визначення, типу електронних документів, що мають відношення до кримінального провадження, а також місця їх зберігання (комп'ютери, сервери, хмарні сервіси, зовнішні носії (USB-накопичувачі, жорсткі диски), інші цифрові пристрої); блокування доступу до інтернету для попередження видалення або перенесення інформації під час обшуку; для виявлення зашифрованих документів повинен залучитися спеціаліст, який зможе отримати доступ до цих даних; фіксація електронних доказів: перед вилученням слід зафіксувати стан та місцезнаходження електронних доказів, в тому числі з використанням фотографування, відеозапису або створення скріншотів; у разі неможливості вилучення пристрою, на якому розміщено електронний документ необхідно

скопіювати всю необхідну інформацію, копії мають бути автентичними, збереженими з усіма метаданими.

На етапі фіксації результати проведення обшуку повинні бути ретельно задокументовані за допомогою відео- та фотофіксації, що забезпечить доказову базу та мінімізує можливість оскарження законності дій слідчих, детективів.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану важливе значення має слідчий огляд документів. Визначення об'єкту огляду під час розслідування таких кримінальних правопорушень залежить від джерела доказів. При цьому, основними джерелами доказів у таких кримінальних провадженнях можуть бути: документальні джерела (в друкованій чи електронній формі); технічні засоби (комп'ютери, мобільні пристрої, сервери, які містять електронні докази); місце вчинення кримінального правопорушення; особисті речі підозрюваних, транспортні засоби, тощо. Вчинення організованими злочинними групами кримінальних правопорушень, в умовах воєнного стану, в економічній сфері пов'язане із тим фактом, що слідову картину становлять документи в письмовій чи електронній формі.

Для прикладу, під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері державних закупівель, основними документами, що підлягають огляду є: річний план закупівель; посадові інструкції; посвідчення спеціаліста у сфері здійснення державних закупівель; статутні документи; документи, що підтверджують реєстрацію в податкових органах тощо; бухгалтерські реєстри; звіти; договори про закупівлю; рахунки-фактури; рахунки; накладні; акти приймання-здачі; оголошення про проведення процедури закупівлі; обґрунтування застосування переговорної процедури закупівлі; тендерна пропозиція; звіт про результати проведення процедури закупівлі; сертифікати; посвідчення якості; технічні паспорти; ліцензії; дозволи та ін. [39, с. 161-162].

Цікавою видається класифікація документів, що можуть бути об'єктами огляду під час розслідування кримінальних правопорушень в бюджетній сфері, подана Р. Л. Степанюком, на підставі їх інформаційної значимості: нормативно-

правові акти, які визначають правила формування, розподілу і використання бюджетних коштів; планові документи, якими визначаються підстави надання, обсяг, розподіл та цільове призначення бюджетних коштів; документи, що визначають посадове становище, компетенцію службової особи, яка є суб'єктом злочину (наказ про призначення на посаду, положення про відповідний підрозділ або посаду, професійно-кваліфікаційні характеристики, посадові інструкції, функціональні обов'язки і т. ін.); документи, що визначають організаційно-правовий статус та джерела фінансування підприємства, установи, організації, де було вчинено злочин; документи бухгалтерського обліку та фінансової звітності; документи, що свідчать про укладання певних договорів та є підставами для їхньої оплати (договір купівлі-продажу, договір на виконання робіт чи надання послуг, рахунки, рахунки-фактури, акти виконаних робіт, накладні, товарно-транспортні накладні і т. ін.); казначейські (банківські) документи, а також документація, складена при розрахунках із застосуванням казначейських векселів; чорнові записи та неофіційне листування службових осіб, що мають значення для кримінальної справи (робочі зошити, записники тощо); нормативно-правові або розпорядчі акти, що змінюють доходи і видатки бюджету всупереч встановленому законом порядку, видані службовою особою або затверджені її наказом; документи, пов'язані з прийняттям та реєстрацією нормативно-правових або розпорядчих актів [200, с. 125-133].

В межах висвітлення джерел доказів під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності окремі науковці виділяють: документи щодо державної реєстрації та діяльності суб'єктів господарювання; документи щодо діяльності державних установ (закладів, організацій) сфери управління органу державної виконавчої влади; документи, що визначають статус та компетенцію правопорушника; документи бухгалтерського обліку та фінансової звітності; документи, що подаються до установ сфери управління органу державної виконавчої влади з метою отримання фінансової підтримки за рахунок бюджетних коштів [233, с. 427].

На основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень об'єкти огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану можна класифікувати в залежності від сфери злочинного впливу організованої злочинної групи:

1) за фактами вчинення шахрайських дій (ст. 190 ККУ): правоустановлюючі документи (договори купівлі-продажу, дарування, міни, оренди, найму, іпотеки, застави тощо); фінансові документи (підроблені квитанції, рахунки-фактури, які підтверджують незаконне заволодіння коштами; корпоративні установчі документи, фінансові звіти, що використовуються для шахрайських схем; електронні документи; ехнічні засоби (комп'ютери, ноутбуки, телефони, використовувані для здійснення шахрайських дій (наприклад, в онлайн-шахрайстві);

2) розкрадання державного або комунального майна (ст. 191 ККУ, ст. 210 ККУ, ст. 233 ККУ): документи, пов'язані з державними закупівлями, тендерною документацією, фінансовими розрахунками; фінансові документи (бухгалтерські звіти, акти прийому-передачі майна, платіжні документи, що свідчать про розкрадання); матеріальні активи (нерухомість, транспортні засоби, обладнання, яке могло бути незаконно привласнене);

3) незаконного переміщення товарів через державний кордон (ст. 201-2 ККУ, 201-3 ККУ, ст. 201-4 ККУ): митні декларації, документи на товари, транспортні накладні;

4) легалізація (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 ККУ): фінансові документи (банківські виписки, звіти про рух коштів, документи, що підтверджують легалізацію коштів; правовстановлюючі документи на майно, яке було придбано за рахунок злочинних коштів; договірні документація (договори купівлі-продажу, оренди, що використовуються для приховування незаконного походження коштів); електронні засоби збереження даних (бази даних, флеш-накопичувачі, що містять інформацію про фінансові операції);

5) провадження незаконної господарської діяльності (ст. 199, ст. 204 ККУ): фінансові документи (бухгалтерські книги, банківські виписки, податкові декларації, платіжні доручення, договори, які можуть підтвердити здійснення незаконної господарської діяльності); дозвільні документи (ліцензії та дозволи); електронні носії інформації (комп'ютери та сервери); електронні документи; технічне обладнання (касові апарати та інші пристрої);

б) кримінальні правопорушення у фінансовій сфері (ст. 205-1, ст. 212, ст. 222 ККУ): банківські документи (виписки з рахунків, кредитні договори, документи про рух коштів); фінансово-господарська документація (звіти, договори, платіжні документи); електронні платіжні системи, криптовалютні рахунки).

Щодо джерел отримання таких документів, то Р. С. Тютюнник виділяє декілька способів, серед яких: витребування у порядку ст. 93 КПК України від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; отримання інформації від оперативних підрозділів, отриманої в результаті оперативно-розшукової діяльності; отримання дозволу на тимчасовий доступ до речей та документів, під час якого здійснюється добровільне або примусове надання особою необхідних документів; обшук приміщень; особистий обшук; огляд місця події, в результаті якого виявлено та вилучено документи, що відображають сліди злочинної діяльності [210, с. 182].

В ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану найбільш характерним джерелом отримання документів для проведення огляду є документи, отримані від державних органів, до компетенції яких входить здійснення нагляду та контролю у сфері державного фінансового контролю, (Державна аудиторська служба України, Рахункова палата, Антимонопольний комітет, Державний комітет фінансового моніторингу, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, Держказначейств), нагляду та

контролю за господарською діяльністю суб'єктів господарювання (Державна регуляторна служба України); документи, вилучені під час обшуків у службових приміщеннях, офісах, на складах тощо.

Як слушно наголошує А. С. Амеліна важливу роль відіграє проведення ретельного огляду та вивчення вилучених документів, з метою їх систематизації, визначення ознак підробки тощо [4, с. 18].

Щодо типових завдань проведення огляду документів під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, ми виділяємо: 1) збір доказів, які підтверджують факт вчинення кримінального правопорушення, а також встановлення обсягу та конкретних об'єктів посягання; 2) встановлення кола осіб – учасників організованої злочинної групи, причетних до вчинення кримінального правопорушення, а також зв'язків організованої злочинної групи зі службовими особами; 3) аналіз фінансових потоків для відслідковування руху коштів та інших ресурсів, зокрема виявлення ознак фінансування тероризму, передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням; 4) виявлення схем легалізації (відмивання) незаконно здобутих коштів – документи можуть містити дані про незаконні фінансові операції, схеми фіктивного бізнесу та інші способи приховування злочинної діяльності; 5) підтвердження факту підробки документів – огляд може виявити фальсифіковані документи, що використовуються для приховування слідів кримінального правопорушення або створення видимості законності дій.

Під час проведення огляду вище зазначених документів слідчий (детектив) органу досудового розслідування повинен звернути увагу на наявність таких характерних розбіжностей, щодо: формальних ознак документа (невідповідність дат створення документа фактичним обставинам, відсутність обов'язкових реквізитів (номерів рахунків, ідентифікаційних кодів, тощо), використання підроблених печаток або штампів, невідповідність шрифтів, форматування або стилю оформлення); даних про підписантів і повноваження

(підроблені або невідповідні підписи, підписання документів особами, які не мають відповідних повноважень); логічної та змістової відповідності (невідповідність змісту документа та фактичних обставин, аномалії у фінансових звітах (різке збільшення доходів, невідповідність витрат), розбіжності у фінансових сумах, зазначених у документах, відсутність підтверджувальних документів до зазначених у звітах транзакцій, розбіжності між даними у документі та іншими доказами (показання свідків, інші документи); метаданих електронного документу (невідповідність дат створення, редагування або друку документа, використання незареєстрованого програмного забезпечення для створення документа, видалені чи приховані елементи в електронному файлі, невідомий чи змінений формат файлу).

У ході слідчого огляду документів необхідно особливу увагу звертати на встановлення: зовнішніх ознак (реквізитів), особливостей виготовлення документа; ознак інтелектуальної і матеріальної підробки (з цього приводу існують спеціальні наукові дослідження); 3) ознак, що характеризують автора і виконавця документів [90, с. 197].

Окрім цього, з огляду на поглиблення процесу автоматизації документообігу, під час перевірки електронних документів слідчому (детективу) слід перевірити технічні ознаки, таких документів, що можуть вказувати на маніпуляції, зокрема: вивчення можливої зміни в електронних версіях документів (наприклад, виявлення редагувань в електронних файлах, чи були додані чи видалені певні елементи; використання комп'ютерних та графічних методів для визначення можливих маніпуляцій із змістом документа (особливо у випадку цифрових чи відсканованих документів).

Сучасні прийоми проведення огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану повинні складати: 1) тактику підготовка до огляду (перативне моделювання ситуації – попередній аналіз наявної інформації з використанням інструментів кримінального аналізу (OSINT, HUMINT); вибір оптимального моменту для огляду – синхронізація з іншими слідчими діями (обшуками,

затриманнями) для уникнення втрати доказів; інформаційне блокування – вжиття заходів щодо недопущення витоку інформації про проведення огляду; формування розширеної слідчо-оперативної групи (спеціалістів-криміналістів, експертів з ІТ, аналітиків з фінансових схем, оперативних працівників); 2) тактику безпосереднього проведення огляду (зональна схема огляду – послідовний перехід від загального до конкретного, з фіксацією зон відповідальності учасників огляду; принцип «першого враження» – фото- та відеофіксація обстановки до будь-яких дій; фіксація «розумного безладу» – збереження позиціонування предметів, документів, техніки як можливого джерела слідів; використання цифрової криміналістики – аналіз електронних носіїв (жорсткі диски, телефони, планшети) за допомогою спеціального ПЗ; ідентифікація прихованих приміщень/сховищ (з використанням тепловізорів, ендоскопів, пристроїв виявлення схованок); психологічне зондування – виявлення поведінкових особливостей, типових для членів ОЗГ за їх ролями в групі); 3) тактику фіксації результатів огляду (одночасна відео- та фотофіксація всіх процесуальних дій, використання цифрового картографування місця події (створення планів, схем за допомогою 3D-сканерів).

3.2. Тактика проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану

У процесі розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, необхідним є використання тактичних прийомів, які становлять комплекс організаційних і психологічних методик проведення допиту, технічних методів фіксації отриманої інформації (застосування аудіо- й відеозапису), які слід здійснювати відповідно до процесуальних процедур, в умовах воєнного стану та з огляду на негативні фактори, пов'язані зі збройною агресією.

Організація проведення допиту в умовах воєнного стану є надзвичайно складним і важливим аспектом розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, з огляду не лише на зміни процесуальних умов проведення слідчих (розшукових) дій, а й специфіки допиту. Воєнний стан створює додаткові виклики для слідчих (детективів) органів досудового розслідування, зокрема в частині забезпечення прав підозрюваних (членів організованої злочинної групи), ефективності збору доказів і правового супроводження допиту, забезпечення безпеки учасників такої процесуальної дії [194, с. 91].

Слушно зауважують деякі вчені, що ефективність проведення допиту залежить від низки чинників, зокрема й від дотримання процесуальної його форми та вибору тактичних прийомів проведення допиту. Для цього необхідною є ретельна підготовка: вивчення матеріалів кримінального провадження; визначення черговості виклику й допиту учасників слідчої (розшукової) дії; вивчення спеціальних питань для опанування знань в окремих сферах людської діяльності, які є предметом допиту; складання плану допиту й орієнтовних питань для кожного окремого її учасника [57, с. 273].

З огляду на специфіку ведення досудового розслідування в умовах воєнного стану, кримінально-процесуальне законодавство встановлює особливості використання показань як доказів у кримінальних провадженнях, що здійснюються в умовах воєнного стану, відповідно до ч. 11 ст. 615 КПК України [78]. Зокрема, такі показання може бути використано як докази в суді, за наявності певних умов, що є важливим для забезпечення належної якості доказів і гарантування справедливості судового процесу, передусім в умовах воєнного стану, коли ситуація може бути напруженою та підвищується ризик порушення прав учасників процесу. Кримінальний процесуальний закон визначає такі:

- 1) фіксацію допиту слід здійснювати за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації, що своєю чергою дає змогу: забезпечити прозорість процесу допиту, дотримання прав осіб, які дають показання, правомірність

застосування методів впливу під час проведення такої процесуальної дії; є додатковим засобом контролю за правомірністю проведення допиту, уникнути ситуацій, коли свідчення чи показання можуть бути отримані під тиском або маніпуляціями; здійснюється задля забезпечення доказової сили показань, у разі судового розгляду відеодоказ може бути важливим елементом для підтвердження достовірності показань, зібраних під час допиту;

2) для отримання показань підозрюваного, на відміну від свідків і потерпілих, передбачено додаткову умову – у допиті підозрюваного має брати участь захисник, що відповідає базовим правам людини на захист, гарантуючи, що підозрюваний не буде змушений свідчити проти себе й не буде підданий неналежному впливу під час допиту. Присутність адвоката є гарантією того, що процес допиту буде відповідати нормам права й забезпечить належне виконання прав затриманих осіб;

3) одночасний допит двох чи більше осіб вимагає додаткових гарантій, оскільки в такій ситуації складно уникнути взаємного впливу осіб, що підвищує значення фіксації за допомогою технічних засобів, оскільки відеозапис дає змогу зафіксувати поведінку кожної особи під час допиту, а також уникнути маніпуляцій під час збору показань;

4) ці вимоги мають застосовувати в умовах воєнного стану, коли можуть виникати ситуації, пов'язані з високими ризиками для забезпечення безпеки та правопорядку, важливо забезпечити збереження гарантій для осіб, які беруть участь у кримінальному процесі. Воєнний стан не має бути підставою для порушення основних прав людини, і фіксація допитів за допомогою відео є важливим інструментом забезпечення цих прав [194, с. 92].

Крім того, специфіка проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, полягає в необхідності встановлення не лише обставин вчинення кримінального правопорушення, а й відомостей, які вказують на причетність до його вчинення організованою злочинною групою, склад її членів, ієрархію, роль і ступінь вини кожного її члена.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняють організовані злочинні групи в умовах воєнного стану, до обставин, які необхідно встановити під час проведення такої слідчої (розшукової) дії, як допит, належать:

1) загальні обставини про подію кримінального правопорушення: механізм злочинної події (час, місце та спосіб вчинення кримінального правопорушення), характер протиправного діяння, засоби, що використовували під час вчинення кримінального правопорушення, матеріальні збитки, фізична шкода, інші наслідки кримінального правопорушення; факт наявності злочинної діяльності постійного характеру; плановість злочинної діяльності; прагнення до розширення сфер діяльності; використання вогнепальної зброї та засобів зв'язку; наявність контактів зі співробітниками правоохоронних й інших державних органів тощо;

2) обставини створення та функціонування організованої групи, зокрема: час, місце й обставини формування злочинної групи, склад організованого злочинного формування, кількість учасників організованої злочинної групи, ієрархічна структура, наявність розподілу ролей, форми взаємодії в злочинному угрупованні тощо; сфера впливу організованої злочинної групи: мета і мотиви створення організованої злочинної групи (збагачення, політичний вплив, дестабілізація ситуації), основна діяльність групи (спеціалізація); методи маскування або конспірації, які використовують для уникнення приховання злочинної діяльності [194, с. 92-93].

Зазначені й інші відомості слідчий (детектив) може отримати під час проведення допиту безпосередньо членів організованої злочинної групи (підозрюваних, обвинувачених), свідків, потерпілих за наявності.

Крім того, важливе значення має встановлення лідера організованої злочинної групи. Встановлення особи організатора (лідера), слушно зазначає В. Коваленко, може бути здійснено двома шляхами: оперативним – за результатами проведення оперативно-розшукових заходів; під час допитів інших членів організованої групи чи злочинної організації. Допитані рядові

члени групи з певних причин не завжди можуть прямо назвати її організатора (лідера), тому іноді слідчим доводиться встановлювати його за опосередкованими ознаками [67, с. 170].

У кожному конкретному випадку, з огляду на процесуальний статус учасників слідчої (розшукової) дії, відомостей про подію кримінального правопорушення, якими на момент проведення допиту володіє слідчий (детектив) органу досудового розслідування, слідчої ситуації, застосуванні заходів протидії розслідуванню з боку членів організованої злочинної групи різнитимуться тактичні прийоми.

Найскладнішим за організацією проведення є допит членів організованого злочинного формування, що зумовлює необхідність ретельної підготовки до його проведення, використання тактичних і психологічних прийомів подолання психологічного опору, маніпуляцій та конспірації, залучення, у разі потреби, спеціалістів з відповідних галузей знань [194, с. 93].

Під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами чи злочинними організаціями, слідчий неминуче постає перед протидією з боку учасників кримінального провадження, яка найчастіше виявляється у формі відмови від надання показань, надання неправдивих показань [36, с. 186]. Щоб знайти правильний індивідуальний підхід до особи, яка підлягає допиту, доцільно попередньо вивчити морально-психологічний портрет цієї особи ще на стадії підготовки слідчої (розшукової) дії. Важливе значення має з'ясування відносин допитуваного з іншими учасниками кримінального провадження, його особистої зацікавленості в певному результаті розслідування [108, с. 12].

Задля уникнення конфліктних та інших ситуацій, що унеможливають чи ускладнюють отримання необхідної інформації в процесі проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, важливими є належна й ретельна підготовка слідчого (детектива) до проведення такої слідчої (розшукової) дії. З цього приводу слушно зауважує Ю. М. Чорноус, що підготовчий етап залежить

від раніше прийнятих рішень у процесі досудового розслідування, а саме: реєстрації повідомлення про кримінальне правопорушення, внесення відомостей до ЄРДР, проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, встановлення особи ймовірного підозрюваного, вручення повідомлення про підозру особі у вчиненні кримінального правопорушення тощо [231, с. 8].

Підготовка слідчого (детектива) до проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, передбачає послідовність вчинення дії з:

1. Вивчення обставин кримінального провадження. Перед проведенням допиту слідчий повинен проаналізувати матеріали кримінального провадження, зібрані докази (речові докази, документи, результати оперативно-розшукових заходів); показання інших учасників процесу (свідків, потерпілих, співучасників), встановити роль допитуваного в групі (керівник, виконавець, пособник, організатор), з'ясувати особливості діяльності групи, методи вчинення кримінального правопорушення, використання ресурсів, зв'язків.

2. Вивчення особистості допитуваного. Слідчий повинен урахувати індивідуальні особливості підозрюваного: біографічні дані: вік, освіта, соціальний статус, попередні судимості, психологічний портрет (темперамент, рівень агресивності, стресостійкість), мотиви участі в злочинній діяльності (фінансова зацікавленість, страх, тиск з боку інших учасників групи), можливі обставини, що впливають на готовність до співпраці (бажання пом'якшити покарання, конфлікти всередині групи тощо).

3. Підготовка запитань і тактичного плану допиту, що складатиметься з: формулювання запитань (відкриті – для збору максимальної кількості інформації; уточнювальні – для деталізації обставин; запитання для виявлення суперечностей в показаннях); розроблення тактики допиту з огляду на можливі стратегії поведінки підозрюваного (мовчання, брехня, агресія, уникнення відповідей); підготовка до використання методів психологічного впливу (налагодження довіри тощо).

4. Підготовка матеріально-технічної бази: організація приміщення для допиту (забезпечення ізоляції від інших учасників процесу; відсутність сторонніх факторів, що можуть відволікати допитуваного), фіксація процесу допиту (підготовка технічних засобів (аудіо- й відеозапис) [194, с. 93-94].

Щодо диференціації допиту членів організованого злочинного угруповання, залежно від їх ролі в групі, слід виокремити: допит лідерів організованої злочинної групи; допит основних виконавців кримінальних правопорушень; допит осіб, відповідальних за фінансування злочинної діяльності організованої злочинної групи та її зв'язки; допит нових учасників організованої злочинної групи; допит членів злочинного угруповання, які чинять активну протидію розслідуванню [194, с. 94].

У криміналістичній літературі розглянуто низку тактичних прийомів подолання конфліктної ситуації допиту під час дачі допитуваною особою неправдивих показань, які традиційно поділяють на тактичні прийоми емоційного впливу й тактичні прийоми логічного впливу. До тактичних прийомів емоційного впливу належать: особисті спостереження за допитуваною особою; асоціація за суміжністю або контрастністю; перифраз; «припущення легенди»; демонстрування «незаповненості»; використання психологічних особливостей особистості допитуваного; використання стану емоційної напруженості; використання ефекту раптовості; поєднання форсованого (пришвидшеного) й уповільненого темпів допиту; пред'явлення контрдоказів [15, с. 15]; використання слідчим психолого-криміналістичного портрета допитуваного [166, с. 124].

Тактичні прийоми емоційного впливу під час допиту членів організованої злочинної групи є важливим інструментом для подолання опору, створення умов для співпраці й отримання достовірної інформації. Емоційний вплив допомагає активізувати внутрішні мотиви допитуваного, які сприяють висвітленню інформації, серед яких: встановлення психологічного контакту (демонстрація емпатії, створення неформальної атмосфери, акцент на розумінні ситуації); використання ефекту «свого серед чужих»; створення емоційного

резонансу; використання емоційного конфлікту шляхом протиставлення членам групи з акцентом на можливій зраді або використанні допитуваного лідерами; демонстрація розуміння слабкостей групи (натяк на те, що слідчий вже володіє інформацією); використання ефекту конфронтації (психологічний тиск через протиставлення доказів або свідчень інших учасників, демонстрація невідповідностей); зміна темпу допиту (чергування швидких і повільних запитань), використання «несподіваних підходів» (раптовий перехід від доброзичливого до жорсткого підходу, використання несподіваних запитань).

Натомість використання тактичних прийомів логічного впливу під час допиту членів організованої злочинної групи передбачає використання раціональних аргументів, фактів, доказів і логічних прийомів для подолання опору допитуваного та отримання правдивої інформації. До таких прийомів слід віднести: деталізація показань шляхом побудови ланцюга логічних запитань, які ведуть до визнання очевидних фактів (постановка запитань від загальних до конкретних, які розкривають деталі кримінального правопорушення, демонстрація причиново-наслідкових зв'язків у подіях); зіставлення показань допитуваного з іншими доказами чи свідченнями, повернення до попередніх запитань; демонстрація доказів; пред'явлення альтернатив шляхом створення двох варіантів, один з яких очевидно веде до визнання провини, тощо [194, с. 94].

Крім того, залежно від слідчої ситуації та інших обставин кримінального провадження, слідчий (детектив) може використовувати тактичні комбінації, тобто створення ситуації, розрахованої на неправильну оцінку її допитуваним, що об'єктивно приводить до його викриття. Під час тактичних комбінацій використовують: прийоми, які мають мету приховати від допитуваного поінформованість слідчого певні обставини провадження; метод непрямого допиту, який полягає в постановці запитань, другорядних із погляду допитуваного, але фактично тих, що маскують головне питання (наприклад, якщо на місці події виявлено сліди пальців рук підозрюваного, то спочатку задають питання, відповіді на які потім виключають можливість стверджувати,

що ці відбитки залишені не в момент вчинення кримінального правопорушення, а раніше або пізніше); прийоми, спрямовані на створення ситуації, під час якої допитуваний допускає обмову [159, с. 115].

Лідери організованої злочинної групи здебільшого мають високий рівень конспірації, психологічної підготовки, кримінальний досвід, унаслідок чого слідчі (детективи) в процесі проведення допиту постають перед такими складнощами: відмова від дачі показань або дача неправдивих показань, використання психологічного тиску на інших членів групи; мінімізація власної ролі в групі – лідери намагаються показати себе як посередників або сторонніх осіб, які не мають безпосереднього стосунку до вчинення кримінальних правопорушень, залучення адвокатів для маніпуляцій, використання законних прав для затягування слідства, професійна конспірація (використання фальшивих документів, приховування справжньої ідентичності).

У цій ситуації слідчому (детективу) слід використовувати такі тактичні прийоми під час проведення допиту: демонстрація наявності доказів, які не залишають місця для маневру, зіставлення показань лідера з іншими учасниками організованої злочинної групи, використання роздільного підходу шляхом акцентування на факторах, які знижують його контроль за іншими членами групи, створення ілюзії обізнаності в усіх обставинах кримінального правопорушення, пред'явлення контрдоказів на спростування алібі тощо [194, с. 94-95].

Крім того, ми поділяємо твердження про те, що допит організатора (лідера) злочинної групи чи організації доцільно відкласти до моменту, коли слідчий отримає достатньо інформації щодо діяльності групи загалом і її організатора (лідера) зокрема, перш за все в процесі допитів інших учасників [67, с. 169]. Допиту організатора (лідера) організованої злочинної групи повинен передувати допит виконавців, які мають безпосереднє відношення до реалізації злочинних дій, але часто діють під впливом лідера, а також інших членів організованої злочинної групи.

Слід ураховувати, що основними чинниками, які можуть впливати на вибір поведінки членів організованих груп чи злочинних організацій, переважно є побоювання нести суворіше покарання, якщо буде доведено вчинення кримінального правопорушення групою осіб; страх розправи з боку інших членів організованої групи; прагнення не видати співучасників, відповідно до так званого кодексу честі, що діє в групі; сподівання на матеріальну й іншу «підтримку» з боку «авторитетних» членів групи під час відбування покарання в разі, якщо візьме провину за вчинення кримінального правопорушення на себе і не назве співучасників й організатора (лідера) тощо [67, с. 170].

Проблемами, які можуть виникати під час проведення допиту таких членів організованої злочинної групи, є: обмежена обізнаність унаслідок відсутності поінформованості виконавців, нових членів щодо загального плану дій, мотивів і мети функціонування організованої злочинної групи; емоційна й матеріальна залежність від лідера, страх покарання або впливу з боку організатора групи, страх нових членів нести відповідальність за вчинені організованою злочинною групою кримінальні правопорушення, навіть якщо їхня участь була обмеженою, стійка відмова від співпраці зі слідством, попередня домовленість між членами групи про узгодженість версій.

Тактичними прийомами, які доцільно використовувати під час проведення допиту таких членів організованої злочинної групи, будуть: налагодження психологічного контакту (створення атмосфери довіри), акцент на зниження відповідальності шляхом роз'яснення можливості пом'якшення покарання за співпрацю, використання доказів, які підтверджують вчинення кримінального правопорушення, початок допиту з обставин (епізодів), найбільше відомих слідчому та підкріплених доказами з подальшою побудовою логічного ланцюжка, застосування методів психологічного впливу для зниження стійкості до тиску тощо [194, с. 95].

Слід ураховувати, що кримінальне процесуальне законодавство доволі чітко визначає межі допустимого впливу на учасників кримінального

провадження, дотримуючись міжнародних правових приписів. Значення правомірного психологічного впливу слідчого під час допиту у формі конкретних продуманих тактичних прийомів полягає в сприянні пришвидшенню розкриття злочинів, спонуканні допитуваних до надання правдивих показань. Але якщо психологічний вплив виходить за межі правомірності, це означає, що слідчий власноруч учиняє правопорушення, тому отримані внаслідок таких дій докази повинні бути визнані недопустимими відповідно до вимог КПК України [242, с. 278].

Застосування психологічного впливу є однією з найефективніших тактик, що дає змогу досягти певного рівня довіри між слідчим (детективом) і підозрюваним. Важливо акцентувати на емоційному стані допитуваного, створюючи атмосферу співпраці, водночас дотримуватися тактичної нейтральності й обережності у взаємодії.

Аналізуючи наукову літературу, Л. Прудка слушно зазначає, що необхідною психологічною передумовою ефективності комунікативної діяльності слідчого є встановлення психологічного контакту [162, с. 366]. Це потребує від слідчого знань із психології підозрюваних, обвинувачених, урахування їх індивідуально-психологічних рис, психічного стану в момент проведення допиту, життєвого й злочинного досвіду та інших обставин, що їх характеризують [224, с. 166].

В ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану також виникає необхідність у проведенні такої слідчої (розшукової) дії, як одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, членів організованої злочинної групи, основним завданням якого є: з'ясування відмінностей у показаннях учасників організованої злочинної групи; виявлення фактів домовленості між учасниками організованої злочинної групи про надання недостовірних чи неточних показань; уточнення окремих деталей вчинення кримінального правопорушення [194, с. 95].

Етапами підготовки до проведення допиту двох чи більше вже допитаних осіб – членів організованої злочинної групи буде: аналіз попередніх свідчень (вивчення показань кожного учасника окремо для виявлення слабких місць і суперечностей); вибір учасників слідчої (розшукової) дії (залучення до одночасного допиту тих членів організованої злочинної групи, чиї свідчення суперечать одне одному або можуть бути пов'язані з ключовими моментами події кримінального правопорушення); визначення порядку постановки запитань, логічної послідовності та сценаріїв реагування на можливі відповіді; забезпечення психологічної готовності слідчого керувати емоційним напруженням між учасниками допиту, залучення за необхідності відповідних спеціалістів [194, с. 95-96].

Щодо використання тактичних прийомів під час проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, постановка запитань має відповідати певним вимогам: основу підготовлених запитань будуть становити ті, які відображають сутність розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб; попередня підготовка запитань, що мають на меті досягнення тактичних завдань слідчої (розшукової) дії, реалізують тактичні прийоми, наприклад: створення враження поінформованості слідчого, прокурора про подію та учасників, актуалізацію забутого тощо; суворе дотримання порядку, у якому ці питання мають ставити; питання повинно бути конкретним і стосуватися однієї обставини, лаконічним і не допускати двозначного тлумачення; слід уникати питань, на які можлива стисла відповідь типу: «так», «ні», «точно», «звичайно», «звісно» тощо [53, с. 102].

Крім того, з огляду на високий професіоналізм й освіченість окремих членів організованого злочинного формування, слід чітко продумувати кожен етап проведення одночасного допиту, а також обирати специфічні тактичні прийоми. Таку групу тактичних прийомів деякі науковці відносять до «слідчих хитрощів». Найчастіше до таких прийомів належать «використання чинника несподіваності», «непрямий допит», «створення в допитуваного перебільшеного уявлення про обізнаність слідчого» [35, с. 519].

Допит відіграє ключову роль у розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. Його значення зростає в умовах обмеженого доступу до інших джерел доказів, або коли кримінальне правопорушення вчинено із високим ступенем конспірації.

3.3. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану

Невід'ємну основу ефективності розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану складає реалізація судово-експертної діяльності [192, с. 302].

Ми погоджуємося з думкою С. О. Павленко та В. Г. Севрука, про те, що метою використання спеціальних знань є: отримання за їх допомогою доказів, іншої інформації, що має значення для правильного вирішення кримінального провадження. Зокрема, у кримінальному судочинстві метою є: допомога в збиранні (виявленні, фіксації, вилученні, забезпеченні схоронності), дослідженні доказів (зокрема слідів, речових доказів). На підставі результатів застосування спеціальних знань будуються версії, планується розслідування, перевіряються докази, обирається тактика окремих слідчих (розшукових) дій [180, с. 61].

В контексті розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами процес використання спеціальних знань зумовлює складну, багатопланову, різноаспектну, регламентовану кримінально-правовим, кримінально-процесуальним і криміналістичним характером діяльність слідчого, що ґрунтується на криміналістичних і кваліфікаційних характеристиках кримінального правопорушення [26, с. 178].

Подібну точку зору висловлюють А. Плосконос та А. Саковський, зазначаючи, що кримінальні правопорушення, які вчиняються ОЗГ, є найбільш

складними для розслідування, що, своєю чергою, зумовлює використання значно ширшого кола спеціальних знань під час кримінального провадження, таких як: психологи, аудиторі, економісти, спеціалісти в галузі інформаційних систем та технологій тощо, зокрема в процесі проведення слідчих (розшукових) дій [123, с. 270].

В процесі організації проведення процесуальних дій, зокрема з використанням спеціальних знань, під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, слід враховувати особливості, пов'язані із специфічною обстановкою їх вчинення, а саме в умовах воєнного стану, яку організовані злочинні угруповання досить часто використовують для приховування своєї злочинної діяльності.

З позиції І. Пиріг складність розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану зумовлена не тільки їх різноманіттям, а й іншими факторами, серед яких неможливість або складність у встановленні та затриманні осіб, які вчинили злочин, труднощі, пов'язані з небезпекою учасників розслідування, що проводять слідчі (розшукові) дії у зоні загрози обстрілів чи вибухів. Небезпека також наявна під час проведення будь-яких дій на деокупованій території, де можуть бути нерозірвані снаряди, міни тощо. Складність також полягає у тому, що до розслідування потрібно залучати велику кількість фахівців, які володіють спеціальними знаннями, що відсутні у суб'єктів розслідування [120, с. 347].

Під час розслідування кримінальних правопорушень використання спеціальних знань здійснюють шляхом: залучення спеціалістів для участі в процесуальній та іншій діяльності; проведення судових експертиз; проведення різних перевірок, обстежень; одержання довідок і консультацій в обізнаних осіб; витребування та використання документів, які складають такі особи, у процесі їхньої службової діяльності; допиту спеціалістів як свідків або судових експертів, якщо вони брали участь у проведенні судових експертиз [79, с. 469].

Серед чинників, що можуть негативно впливати на хід проведення окремих процесуальних дій в умовах воєнного стану виокремлюють:

відсутність доступу до окремих територій, на яких здійснюється кримінальне провадження; повним або частковим обмеженням функціонування органів державної влади, у тому числі правоохоронних, судових органів України на територіях вчинення кримінальних правопорушень; особливості правового регулювання не лише нормами КПК України, а й надзвичайним законодавством, міжнародними нормативно-правовими актами; специфічні організаційно-управлінськими основами проведення окремих процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень; частковим або повним блокуванням функціонування окремих процесуальних інститутів та появою нових процесуальних засобів, способів, гарантій кримінального провадження в екстраординарних умовах та ін. [33, с. 5-6].

Зважаючи на це, особливості використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану ускладнені такими факторами, як: фактори правового характеру (пов'язані із функціонуванням на час введення режиму воєнного стану надзвичайного законодавства); фактори процесуального характеру (стосуються особливого змісту та форми кримінального провадження в умовах воєнного стану); зовнішні фактори (пов'язані із веденням бойових дій, окупацією окремих території, деокупація, тощо). Крім того, кримінальні правопорушення, які вчиняються організованими злочинними групами, зокрема в умовах воєнного стану, характеризуються своєю складністю у виявленні, документуванні та розслідуванні загалом, що зумовлює використання значно ширшого кола спеціальних знань під час досудового розслідування. Таким чином, слід наголосити на важливості належної організації та вибору тактико-психологічних заходів використання спеціальних знань.

В ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними група в умовах воєнного стану слідчий органу досудового розслідування найчастіше звертається до використання спеціальних знань під час проведення таких слідчих (розшукових) дій: огляду місця події, огляду речей, документів та комп'ютерних даних, обшуків, допитів тощо.

Серед спеціалістів, які можуть бути залучені до проведення вказаних слідчих (розшукових) дій: спеціаліст в галузі економіки, ревізори, спеціалісти-бухгалтери, фінансисти, тощо [188, с. 133].

Так, для прикладу залучений спеціаліст в галузі економіки в ході проведення огляду місця події, обшуку звертає увагу слідчого на окремі відомості, які мають значення для досудового розслідування, де відображено важливу інформацію для слідства. Серед них зокрема можуть бути: правовстановлювальні документи, документи податкового та фінансового обліку, договори, чи їх окремі частини, а також бланки документів, договорів; печатки, штампи, в тому числі електронні печатки та підписи, тощо, які стали предметом вчинення злочинних дій організованої злочинної групи, містять окремі сліди інтелектуального чи матеріального характеру, які вказують на вчинення злочинних дій, або ж свідчать про приховування кримінального правопорушення. Крім того, відомості, що містяться у зазначених документах можуть містити інформацію про осіб, які можуть бути причетними до вчинення кримінального правопорушення, докази їх участі в організованій злочинній групі, прямо чи побічно вказувати на можливого організатора.

Таким чином, слідчий в залежності від виду кримінального правопорушення, до вчинення якого причетна організована злочинна група в умовах воєнного стану обирає відповідного спеціаліста для проведення слідчої (розшукової) дії. Так, серед найпоширеніших кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану та спеціалістів, які були залучені в процесі розслідування є: кримінальні правопорушення проти власності, зокрема вчинення різного роду шахрайських дій – інспектори-криміналісти, спеціалісти-почеркознавці, спеціалісти в галузі технічного дослідження документів й обліку тощо; кримінальні правопорушення у фінансово-економічній сфері – спеціалісти в галузі бухгалтерського обліку, страхової діяльності, спеціалісти в сфері оподаткування тощо; кримінальні правопорушення у сфері господарської

діяльності – спеціалісти-економісти, ревізори, спеціалісти в сфері інформаційних технологій тощо [188, с. 133].

Досить часто виникає необхідність виявлення та дослідження інформації, що міститься на комп'ютерних носіях (електронних документів, електронних підписів чи печаток, тощо). З цією метою для належного її вилучення слідчий органу досудового розслідування залучає відповідних спеціалістів у галузі комп'ютерних технологій. Також участь спеціаліста в слідчій (розшуковій) дії полягає також в наданні допомоги слідчого щодо правильної фіксації виявлених відомостей у протоколі, а також належному їх вилученню для подальшої передачі на експертне дослідження.

При цьому, слід враховувати специфіку залучення спеціалістів до проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень, що пов'язана із наявністю небезпечних факторів. Зокрема, під час проведення огляду місця події, обшуків, тощо, важливим є дотримання учасникам слідчих (розшукових) дій заходів безпеки, оскільки враховуючи ситуацію, яка на сьогодні склалась в нашій державі, неопоодинокими є випадки необхідності проведення процесуальних дій на деокупованих територіях, територіях, що знаходяться в безпосередній близькості до військових дій, під час оголошення повітряної тривоги, тощо. Таким чином, слідчому в процесі організації проведення слідчої (розшукової) дії необхідно оцінити навіність небезпечних факторів, що становлять загрозу життю і здоров'ю всіх учасників слідчої (розшукової) дії, так і ризиків, пов'язаних із можливістю втрати чи спотворення тих чи інших доказових даних, які можуть бути отримані в ході її проведення, а також прийняти рішення про необхідність залучення відповідних спеціалістів [188, с. 133-134].

Так оглядом місця події, обшуку під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану можуть бути підприємства, установи, організації, які знаходяться на деокупованих територіях, або територіях, які перебувають в безпосередній близькості до території ведення активних бойових дій.

Важливим при цьому буде залучення до проведення вказаних слідчих (розшукових) дій спеціалістів-вибухотехніків. Саме тому, слідчий органу досудового розслідування, на якого покладено керівництво слідчою (розшуковою) дією, повинен організувати: налагодження психологічного контакту між усіма її учасниками, забезпечення обізнаності всіх її учасників про необхідність неухильного додержання необхідних заходів безпеки, інформування про такі заходи, неухильне додержання його вказівок, а також рекомендацій спеціаліста, та приймати тактичні рішення в залежності від обстановки, що склалась.

На основі практичного досвіду та вивчення матеріалів кримінального провадження слід зазначити, що, окрім огляду місця події, однією із найпоширеніших слідчих (розшукових) дій, які призначаються в процесі розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є допит. Рішення про залучення спеціаліста слідчий приймає в залежності від складності кримінального провадження, кількості учасників організованої злочинної групи, які є фігурантами кримінального провадження, слідчої ситуації, що склалась, обізнаності слідчого з тих чи інших питань. Крім того, в кожній конкретній ситуації, важливим є налагодження психологічного контакту між учасниками допиту, з метою отримання найбільш повних відомостей [188, с. 134].

Серед осіб, які можуть бути допитані під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами в умовах воєнного стану можуть бути: потерпілі (особи, які стали жертвами шахрайських схем у кримінальних правопорушеннях проти власності), заявники (службові особи підприємств, установ, організації, – в кримінальних правопорушеннях в сфері господарської діяльності), свідки (працівники підприємств, установ, організацій де було вчинено кримінальне правопорушення, ревізори тощо), підозрювані або обвинувачені (учасники організованого злочинного угруповання). Серед спеціалістів, які найчастіше залучались під час проведення допиту в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених

організованими злочинними групами в умовах воєнного стану були: спеціалісти в галузі психології, спеціалісти в сфері економіки, землевпорядники, фінансисти, бухгалтери, ревізори та аудиторів, спеціалісти в галузі інформаційно-комунікаційних систем та технологій тощо.

Слід також зауважити, що у кримінальних правопорушеннях, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, зокрема в процесі допиту учасників організованого злочинного угруповання важливо виявити такі важливі відомості, які стосуються: встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення (місця, способу, обстановки, знарядь його вчинення та приховування); встановлення інших учасників організованої злочинної групи, її можливого лідера; подолання протидії з боку допитуваного, виявлення недостовірних чи спотворених відомостей. З цією метою важливим є застосування ряду тактико-психологічних заходів під час проведення допитів учасників організованих злочинних угруповань за участю спеціалістів [188, с. 134].

Серед таких заходів окремі вчені виділяють: консультації та пояснення під час підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії; виявлення певних біопсихічних даних особи та встановлення психологічного контакту з допитуваним; вибір у межах закону й етики засоби психологічного впливу на допитуваного; створення можливості точніше та повніше зрозуміти допитуваного, передусім фахівців, які використовують у розмові спеціальні професійні терміни; встановлення рівня обізнаності допитуваного щодо питань, які вимагають спеціальних знань; методичного спрямування допиту та формулювання запитань допитуваному; надання допомоги щодо правильно усвідомлення певних даних про обстановку й обставини злочину, що відтворені в показаннях особи, яку допитують; з'ясування на фаховому рівні спеціальних питань щодо виникнення та перебігу події злочину, причин та умов, що йому сприяли; опрацювання документів, що стосуються діяльності, пов'язаної з учиненим правопорушенням у певній галузі; встановлення обставин, способів та мотивів злочинних дій; припинення неправдивих показань; надання

допомоги у фіксації технічними засобами процесу проведення допиту; складання зі слів допитуваного складного плану (схеми), фотороботу [170, с. 237-238; 122 с. 182-183].

Слідчий під час прийняття рішення про проведення допиту учасників організованого злочинного угруповання може проводити попереднє консультування з відповідними спеціалістами щодо постановки питань, зокрема в частині необхідності з'ясування даних, пред'явлення документацій, використання спеціальної економічної, бухгалтерської чи іншої термінології; вибір тактико-психологічних прийомів, спрямованих на подолання протидії з боку членів організованого злочинного угруповання.

Також в процесі розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень виникає необхідність проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, зокрема учасників організованої злочинної групи. В такому разі, задля подолання тиску та протидії з боку учасників злочинного угруповання, виявлення розбіжностей у їх показаннях, налагодження психологічного контакту між її учасниками, доцільним буде залучення спеціалістів до проведення слідчої (розшукової) дії [188, с. 135].

Окрім процесуальної форми участі спеціаліста у слідчій (розшуковій) дії, слідчий органу досудового розслідування може використовувати і неформальне, непроцесуальне консультування із спеціалістом, який брав участь у процесуальній дії, або ж з іншим спеціалістом. Зокрема непроцесуальна форма передбачає надання консультацій стосовно виду експертного дослідження, яке доцільно провести, а також формулювання питань для проведення судової експертизи.

Крім того, важливим у ході розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень, є використання спеціальних знань у формі залучення судових експертів для проведення судових експертиз з метою з'ясування обставин вчинення кримінального правопорушення, дослідження вилучених в процесі проведення огляду місця події чи обшуку предметів. Розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими

злочинними групами в умовах воєнного стану вимагає від органів досудового розслідування вжиття невідкладних заходів, з метою виявлення всіх учасників злочинної групи, в тому числі її лідера, документування фактів вчинення кримінальних правопорушень, збирання доказової інформації, зокрема проведення комплексу слідчо- оперативних заходів [188, с. 135].

Один із аспектів організації проведення судових експертиз в кримінальних провадженнях є налагодження ефективної взаємодії між керівниками експертних установ та слідчим, який є ініціатором проведення експертного дослідження, та експертом, який його проводить [230, с. 50].

У процесі взаємодії слідчого, дізнавача, прокурора з експертною установою чи експертом важливим є налагодження психологічного контакту, що в подальшому сприятиме уникненню непорозумінь під час проведення експертного дослідження, підвищить ефективність комунікації між зазначеними суб'єктами задля здійснення швидкої та якісної експертизи в кожному конкретному кримінальному провадженні [236, с. 73].

Слід також звернути увагу на окремі особливості призначення і проведення судових експертиз на час дії режиму воєнного стану. Так, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України [78] у разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень пов'язаних із необхідністю отримання зразків для проведення експертизи такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

Крім того, на сьогодні, внаслідок необхідності документування та розслідування численної кількості воєнних злочинів російської федерації проти України, значною кількістю об'єктів, які підлягають терміновому проведенню експертиз, слідчі органів досудового розслідування стикнулись із проблемами, пов'язаними із надмірною перевантаженістю на підрозділи Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, та відповідно нестачею кваліфікованих експертів. Чинна система судово-експертних установ не має змоги оперативно,

якісно та, головне, прозоро супроводжувати всі кримінальні провадження, зважаючи на значну кількість кримінальних правопорушень загального криміналу, а також кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами. Враховуючи практичний досвід розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень слід наголосити на тому, що з початку широкомасштабного вторгнення проведення судових експертиз у кримінальних провадження про кримінальні правопорушення, вчинені організованими злочинними групами в умовах воєнного стану відійшли на другий план [188, с. 135].

При цьому, недотримання чи пропущення строків проведення судових експертизи є тим вразливим місцем, яке гальмує швидкість розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, що в свою чергу може призвести до порушення строків досудового розслідування, втрати можливості викриття членів організованого злочинного угруповання чи його організатора, доведення вини кожного її учасника у вчиненні кримінальних правопорушень тощо.

Так з урахуванням поступової інтеграції в міжнародні та європейські структури зі стандартизації, слід зауважити, що в англійській системі немає офіційних списків судових експертів. Експертами можуть бути лише досвідчені особи, які достатньою мірою володіють спеціальними економічними знаннями предметної кваліфікації, і загально визнано як контроль якості роботи експерта, що повинні відповідати науковим критеріям [173, с. 351].

Подібна модель функціонує також у США, Великій Британії, Польщі, Литві функціонують експертно-аналітичні підрозділи в структурах національної поліції чи служб безпеки, які: координують боротьбу з організованими злочинними синдикатами; виявляють і блокують інфраструктури, які керуються з-за кордону; взаємодіють із міжнародними партнерами (EUROPOL, INTERPOL, OLAF). Україна, як держава в умовах війни, потребує посиленої моделі таких підрозділів, адаптованої до гібридного характеру загроз.

Таким чином, з урахуванням умов воєнного стану, важливим є реформування сучасного експертного забезпечення правосуддя, зокрема шляхом надання права учасникам кримінального провадження у разі необхідності призначати проведення експертизи у приватних експертів, незалежно від наявності його в реєстрі, за винятком випадків дослідження об'єктів, вільний обіг яких обмежено або заборонено законом [192, с. 303].

Крім того, окремого перегляду потребує пропозиція щодо можливості створення експертних установ уповноваженими підрозділами задля більш ефективного проведення досудового розслідування. Створення окремої експертної установи, при цьому повинно відповідати всім стандартам здійснення судово-експертної діяльності, та сприятиме вирішенню порушених питань та забезпечить ефективність розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, розвантажить експертів підрозділів Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України [188, с. 136].

Для прикладу Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2022-2026 роки задля проведення оперативного, якісного та неупередженого розслідування передбачає необхідність створення експертних установ (Strategic program of...2022) [203]. Так, доцільним вважаємо перегляд питання щодо створення окремих експертних підрозділів у структурі центральних і міжрегіональних органів Національної поліції України, зокрема які здійснюють реалізацію державної політики з питань боротьби з організованою злочинністю. Зазначене сприяло б налагодженню дієвого механізму організації проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, сприятиме своєчасному проведенню судово-експертних досліджень в розглядуваній сфері, розвантажить підрозділи Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, які надміру завантажені проведеннями експертиз за фактами вчинення воєнних злочинів та кримінальних правопорушень загально-кримінального спрямування.

Новітні умови вимагають інтеграції інструментів аналізу великих даних, OSINT, кіберрозвідки, криміналістики, фінансового моніторингу в єдиний механізм, який мають забезпечити саме окремі експертні підрозділи у структурі центральних і міжрегіональних органів Національної поліції України, таких як ДСР, Департамент кіберполіції тощо. Такі підрозділи повинні: формувати рейтинг небезпеки ОЗГ з урахуванням їхніх зв'язків з агресором; розробляти тактико-методичні рекомендації для територіальних підрозділів поліції; забезпечувати міжвідомчу координацію з СБУ, ГУР МО, ДБР, прокуратурою, міжнародними структурами.

Доцільність створення таких підрозділів обумовлена потребами практики, зокрема: значна частина організованих злочинних груп функціонує з тимчасово окупованих територій, частина лідерів ОЗГ – колишні правоохоронці, які перейшли на бік держави-агресора; потреба у високоспеціалізованій експертній підтримці слідства.

Організовані злочинні групи, що діють з окупованих територій, становлять серйозну загрозу національній безпеці, а їх діяльність має такі особливості: наявність безпечного тилу на окупованій території, що унеможливорює фізичне затримання учасників та вилучення доказів звичайними методами; використання гібридних форм злочинності – поєднання корисливих злочинів із диверсійною або підривною діяльністю проти держави; створення розгалужених злочинних мереж з елементами кіберзлочинності, фінансових махінацій, незаконної міграції, торгівлі людьми, викрадення гуманітарної допомоги. У цих умовах боротьба з ОЗГ вимагає нових експертно-аналітичних підходів, заснованих на глибокій профільній спеціалізації, що виходить за межі можливостей традиційних оперативних підрозділів.

Частина лідерів ОЗГ – колишні правоохоронці, які перейшли на бік держави-агресора, такі особи: володіють професійною підготовкою, знаннями процедур слідства та оперативної роботи; мають збережені інформаційні й корупційні зв'язки на підконтрольній території України; здатні імітувати легальну діяльність за допомогою підставних осіб, фіктивних підприємств,

цифрових технологій. Така структура злочинності є особливо небезпечною, оскільки вона: дезорієнтує правоохоронну систему; впроваджує практики контррозвідницької діяльності у кримінальну площину; спрямована на руйнування державних інституцій через підрив довіри та корупційне зараження. Розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану вимагає поєднання криміналістичних, аналітичних, інформаційних та геополітичних знань.

Створення окремих експертних підрозділів дозволить: централізувати обробку аналітичної інформації; здійснювати кримінологічне прогнозування діяльності ОЗГ; напрацьовувати методичні рекомендації та інструменти виявлення прихованих зв'язків; супроводжувати складні кримінальні провадження із міжрегіональним або транснаціональним характером.

Сьогодні вказана діяльність здійснюється у відповідності із обмеженнями, передбаченими режимом воєнного стану та на основі законодавства, що передбачає особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану, а також із урахуванням обстановки [188, с. 136].

У кримінальних провадженнях цієї категорії призначається низка експертиз. Зокрема, до найбільш популярних можна віднести: технічну експертизу документів (дозволяє встановити спосіб виготовлення документу та використаного обладнання, давності його виготовлення, наявності внесення змін, відновлення тексту документа тощо); будівельно-технічну (дозволяє встановити невідповідність фактично виконаних обсягів робіт обсягам, що зазначені в актах виконаних робіт, а також завищення вартості робіт); почеркознавчу (вирішує питання про виконання підписів або рукописних записів певною особою. Призначати її треба навіть у ситуації, коли особа визнає факт виконання нею рукописного тексту чи підпису (в подальшому вона може відмовитися від такої заяви); судово-економічну – призначається для вирішення завдань, пов'язаних із дослідженням документів бухгалтерського

обліку та звітності, зокрема для: встановлення правильності та повноти застосованих ревізією методів і прийомів дослідження даних бухгалтерського обліку під час виконання поставлених перед нею завдань; визначення документальної обґрунтованості операцій з одержання, зберігання та витрачання матеріальних цінностей і грошей, наявності їх нестачі або надлишків, періоду, місця їх утворення та розміру; встановлення правильності ведення в установі (на підприємстві) бухгалтерського обліку та звітності, його відповідності вимогам чинних нормативних актів; з'ясування кола осіб, на яких покладено обов'язок забезпечити дотримання вимог нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку та контролю; визначення недоліків в організації бухгалтерського обліку та контролю, що сприяли вчиненню порушень, заходів бухгалтерського порядку, які необхідно здійснити для усунення цих недоліків, та ін.

Окрему увагу слід приділити організаційній основі призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення вчинені організованими злочинними групами в умовах воєнного стану [188, с. 137].

В сучасних умовах, діяльність організованих злочинних груп набула нових небезпечних форм, що пов'язано із вторгненням на територію України держави-агресора, тимчасової окупації окремих територій нашої держави, поширення агентури держави-агресора серед членів організованих злочинних груп, переходу на бік ворога колишніх працівників правоохоронної, експертної, судової системи використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану повинно удосконалюватися та відповідати викликам сучасності.

Аналіз емпіричних даних засвідчив необхідність впровадження нових актуальних напрямів використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного, зокрема: уточнення напрямів залучення спеціальних знань для виявлення, документування та аналізу злочинних схем, що мають складну

економічну, фінансову, військово-облікову чи інформаційну структуру; розширення переліку об'єктів експертного дослідження, актуальних в умовах воєнного стану (цифрові носії інформації та облікові системи підприємств оборонного сектору, документи з обмеженим доступом щодо розподілу бюджетних коштів, фінансову звітність підприємств-отримувачів міжнародної допомоги); спеціалізовану бухгалтерську документацію з ознаками фіктивності або подвійного обліку); формування окремого реєстру експертів та фахівців, що мають спеціальні знання у сферах (військової логістики; державного оборонного замовлення; зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану; кібербезпеки та аналізу електронних доказів).

Злочинні схеми набувають високого рівня конспіративності (організовані злочинні групи використовують складні фінансові інструменти, облікові документи із ознаками фальсифікації, а також цифрові платформи для приховування слідів злочину). Значене зумовлює необхідність залучення фахівців із галузевими знаннями (економістів, аудиторів, ІТ-спеціалістів, експертів з військової логістики), без участі яких неможливо ефективно виявити й обґрунтовано задокументувати такі кримінальні правопорушення.

Розкрадання коштів оборонного бюджету та гуманітарної допомоги часто здійснюється за допомогою шахрайських контрактів, подвійного обліку, підробленої звітності тощо. Для викриття таких схем потрібні знання у сфері державних закупівель, бухгалтерського обліку та оборонного планування.

Протиправне використання майна, що перебуває на балансі військових частин або оборонних підприємств, пов'язане зі зловживанням повноваженнями, підробкою облікових даних, фіктивними актами передачі. Розкриття подібних схем вимагає спеціалізованих знань з військової логістики, експлуатації техніки, нормативно-правових актів у сфері оборонного управління.

Висновки до розділу 3

Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в

умовах воєнного стану є основним джерелом одержання доказових відомостей про кримінальне правопорушення та осіб – членів організованого злочинного угруповання, які причетні до його вчинення, за результатами проведення яких формуються слідчі версії та розробляється подальший алгоритм дій слідчого (детектива) у кримінальному провадженні.

На початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану найчастіше проводяться такі слідчі (розшукові) дії: обшук, огляд, допит. В залежності від об'єкту проведення огляду чи обшуку, окремо виділяють: обшук на підприємствах, установах, організаціях; обшуки на виробничих, логістичних та складських об'єктах; обшуки у фінансових та банківських установах; обшук за місцем проживання одного з учасників організованої злочинної групи; огляд документів; огляд комп'ютерної та іншої техніки.

Типові місця проведення обшуку при розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: службові приміщення за місцем вчинення кримінального правопорушення; фінансові установи (банки, фінансові компанії, ломбарди та інші фінансові установи); складські, виробничі приміщення; місця знаходження комп'ютерної техніки, серверів тощо; приміщення аудиторських організацій; місця проживання чи перебування членів організованої злочинної групи.

Об'єкти огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану необхідно класифікувати в залежності від сфери злочинного впливу організованої злочинної групи.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняють організовані злочинні групи в умовах воєнного стану, до обставин, які необхідно встановити під час проведення такої слідчої (розшукової) дії, як допит, належать:

1) загальні обставини про подію кримінального правопорушення: механізм злочинної події (час, місце та спосіб вчинення кримінального

правопорушення), характер протиправного діяння, засоби, що використовували під час вчинення кримінального правопорушення, матеріальні збитки, фізична шкода, інші наслідки кримінального правопорушення; факт наявності злочинної діяльності постійного характеру; плановість злочинної діяльності; прагнення до розширення сфер діяльності; використання вогнепальної зброї та засобів зв'язку; наявність контактів зі співробітниками правоохоронних й інших державних органів тощо;

2) обставини створення та функціонування організованої групи, зокрема: час, місце й обставини формування злочинної групи, склад організованого злочинного формування, кількість учасників організованої злочинної групи, ієрархічна структура, наявність розподілу ролей, форми взаємодії в злочинному угрупованні тощо; сфера впливу організованої злочинної групи: мета і мотиви створення організованої злочинної групи (збагачення, політичний вплив, дестабілізація ситуації), основна діяльність групи (спеціалізація); методи маскування або конспірації, які використовують для уникнення приховання злочинної діяльності.

Специфічними особливостями використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є: фактори правового характеру (пов'язані із функціонуванням на час введення режиму воєнного стану надзвичайного законодавства); фактори процесуального характеру (стосуються особливого змісту та форми кримінального провадження в умовах воєнного стану); зовнішні фактори (пов'язані із веденням бойових дій, окупацією окремих території, деокупація, тощо).

Використання спеціальних знань у процесі розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень здійснюються: у процесуальній формі (залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій, проведення судових експертиз, здійснення слідчим допитів спеціалістів, експертів); непроцесуальній формі (одержання консультацій зі спеціалістами перед чи після проведення слідчих (розшукових) дій, судово-експертних досліджень).

В процесі розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слідчий залучає спеціалістів, з урахуванням сфери злочинного впливу організованої злочинної групи: кримінальні правопорушення проти власності, зокрема вчинення різного роду шахрайських дій – інспектори-криміналісти, спеціалісти-почеркознавці, спеціалісти в галузі технічного дослідження документів й обліку, спеціалісти в галузі інформаційних технологій тощо; кримінальні правопорушення у фінансово-економічній сфері – спеціалісти в галузі бухгалтерського обліку, страхової діяльності, спеціалісти в області оподаткування тощо; кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності – спеціалісти-економісти, ревізори, фінансисти тощо.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило здійснити теоретичне узагальнення та запропонувати розв'язання наукового завдання, що полягає у вивченні та наданні рекомендацій, спрямованих на вдосконалення криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. До основних результатів, одержаних на підставі аналізу законодавства, наукових джерел і правозастосовчої практики, належать такі положення:

1. Аналіз наукових напрацювань в сфері протидії організованим злочинності засвідчив, що серед актуальних напрямів, які потребують більш ґрунтовного висвітлення в контексті дослідження є: удосконалення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, з урахуванням появи нових способів їх вчинення, приховування; виокремлення обставин, що підлягають встановленню в кримінальних правопорушеннях розглядуваної категорії; організація, процесуального порядку і тактики проведення слідчих (розшукових) дій в умовах ведення активних бойових дій, деокупації територій, інших небезпечних факторів, пов'язаних зі збройним протистоянням; особливості взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами та державними контролюючими органами з виявлення кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану; удосконалення використання спеціальних знань, під час розслідування такої категорії кримінальних правопорушень.

2. Встановлено, що правову основу розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, становлять нормативно-правові акти міжнародного характеру, які слід поділяти на акти, в сфері запобігання та протидії організованим злочинності, та акти, спрямовані на надання допомоги під час розслідування

таких кримінальних правопорушень, а також вітчизняне законодавство, зокрема: нормативно-правові акти загальної дії; нормативно-правові акти, які визначають відповідальність за організацію, керівництво та участь у організованих злочинних групах; нормативно-правові акти, які визначають загальні принципи кримінального судочинства, права і обов'язки учасників процесу, а також процесуальні процедури, які застосовуються до всіх кримінальних правопорушень, у тому числі й тих, що вчинені організованими злочинними групами; нормативно-правові акти, які встановлюють загальні засади боротьби з організованою злочинністю; нормативно-правові акти, які визначають порядок взаємодії між правоохоронними органами та іншими відомствами; нормативно-правові акти, які регулюють порядок застосування спеціальних методів розслідування, таких як, негласні слідчі (розшукові) дії; нормативно-правові акти, дія яких поширюється на конкретно визначений період.

Аргументовано важливість врахування рекомендацій міжнародних актів, у сфері боротьби з організованою злочинністю щодо впровадження позитивного міжнародного досвіду, зокрема:

1) необхідності приведення кримінального законодавства України у відповідність із Конвенцією ООН Проти транснаціональної організованої злочинності, зокрема внесення змін до ч. 3 ст. 28 Кримінального кодексу України, щодо визначення поняття «організована злочинна група», яке повинно узгоджуватись із відповідним визначенням його у ст. 2 (а) Конвенції, та викласти її в такій редакції: «кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брала участь структурована група у складі трьох або більше осіб, яка існує протягом певного часу та діє узгоджено з метою вчинення одного або кількох тяжких або особливо тяжких злочинів, спрямованих на отримання фінансової чи іншої матеріальної вигоди»;

2) перегляду чинних на сьогодні норм в сфері захисту свідків та потерпілих, зокрема в частині розроблення дієвого механізму захисту таких

осіб від діяльності організованих злочинних груп, що відповідатиме Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом;

3) перегляду положень Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво, з метою подальшого оновлення норм, що стосуються визначення компетентних органів в Україні, які згідно з національним законодавством відповідають за запобігання та боротьбу з кримінальними правопорушеннями визначеними нею, із урахуванням останніх змін в структурі Служби безпеки України.

Аналіз міжнародного та національного законодавства в сфері боротьби з організованою злочинністю, а також наукових напрацювань засвідчив необхідність внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», зокрема:

1) в частині визначення основних його понять, шляхом заміни терміну «боротьба» на термін «запобігання та протидія», які охоплюють значно ширший зміст з відповідним внесенням змін до ст. 1 Закону замінивши її назву з «Поняття організованої злочинності» на «Визначення термінів», виклавши її в такій редакції: «Стаття 1. Визначення термінів.

1. У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:
запобігання організований злочинності – це комплекс заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, спрямованих на попередження та мінімізацію впливу діяльності організованих злочинних груп на суспільство, створення системи комплексного аналізу чинників появи організованої злочинності, проведення цілеспрямованої державної політики;

організована злочинність – це сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються структурованими, ієрархічними або стійкими об'єднаннями осіб, які діють узгоджено протягом певного періоду часу з метою вчинення одного або кількох тяжких або особливо тяжких злочинів з метою отримання, прямо чи опосередковано, фінансової або іншої матеріальної вигоди;

протидія організованим злочинності – система заходів, спрямованих на виявлення, розслідування та нейтралізацію діяльності організованих злочинних груп, відшкодування шкоди завданої їм злочинною діяльністю, притягнення до відповідальності всіх її учасників;

взаємодія – це цілеспрямована, скоординована діяльність суб'єктів, наділених повноваженнями у сфері запобігання та протидії організованій злочинності, що ґрунтується на принципах законності, взаємоповаги, оперативності та конфіденційності, спрямована на обмін інформацією, проведення спільних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів та інших узгоджених дій з метою виявлення, попередження, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами чи злочинними організаціями, а також на нейтралізацію причин та умов, що сприяють їх виникненню та діяльності».

2) рекомендації щодо необхідності перегляду системи органів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, з відповідним внесенням змін до ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», виклавши її в такій редакції:

«Система державних органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю в Україні, складається з: центральних органів координації та стратегії; державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю; аналітично-інформаційних органів; інші державні органи, що реалізують державну політику у сфері запобігання та протидії організованій злочинності.

Центральні органи координації та стратегії включають: Координаційну раду з боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України.

В разі необхідності Верховною Радою України можуть бути створені інші органи, відповідальні за стратегічне планування та координацію боротьби з організованою злочинністю.

До державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю відповідно до визначеної законом компетенції, належать: Служба безпеки України, Національна поліція України, Національне антикорупційне бюро України, Бюро економічної безпеки України, Державне бюро розслідувань, а також інші державні органи, які відповідно до закону здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, процесуальне керівництво, контроль за переміщенням через державний кордон або фінансовий моніторинг, у межах повноважень, визначених законодавством.

Аналітично-інформаційні органи, забезпечують стратегічну, аналітичну, статистичну, інформаційну та координаційну підтримку державним органам, які безпосередньо здійснюють боротьбу з організованою злочинністю.

Інші державні органи, що реалізують державну політику у сфері запобігання та протидії організованій злочинності, відповідно до визначеної законом компетенції є органи, що беруть участь у формуванні та реалізації державної політики, здійснюють контроль, нагляд, регуляторну або профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання утворенню, функціонуванню чи легалізації організованих злочинних груп».

3. Встановлено, що криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слід розглядати в єдності двох невід'ємних характеристик: безпосередньої характеристики кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими злочинними групами: способи підготовки, вчинення та приховування злочинної діяльності; обстановка вчинення кримінального правопорушення; сфера злочинної діяльності та предмет злочинного посягання; слідова картина; та криміналістичної характеристики членів і лідера організованої злочинної групи.

Способи підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану було класифіковано за критеріями:

1) за характером предмету злочинного посягання (розкрадання матеріальних ресурсів оборонного призначення, незаконний продаж, привласнення гуманітарної допомоги (продуктів, ліків, речей першої необхідності, пального, які призначені для військових чи цивільного населення); бюджетних коштів (махінації з публічними закупівлями, ремонтами укриттів), грошових коштів, які неправомірно отримуються у вигляді субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг (реєстрація «фіктивних» суб'єктів господарювання, використання підставних осіб як засновників чи керівників, заздалегідь визначене «згоряння» діяльності таких компаній одразу після отримання коштів, підробка документів для подання заявок на фінансову допомогу, подача недостовірних даних, отримання коштів за неіснуючі або «сірі» проекти, виведення коштів через ланцюг підконтрольних підприємств тощо);

2) за сферою злочинного впливу організованої злочинної групи (фінансово-економічна сфера (розкрадання бюджетних коштів, зокрема гуманітарної та міжнародної фінансової допомоги, незаконні операції з криптовалютами та переведення коштів у готівку через підставні компанії, шахрайство з державними соціальними виплатами та компенсаціями); оборонна сфера (незаконне привласнення коштів в оборонних закупівлях, постачання неякісної техніки та амуніції); сфера соціального захисту населення (викрадення, перепродаж або незаконний розподіл гуманітарної допомоги, шахрайські схеми отримання матеріальної допомоги від міжнародних організацій, фіктивна реєстрація осіб для отримання соціальних виплат); логістика та транспорт (незаконні перевезення товарів через зони бойових дій, контрабанда пального, продуктів харчування та медикаментів, використання підроблених документів для отримання пільгового пального чи транспорту); державне управління (корупційні схеми у видачі дозволів, ліцензій та реєстраційних документів, вербування корумпованих посадових осіб для сприяння злочинній діяльності); цифрові технології та кібербезпека (зломи банківських систем, атак на державні сервери, викрадення даних, використання фальшивих сайтів та електронних сервісів для шахрайства); промисловість та

енергетика (незаконне захоплення або вивезення стратегічних ресурсів (метали, рідкоземельні елементи), контрабанда нафтопродуктів, вугілля, електроенергії, маніпуляції з державними контрактами на постачання енергоресурсів).

Виділено групи слідів кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: 1) за характером слідів та способом їх фіксації (матеріально-фіксовані, ідеальні); 2) за ознаками, що вказують на організованість групи (сліди ієрархічної структури та розподілу ролей, сліди стійких зв'язків та конспірації, сліди залучення корумпованих зв'язків, сліди використання спеціальних знань та навичок, сліди систематичності та плановості злочинної діяльності; 3) за географічною локалізацією та часом вчинення (сліди, характерні для певних регіонів, що знаходяться під безпосередньою загрозою бойових дій або мають особливості економічної діяльності; сліди, що вказують на активізацію певних видів кримінальних правопорушень у конкретні періоди воєнного стану).

Обґрунтовано, що обстановку вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану слід характеризувати в сукупності зовнішніх просторово-часових меж (час, місце, обставини) та факторів соціально-політичного характеру (стратегічне значення території, економічний потенціал регіону, логістичні особливості, соціально-економічні умови регіону, військові та політичні фактори); предмет злочинного посягання; криміналістична характеристики членів і лідера організованої злочинної групи (складається із системи показників, що відбивають у сукупності їх соціально-демографічний та професійний склад, кримінальний досвід і знання в різних сферах, залежно від напряму злочинної діяльності, типології лідерів, непрямих учасників, виконавців, тощо).

Встановлено, що типовими місцями вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є: підприємства оборонно-промислового комплексу, військові частини та склади з озброєнням, логістичні центри та бази постачання, інші підприємства, установи, організації, що здійснюють закупівлі для Збройних Сил України, благодійні організації та фонди гуманітарної допомоги, склади гуманітарної допомоги, волонтерські центри, державні установи, відповідальні за розподіл

бюджетних коштів банківські установи та фінансові компанії, податкові та митні органи, страхові компанії, біржі та інвестиційні фонди, об'єкти критичної інфраструктури (енергетичні підприємства (ТЕС, АЕС, ГЕС), видобувні підприємства (вугілля, нафта, газ), промислові об'єкти, пов'язані з виробництвом стратегічної продукції).

Встановлено, що географічне розташування місць вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану обумовлене такими факторами, як: стратегічне значення території (75,6 %), економічний потенціал регіону (84,2 %), логістичні особливості (61,9 %), військові та політичні фактори (18,1 %).

Диференційовано організовані злочинні групи, які сьогодні здійснюють свою злочинну діяльність в умовах воєнного стану за критерієм сфери реалізації: організовані злочинні групи, які продовжили свою злочинну діяльність у сфері загальнокримінальної спрямованості (79,2 %) (ст. 185-190 ККУ); організовані злочинні групи, які перенесли свій основний осередок закордон, залишивши при цьому окремий контроль за злочинною діяльністю в Україні (44,2 %); новоутворені організовані злочинні групи, які розпочали свою кримінальну діяльність після криміналізації окремих діянь (74,2 %) (ст. 201-2 ККУ); злочинні угруповання, які надавали підтримку державі-агресору, її військовим формуванням з 2014 року (72,5 %); організовані злочинні угруповання, які функціонують у владних структурах, або мають корумповані зв'язки із ними (84,2 %) (ст. 191, ст. 209, ст. 210 ККУ).

В залежності від стійкості організованого злочинного угруповання, яке вчиняє кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану виокремлено: організовані злочинні групи з низьким рівнем організації – не мають чітко побудованої структури та постійного складу учасників (створюються переважно для вчинення кримінальних правопорушень загальнокримінальної спрямованості) (56,7 %); організовані злочинні групи, із середнім рівнем організації – мають виражену структуру та постійний склад (створюються для тривалого провадження злочинної діяльності) (28,7 %); організовані злочинні

групи з високим рівнем організації – складні, стійкі ієрархічні утворення з чітким розподілом ролей, сформованим планом, використанням корупційних, міжрегіональних інших зв'язків (створюються з метою одержання постійного прибутку від злочинної діяльності) (10,5 %).

В залежності від сфери злочинного впливу виділено: організовані злочинні групи, які створюються для вчинення кримінальних правопорушень загальнокримінального спрямування (21,5 %); організовані злочинні групи, що вчиняють кримінальні правопорушення в різних сферах економічної діяльності (58,3 %), зокрема: у бюджетній сфері (47,4 %); сфері господарської діяльності (34,2 %); фінансово-кредитній системі (15,1 %); сфері приватизації (2,1 %); паливно-енергетичному комплексі (1,2 %); організовані злочинні групи, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з діяльністю нелегальних ринків (13,2 %); організовані злочинні групи, діяльність яких спрямована на вчинення кримінальних правопорушень, які створюють загрозу національній безпеці (6,9 %).

В залежності від мети вчинення кримінальних правопорушень, організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: з метою отримання прибутку (61,7 %); з метою одержання пільг, переваг (17,3 %); з метою впливу на політичну систему держави (6,2 %); з метою збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора (9,4 %); з метою дестабілізації ситуації в державі, здійснення диверсійної, терористичної діяльності (5,4 %).

Встановлено, що склад організованого злочинного угруповання в залежності від рольової диференціації може включати: організатора чи лідера організованої злочинної групи (в більшості випадків); безпосередніх виконавців; осіб, які відповідальні за організацію підготовки та вчинення кримінальних правопорушень; осіб, які здійснюють кримінальну розвідку і контррозвідку; осіб, відповідальних за легалізацію (відмивання) доходів отриманих злочинним шляхом; пособники, інші особи, які сприяли вчиненню

чи прихованню кримінальних правопорушень, проте не є учасниками організованої злочинної групи.

Констатовано, що однією із ключових характеристик лідера організованої злочинної групи, що вчиняє кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану є: виконання адміністративно-господарських або організаційно-розпорядчих функцій.

Здійснено криміналістичну характеристику членів організованих злочинних груп, які вчиняють кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану, за напрямками їх злочинної діяльності: ОЗУ, що вчинюють кримінальні правопорушення загальнокримінальної спрямованості; ОЗУ, діяльність яких пов'язана із вчиненням кримінальних правопорушень економічної спрямованості.

Визначено що тривалість функціонування таких організованих злочинних груп в переважній більшості випадків становить: до одного року (– 79 %), кількісний їх склад включає 3 особи (58 %), з корумпованими зв'язками (57,4 %). Основний склад членів таких організованих злочинних груп становлять чоловіки (65,6 %). При цьому, констатовано поступове збільшення кількості жінок (35,4 %) у складі організованих злочинних груп.

За рівнем освіти членів організованої злочинної групи, встановлено, що для кримінальних правопорушень в економічній сфері характерним є вчинення їх особами які мають вищу освіту (54,2 %) за видами: економічною освітою (78,6 %); освітою у сфері фінансів, банківської справи та страхування (68,5 %); освітою за напрямками обліку й оподаткування; підприємництва, торгівлі та біржової діяльності (34,3 %); юридичною (56,9 %); іншою вищою освітою (11 %), які на час вчинення кримінального правопорушення є державними службовцями (24,6 %); посадовими особами органів місцевого самоврядування (14,2 %); працівниками підприємств, установ, організацій (17,8 %); працівниками банківської сфери (15,8 %); нотаріусами, юристами (12,3 %), військовослужбовцями (12,1 %), інші (3,2 %).

4. Визначено, що джерелами отримання інформації про кримінальні правопорушення, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є: самостійне виявлення слідчим, детективом кримінального правопорушення за фактами проведення досудового розслідування в іншому кримінальному провадженні (23,3 %); мотивований рапорт працівника оперативного підрозділу про виявлення факту вчинення кримінального правопорушення, за інформацією одержаною оперативним шляхом (за результатами проведення оперативно-розшукових заходів (37,8 %); відомості про виявлені порушення, одержані за фактами проведення державного фінансового моніторингу (22,3 %); заяви фізичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення (заявника, потерпілого) (11,6 %); повідомлення юридичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення (4,7 %).

Виділено групу обставин, які встановлюються на початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: обставини, що стосуються події кримінального правопорушення (локалізація місць, де відбувалися протиправні дії, встановлення часових рамок злочинної діяльності організованої злочинної групи, обставин, що передували початку організованої злочинної діяльності); способів підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення; даних про склад організованої злочинної групи (відомостей які свідчать про створення та діяльність організованої злочинної групи, її учасників, лідера, та осіб які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, чи прихованню їх злочинної діяльності, визначення обсягу їх ролей, виявлення достатніх доказів причетності до вчинення кримінального правопорушення кожного члена організованої злочинної групи); відомостей про об'єкт злочинного посягання (встановлення майна, коштів або інших ресурсів, що стали об'єктом кримінального правопорушення, з'ясування, чи це стосується державних ресурсів, гуманітарної допомоги, військового обладнання або інших цінностей; мотиви та цілі кримінального правопорушення (отримання незаконного прибутку,

заволодіння ресурсами тощо); причетності до підготовки, вчинення чи приховування таких кримінальних правопорушень осіб, що перебувають на тимчасово окупованій території чи території держави-агресора; каналів комунікації між учасниками групи (електронна пошта, месенджери, телефони), зовнішніх зв'язків, у тому числі з іншими організованими злочинними групами або іноземними структурами, виявлення інших епізодів злочинних дій.

5. Систематизовано типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану:

1) за напрямками (схемами, видами) злочинної діяльності організованої злочинної групи в умовах воєнного стану: організованою злочинною групою вчинене кримінальне правопорушення загальнокримінального спрямування (вчинення крадіжок, грабежів, розбоїв, що вчиняються в межах окремого регіону, в місцях ведення активних військових дій, прифронтових територіях, деокупованих територіях); організованою злочинною групою вчинено кримінальне правопорушення в сфері економіки (розкрадання державних коштів, контрабанда, діяльність нелегальних ринків, ухилення від сплати податків і зборів); організованою злочинною групою вчинено шахрайські дії (із заволодіння коштами громадян під приводом створення фейкових благодійних та громадських організацій під приводом зборів для допомоги ЗСУ, фейкових оголошень про перевезення біженців за кодон, здачі житла в оренду, привласнення гуманітарної допомоги); надійшли відомості про причетність організованої злочинної групи до вчинення збройного контрабандизму чи торгівлі зброєю; надійшли відомості про причетність організованої злочинної групи до вчинення дій пов'язаних із незаконним обігом наркотиків; надійшли відомості про причетність організованої злочинної групи до реалізації терористичних актів, диверсій, контррозвідувальної діяльності або поширення екстремістської пропаганди.

2) за характером корумпованих зв'язків організованих злочинних груп можуть виникати такі слідчі ситуації: кримінальне правопорушення вчинено

організованими злочинними групами з добре налагодженими корумпованими зв'язками; окремі члени організованих злочинних груп є високопосадовцями та використовують своє службове становище для вчинення, приховування злочинної діяльності; кримінальне правопорушення вчинено організованими злочинними групами, що не мають постійних налагоджених корумпованих зв'язків та використовують лише одноразові знайомства; кримінальне правопорушення вчинено організованими злочинними групами, які не мають корумпованих зв'язків.

3) за джерелами фінансування організованої злочинної групи в практичній діяльності органів досудового розслідування: організовані злочинні групи використовують легальні ресурси, такі як державна фінансова система, кошти державного, комунального майна тощо, для своєї кримінальної діяльності; організовані злочинні групи використовують позабюджетні джерела (благодійну допомогу міжнародних і державних установ, гранти, дотації та інші залучені ресурси); діяльність організованої злочинної групи фінансується за рахунок коштів держави-агресора; організована злочинна група використовує інші канали фінансування (в тому числі нелегальні).

Сформовано типовий алгоритм дій в кожній конкретній слідчій ситуації.

6. Встановлено суб'єктний склад, із якими слідчий організовує взаємодію під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: оперативні підрозділи органів НПУ, які уповноважені на здійснення оперативно-розшукових та інших заходів пов'язаних із боротьбою з організованою злочинністю (Департамент стратегічних розслідувань, Департамент карного розшуку, Департамент міграційної поліції, Департамент боротьби з наркозлочинністю, Департамент кіберполіції, Департамент внутрішньої безпеки); інші правоохоронні органи, до основних завдань яких відноситься боротьба з організованою злочинністю (підрозділи Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки, Національне антикорупційне бюро); органи виконавчої влади, які в межах окремих повноважень покликані забезпечувати формування

державної політики в сфері протидії організованим злочинності (Державна податкова служба України (59,1 %), Державна аудиторська служба України (81,6 %), Агентство з розшуку та менеджменту активів (95,8 %), Фонд державного майна (44,1 %), Державна служба фінансового моніторингу України (85,8 %)); інші органи виконавчої влади України.

Визначено фактори, що негативно впливають на ефективне здійснення взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: несвоєчасне виконання доручень слідчого; недостатня ефективність використання комплексу оперативно-розшукових заходів; відсутність належного обміну інформацією між слідчим та оперативним працівником; обмеження процесуального статусу оперативного працівника у праві здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора; відсутність спільного плану розслідування розглядуваної категорії кримінальних правопорушень, планування слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; недостатня професійна обізнаність щодо розслідування подібних категорій кримінальних правопорушень. Запропоновано шляхи їх вирішення.

Непроцесуальні форми взаємодії згруповано за такими напрямками діяльності: інформаційно-аналітична; стратегічна; техніко-криміналістична; консультативна.

7. Встановлено, що вибір слідчим першочергових слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану залежить від таких чинників: джерела отримання інформації про подію кримінального правопорушення; характеру кримінального правопорушення; тяжкості кримінального правопорушення; структури і чисельності організованої злочинної групи; географічного розташування місця вчинення кримінального правопорушення (місто, сільська місцевість, зона бойових дій, деокупована

територія, територія, що знаходиться в тимчасовій окупації); наявності у організованої злочинної групи зв'язків із владними структурами, окупаційною владою, збройними чи військовими формуваннями держави-агресора.

Встановлено, що на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану найчастіше проводяться такі слідчі (розшукові) дії: допит (87,8 %), обшук (96,5 %), огляд (77,4 %). Зважаючи на дифереціацію в залежності від об'єкту проведення огляду чи обшуку, окремо виділено: обшук на підприємствах, установах, організаціях; обшуки на виробничих, логістичних та складських об'єктах; обшуки у фінансових та банківських установах; обшук за місцем проживання одного з учасників організованої злочинної групи; огляд документів; огляд комп'ютерної та іншої техніки.

Виокремлено типові місця проведення обшуку при розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: службові приміщення за місцем вчинення кримінального правопорушення; фінансові установи (банки, фінансові компанії, ломбарди та інші фінансові установи); складські, виробничі приміщення; місця знаходження комп'ютерної техніки, серверів тощо; приміщення аудиторських організацій; місця проживання чи перебування членів організованої злочинної групи.

Виділено типові помилки, під час проведення обшуків в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану: несвоєчасне проведення обшуку (49,1 %); відсутність чіткого плану дій під час проведення обшуку (49,6 %); неналежне або неповне документування результатів обшуку, або відсутність фіксації вилучених предметів (37,5 %); відсутність або недостатня координація дій зі співробітниками оперативних підрозділів та з іншими учасниками слідчої (розшукової) дії (53,3 %); порушення законодавчих вимог (недотримання порядку проведення обшуку в умовах воєнного стану або несанкціоноване проведення обшуку) (56,6 %).

Встановлено тактико-криміналістичні особливості проведення обшуків під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану на різних етапах: збір попередньої інформації; планування тактики проведення обшуку; попередній етап обшуку; оглядовий етап обшуку; детальний етап.

Здійснено класифікацію об'єктів огляду під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану за сферою злочинного впливу організованої злочинної групи: 1) за фактами вчинення шахрайських дій (ст. 190 ККУ): правоустановлюючі документи (договори купівлі-продажу, дарування; фінансові документи (підроблені квитанції, рахунки-фактури; корпоративні установчі документи, фінансові звіти; електронні документи; технічні засоби (комп'ютери, ноутбуки, телефони (в онлайн-шахрайстві); 2) розкрадання державного або комунального майна (ст. 191 ККУ, ст. 210 ККУ, ст. 233 ККУ): документи, пов'язані з державними закупівлями, тендерною документацією, фінансовими розрахунками; фінансові документи (бухгалтерські звіти, акти прийому-передачі майна, платіжні документи); матеріальні активи (нерухомість, транспортні засоби, обладнання, яке могло бути незаконно привласнене); 3) незаконного переміщення товарів через державний кордон (ст. 201-2 ККУ, 201-3 ККУ, ст. 201-4 ККУ): митні декларації, документи на товари, транспортні накладні; 4) легалізація (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 ККУ): фінансові документи (банківські виписки, звіти про рух коштів; правовстановлюючі документи на майно, яке було придбано за рахунок злочинних коштів; договірні документація (договори купівлі-продажу, оренди, що використовуються для приховування незаконного походження коштів); електронні засоби збереження даних (бази даних, флеш-накопичувачі, що містять інформацію про фінансові операції); 5) провадження незаконної господарської діяльності (ст. 199 ККУ, ст. 204 ККУ): фінансові документи (бухгалтерські книги, банківські виписки, податкові декларації, платіжні доручення, договори, які можуть підтвердити здійснення незаконної

господарської діяльності); дозвільні документи (ліцензії та дозволи); технічне обладнання (касові апарати та інші пристрої).

8. Визначено групи відомостей, які необхідно встановити під час проведення допиту в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану:

1) загальні обставини про подію кримінального правопорушення: механізм злочинної події (час, місце та спосіб вчинення кримінального правопорушення), характер протиправного діяння, засоби, що використовували під час вчинення кримінального правопорушення, матеріальні збитки, фізична шкода, інші наслідки кримінального правопорушення; факт наявності злочинної діяльності постійного характеру; плановість злочинної діяльності; прагнення до розширення сфер діяльності; використання вогнепальної зброї та засобів зв'язку; наявність контактів зі співробітниками правоохоронних й інших державних органів тощо;

2) обставини створення та функціонування організованої групи, зокрема: час, місце й обставини формування злочинної групи, склад організованого злочинного формування, кількість учасників організованої злочинної групи, ієрархічна структура, наявність розподілу ролей, форми взаємодії в злочинному угрупованні тощо; сфера впливу організованої злочинної групи: мета і мотиви створення організованої злочинної групи (збагачення, політичний вплив, дестабілізація ситуації), основна діяльність групи (спеціалізація); методи маскування або конспірації, які використовують для уникнення приховання злочинної діяльності.

9. Встановлено, що використання спеціальних знань у процесі розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень здійснюються: у процесуальній формі (залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій, проведення судових експертиз, здійснення слідчим допитів спеціалістів, експертів); непроцесуальній формі (одержання консультацій зі спеціалістами перед чи після проведення слідчих (розшукових) дій, судово-експертних досліджень).

Аргументовано необхідність створення окремих експертних підрозділів у структурі центральних і міжрегіональних органів Національної поліції України, які здійснюють реалізацію державної політики з питань боротьби з організованою злочинністю.

Надано рекомендації щодо ефективних форм використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, шляхом уточнення напрямів залучення спеціальних знань для виявлення, документування та аналізу злочинних схем, що мають складну економічну, фінансову, військово-облікову чи інформаційну структуру; розширення переліку об'єктів експертного дослідження, актуальних в умовах воєнного стану (цифрові носії інформації та облікові системи підприємств оборонного сектору, документи з обмеженим доступом щодо розподілу бюджетних коштів, фінансову звітність підприємств-отримувачів міжнародної допомоги; спеціалізовану бухгалтерську документацію з ознаками фіктивності або подвійного обліку); формування окремого реєстру експертів та фахівців, що мають спеціальні знання у сферах (військової логістики; державного оборонного замовлення; зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану; кібербезпеки та аналізу електронних доказів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакумова Ю. В. Інститут співучасті в кримінальному праві України: природа, сутність, сучасні проблеми визначення [Текст] : монографія /; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., Засл. юриста України В. Г. Лукашевича ; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя. 2012. 319 с.
2. Абламський С. Є., Юхно О. О., Лук'яненко Ю. В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень : навч. посібник / за заг. ред. О. О. Юхна. Харків : НікаНова, 2017. 152 с.
3. Авраментко О. Л. Особливості початкового етапу розслідування викрадення людей, вчинених злочинними групами: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2011. 21 с.
4. Амеліна А. С. Огляд документів при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28 листоп. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 18–20.
5. Андросович Л. Г. Проблеми боротьби з організованою злочинністю у фінансовій системі на сучасному етапі та шляхи їх вирішення. *Наукові записки. Серія: Право*. Випуск 14. 2023. С. 192–197.
6. Антонюк О. В. Окремі аспекти взаємодії слідчих та оперативних підрозділів при розслідуванні хуліганства, вчиненого із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. № 6. 2016. С. 122–129.
7. Балонь А. Б. Методика розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. 12.00.09. Київ. 2015. 20 с.

8. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія. Х. : ХНУВС, 2011. 308 с.
9. Бахін В. П., Карпов Н. С. Библиография литературы по проблемам борьбы с организованной преступностью: Учебно-справочное пособие. К.: Охрана труда, 2003. 588 с.
10. Бахуринська О. О. Окремі питання вдосконалення законодавства у сфері протидії організованим злочинності. *Підприємництво, господарство і право*. Вип.2. 2020. С. 305–309.
11. Бердиченко І. О. Деякі питання удосконалення вітчизняного законодавства щодо розбудови державних інституцій у сфері протидії організованим злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2023/2. С. 68–73.
12. Борець Т. О. Фактори, що впливають на формування криміногенної ситуації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 3-4. С. 15.
13. Буркаль В. С. Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки : дис. канд. юр. наук: 12.00.08. Ірпінь, 2019. 242 с.
14. Белова М. В., Белов Д. М., Рушак І. В. Штучний інтелект у досудовому розслідуванні кримінальних справ: окремі питання міжнародної практики. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Випуск №1, 2025. С. 818–824.
15. Білан С. В., Луценко Т. О. Психологічні прийоми подолання протидії слідству при проведенні окремих слідчих дій. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2009. Вип. 6. С. 11–20.
16. Білан І. А. Загрозливі тенденції використання криптовалют з метою фінансування терористичної діяльності в умовах війни. *Інформація і право*. № 3 (46)/2023. С. 154–163.
17. Варцаба В. М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико -психологічні основи) : автореф. дис.. канд. юрид. наук. 12.00.09. Харків, 2003. 17 с.

18. Великанов С. В. Ситуаційний підхід у методиці розслідування злочинів. *Проблеми законності*. Харків, 2008. Вип. 96. С. 173–179.
19. Виводили кошти банку в «офшор» російського олігарха під виглядом виплати роялті: накладено арешт на товарні знаки на понад 2 млрд грн. *Міністерство внутрішніх справ України*: [сайт] URL: <https://mvs.gov.ua/news/vivodili-kosti-banku-v-ofsor-rosiiskogo-oligarxa-pid-viglyadom-viplati-royalti-nakladeno-arest-na-tovarni-znaki-na-ponad-2-mlrd-grn>.
20. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 12 чер. 2024 р. Справа № 161/5003/21. Провадження № 1-кп/161/195/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120022549>.
21. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 04 лист. 2024 р. Провадження № 1-кп/243/1023/2024. Справа № 243/8765/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122782581>.
22. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 17 груд. 2024 р. Справа № 243/10293/24. Провадження № 1-кп/243/1150/2024 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123812156>.
23. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 13 вер. 2023 р. Справа № 760/18564/23. Провадження № 1-кп/760/2810/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113501143>.
24. Вирок Хмельницького міськрайонний суд Вінницької області від 04. Квіт. 2023 р. Справа № 149/706/23. Провадження № 1-кп/149/89/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110631030>.
25. Висотенко Ю. В. Криміналістична характеристика злочинних груп та осіб, які вчиняють крадіжки у їх складі. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6-3 (volume 1). Р. 127–134.
26. Висотенко Ю. В. Розслідування крадіжок, учинених злочинними групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 283 с.
27. Виявлення та розслідування корисливих злочинів економічної спрямованості, пов'язаних з привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) : [метод.

реком.] / В. М. Конореєв, Ю. Г. Бей ; за ред. В. І. Литвиненка. Київ: РВВ МВС України, 2003. 97 с.

28. Німеччина і США ліквідувала великий «міксер» криптовалют. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3683453-nimeccina-i-ssa-likviduvali-velikij-mikser-kriptoalut.html>.

29. Водько М. П. Правові та організаційні засади боротьби з організованою злочинністю в Україні [Текст] : монографія / М. П. Водько, О. О. Подобний ; Міжнар. гуманітар. ун-т. Одеса : Гельветика, 2021.

30. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій: монографія. К. : НАВС, 2015. 192 с.

31. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва: дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.09. Харків, 2001. 426 с.

32. Вітвіцький А. Тактичні операції у ході розслідування транснаціональних злочинів. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022 № 3 (47). С. 279-282.

33. Гловюк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України: наук.-практ. коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Електронне видання. (Львів-Одеса, 2022). 31 с.

34. Гнетнев М. К. Кримінальна відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності: автореф...дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів. 2010. 22 с.

35. Гула Л. Ф. Використання тактичних прийомів у розслідуванні злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями. *Вісник Львівської політехніки*. № 845. 2016. С.515–521.

36. Гула Л. Ф. Тактичні прийоми допиту членів організованої злочинної групи. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку*

держави : тези доп. IV Міжн. наук. практ. конф. (м. Харків, 1 груд., 2017). М. Харків. С. 187 -189.

37. Данилевський А. О., Данилевська Ю. О. Незаконне заволодіння транспортним засобом в умовах воєнного стану. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. Випуск 2 (6), 2024. С. 16–23.

38. Даниляк А. В. Особливості взаємодії під час розслідування економічних злочинів, вчинених організованими групами: автореф..дис. канд. юр. наук. Харків. 2018. 26 с.

39. Дараган В. В. Протидія злочинам у сфері державних закупівель підрозділами Департаменту захисту економіки Національної поліції України : монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 224 с.

40. Двадцять осіб отримали підозри за розтрату понад 112 млн грн бюджетних коштів під час закупівлі майна для потреб ЗСУ. *Національна поліція України. Міністерство внутрішніх справ*: [сайт]. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/20-osib-otrymaly-pidozry-za-roztratu-ponad-112-mln-hrn-biudzhethnykh-koshtiv-pid-chas-zakupivli-maina-dlia-potreb-zsu-natspolitsiia>.

41. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Х., 2003. 163 с.

42. Денисюк С. Ф. Проблеми тактики обшуку в сучасних умовах боротьби з організованою злочинністю. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 1 (16). С. 224–227.

43. Денисюк С. Ф., Шепітько В. Ю. Обшук в системі слідчих дій (тактико-криміналістичний аналіз): наук.-практ. посіб. Х.: Консум, 1999. 160 с.

44. Дергач Л. В. Розслідування вимагань, вчинених організованими злочинними групами, у сучасних умовах: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2011. 22 с.

45. Джелілова М. А. Причини та умови організованої злочинності в умовах воєнного стану: регіональний аспект. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2'2023. С. 8–13.

46. Джужа О. М. Тлумачення кримінологічних понять. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 1 (7). С. 14–23.
47. Джужа О. М., Моїсєєв Е. М., Василевич В. В. Кримінологія. Спеціальний курс лекцій зі схемами. (Загальна і особлива частини) Навчальний посібник. К.: Атіка, 2001. 368 с.
48. Д'яковський Г. Л. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини, вчиненого організованою групою : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2017. 231 с.
49. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах: міжнар. док. від 20 квіт. 1959 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text.
50. Єпринцев П. С. Теорія та практика запобігання організованій злочинності в Україні: дис.. док..юрид.. наук. Кропивницький. 2023. 642 с.
51. Єсенков А. В. Кримінально-правове забезпечення протидії сприянню учасникам злочинних організацій та укриттю їх злочинної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. К. 2012. 19 с.
52. Єфімов М. М. До питання визначення структури злочинної організації як криміналістичної категорії. *Протидія організованій злочинності: проблеми теорії та практики*: Матеріали всеукр. науково-практ. семінару (м. Дніпро, 09 грудня 2022 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2022. С. 23–25.
53. Жалдак І. А. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 240 с.
54. Жаровська Г. П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 593с.
55. Загородній В. Є., Гресь Ю. О. Збройний конфлікт як обстановка вчинення та розслідування злочинів. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19

травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 423–425.

56. Заробили понад 1,2 млн грн на продажі вигаданих генераторів: судитимуть учасників організованої групи. *Офіційний вебпортал Національна поліція*: [сайт]. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/zarobyly-ponad-12-mln-hrn-na-prodazhi-vyhadanykh-heneratoriv-sudytymut-uchasnykiv-orhanizovanoi-hrupy>.

57. Захарченко О. В. Здійснення функції захисту в судовому провадженні. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процес* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтевського (м. Харків, 8 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 271–274.

58. Звіти. Державна аудиторська служба. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/51>.

59. Інформування про результати роботи Держфінмоніторингу за 9 місяців 2023 року. Державна служба фінансового моніторингу України. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Informuvannya-pro-rezultati-roboti-derzhfinmonitoringu-za-9-misyacziv-2023-roku.html>.

60. Кальман О. Г. Економічна злочинність і суміжні з нею поняття. Проблеми законності: респ. міжвід. наук. зб. Вип. 55. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2008. С. 133–142.

61. Карпов Н. С., Євдокіменко С. В. Злочинна діяльність / Наукове видання під ред. В. П. Бахіна. К., 2001, 60 с.

62. Кваша О. О. Організована злочинність в Україні: фактори глобалізації та воєнної агресії. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 476–487.

63. Кисельов О. О. Особливості здійснення кримінального провадження в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного станів: дис. доктора філософії. Спец. 081 «Право». Київ. 2022. 211 с.

64. Кислий А. М., Кузьмін С. А. До питання про зміст понять «організована група» та «злочинна організація» у теоретико-правовому аспекті. *Боротьба з*

організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). Київ, 2014. № 1 (32). С. 78–83.

65. Кіберполіція викрила злочинну групу на привласненні 100 мільйонів гривень українців під виглядом соцвиплат з ЄС. *Кіберполіція* [сайт]. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/kiberpolicziya-vykryla-zlochynnu-grupu-na-pryvlasnenni--miljoniv-gryven-ukrayincziv-pid-vyglyadom-soczvyplat-z-yes-4638/>.

66. Коваленко А. В. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів. *Право і безпека*. 2016. № 1 (60). С. 103–108.

67. Коваленко В. В. Організаційні і тактичні особливості допиту членів організованої групи чи злочинної організації. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 2 (106) Ч.1. с. 168–185.

68. Колеснік А. Л., Амеліна А. С. Взаємодія державних органів під час здійснення фінансових розслідувань. *Фінансові розслідування: імплементація світового досвіду в Україні* : збірник тез Міжнар. науково-практ. конф. (19 трав. 2023 року. Ірпінь) : Державний податковий університет, 2023. С. 63–66.

69. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Ген. Асамблеї від 15 листоп. 2000 р. (ред. від 4 лют. 2004 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_789&p=1228117189160723.

70. Коновалова В. О. Вбивство: мистецтво розслідування : монографія. Київ: Факт, 2006. 311с.

71. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>.

72. Корж В. П. Расследование организованной преступной деятельности в сфере экономики : учеб.-метод. пособие. Харьков : Кроссруд, 2011. 304 с.

73. Корж В. П. Теоретичні основи методики розслідування злочинів, скоюваних організованими злочинними утвореннями у сфері економічної діяльності: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2003. 56 с.

74. Коржанський М. Й. Група осіб як суб'єкт злочину. *Право України*. № 11. 2005. С. 78–81.
75. Кошинець В. В. Спеціальне психологічне пізнання в юрисдикційному процесі: монографія / наук. ред. М. В. Костицький. Київ: Маслаков, 2018. 282 с.
76. Крамаренко Ю. М., Скок О. С., Шевченко Т. В., Хашев В. Г. Сучасні питання протидії організованій злочинності в Україні та закордоном : монограф. / Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т. внутр. справ, 2022. 216 с.
77. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. Верховна Рада України : URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
78. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
79. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. [2-ге вид., перероб. і допов.]. Київ : Право, 2020. 752 с.
80. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2. / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків, 2019. 328 с.
81. Криміналістика: навч. посіб. / Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. К.: Атіка, 2012. 496 с.
82. Кримінологія: навч. посіб. / [О. Джужа, В. Василевич, Ю. Іванов та ін.]; за заг. ред. О. Джужі. Київ: Прецедент, 2006. 208 с.
83. Кузніченко С. О. Адміністративно-правовий режим воєнного стану : монографія. Харків : Право, 2014. 232 с.
84. Кузніченко С. О. Становлення та розвиток інституту надзвичайних адміністративно-правових режимів в Україні : автореф. дис. ... д ра юрид. наук. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 37 с.
85. Кузніченко С. О., Голуб В. О. Воєнний стан : закордонний досвід та українська модель (досвід комплексного дослідження) : монографія / за заг. ред. Гуляка О. В. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 244 с.

86. Кулик С. С. Розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 190 с.

87. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 20 с.

88. Лелюк Т. І. Окремі аспекти організації оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану. *Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану: матеріали міжвідом. наук.- практич. конф. (Київ, 30 берез. 2023 р.)* Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. с. 94–98.

89. Леун О. І. Міжнародно-правове регулювання протидії організованим злочинним угрупованням, до складу яких входять учасники військових та воєнізованих формувань. *Південноукраїнський правничий часопис*. 4-2021. С. 46-53.

90. Лисенко В. В., Задорожний О. С., Дзісяк О. П. Ухилення від сплати податків: виявлення та розслідування : монографія. Київ : Істина, 2008. 216 с.

91. Ліпін Ю. О. Обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у сфері енергетики. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1. Т. 4. С. 145-150.

92. Ліпін Ю. О. Розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у паливно-енергетичному комплексі України: дис... докт...філос.. Київ. 2021. С. 302.

93. Марушев А. Д. Тактичні задачі взаємодії слідчого з спеціалістом-економістом. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2013. № 1082. Вип. 16. С. 261–263.

94. Меденцев А. М. Про механізм злочинів у сфері державних закупівель. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019 № 38. С. 176- 179.

95. Меденцев А. М. Розслідування злочинів, що вчиняються у сфері державних закупівель: автореф...дис. .канд.. юр.. наук. Одеса. 2015. 20 с.
96. Мельник П. Поняття «організована злочинність» у історико-правовому вимірі. *Young Scientist*. № 4 (56). 2018. С. 70.
97. Назаренко І. В. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності як приводів і підстав для початку досудового розслідування злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2017. № 5. С. 265–270.
98. Назимко Є. С., Пономарьова Т. І., Семенишина-Фіголь Б. М. Запобігання організованій злочинності в Україні. *Право та державне управління*. Вип. 1. 2023. С. 286–291.
99. Назимко Є. С., Пономарьова Т. І., Семенишина-Фіголь Б. М. Організована злочинність як феномен кримінології постмодерну. *Правова позиція*. 2023. № 1 (38). С. 191-194.
100. Неапольська політична декларація і Глобальний план дій проти організованої транснаціональної злочинності. Декларація Організації Об'єднаних Націй від 23 груд. 1994 № 995_787. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_787#Text.
101. Новицький Г. В. Співучасть у злочині та причетність до злочину за кримінальним правом України: проблеми кваліфікації [Текст] : монографія / Г. В. Новицький, В. І. Педан, В. В. Рибачук ; Бердян. ун-т менедж. і бізнесу. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 237 с.
102. Обаль О. О. Слідчо-оперативна група як оптимальна організаційно-правова форма взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні економічних злочинів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 2. С. 121–129.
103. Опанасенко Н. О. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування шахрайства, вчиненого організованими злочинними групами у сфері житлового будівництва: дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 253 с.

104. Орловський Р. С. Теоретичні та методологічні проблеми інституту співучасті у кримінальному праві України : монографія. Харків : Право, 2019. 624 с.
105. Орловський Р. С. Інститут співучасті в кримінальному праві України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 44 с.
106. Оробець К. М. Кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану: суспільна небезпечність та законодавче закріплення. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022. С. 1240-1246.
107. Осика І. М. Розслідування підроблення документів та їх використання у сфері підприємництва : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 254 с.
108. Осмолян В. Тактико-криміналістичні прийоми допиту як невід'ємна правова складова в отриманні достовірних показань від учасників процесу. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. 2023. Вип. 3 (66). С. 10–16.
109. Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності (звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності - СОСТА Україна). URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf>.
110. Павленко С. А. Тактика протидії торгівлі людьми органами Національної поліції України: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 5. С. 41–55.
111. Павленко С. О. Аналіз сучасного стану наукових досліджень проблем оперативно-розшукової тактики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 105–122.
112. Павленко С. О. Основи оперативно-розшукової тактики [Текст] : монографія / С. О. Павленко ; Нац. акад. внутр. справ. - Київ : Видавництво Людмила, 2022. С. 623-624.
113. Павліченко Є. В., Привиденцев О. Г. Взаємодія слідчого та оперативних підрозділів під час проведення досудового розслідування. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4. 2021. С. 94–98.

114. Падалка А. М. Криміналістична характеристика способів формування організованої злочинної групи у сфері оподаткування. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу* : мат. міжн. наук.-практ. конф./ за заг. ред. О. Г. Рувіна, Н. В. Нестор. Київ. 2019. С. 418–421.

115. Падалка А. М. Організована злочинність у сфері оподаткування: механізм злочинної діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019 № 39. С. 129–132.

116. Патик А. А. Засади взаємодії слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті й розслідуванні майнових злочинів. *Науковий вісник КНУВС*. 2010. № 3 (70). С. 241–248.

117. Пашинська І. В. Теоретико-методологічні основи розслідування організованої злочинності у сфері господарської діяльності: дис...докт. юрид. наук. Харків. 2023. С. 296.

118. Перерахував до «бюджету ДНР» понад 10 млн грн – засновника мережі ломбардів підозрюють у фінансуванні тероризму. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pereraxuvav-do-byudzetu-dnr-ponad-10-mln-grn-zasnovnika-merezi-lombardiv-pidozryuyut-u-finansuvannya-terorizmu>.

119. Перлін В. С. Методика розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 268 с.

120. Пиріг І. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, вчинених в умовах воєнного стану. *Науковий вісник НАНУ. Спецвипуск № 2*. 2022. С. 348–353.

121. План запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану в Україні. Розпорядженням Кабінету міністрів України від 24 лют. 2022 р. № 181-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/181-2022-%D1%80/conv#n8>.

122. Плосконос А. І. Тактика допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій. : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2022. 253 с.

123. Плосконос А., Саковський А. Використання спеціальних знань під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій. Підприємництво, господарство і право. 5/2021. С. 268–272.

124. Погорецький М. А. Організована злочинність в Україні: тенденції розвитку та заходи протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. Вип. 16. 2007. С. 99–110.

125. Пожидаєв Г. П. Адміністративно-правові засади протидії організованим транснаціональній злочинності: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2009. 19 с.

126. Поліція Львівщини та СБУ викрили організовану злочинну групу банкірів, які привласнювали кошти клієнтів. *Кіберполіція*: [сайт]. URL: <https://cyberpolice.gov.ua/news/policziya-lvivshhyny-ta-sbu-vykryly-organizovanu-zlochynnu-grupu-bankiriv-yaki-pryvlasnyuvaly-koshty-kliyentiv-7144/>.

127. Положення про департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України: затв. наказом Національної поліції України від 23 жовт. 2019 р. № 1077. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/files/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%20%D0%9D%D0%9F%201077%20-%2023102019%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%94%D0%A1%D0%A0.pdf>

128. Положення про Державну митну службу України: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 берез. 2019 р. № 227 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#n209>.

129. Полуніна Л. В. Особливості тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 1 (30). С. 195–198.

130. Полях А. М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або

прекурсорів: монографія / за ред. В. Ю. Шепітька; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х.: Право, 2010. 160 с.

131. Поліцейські викрили співвласників мережі ресторанів у виведенні коштів до країни-агресора. Офіційний вебпортал. *Національна поліція України*: [сайт]. URL: <https://npu.gov.ua/news/politseyski-vikrili-spivvlasnikiv-merezhi-restoraniv-u-vivedennya-koshtiv-do-kraini-agresora>.

132. Поліцейські ліквідували злочинне угруповання, яке ошукало українців більш ніж 45 млн грн під приводом продажу дронів для ЗСУ. Офіційний вебпортал. *Національна поліція України*: [сайт]. URL: https://npu.gov.ua/news/politseyski-likviduvaly-zlochnyne-uhrupovannia-iake-oshukalo-ukraintsiv-bilsh-nizh-45-mln-hrn-pid-privodom-prodazhu-droniv-dlia-zsu?fbclid=IwAR1USwT13jsZTRabut_rSn41IZXlzh3Fcg1X0nFnEv9xtHpcJpP6wmVuqlc.

133. Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). За підтр. проєкту «Дія-ЄС». 2021. С. 160. URL : [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20\(National%20Studies,%20Guidances%20etc\)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf)

134. Правоохоронці викрили механізм привласнення бюджетних коштів, виділених на будівництво лінії київського метро. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/880315.html>.

135. Про боротьбу з тероризмом. Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638 ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/638-15>.

136. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28 січ. 2021 р. № 1150-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.

137. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2123-ІХ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>.

138. Про внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» Проект Закону України. Пояснювальна записка. URL: <https://itd.rada.gov.ua/05fd00cf-eb87-4dea-8325-0891ff85791e>.

139. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. Закон України від 24 берез. 2022 № 2155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#n2>.

140. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство. Закон України від 03 берез. 2022 № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n6>.

141. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 01 трав. 2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>.

142. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03 квіт. 2003 р. № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.

143. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні і розслідування: наказ МВС України від 07 лип. 2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

144. Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю : Наказ МВС України, ЦУ СБ України від 10 черв. 2011 р. № 317/235 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 7 лип. 2011 р. за № 822/19560). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11#Text>.

145. Про затвердження Інструкції про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України

від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

146. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України “Про публічні закупівлі”, на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування. Постанова Кабінету міністрів України від 12 жовт. 2022 р. № 1178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text>.

147. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України. Постанова Кабінету міністрів України від 3 лют. 2016 р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text>.

148. Про затвердження Порядку взаємодії між органами прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України, уповноваженими органами державного нагляду (контролю), державними спеціалізованими установами під час виявлення та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довілля : наказ Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства захисту довілля та природних ресурсів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України від 16 черв. 2022 року № 94/363/150/226/356. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094_905-22.

149. Про місцеве самоврядування в Україні . Закон України від 21 трав. 1997р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

150. Про Національне центральне бюро Інтерполу : Постанова КМУ від 25 берез. 1993 р. № 220. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.

151. Про Національну поліцію: Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/58019>.

152. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

153. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні». Закон України від 26 січ. 1993 р. № 2940-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>.

154. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю. Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

155. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

156. Про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями. *Офіс Генерального прокурора України*: [сайт]. <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizaciyami-2>.

157. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

158. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 верес. 2020 р. № 1126-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>.

159. Проданець М. Система тактичних прийомів виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування. *Публічне право*. 2021. №2(42). С. 111–118.

160. Проценко М. В. Особливості розслідування злочинів, вчинених організованими групами, у криміналістичній методиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2008. 20 с.

161. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (реєстр № 7043). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ЛІ06960А>.

162. Прудка Л. М. Деякі психологічні особливості проведення допиту. *Юридичний бюлетень*. Випуск 17. 2020. С. 364–369.

163. Прянішнікова І. В. Адміністративно-правові засади взаємодії засобів масової інформації з органами Національної поліції під час запровадження

правового режиму воєнного стану : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2022. 21 с.

164. Пчеліна О. В. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування кримінальних правопорушень, і їхнє місце у структурі окремої криміналістичної методики. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 2 (31). С. 187–190.

165. Пясковський В. В. Процесуальні форми взаємодії слідчих з іншими співробітниками правоохоронних органів під час розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 249–260.

166. Пісний В. Психологічні аспекти застосування тактичних прийомів допиту під час розслідування технології злочинного збагачення. *Юридична психологія*. 2023. № 2 (33). С. 120-128.

167. Рачок І. Проблемні питання встановлення факту вчинення економічних злочинів організованими групами. *Підприємництво, господарство і право*. Вип. 12/2020. С. 272-277.

168. Результати діяльності Держаудитслужби, її міжрегіональних територіальних органів за січень – грудень 2023 року. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/3517>.

169. Розкрадання 13 млн грн на каретах «швидких» - керівництво Комунальної організації «Київмедспецтранс» відсторонено від посад. *Київська міська прокуратура*. [сайт]. URL: https://kyiv.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=342079&fp=1410.

170. Романюк Б. В. Участь спеціаліста на стадії досудового слідства : навчальний посібник. Київ : Аванпост-Прим, 2010. 304 с.

171. Рубель А. М. Криміналістична характеристика злочинних спільнот і злочинних організацій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020 № 48. С. 108-111.

172. Рудницький І. Л. Особливості виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами: дис. ... доктора філософії: Львів, 2019. С. 161.

173. Савченко В. А., Коропецька С. О. Перспективні напрями вдосконалення судово-експертної діяльності з урахуванням зарубіжного досвіду. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. С. 348–352.

174. Сакаль А. П. Розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених організованими транснаціональними злочинними угрупованнями: : автореф. дис. на здобуття наук. степеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2014. 20 с.

175. Сачко О. В. Процесуальні і тактичні проблеми проведення слідчих дій під час розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 213–218.

176. СБУ викрила керівництво Сумської ОВА на розкраданні коштів, призначених на відбудову інфраструктури. *Пресцентр Служба безпеки України*: [сайт]. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vykryla-kerivnytstvo-sumskoi-ova-na-rozkradanni-koshtiv-pryznachenikh-na-vidbudovu-infrastruktury>.

177. СБУ ліквідувала корупційну схему, пов'язану із «зерною угодою». *Пресцентр Служба безпеки України*: [сайт]. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-likvidovala-koruptsiinu-skhemu-poviazanu-iz-zernovoju-uhodoju>.

178. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила». 2022. 1092 с.

179. Севрук В. Г. Теоретичні засади взаємодій правоохоронних органів під час протидії злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. № 2 (16). 2021. С. 39 – 47.

180. Севрук В. Г., Павленко С. О. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. *Використання сучасних*

досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю: Мат. XIV всеукр. Наук.-практичної конф.. Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2017. С. 60–63.

181. Семенишин М. О. Теорія та практика запобігання корисливнонаслідницьким злочинам органами та підрозділами національної поліції України (за матеріалами операції об'єднаних сил). дис. ... докт. юрид. наук. Кривий Ріг. 2020. С. 623.

182. Сервецький І. В., Чуфрін Ю. Ю. Кримінальна відповідальність за вчинення злочину групою осіб, організованою групою та злочинною організацією. *Юридична наука*. № 3/2015. С. 113–128.

183. Синоверський А. І. Скриник М. Взаємодія під час розслідування кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану – організаційно-тактичний та психологічний аспект. *Юридична психологія*. Т. 34. № 1. (2024). С. 129–40.

184. Синоверський А. І. Значення криміналістичної характеристики для формування методики розслідування кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану*. Матеріали IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. з нагоди відзначення Дня науки-2024 в Україні. Київ. 2024. С. 208–210.

185. Синоверський А. І. Напрями взаємодії слідчих з оперативними працівниками під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняють організовані злочинні групи в умовах воєнного стану. *Актуальні питання та перспективи розшукової роботи в діяльності підрозділів кримінальної поліції* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 28 берез. 2024 р.). М. Київ. 2024. С. 327-330.

186. Синоверський А. І. Обстановка вчинення кримінального правопорушення як складова криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: мат. міжвід. наук. практ. конф. (30 лист., м. Київ. 2023 р.). М. Київ. С. 379-383.

187. Синовірський А. І. Організація та планування розслідування кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Věda a perspektivy* № 1. 2023. Praha, České republika. С. 170-182.

188. Синовірський А. І. Організаційно-тактичні та психологічні основи використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинним групами в умовах воєнного стану. *Юридична психологія*. Т. 33, № 2. (2023). С. 129-140.

189. Синовірський А. І., Мирівська А. В. Особливості розслідування злочинів, учинених організованими групами. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: мат. міжвід. наук. практ. конф. (22 лист., м. Київ. 2018 р.). С. 278-281.

190. Синовірський А. І., Полях А. М. Окремі аспекти розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (27 жовт., м. Кропивницький. 2022 р.). м. Кропивницький. С. 213-216.

191. Синовірський А. І., Полях А. М. Окремі питання міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.). М. Київ. С. 262-265.

192. Синовірський А. І., Полях А. М. Особливості проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинним групами в умовах воєнного стану. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз

ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Харків, 10 листоп. 2023 р.). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023. С. 302-304.

193. Синовєрський А. І. Стан міжнародного та національного законодавства в сфері розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного часу. *Вісник кримінального судочинства*. Вип. № 3-4. ТОВ «Правова єдність». 2022. С. 218-232. DOI: DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/218-232>.

194. Синовєрський А. І. Тактичні прийоми проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Юридична психологія*. Т. 35. № 2. (2024).

195. Синовєрський А. І. Тактичні завдання розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: мат. міжвід. наук. практ. конф. (25 листопада, м. Київ. 2022). М. Київ. С. 235-238.

196. Синовєрська Т. І. Криміналістична методика розслідування жорстокого поводження з тваринами : дис.. доктора філософії. Спец. 081 «Право». Київ. 2021. 258 с.

197. Січковська І. В. Особливості взаємодії слідчого з оперативними працівниками на початковому етапі досудового розслідування сексуальних убивств. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2020. С. 336–339.

198. Сорочан А. В. Організація і планування розслідування шахрайства, на первинному ринку. *Юридична наука*. № 2(104)/2020. С. 454-461.

199. Сорочик Ю. Ю. Адміністративно-правове забезпечення протидії організованій злочинності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2010. 24 с.

200. Степанюк Р. Л. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2004. 261 с.

201. Степанюк Р. О. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : автореф...дис. .докт.. юр.. наук. Харків. 2012. 39 с.

202. Стешенко О. О., Оперук В. І. Взаємодія оперативних підрозділів у сфері протидії організованій злочинності в умовах воєнного стану. С. 258-261. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/36382490-02ca-44d6-83f8-45dc516944f9/content>.

203. Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2022-2026. Київ. 2022. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/strategichna-programa.pdf>.

204. Тарасенко О. С. Єрмаков Ю. О. Форми та стадії оперативного пошуку, як організаційно-тактичної форми діяльності оперативних підрозділів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 2. - С. 99-107.

205. Тарасенко О. С. Соціально-демографічні ознаки осіб та злочинних угруповань, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з обігом протиправного контенту в мережі інтернет. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 2, том 2, 2021. С. 87-92.

206. Терех У. В. Кримінальна відповідальність за встановлення або поширення злочинного впливу в Україні в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6/2022. С. 366-369.

207. Ткаченко В. В. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб за Кримінальним кодексом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 234 с.

208. Трач С. С. (2020). До окремих питань криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Юридична наука*, 2(2), С. 157–166.

209. Тюнін В. О. Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності: кримінально-правова, кримінологічна характеристика та запобігання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 Х., 2012. 22 с.

210. Тютюнник Р. С. Розслідування легалізації (відмивання) майна одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією): дис. докора філософії. Київ. 2023. С. 272.

211. Тютюнник Р. С. Типові вихідні слідчі ситуації, що формуються на початковому етапі розслідування легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом. *Юридичні науки: проблеми та перспективи*: Матеріали міжн. науково-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24-25 лют. 2022 р.). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2022. С. 105–109.

212. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.

213. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в сфері боротьби з організованою злочинністю від 03 берез. 1999 р. № 616_049. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_049#Text.

214. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво. Закон України від 12 лип. 2017 р. № 2129-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#TextP.

215. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Ратифікована Законом України від 16 верес. 2014 р. № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

216. Українець В. В. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 221 с.

217. Фінагєєв В. О. Взаємодія оперативних підрозділів зі службами банківської безпеки у протидії шахрайству в сфері кредитування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 252–264.

218. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні : методичні рекомендації / С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.

219. Халін О. В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: монографія / О. В. Халін. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 244 с.

220. Чаплинський К. О. Координація взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного часу. *Науковий вісник ДДУВС*. Спеціальний випуск № 2 2022. с. 89–95.

221. Чаплинський К. О. Організація і тактика слідчих дій та оперативно-розшукових заходів при розслідуванні злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К.: НАВСУ, 2003. 16 с.

222. Чаплинський К. О. Проблемні питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. Випуск 4 (100). С. 247–258.

223. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ: РВВ ДДУВС. 2006. 308 с.

224. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями : монографія. Дніпропетровськ, 2009. 373, 401 с.

225. Чаплинський К. О., Мінка П. Я. Розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями: Навч. посібник. Дніпропетровськ: Свідлер А. Л., 2009, 225 с.

226. Чернявський С. С. Криміналістична характеристика злочинів: порівняльний аналіз наукових концепцій. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. Вип. № 1. 2010. С. 137-146.

227. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2002. 219с.

228. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. К.: Хай-Тек Прес, 2010. 624 с.

229. Черноус Ю. М., Васюта Ю. В. Психологічна й організаційно-тактична характеристика діяльності спільних слідчих груп під час розслідування кримінальних правопорушень. *Юридична психологія*. 2022. № 2(31). С. 113–121.

230. Черноус Ю., Лелюк Т. Організація проведення судових експертиз у кримінальному провадженні як умова ефективності розслідування кримінальних правопорушень. *Юридичний журнал Національної академії внутрішніх справ*, 13(2), 2023. С. 50–62.

231. Черноус Ю., Суворова А. Проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку: організаційно-тактичні й психологічні засади. *Юридична психологія*. 2024. №1(34). С. 7–17.

232. Шаповал О. В. Особливості організаційно-тактичного забезпечення обшуку під час розслідування економічних злочинів. *Судова апеляція*. 2016. № 4 (45). С. 71–79.

233. Шахрай Д. В., Моргун Н. С. Огляд документів під час огляду й обшуку у процесі розслідування кримінальних правопорушень економічної спрямованості. *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі*. Київ : НАВС України, 2021. С. 425–428.

234. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2006. 624 с.

235. Школьній В. Б. Тактика викриття організатора злочинного угруповання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2010. 20 с.

236. Шульга О., Лелюк Т. Організаційні й тактико-психологічні засади проведення судово-мистецтвознавчих експертиз у кримінальному провадженні. *Юридична психологія*. 2023. № 1 (32). С. 68–78.

237. Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, військовослужбовцями та іншими окремими категоріями суб'єктів декларування. Роз'яснення

Національного агентства з запобігання корупції від 03 серп. 2020 р. № 8. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN063052>.

238. Щур Б. В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків: ХНУВС, 2005. 18, 20 с.

239. Юридична психологія: підручник / за заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Мойсєєва. К.: КНТ, 2007. 360 с.

240. Яковлев О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1 (13). С. 217–224.

241. Яцюк О. В. Провадження у справах про злочини, що вчинені організованими групами, на досудових стадіях кримінального процесу : автореф..дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. 2005. 13 с.

242. Яїцька Д. І. Психологічний вплив та психічне насильство під час допиту: сутність і межі допустимості. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. С. 275–278.

243. Artificial Intelligence in Criminal Justice: A Review of the Use of Artificial Intelligence in Criminal Justice System» by the National Institute of Justice (NIJ). (2020) URL: <https://nij.ojp.gov/library/publications/artificial-intelligence-criminal-justice>.

244. Dulskiy, O., Leliuk, T., Luhovyi, V., Melnyk, M., & Morgun, I. (2023). International cooperation when collecting evidence in the investigation of transnational organized crime: challenges and opportunities. *Amazonia Investiga*, 12(70), p. 88-101.

245. Fraser A., Clark A. Damaged hardmen: Organized crime and the half-life of deindustrialization. *British journal of criminology*, 2021; p. 1062–1076.

246. Hrebeniuk M. The directions of improving the legislative framework in the sphere of supply state security in the vector - fight against organized crime. *Public management, Interregional Academy of Personnel Management*. 2019. № 19 (4). P. 78 -91.

247. Mutual assistance in criminal matters between the Member States Convention of 29.5.2000 on mutual assistance in criminal matters between the Member States. Official Journal of the European Union. P. 197. 2005. 12 July.

248. Nahorniuk-Danyliuk, O., Trach, S., Rossokha, S., Tsutskiridze, M., & Yermakov, Y. (2022). Use of specific forms of international cooperation in special criminal proceedings. *Amazonia Investiga*, 11(58), p. 57–64.

249. Nikolovski M. Certain specifics in the structural position and the modus operandi of the organized criminal groups in republic of macedonia. *Bezbednosni Dijalozi. Security Dialogues. Vol. 8*, no. 1-2. P. 735-750.

250. Power banking. Національний банк України: річний звіт 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2022.pdf?v=7.

251. Synoverskyi A.I. Features of planning of the investigation of crimes committed by organized criminal groups under martial law. *Правнича освіта й наука: виклики воєнного стану та перспективи повоєнної України [Текст] : матеріали загальноакад. підсумк. наук.-теорет. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених (Київ, 18 трав. 2023 р.)*. С. 90-94.

252. Tarasenko, O., Mirkovets, D., Shevchyshen, A., Nahorniuk-Danyliuk, O., & Yermakov, Y. (2022). Cyber security as the basis for the national security of Ukraine: La ciberseguridad como base para la seguridad nacional de Ucrania. *Cuestiones Políticas*, 40(73), p. 583-599.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Узагальнення результатів анкетування слідчих та оперативних
співробітників Національної поліції України**

№	Запитання	Кількість	%
	Працівники слідчих та оперативних співробітників Національної поліції України у Вінницькій, Київській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій області, м. Київ	120	100 %
1.	Займана посада:		
	начальник слідчого/оперативного підрозділу (заступник начальника)	11	9,1 %
	старший слідчий	23	19,1 %
	слідчий	56	44,6 %
	старший оперуповноважений	11	9,1 %
	оперуповноважений	19	15,8 %
2.	Стаж роботи у слідчій, оперативній діяльності?		
	до 2-х років	17	14,2 %
	від 2-х до 5-ти років	23	19,2 %
	від 5-ти до 10-ти років	48	40 %
	понад 10 років	32	26,6 %
3.	Чи є потреба в розробці сучасних методичних рекомендацій щодо виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану?		
	Так	120	100 %
	Ні	0	0 %

4.	Які на вашу думку причини високого рівня латентності кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану?		
	використання організованими злочинними групами складних схем підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень	110	91,7 %
	високий рівень організації та дисципліни всередині групи	120	100 %
	лідерами таких організованих злочинних угруповань є службові особи органів державної влади, місцевого самоврядування, їх особи не відомі рядовим членам організованого злочинного угруповання	98	81,7 %
	відпрацьовані механізми уникнення від викриття	76	63,3 %
	провадження законної діяльності поряд із злочинною	101	84,2 %
	здійснення злочинної діяльності за сприяння держави-агресора, окупаційної влади	67	55,8 %
	Ваш варіант відповіді	0	0 %
5.	Які фактори, на Вашу думку, впливають на географічне розташування місць вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану?		
	стратегічне значення території	91	75,6 %
	економічний потенціал регіону	101	84,2 %
	логістичні особливості	74	61,6 %
	військові та політичні фактори	21	18,1 %
6.	Які, на Вашу думку, найпоширеніші організовані злочинні групи після 2022 року здійснюють свою злочинну діяльність в умовах воєнного стану?		

організовані злочинні групи, які продовжили свою злочинну діяльність у сфері загальнокримінальної спрямованості	95	79,2 %
організовані злочинні групи, які перенесли свій основний осередок закордон, залишивши при цьому окремий контроль за злочинною діяльністю в Україні	53	44,2 %
новоутворені організовані злочинні групи, які розпочали свою кримінальну діяльність після криміналізації окремих діянь	89	74,2 %
злочинні угруповання, які надавали підтримку державі-агресору, її військовим формуванням з 2014 року	87	72,5 %
організовані злочинні угруповання, які функціонують у владних структурах, або мають корумповані зв'язки із ними	101	84,2 %
Ваш варіант відповіді	0	0 %

7.	Які сліди можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення організованою злочинною групою?	
	документи, що підтверджують фінансові операції на значні суми коштів	102 85 %
	офшорні рахунки або документи на іноземні компанії, зареєстровані на підставних осіб	105 87,5 %
	укладення великої кількості угод щодо проведення господарських операцій	96 80 %
	нетиповий характер договорів, угод, фінансових операцій, фінансової та/чи бухгалтерської звітності	73 60,8 %

	наявність ознак централізованого управління, розподілу ролей	120	100 %
	повторюваність схеми в різних регіонах	100	83,3 %
	Ваш варіант відповіді	0	0%
8.	Які чинники, які впливають на обстановку вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану?		
	зростання безробіття	34	28,5 %
	послаблення державного контролю у сфері надходження товарів, робіт і послуг	67	56,2 %
	відсутність належного правового регулювання та державного контролю за використанням коштів, від іноземних урядових та неурядових органів та організацій, виділених для відбудови та матеріальної допомоги	102	85,6 %
	зміни у законодавстві, які можуть створювати лазівки для злочинної діяльності (наприклад, спрощені процедури закупівель)	81	67,5 %
	вразливість державних кордонів	102	84,9 %
	окупація території та зони активних бойових дій –	38	31,8 %
	вимушене переселення населення та бізнесу з тимчасово окупованих територій	80	67,3 %
	висока корупційна складова у державних структурах	97	81,2 %
	поширення нелегальної зброї серед населення та кримінальних елементів	67	56,3 %
	інші	0	0 %
9.	Із яких джерел найчастіше орган досудового розслідування отримує інформацію про кримінальні правопорушення, учинені		

	організованими злочинними групами?	
	самостійне виявлення слідчим, детективом кримінального правопорушення за фактами проведення досудового розслідування в іншому кримінальному провадженні	28 23,3 %
	мотивований рапорт працівника оперативного підрозділу про виявлення факту вчинення кримінального правопорушення, за інформацією одержаною оперативним шляхом	49 37,8 %
	відомості про виявлені порушення, одержані за фактами проведення державного фінансового моніторингу	25 22,3 %
	заяви фізичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення (заявника, потерпілого)	13 11,6 %
	повідомлення юридичних осіб про вчинене кримінальне правопорушення	2 4,7 %
	інші джерела (вказіть Ваш варіант)	0 0 %
10.	Які процесуальні форми взаємодії слідчих із працівниками оперативних підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є найпоширенішими?	
	спільна діяльність в слідчо-оперативній групі	118 98,3 %
	виконання доручення слідчого, про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій	114 95,7 %
	проведення оперативно-розшукових заходів з метою встановлення учасників організованої злочинної групи, та інформування слідчого про результати їх виконання	94 78,3 %

	спільне проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій	107	89,4 %
	передача слідчому матеріалів про виявлені шляхом проведення оперативно-розшукових заходів ознаки правопорушення для вирішення питання про початок досудового розслідування	42	34,6 %
11.	Які, на Вашу думку, фактори негативно впливають на ефективне здійснення взаємодії між органами досудового розслідування та оперативними підрозділами під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану?		
	несвоєчасне виконання доручень слідчого	120	100 %
	недостатня ефективність комплексу оперативно-розшукових заходів	109	90,8 %
	відсутність належного обміну інформацією між слідчим та оперативним працівником	101	84,2 %
	обмеження процесуального статусу оперативного працівника у праві здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора	64	53,3 %
	відсутність спільного плану розслідування розглядуваної категорії кримінальних правопорушень, планування слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій	95	79,2 %
	недостатня професійна обізнаність щодо розслідування подібних категорій кримінальних	100	83,3 %

	правопорушень		
12.	Які непроцесуальні форми взаємодії слідчих із працівниками оперативних підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану є найпоширенішими?		
	спільне планування, обговорення та розробка стратегії розслідування	115	95,8 %
	груповий аналіз матеріалів кримінального провадження, наявних доказів	97	80,3 %
	обмін досвідом та порадами для вирішення проблемних питань	84	70,8 %
	обмін інформацією	100	83,3 %
13.	Із якими державними органами взаємодіють слідчі (детективи) в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану?		
	Державна служба фінансового моніторингу України	103	85,8 %
	Державна аудиторська служба України	98	81,6 %
	Державна податкова служба України	71	59,1 %
	Агентство з розшуку та менеджменту активів	115	95,8 %
	Фонд державного майна	53	44,1 %
	Міністерство оборони України	43	35,8 %
	Ваш варіант відповіді	0	0 %
14.	Які першочергові слідчі (розшукові) дії проводяться в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану?		
	обшук	115	96,5 %
	огляд	92	77,4 %
	допит	105	87,8 %

	одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб	83	69,3 %
15.	Які, на Вашу думку, типові помилки, під час проведення обшуків в ході розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану?		
	несвоєчасне проведення обшуку	59	49,1 %
	відсутність чіткого плану дій під час проведення обшуку	60	49,6 %
	неналежне або неповне документування результатів обшуку, або відсутність фіксації всіх вилучених предметів	45	37,5 %
	відсутність або недостатня координація дій зі співробітниками оперативних підрозділів	64	53,3 %
	порушення законодавчих вимог (недотримання порядку проведення обшуку в умовах воєнного стану або несанкціоноване проведення обшуку).	68	56,6 %

**У питаннях – 4,5,7,8,10,11,12,13,14,15 можна було обрати декілька варіантів відповідей*

Додаток Б

ТАБЛИЦЯ

Результати узагальнення даних статистики Офісу Генерального прокурора України (2022-2025 роки), та матеріалів кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану

Динаміка виявлення організованих злочинних груп та їх учасників (за даними Офісу Генерального прокурора України, 2022–2024 рр.)

Рік	Кількість виявлених організованих злочинних груп	Загальна кількість осіб у складі цих груп
2022	395	1637
2023	494	2103
2024	631	2888

Виявлення організованих злочинних угруповань правоохоронними органами України (2022–2024 рр.)

Правоохоронний орган	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Національна поліція України	360	419	514
Державне бюро розслідувань	20	39	55
Служба безпеки України	11	24	30
Національне антикорупційне бюро України	4	1	2
Бюро економічної безпеки України	–	11	30

Кількість організованих злочинних угруповань та учасників за сферами злочинної діяльності (2022–2024 рр.)

Сфера злочинної діяльності	2022 рік: Угруповань / Осіб	2023 рік: Угруповань / Осіб	2024 рік: Угруповань / Осіб
Бюджетна сфера	32 / 123	37 / 127	52 / 202
Фінансово-кредитна система	8 / 32	4 / 18	11 / 42
Сфера приватизації	0 / 0	3 / 9	1 / 6
Паливно-енергетичний комплекс	1 / 5	2 / 6	6 / 29
Лісове господарство	12 / 51	11 / 57	20 / 6
Сфера земельних правовідносин	9 / 36	11 / 37	15 / 70

Інші види економічної діяльності	36 / 154	43 / 180	70 / 318
Полікримінальна діяльність (кілька сфер)	161 / 636	223 / 911	275 / 1310

Кількість кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами, виявлених правоохоронними органами за 2022–2024 роки

Сфера кримінальних правопорушень	2022 рік	2023 рік	2024 рік
Загальна кількість злочинів	3142	5197	7622
Кримінальні правопорушення проти власності	567	1711	1221
Шахрайство	366	1312	859
Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	210	399	362
Сфера господарської діяльності	104	137	339
Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення підроблених грошей та інших товарів (ст. 199 ККУ)	11	12	48
Контрабанда (ст. 201 ККУ)	0	6	4
Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування підакцизних товарів (ст. 204 ККУ)	67	96	209
Легалізація (відмивання) майна (ст. 209 ККУ)	20	31	74
Шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 ККУ)	1	0	3

Типові способи приховання кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану (з урахуванням орієнтовного процентного співвідношення)

№	Категорія	Типові способи	(%)
1	Документальне та фінансове маскування	<ul style="list-style-type: none"> - Фальсифікація документів (накладні, договори, фінзвітність) - Використання підставних осіб, фірм-«одноденок» - Відмивання коштів через благодійні фонди, криптовалюти, фіктивні кредити/тендери - Шахрайство з банківськими рахунками - Зловживання держпрограмами фінансування 	41 %
2	Фізичне приховування слідів	<ul style="list-style-type: none"> - Знищення речових доказів (документів, техніки) - Переміщення майна в зони бойових дій або ТОТ - Зміна особистості учасників злочину Використання офшорів, криптовалют для 	24 %

		маскування фінансових операцій	
3	Використання ІТ-технологій	- Шифровані канали зв'язку (Telegram, Signal, DarkNet) - Підrobка електронних документів	12 %
4	Використання людського фактору	- Підкуп/тиск на правоохоронців, суддів, експертів - Залякування/усунення свідків - Інценування інших злочинів (напади, викрадення тощо)	15 %
5	Використання умов воєнного стану	- Маскування незаконної діяльності під гуманітарні або військові вантажі - Корупційні схеми у владі та військових структурах - Отримання коштів під виглядом гуманітарної допомоги чи потреб армії	8 %

Організовані злочинні угруповання з корумпованими та міжрегіональними зв'язками (2022–2024 роки)

Рік	Корумповані зв'язки Кількість угруповань / осіб	Міжрегіональні зв'язки Кількість угруповань / осіб
2022	36 угруповань / 149 осіб	40 угруповань / 196 осіб
2023	35 угруповань / 130 осіб	45 угруповань / 221 осіб
2024	40 угруповань / 190 осіб	59 угруповань / 325 осіб

Вразливі сфери соціально-економічного життя, що стали об'єктом злочинного впливу ОЗГ в умовах воєнного стану

Сфера	Частка (%)
Фінансово-економічна сфера	25,6 %
Оборонна сфера	34,2 %
Сфера соціального захисту населення	8,1 %
Сфера державного управління	21,1 %
Промисловість та енергетика	2,4 %

Кількість кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами на підприємствах, в установах, організаціях, за видами економічної діяльності слід виокремити

№	Вид економічної діяльності	Кі-сть правопорушень (2022)	Кі-сть правопорушень (2023)	Кі-сть правопорушень (2024)
1	Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	108	154	215
2	Сільське господарство, лісове, рибне господарство	39	61	94

3	Переробна промисловість (харчі, напої, тютюнові вироби тощо)	45	73	119
4	Фінансова та страхова діяльність	62	97	138
5	Будівництво	41	65	89
6	Оптова та роздрібна торгівля	58	79	116
7	Операції з нерухомим майном	29	45	74

Типові місцями вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану за сферами злочинного впливу:

№	Сфера	Тип місця вчинення кримінального правопорушення	частка (%)
1	Оборонна сфера	Підприємства ОПК, військові частини, склади з озброєнням, бази постачання, закупівлі для ЗСУ	34,2 %
2	Фінансова та економічна сфера	Банки, фінансові компанії, страхові компанії, біржі, інвестфонди, податкові й митні органи	25,6 %
3	Державне управління	Установи, відповідальні за розподіл бюджетних коштів	21,1 %
4	Сфера соціального захисту населення	Благодійні фонди, волонтерські центри, склади гумдопомоги	8,1 %
5	Критична інфраструктура (промисловість, енергетика, видобування)	ТЕС, АЕС, ГЕС, нафтогазові підприємства, промислові об'єкти	2,4 %

Місцями вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, за критерієм їх географічного розташування є:

№	Географічне розташування	Типові об'єкти правопорушень	частка (%)
1	Прикордонні зони	Пункти пропуску, митні пости, прикордонні склади	21,8 %
2	Військові об'єкти	Військові частини, склади, оборонні підприємства	9,6 %
3	Логістичні центри, транспортні вузли	Бази постачання, залізничні вузли, логістичні хаби	9,3 %
4	Промислові та видобувні зони	Заводи, кар'єри, шахти, нафтогазові об'єкти	6,9 %
5	Портові міста	Морські та річкові порти, складські термінали	27,4 %

6	Об'єкти критичної інфраструктури	АЕС, ТЕС, ГЕС, лінії електропередач, комунікаційні центри	3,9 %
7	Лісові та сільськогосподарські регіони	Лісгоспи, агрофірми, фермерські господарства	8,1 %
8	Прифронтові території	Населені пункти поблизу зони бойових дій, гуманітарні центри	13,5 %

Класифікація організованих злочинних груп за метою вчинення кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану

№	Мета вчинення кримінального правопорушення	Частка (%)
1	Отримання прибутку (розкрадання бюджетних коштів, гуманітарної допомоги, контрабанда, шахрайство тощо)	61,7 %
2	Одержання пільг, переваг (доступ до державних ресурсів, уникнення відповідальності, монополізація ринку тощо)	17,3 %
3	Вплив на політичну систему держави (лобіювання інтересів, підкуп, участь у політичних процесах через підконтрольні структури)	6,2 %
4	Збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи активів представникам держави-агресора	9,4 %
5	Дестабілізація ситуації в державі, здійснення диверсійної або терористичної діяльності	5,4 %

Види організованих злочинних груп за рівнем зв'язків

№	Вид організованої злочинної групи	Частка (%)
1	З корумпованими зв'язками	57,4 %
2	З міжрегіональними зв'язками	15,1 %
3	З транснаціональними зв'язками	14,3 %
4	Без явно виражених зв'язків	13,2 %

В залежності від стійкості організованого злочинного угруповання, яке вчиняє кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану

№	Рівень організованості ОЗГ	Характеристика	Частка (%)
1	Низький рівень організації	Відсутня чітка структура, постійний склад; переважно для разового вчинення злочинів загальнокримінальної спрямованості	56,7 %
2	Середній рівень організації	Мається виражена структура, стабільний склад; діяльність має системний характер	28,7 %

3	Високий рівень організації	Ієрархічна структура, чіткий розподіл ролей, планування, корупційні та міжрегіональні зв'язки	10,5 %
---	----------------------------	---	--------

Тривалість функціонування організованих злочинних груп складає:

№	Тривалість функціонування	Частка (%)
1	До 1 року	79 %
2	До 2 років	20 %
3	Від 3 до 6 років	4 %
4	Більше 6 років	0,2 %

В залежності від мети вчинення кримінальних правопорушень, організованими злочинними групами в умовах воєнного стану:

№	Мета вчинення правопорушення	Частка (%)
1	З метою отримання прибутку	61,7 %
2	З метою одержання пільг, переваг	17,3 %
3	З метою впливу на політичну систему держави	6,2 %
4	З метою збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи активів державі-агресору	9,4 %
5	З метою дестабілізації ситуації в державі, здійснення диверсійної або терористичної діяльності	5,4 %

Характеристика лідерів ОЗГ за спрямованістю діяльності

Категорія	ОЗГ загальнокримінальної спрямованості		ОЗГ економічної спрямованості	
	Кримінальний досвід	Значний досвід у загальнокримінальній злочинності (крадіжки, розбої, вимагання, шахрайство тощо)		Часто раніше не притягувалися до кримінальної відповідальності; досвід у легальній/державній системі
Освіта	Вища	4,2 %	вища освіти	78,3 %
	Незакінчена вища	12,8 %	займають посади державної служби:	38,9 %
	Професійно-технічна	44,9 %	з них: посадові особи органів державної влади	
	Середня	24,7 %	місцевого самоврядування (обласних військових адміністрацій і місцевих рад	21,8 %
	Початкова	8,2 %	керівники підприємств, установ, організацій	37,3 %
	Без освіти	5,2 %		
	без офіційної зайнятості, кримінальне минуле			

		керівники громадських організацій	23,8 %
Інтелектуальні характеристики	Орієнтовані на практичний злочинний досвід, «вуличний» тип мислення	Високий рівень інтелекту, аналітичне мислення, комплексний підхід до планування	
Психологічні риси	вольові, агресивні, стійкі до тиску, дотримання кримінальної субкультури	Стресостійкість, схильність до ризику, низький рівень емпатії, маніпулятивність	
Комунікативні якості	вплив на учасників через страх або авторитет	Високі навички комунікації та переконання, дипломатичність, інтриганство	
Організація угруповання	динамічний склад, заміщення за необхідності	Стабільний склад ОЗГ, ретельний підбір учасників за компетентністю та лояльністю	
Корупційні зв'язки	Переважно на середньому рівні – місцеві посадовці або правоохоронці	Глибокі та системні зв'язки на високому рівні: органи влади, суд, поліція, СБУ	
Зовнішні контакти	Міжрегіональні та кримінальні кола	Доступ до офіційних структур, міжнародні контакти, «дахування» на рівні міністерств	
Фінансові ресурси	Надходять через рекет, крадіжки, готівку	Відмивання коштів, легальні/напівлегальні схеми, фіктивні тендери, підряди	
Методи конспірації	Часто примітивні або силові	Високий рівень юридичної прикритості, обґрунтовані договори, складні схеми	
Цілі	Збагачення, контроль території, підтримка статусу в ОЗК	Отримання прибутку, вплив на держсектор, ухилення від відповідальності, вплив на політику	

Характеристика членів ОЗГ:

	Вирішуване завдання	%
1.	В залежності від статі особи, яка вчинила кримінальне правопорушення	
	Жіноча	35,4 %
	Чоловіча	65,6 %
2.	Кількісний склад організованого злочинного угруповання	
	3 особи	58 %
	від 4-х до 10-ти осіб	48 %

	від 11-ти до 20-ти осіб	2 %	
	більше 20-ти осіб	0 %	
3.	За освітою:		
	середня освіта	4,7,6 %	
	професійно-технічна	14,3 %	
	вища освіта	54,2 %	
	незакінчена вища	26,8 %	
4.	Спеціалізація серед осіб з вищою освітою		
	економічна	78,6 %	
	фінанси/банки/страхування	68,5 %	
	облік, оподаткування, підприємництво	34,3 %	
	юридична	56,9 %	
	інша	11 %	
5.	Категорії зайнятості на момент вчинення:		
	державні службовці	24,6 %	
	серед них за категоріями:		
	Категорія В		49,2
	Категорія Б		33,4
	Категорія А		17,4
	посадові особи місцевого самоврядування	14,2 %	
	серед них за категоріями:		
	3-ї категорії		19,3
	4-ї категорії		34,5
	5–7 категорій		46,2
	працівники підприємств/установ	17,8 %	
	банківська сфера	15,8 %	
	нотаріуси, юристи	12,3 %	
	військовослужбовці	12,1 %	
	інші	3,2 %	
6.	Ресурсне забезпечення організованих злочинних груп:		
	навіть власної матеріальної бази для підтримання постійної злочинної діяльності	78,5 %	
	спеціально створені канали для легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом	69,5 %	

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Головного слідчого управління – начальник управління організації роботи та методичного забезпечення Національної поліції України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, полковник поліції

Артем ШЕВЧИШЕН

2024 року

АКТ № 108461-2024

Про впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України результатів дисертаційного дослідження

Уклала комісія у складі:

Голови:

начальника відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, кандидата юридичних наук, полковника поліції Владислава Бурлаки

членів комісії:

начальника сектору аналітичної роботи Головного слідчого управління Національної поліції України, кандидата юридичних наук, полковника поліції Олександра Волкова

старшого слідчого в особливо важливих справах відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, майора поліції Аліни Віткалової

Комісія відповідно до доручення Національної поліції України № 34684/24/4/3-2022 від 20.12.2022 «Про впорядкування процедури видання актів впровадження наукових досліджень у діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України», склала цей акт, щодо розгляду основних положень та результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Синоверського Андрія Івановича на тему:

«Розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану».

Комісією встановлено, що висновки, які містяться в дисертаційному дослідженні, можуть використовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України під час проведення занять в системі службової підготовки, а також при проведенні семінарів, нарад, а викладені у них пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час визначення особливостей розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану.

Матеріали викладені у висновках до дисертаційного дослідження можуть використовуватись під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування Національної поліції України, оскільки мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприятиме вдосконаленню їх процесуальної діяльності.

Голова комісії:

Владислав БУРЛАКА

Члени комісії:

Олександр ВОЛКОВ

Аліна ВІТКАЛОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Станіслав ГУСАРЕВ

2024

АКТ08.07. 2024

м. Київ

№ 188-07

Впровадження результатів дисертації
Синоверського Андрія Івановича на тему:
«Розслідування кримінальних
правопорушень, учинених організованими
злочинними групами в умовах воєнного
стану» в освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника навчально-методичного відділу, лейтенанта поліції Вікторії Бойчук;
- начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника, підполковника поліції Віктора Корольчука;
- т.в.о. завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, капітана поліції Богдана Бистрицького;
- т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури Андрія Містюка;
- завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», та наукові праці аспіранта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Синоверського Андрія Івановича за темою: «Розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану».

Проаналізовано основні результати дослідження Синоверського А.І., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Синоверський А.І. Стан міжнародного та національного законодавства в

сфері розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного часу. *Вісник кримінального судочинства*. Вип. № 3-4. ТОВ «Правова єдність». 2022. С. 218-232. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/218-231>.

2. Синовєрський А.І. Організація та планування розслідування кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Věda a perspektivy* № 1. 2023. Praha, České republika. С. 170-182. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1\(20\)-170-182](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1(20)-170-182).

3. Синовєрський А.І. Організаційно-тактичні та психологічні основи використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Юридична психологія*. Т. 33, № 2. (2023). С. 129-140. DOI: <https://doi.org/10.33270/03233302.129>.

4. Синовєрський А.І., Скриник М. Взаємодія під час розслідування кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану – організаційно-тактичний та психологічний аспект. *Юридична психологія*. Т. 34. №1. (2024). С. 140-154.

5. Синовєрський А.І. Особливості розслідування злочинів, учинених організованими групами. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: мат. міжвід. наук. практ. конф. (22 листопада, м. Київ. 2018). С. 278-281. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/9583>.

6. Синовєрський А.І. Окремі аспекти розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (27 жовтня, м. Кропивницький. 2022). м. Кропивницький. С. 213-216. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/11/zbirnyk_konferenciya_27_10_onovlenyi.pdf.

7. Синовєрський А.І. Тактичні завдання розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: мат. міжвід. наук. практ. конф. (25 листопада, м. Київ. 2022). М. Київ. С. 235-238. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/22932>.

8. Синовєрський А.І. Окремі питання міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.). М. Київ. С. 262-265. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/23601>.

9. Synoverskyi A.I. Features of planning of the investigation of crimes committed by organized criminal groups under martial law. *Правнича освіта й наука: виклики воєнного стану та перспективи повоєнної України* [Текст] : матеріали загальноакад. підсумк. наук.-теорет. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених (Київ, 18 трав. 2023 р.). С. 90-94. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/921a75fc-7c98-4ce0-bb14-d4709f0c8c91/content>.

10. Синовєрський А.І. Особливості проведення судових експертиз під час

розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Харків, 10.11.2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2023. С. 302-304. URL: <http://www.ndekc.lviv.ua/pdf/c05122023.pdf>.

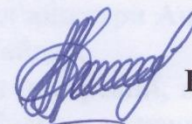
11. Синоверський А.І. Обстановка вчинення кримінального правопорушення як складова криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: мат. міжвід. наук. практ. конф. (30 листопада, м. Київ. 2023). М. Київ. 2023. С. 379-383. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/27193>.

12. Синоверський А.І. Напрями взаємодії слідчих з оперативними працівниками під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняють організовані злочинні групи в умовах воєнного стану. *Актуальні питання та перспективи розшукової роботи в діяльності підрозділів кримінальної поліції* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 28 берез. 2024 р.). М. Київ. 2024. С. 327-330. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/30665>.

13. Синоверський А.І. Значення криміналістичної характеристики для формування методики розслідування кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану*. Матеріали IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. з нагоди відзначення Дня науки-2024 в Україні. Київ. 2024. С. 208-210.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Синоверського А.І. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Участь спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій», під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

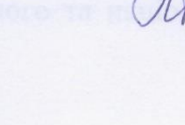
Вікторія БОЙЧУК

Віктор КОРОЛЬЧУК

Богдан БИСТРИЦЬКИЙ

Андрій МІСТЮК

Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії внутрішніх справ
 доктор юридичних наук, професор
 полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

08.07.2024

АКТ

08.07. 2024

м. Київ

№ 119-118

Впровадження результатів дисертації
 Синоверського Андрія Івановича на тему:
 «Розслідування кримінальних
 правопорушень, учинених організованими
 злочинними групами в умовах воєнного
 стану» в наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника, підполковника поліції Віктора Корольчука;
- т.в.о. завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, капітана поліції Богдана Бистрицького;
- т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури Андрія Містюка;
- завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», наукові праці аспіранта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Синоверського Андрія Івановича за темою: «Розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на удосконалення тактики розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, що дає підстави запровадити їх для використання в науковій діяльності Національної академії внутрішніх справ.

Проаналізовано основні результати дослідження Синоверського А.І., зокрема

наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Синоверський А.І. Стан міжнародного та національного законодавства в сфері розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного часу. *Вісник кримінального судочинства*. Вип. № 3-4. ТОВ «Правова єдність». 2022. С. 218-232. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/218-231>.

2. Синоверський А.І. Організація та планування розслідування кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Věda a perspektivy* № 1. 2023. Praha, České republika. С. 170-182. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1\(20\)-170-182](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1(20)-170-182).

3. Синоверський А.І. Організаційно-тактичні та психологічні основи використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Юридична психологія*. Т. 33, № 2. (2023). С. 129-140. DOI: <https://doi.org/10.33270/03233302.129>.

4. Синоверський А.І., Скриник М. Взаємодія під час розслідування кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану – організаційно-тактичний та психологічний аспект. *Юридична психологія*. Т. 34. №1. (2024). С. 140-154.

5. Синоверський А.І. Особливості розслідування злочинів, учинених організованими групами. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: мат. міжвід. наук. практ. конф. (22 листопада, м. Київ. 2018). С. 278-281. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/9583>.

6. Синоверський А.І. Окремі аспекти розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (27 жовтня, м. Кропивницький. 2022). м. Кропивницький. С. 213-216. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/11/zbirnyk_konferencziya_27_10_onovlenyj.pdf.

7. Синоверський А.І. Тактичні завдання розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: мат. міжвід. наук. практ. конф. (25 листопада, м. Київ. 2022). М. Київ. С. 235-238. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/22932>.

8. Синоверський А.І. Окремі питання міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.). М. Київ. С. 262-265. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/23601>.

9. Synoverskyi A.I. Features of planning of the investigation of crimes committed by organized criminal groups under martial law. *Правнича освіта й наука: виклики воєнного стану та перспективи повоєнної України [Текст]* : матеріали загальноакад. підсумк. наук.-теорет. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених (Київ, 18 трав. 2023 р.). С. 90-94. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/921a75fc-7c98-4ce0-bb14->

[d4709f0c8c91/content.](http://www.ndekc.lviv.ua/pdf/c05122023.pdf)

10. Синовєрський А.І. Особливості проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Харків, 10.11.2023). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2023. С. 302-304. URL: <http://www.ndekc.lviv.ua/pdf/c05122023.pdf>.

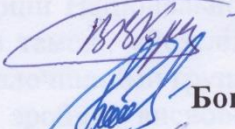
11. Синовєрський А.І. Обстановка вчинення кримінального правопорушення як складова криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: мат. міжвід. наук. практ. конф. (30 листопада, м. Київ. 2023). М. Київ. 2023. С. 379-383. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/27193>.

12. Синовєрський А.І. Напрями взаємодії слідчих з оперативними працівниками під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняють організовані злочинні групи в умовах воєнного стану. *Актуальні питання та перспективи розшукової роботи в діяльності підрозділів кримінальної поліції* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 28 берез. 2024 р.). М. Київ. 2024. С. 327-330. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/30665>.

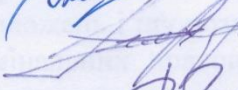
13. Синовєрський А.І. Значення криміналістичної характеристики для формування методики розслідування кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану*. Матеріали IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. з нагоди відзначення Дня науки-2024 в Україні. Київ. 2024. С. 208-210.

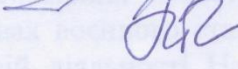
На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Синовєрського А.І. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проектів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 Віктор КОРОЛЬЧУК

 Богдан БИСТРИЦЬКИЙ

 Андрій МІСТЮК

 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Керівник

Головного слідчого управління
Державного бюро розслідувань
доктор юридичних наук, професор
заслужений юрист України

Дмитро МІРКОВЕЦЬ

*05 * серпня* 2024 року

Акт

впровадження у практичну діяльність

**Державного бюро розслідувань результатів дисертаційного дослідження
Синоверського Андрія Івановича на тему «Розслідування кримінальних
правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного
стану» поданого на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Комісія у складі:

1. заступника керівника Управління Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань, кандидата юридичних наук К.М. Бруссо;
2. заступника керівника відділу Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань, кандидата юридичних наук С.Ю. Стратонова;
3. заступника керівника відділу Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань, кандидата юридичних наук В.В. Загамули

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Синоверського Андрія Івановича на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану» можуть застосовуватися у практичній діяльності Головного слідчого управління ДБР під час розслідування кримінальних правопорушень, а також під час проведення занять у системі службової підготовки працівників ДБР.

**Заступник керівника Управління
Головного слідчого управління
Державного бюро розслідувань
кандидат юридичних наук**

К.М. Бруссо

**Заступник керівника відділу
Головного слідчого управління
Державного бюро розслідувань
кандидат юридичних наук**

С.Ю. Стратонов

**Заступник керівника відділу
Головного слідчого управління
Державного бюро розслідувань
кандидат юридичних наук**

В.В. Загамула

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Синоверський А. І. Організація та планування розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Věda a perspektivy* № 1. 2023. Praha, České republika. С. 170-182. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1\(20\)-170-182](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1(20)-170-182). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/3482/3501>.
2. Синоверський А. І. Стан міжнародного та національного законодавства в сфері розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного часу. *Вісник кримінального судочинства*. Вип. № 3-4. ТОВ «Правова єдність». 2022. С. 218-232. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.3-4/218-231>. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/univ/vkc/vkc_2022_3-4.pdf.
3. Синоверський А. І. Організаційно-тактичні та психологічні основи використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинним групами в умовах воєнного стану. *Юридична психологія*. Т. 33, № 2. (2023). с. 129-140. URL: <https://psychped.navs.edu.ua/index.php/psychped/article/view/1596/1587>.
4. Синоверський А. І., Скриник М. В. Взаємодія під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану – організаційно-тактичний та психологічний аспект. *Юридична психологія*. Т. 34. № 1. (2024). С. 140-153. URL: <https://psychped.navs.edu.ua/index.php/psychped/article/view/1648/1636>.
5. Синоверський А. І. Тактичні прийоми проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Юридична психологія*. Т. 35.

<https://psychped.navs.edu.ua/index.php/psychped/article/view/1671/1662>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Синоверський А. І., Мировська А. В. Особливості розслідування злочинів, учинених організованими групами. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: мат. міжвід. наук. практ. конф. (м. Київ, 22 лист., 2018 р.). м. Київ. С. 278-281.

7. Синоверський А. І., Полях А. М. Окремі аспекти розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Протидія кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 27 жовт., 2022). м. Кропивницький. С. 213-216.

8. Синоверський А. І. Тактичні завдання розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: мат. міжвід. наук. практ. конф. (м. Київ, 25 лист., 2022 р.). м. Київ. С. 235-238.

9. Синоверський А. І., Полях А. М. Окремі питання міжнародного співробітництва під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 квіт., 2023 р.). м. Київ. С. 262-265.

10. Synoverskyi A. I., Loputko, O. A. Features of planning of the investigation of crimes committed by organized criminal groups under martial law. *Правнича освіта й наука: виклики воєнного стану та перспективи повоєнної України* [Текст] : матеріали загальноакад. підсумк. наук.-теорет. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених (м. Київ, 18 трав., 2023 р.). м. Київ. С. 90-94.

11. Синоверський А. І., Полях А. М. Особливості проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинним групами в умовах воєнного стану. *Актуальні*

питання судової експертизи і криміналістики : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (м. Харків, 10 лист., 2023 р.). м. Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2023 С. 3-2-304.

12. Синовєрський А. І. Обстановка вчинення кримінального правопорушення як складова криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: мат. міжвід. наук. Практ. конф. (м. Київ, 30 лист., 2023 р.). м. Київ. С. 379-383.

13. Синовєрський А. І. Напрями взаємодії слідчих з оперативними працівниками під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняють організовані злочинні групи в умовах воєнного стану. *Актуальні питання та перспективи розшукової роботи в діяльності підрозділів кримінальної поліції* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 28 берез. 2024 р.). м. Київ. 2024. С. 327-330.

14. Синовєрський А. І. Значення криміналістичної характеристики для формування методики розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану*. Матеріали ІV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. з нагоди відзначення Дня науки-2024 в Україні. Київ. 2024. С. 208-210.